ЯК ЗРУЙНУВАТИ АМЕРИКУ ЗА ТРИ ПРОСТІ КРОКИ

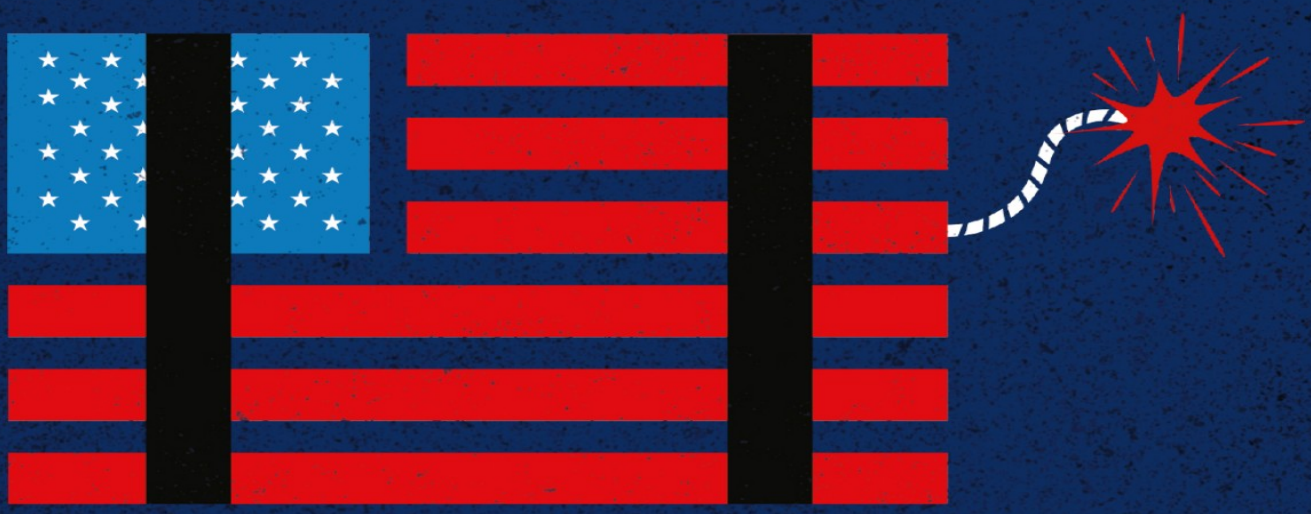

БЕН ШАПІРО

АВТОР БЕСТСЕЛЕРІВ NEW YORK TIMES

Як зруйнувати Америку за три прості кроки

Ben Shapiro

HOW TO DESTROY AMERICA IN THREE EASY STEPS

Broadside Books · New York · 2020

Бен Шапіро

ЯК ЗРУЙНУВАТИ АМЕРИКУ ЗА ТРИ ПРОСТІ КРОКИ

Переклав з англійської
Геннадій Шпак

«Наш формат» · Київ · 2021

УДК 304(73)(02.062)
Ш 23

Шапіро Бен
Ш 23 Як зруйнувати Америку за три прості кроки / пер. з англ. Геннадій Шпак. — К. : Наш Формат, 2021. — 240 с.
ISBN 978-617-7866-84-7 (паперове видання)
ISBN 978-617-7866-85-4 (електронне видання)

Американська історія, цінності та культура дедалі більше розділяють американців на два непримиримі табори. Ліві прагнуть стерти все, що нагадує про спадщину «імперіалізму» та «експлуатації», навіть якщо це традиційний шлюб, церква чи національний прапор. Консерватори вбачають у цьому загрозу державі, і теж готові виходити на вулиці.

Бен Шапіро досліджує, які саме цінності та інститути сформували підвалини США і що чекає країну, якщо вони будуть зруйновані. І хай би чим завершилася внутрішня криза у США, це матиме істотний вплив на світову політику та Україну зокрема.

УДК 304(73)(02.062)

Перекладено за виданням: Ben Shapiro. *How To Destroy America In Three Easy Steps* (New York, Broadside Books, 2020, ISBN 978-0-06-300187-9).

Видано за угодою з Broadside Book, імпринтом видавництва HarperCollins Publishers.

Усі права застережено. All rights reserved
© 2020 by Ben Shapiro
© cover design by Joanne O'Neill
© cover image, valeo5/iStock/
Getty Images (fuse)
© Геннадій Шпак, переклад, 2021
© ТОВ «НФ», виключна ліцензія на видання, оригінал-макет, 2021

ISBN 978-617-7866-84-7 (паперове видання)
ISBN 978-617-7866-85-4 (електронне видання)

Присвячую батькам-засновникам, які створили найвеличнішу країну в історії світу; американцям, що боролися за виконання взятих на себе зобов'язань; а також моїм дітям, які успадкують дар Америки від усіх тих людей

Вступ

Що об'єднує Америку?

У недавні роки це питання набуло нової гостроти й нагальності. Що далі, то сильніше американці ненавидять одне одного. Вони не хочуть мати нічого спільного між собою, не хочуть навіть жити в сусідстві. Ба більше: не мають бажання ділити одну країну. Червоні зони червонішають, сині синішають[1]. Згідно з опитуванням, проведеним у листопаді 2018 року на сайті Axios, 54 % республіканців вважають демократів злостивими, а 61 % демократів називають республіканців расистами, фанатиками й сексистами. Приблизно 1/5 частина і республіканців, і демократів вважає супротивну партію «злом»[2]. Дослідження Центру П'ю від 2016 року показало схожі результати: 70 % демократів вважає республіканців «позбавленими відкритості думки», тоді як 52 % республіканців стверджують це про демократів. Те саме опитування виявило, що 58 % республіканців тримаються непохвальної думки про передвиборчу кампанію Демократичної партії, тоді як 55 % демократів аналогічно ставляться до Республіканської партії з її кампанією[3].

Інше опитування, проведене 2017 року Washington Post, показало, що 7 із 10 американців вважають поляризованість вітчизняної політики в наш час такою високою, якою вона була в період війни у В'єтнамі, та вбачають у цьому тяжіння до «небезпечного занепаду»[4]. Опитування Американського інституту підприємництва з'ясувало, що половина американців не вірить у те, що інша партія бажає країні найкращого. Причина, ймовірно, в тому, що американці дедалі більше неправильно сприймають природу тих, хто голосує за супротивну політичну партію: і демократи, і республіканці різко переоцінюють, наприклад, секуляризм і радикалізм виборців Демократичної партії[5]. Ще одне дослідження (його провів сайт More in Common) оцінило в 55 % частку республіканців і демократів, на думку яких більшість членів протилежної партії приписує їм крайні погляди (в реальності

ця цифра становить 30 %). Так, до прикладу, демократи вважають, ніби тільки половина республіканців визнає існування расизму в Америці (насправді ж таких серед членів Республіканської партії близько 80 %). І навпаки: республіканці вважають, що лише половина демократів пишається тим, що вони американці (тоді як насправді таких також 80 %)[6].

Усе це справляє помітний вплив на реальне життя. Дослідження Центру П'ю показують: 79 % американців думають, що в нас «дуже мало» або «мало» довіри між собою, і 64 % визнають, що рівень взаємної довіри в американському суспільстві знижується[7].

Середня позиція — з поглядів філософського й культурного характеру — ніяк не сформується.

В історичній перспективі така поляризація дивна. Питання, які розривали Америку навпіл у минулі століття, в наш час начебто остаточно розв'язані. Попри заперечення ліберальних медій, нинішній рівень расизму у США найнижчий за всю їхню історію. Економічне процвітання — до початку пандемії коронавірусу — було найвищим за всю історію.

Ми мали б жити щасливо й дружно.

Попри все це американці явно прагнуть геть немирного розлучення. І чесно поділити майно подружжя не бажає. Якщо глянути справа, перспектива об'єднаної Америки має сумний вигляд: консерватори вбачають в ура-патріотичних агресивних ліваках прагнення перемінити самісінькі підвалини американської нації, нав'язати їй екстремальне бачення політики ідентичності, всіляко сприяти демографічним змінам, які, мовляв, позитивно впливатимуть на стрімке політичне й культурне зростання.

Зліва картина єдиної Америки не менш похмура: ліві бачать у ній реакційних правих, готових зрізати будь-які кути для втримання хисткої ієрархії влади, хапатися за порохняві рештки старого порядку.

Така розбіжність поглядів визначила президентство Дональда Трампа. Він уособлює щось на зразок відомої оптичної ілюзії — ви бачите синьо-чорну сукню чи біло-золотисту? — але в політиці. Побачити обидві одночасно — неможливо. Для правих Трамп є насипом, що рятує від невпинного припливу радикалізму лівих. Серйозні недоліки його особистості відсуваються на другий план, коли

на кону майбуття нації. Якщо в листопаді 2020 року Трамп утратить посаду, консерваторів, найпевніше, охопить паніка, й імовірність «розлучення нації» різко зросте.

Для лівого табору Трамп утілює підтвердження їхнього найгіршого уявлення про правих: грубість, фанатизм, корумпованість. Готовність консерваторів прийняти Трампа, попри всі його вади, — ще одне підтвердження того, що консервативний рух має корені в ретроградних імпульсах, заледве прикритих мовою «малого уряду»[8]. Якщо Трамп виграє вибори в листопаді 2020-го, ліваків, найпевніше, охопить паніка, й імовірність «розлучення нації» різко зросте.

Та головна проблема, звісно, не в Трампі. Він лише символ ширшого, давнішого за його президентство розламу Америки, який розростається десятиліття за десятиліттям.

Щоб залагодити цей розлам, нам спершу слід згадати про те, як ми уклали наш «шлюб», те, що тримало нас разом усі ці роки.

Дезінтеграція проти єдності

Зрештою, американці міркують про таке розлучення не вперше. І справді: під час майже кожної серйозної кризи певний контингент американського суспільства висував думку про те, що розлучення краще за подальше спільне життя. Адже, за їхньою логікою, в єдності нас тримає не так багато: Америка — це шлюб інтересів, а не любовний союз. Коли зникає вигода, шлюб розпадається. То краще нам розійтися своїми шляхами або радикально переглянути саму сутність американізму — що, зрештою, дасть той самий результат.

Ці погляди можна простежити від рабовласників-сецесіоністів через прогресивістів початку XX століття й до сучасних «альтернативних правих» і лівих прибічників «політики ідентичності». Ці політичні рухи презентували меншість американського суспільства, і їхній вплив виявлявся неочікувано великим. Філософія розділення — це філософія, що сповідує політику тиску. Її адепти зображають Америку міфічним конструктом, що був створений людьми на вершині соціальної ієрархії задля контролю решти суспільства. Ця філософія висміює будь-яку ідею американської єдності, вважаючи її брехнею, і занурює все, що єднає нас, — Лінкольнові «зв'язки приязні» та

«містичні струни пам'яті» — в кислоту, яка роз'їдає їх, відпускає кожного з нас у самотнє плавання.

У нашій книжці ми називатимемо цей напрям думки «дезінтеграціонізмом».

Натомість є інший напрямок. Упродовж усієї історії Америки ця думка перемагала — хоч давалося це завжди борнею і стражданнями, часто й ціною життя. Ця філософія стверджує, що сили, які єднають Америку, значно переважають сили роз'єднання, що наші взаємні обітниці скріплено кров'ю, що долі наші переплетені нерозривно. Роз'єднання означатиме смерть для всіх нас.

Нитка цієї думки проходить від батьків-засновників, через Абрагама Лінкольна й до руху за громадянські права. Вона встановлює вищість розуму й універсальної моралі над пристрастю й племінним духом; виникла вона з віри в цінність демократії та особистих прав — принципів, які завжди були істинними, проте ніколи не застосовувалися належно. Представники цієї течії вважають, що Америка завжди була недосконалим союзом, але, так чи інакше, союзом залишається, і що ми перебуваємо в постійному процесі зміцнення та збільшення цього союзу, заснованого на певних ідеалах.

Цей напрям думки ми називатимемо в нашій книжці «уніонізмом».

Більшість американців — уніоністи. Але вони перебувають під постійним невідступним вогнем з боку прихильників дезінтеграціонізму. Зв'язок між нами слабне. Залишається хаос. Без підтримки уніонізму центр не триматиметься. І він не тримається.

Елементи уніонізму

Розгляньмо це докладніше. Що саме дозволило Америці досі залишитися єдиною країною? І навіщо нам залишатися нею далі?

Є три компоненти, які роблять Америку *Америкою*.

Перша — американська філософія.

Філософія Сполучених Штатів ґрунтується на трьох головних принципах: по-перше, на принципі реальності природних прав, які передують існуванню державної влади, є невідчужуваними й безцінними; по-друге, на рівності всіх людей перед законом і рівності в правах; і, зрештою, на вірі в те, що влада країни існує з єдиною

метою — захищати природні права людей і забезпечувати їхню рівність перед законом. Американська філософія вважає ці істини «самоочевидними», про що записано в Декларації незалежності США[9]. Засновники держави прагнули втілити американську філософію в життя через унікальний комплекс інститутів. Конституція Сполучених Штатів стала компромісним документом, який мав на меті увічнити американську філософію в системі обмеженого уряду. Система розподілу гілок влади врівноважила між собою потребу в дії, втілену в законодавчій владі, та необхідність уникнути тиранії. Комплекс конституційних стримувань ефективно збалансовує вимоги до виконавчої влади, достатньо потужної, щоб відповідати на загрози та забезпечувати виконання законів, з тим, щоб уникати деспотизму, — що втілено в системі стримувань і противаг. Федералізм як частина конституційного ладу був сконструйований, щоб завадити центральному уряду перебрати на себе функції місцевих спільнот і водночас завадити цим місцевим спільнотам стати автократіями.

Наступний компонент — американська культура. Її характеризують чотири чіткі елементи. Перший: непохитна толерантність до прав інших, зокрема те, коли нам не подобається, як інші користуються своїми правами; тут ми мусимо «зійтися на незгоді» й переступити через це. Другий: наша культура цінує і плекає міцні суспільні інститути, що формують мереживо соціальних зв'язків, які дають нам змогу відчувати взаємну довіру за відсутності примусу з боку держави. Третій: американська культура завжди напоготові, коли йдеться про захист свободи: ми повсякчас мусимо з ентузіазмом виступати за свободу — свою і чужу. І четвертий: американська культура завжди прославляла й винагороджувала всіх, хто має дух пригодництва: піонерів, ковбоїв, винахідників, тих, хто ризикує.

Ці принципи випливають із нашої філософії — ними пройнято всі аспекти американського життя і думки. Американці не мусять бути обізнаними з філософськими підвалинами, щоб покладатися на свої права; не мусять вони також і відчувати їхню магнетичну привабливість. Лункі формули Білля про права віддзвонюють у нашій мові; наші політичні аргументи неминуче стають співзвучними темам свободи слова й захисту приватної власності; наші дискусії про роль влади зазвичай апелюють до потреби у належних правових

процедурах і захисту від необґрунтованого втручання з боку державних установ; дискусії із суспільних питань зосереджуються на свободі вірувань і об'єднань. Натомість джерелом нашого уявлення про обов'язки є традиційне розуміння суспільного ладу, збудованого на юдейсько-християнських цінностях.

Останній компонент — американська історія. Вона традиційно прочитувалась як неперервне, дедалі досконаліше втілення принципів американської філософії й культури крізь належне застосування американських інститутів. Традиційно американці засвоїли, що цінності, проголошені в Декларації незалежності, є вічними й істинними; що наша культура прав розширила із часом свій обсяг, завдяки героїчній боротьбі та крізь нелюдські випробування; що наша конституційна система втілює свободу дедалі повніше. Отже, американська історія є оповіддю про тріумф свободи над трагедією людської натури, перемогою свободи над рабством і фанатизмом.

Ці три складові — американська філософія розуму, рівності, свободи та обмеженої влади; американська культура особистих прав і суспільного обов'язку; спільна для всієї Америки історія — визначають сутність нашої країни. Жодна з них окремо не є достатньою, щоб скріпити Америку. Власне, сама американська філософія, без спільної культури й історії, безплідна й непрактична. Філософія працює в поєднанні ідей спільного проживання, спільної культури, спільної історичної пам'яті — інакше вона буде порожньою. Американці сповнюються почуттям братерства не лише в царині розуму. Американська культура прав — без філософії з історією — стає жертвою пристрастей натовпу: якщо права заважають натовпу чинити бажане ним свавілля, права миттю нівелюються. Історія Америки — без філософії та культури — розпадається на низку не пов'язаних між собою подій, рушієм яких була лише політика застосування сили.

Навіть більше: від зникнення бодай одного із цих елементів Америка опиниться у великій скруті. Без американської філософії розум занепадає до племінного рівня, без американської культури індивідуальні права провалюються в тиранію колективізму, а обов'язки — в лібертинізм[10]; без американської історії символи, що єднають нас, будуть нас розділяти.

Американці, як стверджував Абрагам Лінкольн у першому зверненні до нації, повинні триматися купи — жити разом або вмерти поодинці. «Ми не вороги, а друзі, — запевняв Лінкольн лише за кілька тижнів до того дня, коли артилерія конфедератів почала обстріл Форт-Самтера. — Нам не можна бути ворогами. Хай як вируватимуть пристрасті, наших приязних зв'язків їм не розірвати».

Елементи дезінтеграціонізму

Утім, є й інша історія Америки. І нині вона набирає сили, зокрема на лівому політичному флангу.

За два тижні до партійних нарад 2020 року в Айові сенатор Берні Сандерс, незалежний кандидат від Вермонту, лідер громадської думки й емоційний «аватар» молодих демократів усієї Америки, виступив на мітингу в місті Еймз. Тисячі учасників стояли в черзі на цілий квартал[11]. Захід почався з виступу популярної рок-групи Portugal. The Man; один із музикантів, Зак Карозерс, після виступу вивів на сцену трьох корінних американок, пояснивши, що «земля, на якій ми живемо, не наша». Жінки закликали до «репарацій» та наголосили на тому, що Айова була вкрадена в корінних племен. Після того виступив кінорежисер радикальних поглядів Майкл Мур, який говорив про те, що Америка «заснована на геноциді», «збудована рабською працею», що расизм в Америці досі не зменшився, й наостанок додав, що «Америка є системою, де обрані процвітають коштом мас». За Муром вийшла Александрія Окасіо-Кортес, представниця Демократичної партії від штату Нью-Йорк, яка називає сама себе «демократичною соціалісткою»; вона повідомила розбурханому натовпу, що всі вони є частиною «руху за соціальну, економічну і расову справедливість... який має на меті трансформувати державну політику, щоб Сполучені Штати... нарешті вдосконалили права людини XXI століття». Окасіо-Кортес проголосила: «Сполучені Штати Америки потребують докорінних змін... Ми мусимо змінитися самі й вирости як особистості». Вона закликала до «руху спільної дії... для побудови нації вищого рівня».

Зрештою на сцені з'явився сам Берні Сандерс. Після довгого переліку звичних скарг на адресу президента Дональда Трампа, він присягнув

виконати обіцянки Окасіо-Кортес. Сандерс критикував те, як корумпована система олігархії виснажує Америку, веде її до убозтва. «Нам потрібна така нація, що працюватиме на всіх, а не тільки на декого», — сказав Сандерс. Відтак він теж пообіцяв узятися до фундаментальних змін: «Усі ми, разом, повинні засукати рукави, виступити вперед і боротися за створення такої нації, якою ми — і ми про це знаємо — можемо стати». Тут він виклав цілий перелік політичних пропозицій: від націоналізації системи охорони здоров'я до урядової компенсації позик на вищу освіту, від потужного контролю влади над енергетичною галуззю до різкого підвищення податків[12].

Америку минулого слід забути й лишити позаду. Американська філософія — гнила й експлуататорська. Американська культура — расистська і жорстока. Історія Америки — суцільне гноблення, посеред якого вряди-годи траплялися маленькі революції, націлені на повалення зашкарублої філософії та культури.

Усе це — дезінтеграціоністські погляди, концентровані у вигляді гасла на наліпці для бампера машини.

Погляди дезінтеграціоністів б'ють — просто й невмолимо — в саме серце американської філософії, культури й історії.

В атаках на філософію дезінтеграціоністи стверджують, що ніяких природних прав не існує — їх неможливо вивести з людської натури й розуму, позаяк ані людської натури, ані розуму не існує. Людська натура надзвичайно податлива, а розум — лише знаряддя влади, яким погрожують політичним опонентам, щоб придушити незгоду.

Так само рівність перед законом, на думку дезінтеграціоністів, — це моральна хиба, бо вона тільки зміцнює встановлену одвіку ієрархію влади. Замість рівності перед законом і в особистих правах дезінтеграціоністи прагнуть рівності результату.

До того ж дезінтеграціоністи вбачають у державній владі не гарантію особистих прав і рівності перед законом, а всеосяжну панацею, здатну змінити серця й розуми людей. Через це інституційні рамки, встановлені батьками-засновниками для втілення своїх філософських ідей, теж зазнали ядучої критики дезінтеграціоністів. Дезінтеграціоністи виступають проти доктрини розподілу гілок влади (як недостатньої для задоволення потреб громадян), проти системи

стримувань і противаг (як такої, що гальмує прогрес), проти федералізму (як основи державного гноблення).

Американську культуру вони теж критикують, вважаючи права самі собою загрозою спільному благу. Свобода слова має бути заміщена регулюванням мови ненависті (тоді як саме поняття «ненависть» залишається невизначеним). Свободу віросповідання має заступити світський універсалізм. Свободу об'єднань та договорів слід заборонити взагалі, оскільки це йде всупереч прийнятним стандартам етнічного, расового і статевого розмаїття (за цими стандартами, наприклад, школа, де навчаються лише чорношкірі, вважається розмаїтою, а поліційний відділок, у якому не представлені пропорційно всі етнічні групи населення, визнається зразком дискримінації, навіть якщо персонал відділка добирався на засадах меритократії). Юридичний процес треба замінити правосуддям натовпу, приватну власність — суспільними потребами.

Культура дезінтеграціонізму також обвинувачує соціальні інститути Америки в підтримці сил зла. Ці інститути, на думку дезінтеграціоністів, варто зруйнувати, а на їхньому місці будувати новий світ. Старе село варто спалити, щоб дати місце новому славному місту.

Культура дезінтеграціонізму заявляє і те, що американське затяте прагнення захищати свої права являє собою вперту підтримку корумпованої ієрархічної системи. Американців слід видресувати на виконання того, що диктує їм влада, щоб вони зцілилися від своїх індивідуалістських єресей.

Культура дезінтеграціонізму має на меті замінити любов американців до ризику чуттям турботи колективу. Тих, хто йде на ризик, слід сприймати як ненаситних хапунів, а систему, що заохочує таку поведінку, — як морально осоружну. Натомість американцям належить зрощувати в собі чуття «безвласності». Тільки через рентоорієнтовану поведінку встановлюється остаточна справедливість.

Зрештою, американська історія перебуває під серйозною загрозою. Дезінтеграціоністи називають традиційну історію Америки міфом: істинна історія, на їхню думку, це оповідь про експлуатацію, ідеали Декларації незалежності — пародія і вихваляння самих себе тими, хто

склав її, а Конституція США — увічнення ієрархії влади й фанатизму в усіх його формах. Америка завжди була і є імперіалістичним монстром, охопленим жагою підкорити світ, розповсюдницею звірячого капіталізму та фальшивої демократії. З такого погляду не існує історії, яка єднала б нас; навпаки — історія нас роз'єднує. Американський прапор, на думку дизінтеграціоністів, ніщо інше, як злий цинічний жарт.

Досліджуючи позицію дезінтеграціоністів, ми побачимо, що вона не просто хибна, а й небезпечна. Проте день у день, годину за годиною вона збільшує свою міць. І коли погляди дезінтеграціоністів стануть думкою більшості в країні, Сполучені Штати перестануть бути сполученими.

Проблема дезінтеграціоністів

Для того щоб визнати філософію Америки помилковою, культуру гнилою, а історію хибною, щоб сприймати Америку як велику експлуататорку, а не велику визволительку, яка створила багатства й захищає права, дезінтеграціоністи повинні дуже вибірково зчитувати навколишню дійсність. Вони зосереджуються на найприкріших подробицях гріхів Америки, що в певному контексті було б корисним, проте вони позбавляють історію будь-яких контекстів і послідовності. Експлуатація притаманна будь-якому з людських суспільств, так само як в усі часи звичайним було несправедливе ставлення певних соціальних груп до інших. Незвичними в нашій історії — направду такими, що не мали прецедентів у минулому, — є процвітання, мир і свобода.

Неможливо заперечити, що капіталізм, який ґрунтується на захисті права власності — ідеології батьків-засновників, — відіграв унікальну роль у поширенні миру й процвітання як у нашій країні, так і в усьому світі. Найпростіший факт на підтвердження цього є те, що, починаючи від світанку доби Просвітництва, яка перетворила на святиню особисті права й започаткувала захист приватної власності (із чого росте коріння капіталізму), світовий ВВП зростав і зростає з карколомною стрімкістю. У 1 році до н. е. обсяг світового ВВП становив 183 мільярдів доларів: у 1000 році він зріс приблизно до 210

мільярдів; у 1500-му збільшився лише до 431 мільярда; в 1700-му — до 643 мільярдів; а 2013 року сягнув 101 трильйона. Це означає 15 % зростання в I тисячолітті, 105 % — з XI по XV століття, 49 % — між XV і XVII століттями і 15 700 % від 1700 року дотепер[13].

Так само не можна заперечити, що поширення миру у світі є прямим наслідком американської гегемонії. Якщо брати рік за роком, то число загиблих на міжнародних війнах значно зменшилося після завершення Другої світової: від високого значення приблизно 200 загиблих на 100 тисяч осіб станом на кінець того конфлікту, до показника, нижчого за 0,5 смерті на 100 тисяч наприкінці XX століття[14]. З 1900 року прогнозована тривалість життя у світі збільшилася вдвічі[15]. Крім того, Америка стала найтолерантнішою країною на землі. Як повідомляє Washington Post, у 2013 році у Швеції було проведено опитування, яке показало, що люди з Великої Британії, США, Канади й Австралії, а також деяких країн Латинської Америки «з високою імовірністю готові приязно поставитися до расово відмінних сусідів». Жодна з країн Європи не має навіть малої частки такого рівня толерантності[16]. І в жодній із цих країн не було обрано національним лідером чорношкірого — двічі, й поготів — понад 65 мільйонами голосів щоразу.

Зрештою, цілком очевидно, що свобода у світі поширюється там, куди сягає вплив Америки. Згідно з проєктом Polity в Університеті штату Меріленд, світова демократія перебуває нині на висоті, й особливо стрімко вона зростала після розпаду Радянського Союзу[17] — події, яка відбулася, певна річ, завдяки американському прагненню «сплатити будь-яку ціну, винести будь-який тягар, подолати будь-яку перепону, підтримати будь-якого друга, боротися з будь-яким ворогом задля тріумфу свободи», як висловився у своїй інавгураційній промові президент Джон Кеннеді. Часто цитована популярна думка про те, що Америка двічі визволила Європу від тиранії, поклала край гніту комунізму і дарувала свободу мільярдам мешканців планети, видається правдою.

Тож планка, яку встановили дезінтеграціоністи, висока.

Щоб узяти цю висоту, вони повинні вдатися до розумної, привабливої та глибоко порочної стратегії.

Стратегія дезінтеграціоністів

То як дезінтеграціоністам вдається переконувати мільйони американців у тому, що філософію, культуру, інститути й історію нашої нації варто відкинути? Вони пропонують згубний, але звабливий погляд на Америку як на джерело зла і пропонують альтернативний уніонізм, що ґрунтується на «інтерсекційній солідарності». Інтерсекційність — у своєму початковому вигляді — була цілком реалістичною: вона передбачала особливе ставлення до американців як членів кількох категорій меншості. Так, до прикладу, чорношкіра жінка зазнає дискримінації в інших аспектах, ніж біла жінка. Натомість інтерсекційність перетворилася на гучне гасло дезінтеграціоністів, які проголошують, що Америка перебуває в полоні жорсткої ієрархії, подолати який можна тільки скинувши всю систему. Тому членство в історично віктимізованій групі слугує клеєм, який тримає купи коаліцію антиуніоністів. Нова солідарність лежить в опозиції системі.

Такий аргумент надзвичайно привабливий, надто завдяки неправдивій філософії політично лівих у його підґрунті: твердженню про те, що будь-яка нерівність є формою дискримінації. Позаяк нерівність існувала між усіма групами людей в усі часи, зникнути вона не може. Але переконавши американців у тому, що будь-яка непоясненна нерівність є результатом американської системи — філософії, культури, інститутів, історії, — дезінтеграціоністи матимуть стислий і незаперечний аргумент на користь зруйнування системи. Будь-яке свідчення про нерівність — доказ проти уніонізму.

Така позиція має великий емоційний резонанс. Традиційний американізм стверджує, що наша система, хай ніколи не була досконалою, але впевнено наближається до ідеалу, — а це значить, що нині, коли зникли перепони фанатизму, досягти успіху стало легше, ніж колись. Такий світогляд покладає на індивідуумів величезну відповідальність: адже якщо ти не зміг досягнути успіху, можна винити власні недоліки, але важче перекласти провину на міазматичного екзистенційного системного, обвішаного прапорами, «бабая» з твоїх снів. Що більше свободи, то більше відповідальності.

Та якщо всяку нерівність приписати системі, то особиста відповідальність відходить на другий план. Фіаско стають проблемами не особистості, а системи. Правду кажучи, будь-яке фіаско перетворюється на цеглину в стіні доказів проти Америки. Єдиним рішенням, знову-таки, залишається коаліційна політика, націлена на переписування умов суспільної угоди Америки.

Такий погляд став стрижнем радикальної політики демократів: уявлення про те, що коаліція гадано пригнічених повинна повстати й докорінно змінити американську суспільну угоду. Так сенаторка Кірстен Джиллібранд проголосила, що «опір є справою жіночою, інтерсекційною і підживлюваною нашою взаємною вірою». Тямущі в соціальних медіях кандидати в президенти від Демократичної партії завжди прагнуть продемонструвати власну інтерсекційну bona fides[18], аби уникнути ярликів зверхніх співчутливців. Вони так і сиплють історіями про те, як стали жертвами країни, що зробила їх багатими й відомими. І ці ж кандидати не вдовольняються простою критикою конкретної політики уряду, що мало б бути основою політичного діалогу. Натомість вони критикують саму «систему». Так сенаторка-демократка від Массачусетсу Елізабет Воррен іменує систему кримінального права «расистською», сенаторка від Каліфорнії Камала Гарріс пояснює, що від політики ідентичності не можна відмахуватися, — насправді вона вважає, цю фразу було вигадано для того, щоб «зробити мінімальними та маргінальними питання, які важать для всіх нас. Цим нам намагаються затулити роти»[19]. Як висловився 2019 року колишній представник Демократичної партії в Техасі Бето О'Рурк, «системний ендемічний расизм визначає нашу країну від перших днів її існування»[20].

Через політику дезінтеграціонізму ЗМІ регулярно зосереджують увагу на демографічних змінах у США, в яких вбачають провісництво радикальних змін політики, — пристаючи, звісно, на ту думку, що демографія — це доля. Стів Філліпс із Центру американського прогресу тріумфально писав у Nation, що «єдиною потужною силою, яка формує нині політику Америки, є демографічна революція, що трансформує расовий склад населення Штатів». На думку Філліпса, сподівання Демократичної партії полягають у більш расово орієнтованому мисленні: «Турботи людей іншого кольору шкіри

повинні стати рушієм політики тепер і в майбутньому»[21]. І такі погляди не є чимось екзотичним для партійних кіл: для великої частки демократичної інтелігенції це основа стратегії. Анітрохи не здається дивним те, що крайні праві расисти тримаються точнісінько такої самої думки: вважають, що етнічний склад населення країни становить внутрішню загрозу для американської системи, та пропонують як рішення свою власну форму расового дезінтеграціонізму. На жаль, такі крайні праві погляди вряди-годи мігрують і в стан Республіканської партії.

Це спричиняє глибокий розділ. Проте, на думку дезінтеграціоністів, справжні сили, супротивні об'єднанню, гніздяться в осередку прибічників традиційного американізму. Єдність, кажуть дезінтеграціоністи, може народитися від протидії системі. Та оскільки сама система містить у собі сили роз'єднання, її підтримання є справжньою причиною політичної та культурної фрагментації. Ось чому дезінтеграціоністи приписують силу роз'єднання символам культурної уніфікації — таким як прапор Сполучених Штатів. Якщо Америка як концепт поляризує суспільство, то її прапор теж[22]. Схиляти коліна під звуки національного гімну — насправді більш автентична поведінка, ніж стояти під нього. (Бето О'Рурк зауважує: «Я не знаю нічого більш американського, ніж мирно стояти або схилити коліно за свої права — будь-коли та будь-де».)[23] Традиційна американська віра в раціональну дискусію сприймається як така, що поляризує суспільство: зрештою, поштивість була одним із видів зброї Конфедерації (тут варто зазначити, що насправді конфедерати не вирізнялися такою вже великою поштивістю, про що красномовно свідчать 600 тисяч трупів американців на полях Громадянської війни)[24]. Наукові дослідження оголошуються проявом фанатизму, а меритократія висміюється як різновид дискримінації. Віра у вільні ринки — навіть опір націоналізації системи охорони здоров'я — є свідченням укорінення Америки в рабовласництві[25]. Підтримка американських інститутів, таких як федералізм і колегія виборників, засуджується як дискримінаційна за своєю природою[26].

Сама система є гнітючою і репресивною — ми мусимо побороти її. Усіх, хто вірить, що філософія, культура, інститути, історія Америки не мають аналогів як джерела добра і прав, глузливо прозивають, у

найкращому разі, невгамовними ура-патріотами, а в найгіршому — твердолобими фанатиками. Не без причини сотні протестувальників зібралися під вікнами Бостонського університету, тавруючи мене як расиста, коли я читав лекцію під назвою «Америка була заснована не на рабстві, а на свободі». Дарма, що лекція найбільше висвітлювала саме жахи рабовласництва і дії законів Джима Кроу[27], а також героїчну боротьбу чорних американців за свою свободу: я відзначав, що борці за свободу перемогли, що вони виконали обіцянки засновників, одержали платню за славнозвісним «векселем» Мартіна Лютера Кінга, гарантованим у Декларації незалежності, — для них це звучало частиною расистської риторики, якій у нашому суспільстві немає місця.

Ті самі чинники, які мали б єднати нас, отже, нас роз'єднують. І тільки упавши навколішки перед поглядами дезінтеграціоністів, можна заслужити моральне прощення.

А дезінтеграціоністи вимагають саме цього.

Силу культурних інститутів вони скеровують на те, щоб змести зі шляху тих, хто стоїть на заваді. Стратегія дезінтеграціоністів ґрунтується на простому правилі: мастити лише колесо, яке скрипить. У світі соціальних медій це означає цілити в корпорації, що найменш схильні до ризику в захисті свободи слова і власних цінностей. Отак дезінтеграціоністи день у день прочісують консервативні телепередачі, вишукуючи в них уривки, які можна хибно витлумачити, відтак зібрати через твітер кошти на бойкот, який так ніколи й не відбувається. Кількох твітів буває досить, щоб рекламодавці відмовилися від хостів, а платформи соціальних медій — демонетизували й вилучили гаданих порушників, а іноді навіть погодилися на всеосяжні зміни у політиці.

Встановлювані елітарною мафією дезінтеграціоністів межі політкоректності, які розсуваються без упину, примушують до мовчання і послуху.

Корпорації, для яких, зрештою, більше важить прибуток, ніж принципи, часто піддаються навіть найслабшому тиску. Корпорації не ідеологічні за природою (хоч би що про них стверджували ліві), це лише правові структури, сконструйовані для обмеження відповідальності власників. Це означає, що кілька стажерів, які

критикують велику компанію, можуть змінювати політику зсередини; і навіть незначна медійна атака може змусити навіть мільярдні компанії встановити суворіші стандарти висловлювань.

Навіть доброчинні ініціативи не уникають батога дезінтеграціоністів. Бойскаутів можна змусити зректися власних принципів, якщо ті принципи відповідають традиційному ставленню до юдейсько-християнської моралі. Тиском уряду і неурядових установ можна примусити мережу закусочних Chick-fil-A припинити доброчинні пожертвування таким організаціям, як «Армія спасіння».

Кампуси університетів, де дезінтеграціоністи фактично контролюють більшість адміністрацій, перетворилися на місця для показового позбавлення інакодумців права на виступ і для публічних актів приниження в дусі маоїзму та «Культурної революції». Студентів навчають визнавати свій «білий привілей» — ключовий компонент інтерсекційної теорії, яка підриває традиційні американські поняття про особисту відповідальність і права; а за відмову від цього їх таврують як фанатиків. Професорів змушують піти геть, якщо вони не схиляють колін перед пануванням дезінтеграціоністів. Науковців позбавляють змоги продовжувати дослідження, якщо вони дають непопулярні результати.

Голлівуд також став частиною авангарду в справі залякування. Оскільки знаменитості надто чутливі до несхвальних відгуків преси, їм доводиться триматися дезінтеграціоністських поглядів, якщо вони хочуть залишатися популярними. Найменша незгода з найрадикальнішими лівацькими позиціями може коштувати кар'єри. Наприклад, Маріо Лопес скоїв тяжкий гріх, сказавши, що «для батьків було б небезпечно» діагностувати у трирічної дитини гендерну дисфорію лише тому, що маля відчуває невпевненість у своїй статі, ще й додавши: «Ти просто дитина». Цього було достатньо, щоб телеканал E! примусив Лопеса публічно вибачатися, що той покірливо і зробив[28].

Цьому чоловікові треба сім'ю годувати.

Як і всім нам.

Дезінтеграціоністи це знають. І вони не оминуть своєю ядучістю жоден аспект американського життя. Нехай спорт перетвориться на референдум щодо біологічної толерантності, а музиканти коментують ультрамодні питання соціальної справедливості.

Ендшпіль

Кожен елемент соціальної тканини, що формує американське життя, стає об'єктом для нападок дезінтеграціоністів. Це відбувається навколо нас постійно. Неможливо подивитись футбольний матч, не натрапивши на дезінтеграціонізм. Неможливо купити глянцевий журнал, відвідати церковну службу чи піти до ресторану, не врахувавши, як твої дії будуть трактовані політично.

І це діє.

Діє, тому що виснажує. Так і заплановано. План у тому, щоб переконати Америку сплеснути руками й просто віддатися диктату дезінтеграціоністів, або ж розділитися політично за всіма аспектами повсякденного життя. Жодне із цих рішень не прийнятне для країни, яка хоче залишитися єдиною. Уніонізм стверджує, що попри всі відмінності, ми — корінням своїм — американці. Дезінтеграціонізм натомість учить, що попри наші однакові паспорти, ми — у своєму корінні — різні.

Маленька ганебна таємниця дезінтеграціоністів у тому, що наприкінці руйнації не буде єдності. Там — іще більше руйнації. Революція пожре своїх творців. Ніякого нового світу не збудувати, винищивши американську філософію, культуру, інститути й історію. Національну єдність попросту замінить трайбалізм. Той клей, який нині єднає опозицію та розрізнені фракції дезінтеграціоністів, швидко розтане. Усе, що залишиться від Америки, — це розрізнені групи, що шукатимуть свого інтересу.

Це означає, що боротьба за порятунок Америки — це насамперед боротьба за збереження уніонізму. І на цей шлях ми зараз вступаємо.

---

1 Тобто ті, мешканці яких голосують за республіканців, і ті, що голосують за демократів. — *Прим. наук. ред.*

2 Kim Hart, "Exclusive Poll: Most Democrats See Republicans as Racist, Sexist," Axios.com, 12 листопада 2018 р., axios.com/poll-democrats-and-republicans-hate-each-other-racist-ignorant-evil-99ae7afc-5a51-42be-8ee2-3959e43ce320.html [дата звернення: 20.03.2021].

3 Carroll Doherty and Jocelyn Kiley, "Key Facts about Partisanship and Political Animosity in America," PewResearch.org, 22 червня 2016 р., pewresearch.org/fact-tank/2016/06/22/key-facts-partisanship/ [дата звернення: 20.03.2021].

4 John Wagner and Scott Clement, "It's Just Messed Up': Most Think Political Divisions as Bad as Vietnam Era, New Poll Shows," Washington Post, 28 жовтня 2017 р., washingtonpost.com/graphics/2017/national/democracy-poll/ [дата звернення: 20.03.2021].

5 Daniel A. Cox, "Public Views of Political Compromise and Conflict and Partisan Misperceptions," AEI.org, 2 жовтня 2019 р., aei.org/research-products/report/public-views-of-political-compromise-and-conflict-and-partisan-misperceptions/[дата звернення: 20.03.2021].

6 "The Perception Gap," More In Common, 2019, perceptiongap.us/ [дата звернення: 20.03.2021].

7 Lee Rainie, Scott Keeter, and Andrew Perring, "Trust and Distrust in America," Pew Research Center, 22 липня 2019 р., people-press.org/2019/07/22/the-state-of-personal-trust/ [дата звернення: 20.03.2021].

8 «Малий уряд», він же «обмежений уряд» — концепція мінімального втручання державних органів у життя суспільства. Протилежність — «великий уряд». — *Прим. наук. ред.*

9 Переклад з англ. Олександра Винникова, редакторка Михайлина Коцюбинська. — *Прим. пер.*

10 Лібертинізм — філософія XVI–XVIII століть, яка проголошувала абсолютну свободу (звідси назва) особистості та відкидала будь-які суспільні обмеження, передовсім моральні. Найяскравіший представник — Маркіз де Сад. — *Прим. наук. ред.*

11 Michelle Goldberg, "Bernie Could Win the Nomination. Should We Be Afraid?," New York Times, 27 січня 2020 р., nytimes.com/2020/01/27/opinion/bernie-sanders-iowa-trump.html [дата звернення: 20.03.2021].

12 "9 DAYS TO IOWA: RALLY IN AMES WITH AOC," YouTube-канал "Bernie Sanders" 25 січня 2020 р., youtu.be/-joLGCz0Evw [дата звернення: 20.03.2021].

13 Max Roser, "Economic Growth," OurWorldInData.org, 2020, ourworldindata.org/economic-growth [дата звернення: 20.03.2021].

14 Zack Beauchamp, "600 Years of War and Peace, in One Amazing Chart," Vox.com, 24 червня 2015 р., vox.com/2015/6/23/8832311/war-casualties-600-years [дата звернення: 20.03.2021].

15 Max Roser, Esteban Ortiz-Ospina, and Hannah Ritchie, "Life Expectancy," OurWorldInData.org, 2013, переглянуто в жовтні 2019, ourworldindata.org/life-expectancy [дата звернення: 20.03.2021].

16 Max Fisher, "A Fascinating Map of the World's Most and Least Racially Tolerant Countries," Washington Post, 15 травня 2013 р., washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/05/15/a-fascinating-map-of-the-worlds-most-and-least-racially-tolerant-countries/ [дата звернення: 20.03.2021].

17 Steven Pinker, "Has the Decline of Violence Reversed since The Better Angels of Our Nature Was Written?," StevenPinker.com, stevenpinker.com/files/pinker/files/has_the_decline_of_violence_reversed_since_the_better_angels_of_our_nature_was_written_2017.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

18 З *лат.* — «сумлінність». — *Прим. наук. ред.*

19 Alex Thompson, "2020 Democrats Are Dramatically Changing the Way They Talk about Race," Politico, 19 листопада 2018 р., politico.com/story/2018/11/19/democrats-2020-race-identity-politics-strategy-1000249 [дата звернення: 20.03.2021].

20 Deroy Murdock, "Beto's Gospel of Despair," National Review, 13 вересня 2019 р., nationalreview.com/2019/09/betos-gospel-of-despair/ [дата звернення: 20.03.2021].

21 Steve Phillips, "The Next DNC Chair Must Abandon Color-Blind Politics," The Nation, 19 січня 2017 р., thenation.com/article/the-next-dnc-chair-must-abandon-color-blind-politics/ [дата звернення: 20.03.2021].

22 Kirsten Salyer, "The American Flag Was Banned at a Carolina High School," Time, 30 серпня 2016 р., time.com/4472433/american-flag-ban-south-carolina/.

23 Dartunorro Clark, "Democrat Beto O'Rourke, in Viral Video, Defends NFL Protests," NBCNews.com, 23 серпня 2018 р., nbcnews.com/politics/politics-news/democrat-beto-o-rourke-goes-viral-response-nfl-players-kneeling-n903176 [дата звернення: 20.03.2021].

24 Eve Fairbanks, “The ’Reasonable Rebels,” Washington Post, 29 серпня 2019 р., washingtonpost.com/outlook/2019/08/29/conservatives-say-weve-abandoned-reason-civility-old-south-said-that-too/?arc404=true [дата звернення: 20.03.2021].

25 Jeneen Interlandi, “Why Doesn’t America Have Universal Healthcare? One Word: Race,” New York Times, 14 серпня 2019 р., nytimes.com/interactive/2019/08/14/magazine/universal-health-care-racism.html [дата звернення: 20.03.2021].

26 Jamelle Bouie, “America Holds onto an Undemocratic Assumption from Its Founding: That Some People Deserve More Power than Others,” New York Times Magazine, 14 серпня 2019 р., nytimes.com/interactive/2019/08/14/magazine/republicans-racism-african-americans.html [дата звернення: 20.03.2021].

27 Закони Джима Кроу — поширена неофіційна назва законів про расову сегрегацію в деяких штатах США в 1890–1964 роках. — *Прим. пер.*

28 Sandra Gonzalez, “Mario Lopez Apologizes for ’Ignorant’ Comments About Parenting and Gender Identity,” CNN.com, 31 липня 2019 р., cnn.com/2019/07/31/entertainment/mario-lopez-apology-trnd/index.html [дата звернення: 20.03.2021].

Розділ 1

Американська філософія

Кредо Америки просте: «Ми вважаємо за самоочевидні істини, що всіх людей створено рівними; що Творець обдарував їх певними невідбірними правами, до яких належать життя, свобода і прагнення щастя; що уряди встановлюються між людьми на те, щоб забезпечувати ці права, а влада урядів походить зі згоди тих, ким вони управляють».

Наші батьки-засновники присвятили цим принципам своє життя, обов'язок і священну честь. За них склали голови солдати в битві під Геттісбергом, їх відстоювали борці за громадянські права, чоловіки й жінки, які здобули свободу мільярдам жителів планети. Лункі слова Декларації про рівність, особисті права і демократію анітрохи не втратили своєї сили, дарма що давно перетворилися на кліше й багато разів були довільно спотворені.

Текст Декларації незалежності й нині віддзеркалює унікальні, базові погляди. На додачу до того, настанови Декларації проходять неперервною ниткою крізь усю еволюцію американської думки. Колишній раб, «другий отець-засновник» Фредерік Дуґлас вбачав у Декларації незалежності водночас світлий поклик до свободи — Дуґлас вітав її «величні принципи політичної свободи й природного правосуддя» — і жорстокий опір толеруванню рабства в Сполучених Штатах[29]. Абрагам Лінкольн вважав Декларацію філософською «віссю світу» для Штатів.

> *Мудрі державні мужі, вони були свідомі того, як процвітання й добробут плодять тиранів, тому встановили ці великі самоочевидні істини з тим, щоб у далекому майбутньому, якщо якась людина, група чи прошарок стануть проповідувати, ніби ніхто, крім багатих або білих людей не має права на життя, свободу і прагнення щастя, то інші мали б змогу знову пригадати*

Декларацію незалежності й набратися мужності відновити битву, як починали її батьки; свідомі того, що істина, справедливість, милосердя і всі людські й християнські чесноти не можуть бути стерті з лиця землі; свідомі того, що ніхто й ніколи не сміє обмежити й стримати принципи, на яких зводиться величний храм свободи[30].

Понад століття по тому Мартін Лютер Кінг побачив у Декларації незалежності «вексель», за яким ще треба буде сплатити. Біля підніжжя пам'ятника Лінкольну — президентові, який загинув, прагнучи втілити Декларацію, — доктор Кінг закликав завершити його справу. «Цей вексель є обіцянкою всім людям — чорним так само, як і білим, — гарантії невідчужуваного права на життя, свободу і прагнення щастя! — проголосив Кінг. — Я маю мрію, що одного дня ця нація повстане і втілить у життя істинний сенс цього кредо: "Ми вважаємо за самоочевидні істини, що всіх людей створено рівними"»[31].

Ці слова не були якимись принципово новими — і їхні автори не мали на меті сказати щось нове. Натомість вони бажали втілити древні істини — ті, що мали коріння в античній філософії, в юдейсько-християнських та англійській традиціях. Як написав Томас Джефферсон у травні 1825 року — за рік до своєї смерті, мета була у втіленні вічних ідеалів: «Не винайти нові принципи або нові аргументи, яких ніхто не знав до нас, не промовити вголос те, чого ніхто не казав до нас, а поставити перед людством прямий погляд на предмет, сформульований так просто й міцно, щоб завоювати згоду людей і виправдати той незалежний стан, який ми були змушені прийняти». Декларація незалежності мала на меті «висловити американську думку», синтезувати «відчуття сучасності», взяті з тодішньої літератури і з «книжок, які містять першооснови публічних прав (Арістотеля, Цицерона, Лока, Сіднея)[32].

То чим саме було це «висловлення американської думки»? І чому вона залишається актуальною донині?

Філософія Сполучених Штатів сформувалася навколо трьох головних принципів, які записані в Декларації незалежності: на реальності природного права на життя, свободу і прагнення щастя, що існували до будь-яких урядів; на рівності всіх людей перед законом; на уявленні

про те, що всі уряди встановлюються тільки для захисту цих одвічних прав і рівності всіх перед законом.

Філософія Декларації незалежності залишається ідеологічним клеєм, який нас усіх тримає. Без неї, як показала Громадянська війна, ми розпадаємося. Це філософія високих ідеалів — можливо, недосяжних, але вічних. Полишити їх ми можемо тільки на власний ризик.

Ми маємо особисті природні права

Декларація незалежності стверджує, що права є самоочевидними і кожна особа наділена цими правами від природи і від Бога. Але чим є наші права і як нам їх пізнати? Навіщо взагалі людській істоті права?

Ці запитання, як ми невдовзі побачимо, дотепер лишаються відкритими. Навколо них і обертаються нинішні політичні конфлікти. Дехто вважає, що права походять від уряду, отже, уряд має владу відбирати права. Інші наполягають на тому, що права є лише утилітарним конструктом, — і це зручний спосіб мислити про «те, що інші повинні робити для нас», утім його можна відкинути, якщо інтереси багатьох переважають інтереси меншості.

Однак батьки-засновники свою віру в права вміщували в рамки природних прав. Чому? Тому що права, які походять із самої людської натури, правами не є: це привілеї, позбутися яких можна в будь-яку мить. Права, що випливають із вищого джерела, направду невідчужувані: їх не можна віддати, забрати, на них не можна зазіхнути, бо їхнє походження вище від самої влади.

Така філософія в готовому вигляді не склалася в умах засновників. Вона має давню і багату історію. Ідея природного права народилася зі вчення про природний закон. Філософія природного закону має коріння у двох традиціях, які поступово злилися, давши систему вірувань батьків-засновників: у юдейсько-християнській моралі («Єрусалимі») та античній філософії («Афінах»). Юдейсько-християнська мораль наділяє людську істоту невіддільною від неї цінністю: твердження про рівність усіх людей у Біблії (Буття 1:27) дало родючий ґрунт для базової критики кастових систем: «І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх». Це твердження прямо суперечило поняттям інших

древніх цивілізацій, які наділяли божественним образом тільки своїх проводирів[33].

Тим часом грецька філософія вчила, що людину у світі живого виокремлює її здатність мислити. Людські істоти, на думку давніх греків, від природи не податливі й мінливі. Природа створила нас здатними послуговуватися розумом: саме ця властивість відрізняє нас від тварин. Платон вважав, що метою людської душі є «піклуватися, правити, радитись»[34]. Арістотель писав: «призначення людини — діяльність душі, узгоджена з розумом»[35].

З поєднання ключового юдейсько-християнського положення — про вроджену цінність людини — і античного твердження про те, що людину вирізняє здатність розумувати, народилася концепція природного закону. Філософські вчення Єрусалима і Афін стали полюсами цивілізації Заходу: подеколи перемагав Єрусалим, в інші часи — Афіни. Багато століть поспіль і Єрусалим, і Афіни насправді вели цивілізацію в одному напрямку. Відродження античної думки на початку II тисячоліття н.е. на християнському Заході спричинило вибух у галузі освіти, зокрема в університетах, утримуваних католицькою церквою. Знаменитий богослов Гуґо Сен-Вікторський (1096-1141 р. н. е.) писав: «Вивчайте все: згодом ви побачите, що немає нічого надмірного»[36]. Тома Аквінський (1225-1274) пояснював: «Помилка в [науці про творіння] веде до хибного уявлення про Бога»[37]. Релігійний конфлікт не затьмарив привабливість природного закону — навпаки, він його «дошліфував», зробивши основою універсалізму, якого бракувало релігійним сектам. Не дивно, що Гуґо Ґроцій, відомий філософ і правознавець, звернувся до природного закону після закінчення варварської Тридцятирічної війни, коли укладений Вестфальський мир докорінно змінив порядок у Європі; Ґроцій вихваляв «диктат праведного міркування, який вказує, що дія, залежно від того, чи перебуває вона у відповідності до раціональної натури, чи ні, має в собі якість моральної ницості або моральної необхідності; і, як наслідок, така дія є або забороненою, або наказуваною творцем природи, Богом»[38].

Міркування щодо природного закону привели до розроблення поняття природного права. Якщо в людської істоти є природа і якщо такою природою є розум, то людина має право послуговуватися своїм

розумом — і своєю волею, якщо тільки вона не шкодить нікому іншому. Як стверджував Гуґо Ґроцій: «Бог створив людину вільною і sui iuris [під власним правом], тому дії кожної особи та використання її майна не підлягають нічий волі, крім її власної»[39].

Ідея природного права досягла апогею у творах Джона Лока (1632–1704). Як і Ґроцій, Лок вважав, що позаяк людина має здатність мислити — від своєї природи — і позаяк ми всі маємо не вимірювану нічим цінність як творіння Божі, то ми маємо і права. Лок стверджував, що в природному стані людська істота вже була наділена певними правами, які передували виникненню державної влади. За його словами, «*Природна свобода* людини полягає у можливості бути вільним від будь-якої верховної влади у світі, не підпадати під жодну волю чи законодавчу владу людини, натомість приймаючи природний закон як правило поведінки»[40]. Якими ж були права людини, дані їй від природи? Це право на життя, свободу і власність. Людина має право на самозахист, від чого залежить її виживання; має право на свободу думки й дії, допоки її думки та дії не порушують прав інших людей; має право на власність, яку здобула своєю працею[41]. Адам Сміт, який вважається творцем філософської концепції вільного ринку, також тримався цього погляду:

> *[З]алишається і стверджується проста і немудряща система природної свободи. Кожній людині, доки вона не порушує законів справедливості, дозволяється цілком вільно діяти на свій розсуд у власних інтересах і конкурувати своєю працею та капіталом із працею та капіталом будь-якої іншої особи й цілого класу...*[42]

Природа людини — у міркуванні, й людину наділено свободою послуговуватися своїм розумом, відповідно до цієї природи. Усі батьки-засновники вірили в це. Томас Джефферсон був так переконаний у силі розуму, що змушував свого небожа «хоробро ставити під сумнів навіть буття Бога, бо якщо Той існує, він мав би радше схвалювати в людині відданість розуму, ніж сліпому страху»[43]. Джефферсон сподівався, що Америка прийме за істину те, що «людина мусить керуватися розумом і правдою». Александр Гамільтон, один із авторів збірника «Федераліст», писав і собі в 1775 році, що Бог створив людину і дав їй засоби «збереження і прикрашання свого буття» за допомогою «сил розуму»[44]. Розум і раціональне розуміння

меж сталої людської натури лежали в основі революції. Батьки-засновники рішуче відкидали виведення природних прав із самої лише традиції. Як стверджував один із засновників, Річард Генрі Лі з Вірджинії, той, хто висунув славнозвісну «Резолюцію Лі», яка дала поштовх ухваленню Декларації незалежності: «Права ґрунтуються на чотирьох засадах: природі, британському законові, хартіях і одвічних звичаях», проте він наполягав на розумінні американцями того, що права насамперед коріняться в «неозорих підвалинах природи»[45].

Із цієї причини Декларація незалежності виводить права із «законів природи й природи Бога». Людський розум, як учить ця теорія, може вивчати характер і діяльність людства, з'ясовуючи, в чому призначення людства та які свободи були йому даровані задля виконання цього призначення. Так логіка природного закону, що прославляє розум як найвище зі звершень людини, дає в підсумку свободу як найголовнішу з людських потреб. Унікальна природа людини лежить у центрі раціонального обґрунтування людських прав.

Батьки-засновники вважали такі природні права непорушними. Вони заклали підґрунтя для революції, вимагаючи від влади бути захисницею прав, а не їхнім джерелом.

Усі люди рівні перед законом

Батьки-засновники не просто були переконані в тому, що люди милістю природи наділені правами. Вони вірили в те, що всяка людина, незалежно від її природних талантів, наділена рівними з усіма іншими людьми правами. Початковий текст Декларації незалежності, написаний Джефферсоном, був більш точним у формулюваннях, ніж та версія, яку ми знаємо нині. У ньому йшлося: «Ми вважаємо за священні й незаперечні істини, що всіх людей створено рівними й незалежними і що від рівного створення вони одержали певні невіддільні й невідбірні права»[46]. Рівними й незалежними. Рівними у створенні.

Ця істина, якщо вдуматися, не очевидна. Проголосити, як робить це Декларація незалежності, всіх людей створеними рівними у їхніх правах видається діянням, що суперечить інтуїції. Зрештою, всі ми люди в тому, що диктує нам наша людська природа, але в інших

аспектах ми дуже різнимося: одні з нас кмітливіші, інші дурніші, хтось високий, хтось коротун, є атлети, а є інтелектуали. То чому ж батьки-засновники називали самоочевидною істиною те, що всі люди створені рівними у своїх правах?

Адже впродовж більшої частини історії наймудріші з людей вважали зовсім навпаки. Платон, до прикладу, стверджував, що для надання філософам найбільших можливостей у керуванні суспільством організувати це суспільство слід згори донизу: він рекомендував, щоб «філософи правили, як царі», а саме суспільство було розділене на стани — ремісників, воїнів і філософів. Арістотель просував подібні ідеї людської нерівності, вважаючи, що «так само й чоловік стосовно жінки: перший за своєю природою стоїть вище, друга — нижче, і тому він панує, а вона перебуває в стані підлеглості. Такий самий спосіб стосунків мусить панувати й між усіма людьми». Цим, наголошував Арістотель, виправдовується природне рабовласництво: «Отже, всі, хто відрізняється від інших людей тою мірою, якою душа відрізняється від тіла, а людина від тварини... такі люди за своєю природою раби»[47].

Саме тут найяснішими стають юдейсько-християнські цінності, сповідувані засновниками нашої держави. Біблія дає чітко зрозуміти, що в очах Божих ми всі однаково цінні. У Левіті 19:15 читаємо: «Не чинитимете несправедливості на суді; не потуратимете вбогому, але й не зважатимете на багатого: по правді судитимеш твого ближнього». Ця тема ще опукліше подана в християнському богослов'ї; у Посланні до Галатів 3:28 сказано: «Нема юдея ані грека, нема невільника ні вільного, немає ні чоловіка ані жінки, бо всі ви одно у Христі Ісусі». Людська рівність для юдейсько-християнського мислення є постулатом.

Аналогічно британська традиція, яка заклала підвалини американської філософії, підтримувала поняття рівності в громадянстві. Велика хартія вольностей безпосередньо говорить про рівність перед законом і судом. Не дивно, що «Бюлетень процедур Конгресу» 1774 року (Journal of the Proceedings of the Congress) мав на палітурці зображення дванадцятьох рук, що тримають пергамент із написом Magna Carta[4849].

Батьки-засновники вбачали в юдейсько-християнській традиції, англійському конституціоналізмі й диктаті розуму повне відкидання

ідеї древніх про людську нерівність. Вони багато в чому виходили з філософії Джона Лока, який стверджував, що в природній державі править природний закон, який має коріння в розумі, — а закон цей диктує рівність усіх людей. Лок розвинув цю думку в «Другому трактаті про правління»:

> *Стан природи містить природний закон, який ним керує, покладаючи обов'язок на кожного. Розум, який є закон, повчає всіх людей, які дослухаються до нього: всі рівні й незалежні, ніхто не завдасть шкоди іншому — його життю, здоров'ю, свободі чи власності...*[50]

Локову філософію людської рівності взяли на озброєння батьки-засновники. У своєму, либонь, найбільш читаному політичному памфлеті епохи заснування держави «Здоровий глузд» (Common Sense) Томас Пейн стверджував, що поділ людей на «царів і підданих» слід відкинути на ґрунті того, що всі люди «від початку були рівними у своєму створенні». Пейн із гумором писав, що «одним із найпотужніших природних доказів безглуздя спадкового права королів є те, що природа всіляко заперечує його, інакше вона не підсовувала б людству так часто вислюків замість левів»[51]. Джеймс Вілсон, чий підпис стоїть і на Декларації незалежності, і на Конституції, вважав, що розмаїття талантів, чеснот і вподобань людських істот у жодній мірі не підриває фундаментальної засади загальної людської рівності: рівність у правах, писав Вілсон, «утворює частину великої системи, привабливість і блаженство якої закладені всіма законами Бога і природи»[52]. Вірджинська декларація прав була написана Джорджем Мейсоном менше ніж за місяць до Декларації незалежності — Джефферсон скористався нею як основою, — і в ній ішлося, що «всі люди за своєю природою рівні та незалежні»[53]. Конституція Массачусетсу, авторства Джона Адамса, явно наслідує формули Декларації незалежності, додаючи значно більше конкретності: «Усі люди народжені вільними та рівними, і мають певні природні, суттєві й невідчужувані права»[54].

Жодне із цих мудрувань, утім, аж ніяк не поклало краю лицемірству суспільства, яке продовжувало толерувати рабовласництво. Це не минуло непоміченим: доктор Семюел Джонсон іронізував у відомому памфлеті: «Як це так, що ми чуємо найгучніші скавуління про свободу

з-поміж погоничів негрів?». Проте варто зазначити, що коли писалася Декларація незалежності, рабовласництво було звичайною річчю в усьому світі: як ми побачимо далі, воно залишалося законним у британських володіннях до 1833 року, а в Індії — навіть до 1843-го. Ми також побачимо, що засновники держави були цілком свідомі суперечності між їхніми ідеалами рівності й інститутом рабства. Ніхто з них, насправді, не стверджував, що чорношкірі не належать до людей, яких стосуються високі ідеали Декларації незалежності. Бредлі Томпсон відзначає, що суперечка про расову несумісність гарантій людської рівності, записаних у Декларації незалежності, виникла у Сполучених Штатах лише з появою войовничого рабовласницького руху в 30-х роках XIX століття, що стало прямою реакцією на аболіціонізм[5556].

Локова традиція була пронесена крізь усю американську історію. Абрагам Лінкольн у Геттісберзькому зверненні особливо наголошував на ключовій думці Декларації незалежності, кажучи, що Сполучені Штати «засновані на ідеї рівності всіх людей у їхньому створенні».

Відповідаючи на несправедливе і морально осоружне рішення Верховного суду щодо справи Дреда Скотта, яким було визнано, що чорношкірі американці не перебувають під захистом Конституції Сполучених Штатів, Лінкольн пояснив, що батьки-засновники не стверджували, ніби всі люди «рівні у всьому — у кольорі, розмірі, розумі, моральному розвитку й суспільних здібностях». Натомість вони мали на увазі те, що всі люди рівні «у певних невідчужуваних правах, серед яких є право на життя, свободу і прагнення щастя». Лінкольн запевняв: «Так вони казали й так думали». Засновники розуміли лицемірство проголошення всіх людей рівними в часи рабства; розуміли, що не звільняють цим чорношкірих рабів. «Вони мали на меті лиш задекларувати права, щоб забезпечити їх, як дозволять обставини», — казав Лінкольн. Чого, питав він, прагнули досягти автори Декларації, вживаючи такі слова?

> *Їхнім завданням було встановити стандартну максиму для вільного суспільства, яку всі б знали і всі шанували, на яку постійно озиралися б, задля якої працювали б, до якої невпинно наближалися б, дарма що не могли її вповні досягнути, але поширювали й поглиблювали її вплив, а вона збільшувала б щастя і*

цінність життя всіх людей всіх кольорів шкіри повсюди. ...Автори її хотіли, щоб вона була — і, дякуючи Богові, вона такою стає — каменем спотикання для тих, хто колись забажає повернути вільний народ знову на ненависні манівці деспотизму.

Прочитувати цей документ як такий, що зосереджений на певній расі, означало б відібрати в Декларації її «життєствердність» і «практичну цінність», вирвати з неї «самісінький зародок поняття про особисті права людини»[57].

Певна річ, герої боротьби за громадянські права — від Фредеріка Дуґласа до Мартіна Лютера Кінга — приставали саме на це тлумачення рівності всіх людей. На XIV з'їзді Національної негритянської бізнес-ліги 1913 року Букер Вашингтон віддав шану 50-й річниці звільнення рабів, похваливши «безсмертний документ — Декларацію незалежності». Він зауважив: «Чи стосувалися в ті часи слова Декларації незалежності американського негра, залишається спірним питанням». Проте, казав Вашингтон, чорні американці повинні посісти місце в американському каноні, щоб «у майбутньому ніхто не насмілився висловити сумнів щодо нашого права долучитися до будь-якої декларації, що стосується будь-якого політичного елемента»[58].

Уряди повинні захищати одвічні права і рівність перед законом

У моделі природних прав влада зосереджена на індивідуумі, який стає вмістищем незаперечних прав. Уряд є лише делегованим вартовим особистих прав; уряд не має влади зазіхати на ці права, інакше він втратить легітимність. Зерна цієї думки, знову-таки, є біблійними: стосунки людини з Богом первісні й важливіші за відносини між людиною і урядом. У Біблії, наприклад, Мойсей встановлює кілька обмежень щодо поведінки монарха[59]: пророк Самуїл барвисто попереджає юдеїв про хижість царів, трагічно проголошуючи: «І коли будете нарікати на вашого царя, що ви ж собі вибрали, Господь тоді вас слухати не буде»[60].

Філософи античних часів сперечалися про найкращий державний устрій, який забезпечував би процвітання чеснот (тобто розуму): їх більше цікавила дія природного закону, ніж дотримання природних

прав. Так, Платон наполягав (хоч, можливо, не без іронії) у «Державі» на режимі з твердою рукою, де філософи-царі контролювали б усі аспекти життя людей і жорстко розподіляли б усіх за їхніми якостями[61]. Арістотель натомість уболівав за систему, яка поєднала б у собі аспекти демократії й аристократії, покладаючись у цій моделі на грецьку традицію[62]. Цицерон, слідом за Арістотелем, був прибічником змішаної системи зі спільною відповідальністю уряду[63].

З плином західноєвропейської історії ставало ясно, що нічим не стримувані монархії можуть легко обмежувати права й так само легко створювати нові. Якщо права не передували в існуванні урядам, якщо вони є лише чимось таким, що уряд може призначити, то ніхто не убезпечений від примх урядів.

Велика хартія вольностей — засадничий документ у переосмисленні балансу влади між монархами й громадянами — виник із помилок у правлінні короля Іоанна I Безземельного й недовіри його лордів до нього. Тридцятирічна війна (1618–1648), яку справедливо було б назвати першою світовою, — війна, що забрала життя від 4 до 12 мільйонів людей, тобто не менш як 20 % населення Європи[64], — дала в підсумку Вестфальський мир, за яким європейці погодилися радше змиритися з відмінностями між ними, ніж примушувати сусідів до повної релігійної покори. Ґроцій, який творив саме в часи Тридцятирічної війни, писав, що права належать індивідуумам, а не надаються королями або іншими володарями. Справою урядів має бути не забезпечення чеснот, а забезпечення прав. Ґроцій пропонував: «Якщо одна людина в чомусь завинила перед іншою, не за суворістю закону, а за іншими чеснотами, такими як відданість, вдячність, співчуття або милосердя, то її не можна притягнути до жодного суду або ж піти на неї війною з цієї причини»[65].

З підсиленням віри в особисті права прийшов і потужний зсув у думці про природу самої державної влади. Головним елементом у визначенні легітимності уряду стало поняття згоди, а захист прав перетворився на головне виправдання такої легітимності. На думку Лока, «*кінцеве призначення закону* — не заперечення і обмеження, а *збереження й розширення свободи*. Адже в усіх станах, у яких можуть перебувати сотворені істоти, *здатні до укладання законів*, відсутність закону передбачає відсутність *свободи*»[66]. Свобода, а не чеснота є

ціллю уряду, тоді як чеснота є ціллю окремої людини, яка прагне праведного, — і це завдання, власне, вимагає свободи. Якщо ж уряд порушує або згоду з людьми, або їхні невідчужувані права, писав Лок, він негайно втрачає свій мандат: «Щойно *законодавці намагаються відібрати й знищити власність людей*, чи зробити з них рабів, підпорядкувавши деспотичній владі, вони протиставляють себе народу, розпочинаючи з ним війну, а народ звільняється від усілякої покори і може вдаватися до загального прихистку, який пропонує всім людям Бог для захисту від насильства й жорстокості... Ця влада знову ж переходить до рук народу, а він має право відновити свою первинну свободу, встановивши нову законодавчу владу»[67].

Локова теорія в концентрованому вигляді стала революційним гаслом «Не наступай на мене». Декларація незалежності є суто локівським тлумаченням ролі й влади уряду, що «уряди встановлюються між людьми на те, щоб забезпечувати ці права, а влада урядів походить зі згоди тих, ким вони управляють; що в кожному випадку, коли якась форма правління стає згубною для такої мети, народ має право змінити або скасувати її».

Уніоністська філософіяамериканських інститутів

Задля забезпечення захисту невідчужуваних прав і рівності перед законом батьки-засновники написали Конституцію. Конституція мала окреслити свободу дій у разі нагальної потреби нації, як вимагалося широким консенсусом, забезпечити зчеплення у разі серйозних розбіжностей, захистити меншості від тиранії більшості, надати місцевий контроль місцевим спільнотам, але гарантувати загальнонаціональний захист особистих прав.

Засновники боялися тиранії монархів, але страшились і того, що Джон Адамс називав «тиранією більшості»[68], а Джеймс Медісон — «непереборною силою упередженої та зарозумілої більшості»[69]. Засновники вірили в народ більше, ніж у самопроголошену олігархію, але вірили і в особисті права більше, ніж у самоуправління спільнот.

Інакше кажучи, вони справедливо сумнівалися в цінності абсолютної влади більшості. Вони розуміли, що більшість може неправильно тлумачити ідею захисту прав. І це не моральний релятивізм — це

реалізм і визнання об'єктивної моралі, тієї, що стоїть вище за волю народу. Ідеальний демократичний уряд, за визначенням, вимушено йде за більшістю. Інколи це необхідно. Але частіше це не так. Ніщо не свідчить про те, що демократична більшість представляє найвище благо. Це завжди змагання інтересів, у якому конкуренти «виривають одне в одного пістолет». Перш ніж передати зброю в руки уряду, необхідно ретельно обдумати, що станеться, коли ваш політичний опонент триматиме вас на мушці. Засновники держави чудово це розуміли.

Вони визнавали, що уряд — це не просто «ми» (на противагу тому, що заявив свого часу президент Барак Обама)[70]. Розуміли, що повинні дати уряду стільки влади, щоб він був здатний лише на прийнятні для нас дії, якщо уряд контролюватимуть супротивники. Уряд, який встановлює свою волю через олігархів або знизу через деспотизм більшості, розуміли вони, становитиме велику загрозу і свободі, й чеснотам. Саме такий уряд із високою імовірністю поведе Америку до насильства. Якщо уряд віддасться справі гарантування такого собі «блага», схваленого більшістю, меншість часто відмовлятиметься підтримувати його — і це її право! Або ж навпаки, меншість звернеться до зовнішніх сил для захисту своїх прав — і знов-таки матиме рацію! Що відбувається в державі, яка повністю керована більшістю, коли права меншості несправедливо порушуються і їхнім порушником є сам уряд? Громадянам залишаються два виходи — обидва не вельми приємні: або тікати, або бунтувати.

Батьки-засновники визнавали те, що міркування громадськості можуть конфліктувати із самоочевидними рівними правами індивідуумів, а уряд може стати зброєю в руках громадськості. У цьому й полягала сутність Американської революції: уряд прагнув обмежити права англійських громадян в ім'я «добра», яким у цьому випадку було економічне здоров'я батьківщини. Британські громадяни з Америки були позбавлені права представництва у владі. Джеймс Отіс, підбурювач до революції, очолив кампанію, яка проголошувала тиранією «оподаткування без представництва». Його слова змусили молодого Джона Адамса до заяви: «Кожен у тому величезному натовпі, здавалося мені, був готовий негайно взятися до зброї...»[71]. Томас Джефферсон у вступі до Декларації незалежності —

«Декларації про необхідність взятися до зброї» 1775 року — так само пояснював: «Нам залишається простий вибір між беззастережним підкоренням тиранії дратівливих міністрів або силовим опором. Ми обираємо останнє. Ми зважили “за” і “проти” цього змагання і вважаємо, що немає нічого осоружнішого за добровільне рабство»[72].

У воланнях про «рабство», яким називали спроби всеохопної влади відібрати особисті права, міститься гірка іронія, адже багато хто з батьків-засновників сам тримав рабів. Але в цьому й суть: засновники вважали, що єдність думки щодо природних прав швидше приведе до рівності, ніж пряме нав’язування рівності. Якби вони спробували скасувати рабство в Конституції, Сполучені Штати могли б ніколи не утворитися, бо Південь тоді б став окремою державою, і континент розділився б на вільну і рабовласницьку частини. Засновники знали, що рано чи пізно питання рабства буде розв’язане. Вони багато говорили і писали про нього. І справді, небажання засновників американської держави та їхніх наступників захищати невіддільні права рабів від їхніх панів-експлуататорів посіяло зерна Громадянської війни: цю криваву бійню спричинила непримиренність більшості населення південних штатів, які наполягали на прийнятності рабовласництва.

І саме завдяки урядовому захисту цих прав, які обіцяні Декларацією незалежності, Громадянська війна поклала нарешті край рабству в Америці назавжди. Фредерік Дуґлас, сам колишній раб, відзначав, що лункі гасла Декларації незалежності не стосуються рабів, що святкування Четвертого липня є глумом над рабами: «Товариші-громадяни, крізь усенародний тріумф і радість, я чую жалібний стогін мільйонів, чиї ланцюги, вчора важкі й страдницькі, тепер стають геть нестерпними під святковий гамір, що долітає до них». Відтак Дуґлас апелював до прав, записаних у Декларації незалежності й Конституції, як до виправдання його заклику до звільнення[73].

Абрагам Лінкольн погоджувався з ним. Лінкольн зміг зробити так, що ця справа дала плоди: не на основі влади більшості, не на основі первинності влади уряду, а на ґрунті поняття про те, що уряди встановлюються для захисту прав, а не захисту уявлення більшості про «добро».

Створити уряд, здатний на дії, але нездатний на порушення свого raison dȇtre[74], — такою була мета. Як писав Медісон у 51-й статті «Федераліста», «в республіці важливим є не тільки захистити суспільство від його правителів, а й захистити одну частину суспільства від несправедливості з боку іншої. У різних класів суспільства завжди існують відмінні інтереси. Якщо спільними інтересами об'єднається більшість, то права меншості опиняться в небезпеці»[75].

То які ж основи заклала Конституція? Вона стала практичним втіленням трьох специфічних концепцій: розподілу гілок влади, системи стримувань і противаг та федералізму.

Засновники вірили, що повноваження уряду мають бути чітко перераховані, щоб запобігти очевидним ризикам від державних рішень, ухвалених лише на основі «необхідності». Вони знали, що траплятимуться часи, коли уряд муситиме діяти. Проте знали також і те, що обґрунтування дій уряду часто веде до розширення обсягу мандата. Щоб уникнути наслідків, засновники намагалися чітко сформулювати, що, на їхню думку, входить у повноваження уряду і є необхідним для збереження країни, і водночас не дати урядові перетворитися на Гоббсового Левіафана[76]. Найочевидніший приклад — стаття I Конституції, яка трактує повноваження законодавчої влади: «Усі законодавчі повноваження, надані цим документом, належать Конгресу». Із цього негайно випливає, що значна частина повноважень *не* надана. Конституція перераховує лише вісімнадцять повноважень у статті I, розділі 8 — найширшому наданні повноважень законодавчій гілці влади.

Джеймс Медісон прямо висунув доктрину розподілу прав у 45-й статті «Федераліста»: «Повноваження, що їх делегує федеральному урядові запропонована Конституція, нечисленні й визначені. [Вони] будуть спрямовані переважно на зовнішні об'єкти, такі як війна, мир, переговори, міжнародна торгівля; з останнім із них насамперед буде пов'язане оподаткування»[77]. «Нечисленні й визначені» — ключові слова тут. У 14-й статті «Федераліста» теж зазначено, що «центральний уряд не має бути наділений усією владою прийняття та застосування законів. Його юрисдикція має бути обмежена

конкретними завданнями, які стосуються усіх членів республіки, але є недосяжними для кожного з них окремо»[78].

Багато хто з батьків-засновників відкрито виступав проти ідеї Білля про права, вважаючи, що такий перелік прав слід розуміти як розширення, а не звуження влади уряду. Ці люди передбачили тенденцію розуміти Білль про права як повноцінний перелік того, що уряд робити не може, тоді як в усіх інших галузях уряд буде вільний діяти. Структура Конституції, як писав Александр Гамільтон у 84-й статті «Федераліста», сама собою гарантуватиме права: «Сама Конституція, в усіх раціональних сенсах і з усіма корисними цілями, є Біллем про права»[79]. І все ж таки антифедералісти вимагали ухвалення Білля, який зробив би цей факт очевидним, — тому ми й маємо Десяту поправку: «Повноваження, що не є делегованими Конституцією Сполученим Штатам і не є забороненими нею для штатів, передаються відповідно штатам або народові».

Іншими словами: «Уряде, не пхайся в чужі справи». А твої власні справи описані якнайдокладніше.

Щоб забезпечити втримання уряду у встановлених рамках, батьки-засновники розраховували на два специфічні механізми: на систему стримувань і противаг між гілками федеральної влади і на федералізм — захист держави від федеральної узурпації.

Кожен школяр вивчає — принаймні раніше вивчав у школі, — що три гілки федеральної влади покликані стримувати одна одну від перевищення наданих кожній повноважень. Законодавча влада має бути там, де творяться закони, президент має ці закони виконувати, а судова влада — тлумачити.

За Конституцією, законодавча влада поділяється на палату, яку представляє населення (Палату представників), і представлену штатами (Сенат) — так створюється внутрішній механізм стримування найпотужнішої гілки влади. Позаяк Сенат створювався, щоб законодавчі органи штатів призначали до нього своїх сенаторів, він мав представляти інтереси штатів на противагу фундаментальним амбіціям Палати представників. (Сімнадцята поправка, на якій ґрунтуються вибори сенаторів всенародним голосуванням, нерозважливо прибрала один із механізмів державного стримування від федеральної узурпації. Тепер сенатори могли не боятися ревних

стражів, що діяли від імені законодавчої влади штату, а могли звертатися напряму до населення, керуючись тими ж мотивами, що і члени Палати представників, які прагнули розширення федеральної влади.) Як писав Медісон у 51-й статті «Федераліста», «в республіканському уряді законодавча влада безумовно переважає. Подолати цю незручність можна, поділивши законодавчий орган на кілька гілок за допомогою різних способів обрання і різних принципів дії, щоб вони були мало пов'язані між собою, як це дозволяє природа їхніх спільних функцій і спільної залежності від суспільства»[80]. Навіть більше, законодавчий орган мали б стримувати такі фактори: право вето президента; відокремленість від виконавчої влади, що впроваджує прийняті закони; та судова система, здатна скасувати ухвалення законів, у яких законодавчий орган вийшов за рамки своїх конституційних повноважень.

Повноваження виконавчої влади також чітко окреслені: за Конституцією президент має владу виступати головнокомандувачем військ, дарувати помилування, скликати Конгрес на спеціальні засідання, приймати послів і впроваджувати належно ухвалені закони. Це все. Інші повноваження, у тому числі укладання договорів, призначення до Кабінету США (уряду) і Верховного суду та законотворчість, врівноважуються повноваженнями інших гілок влади, зокрема, законодавчої. Александр Гамільтон виступав за «енергію виконавчої влади», яка має живити уряд[81], — це було прямою реакцією на неефективність виконавчої гілки влади за статтями Конфедерації — але повністю визнавав, що посада президента не повинна бути чимось на зразок монарха, оскільки президента переобиратимуть що чотири роки, за ним наглядатимуть, його можна буде усунути шляхом імпічменту, а більшість його повноважень стримуватимуть інші гілки влади[82].

Судова гілка, як бачили її засновники, «найменш небезпечна». У них не було бажання створювати олігархічну надструктуру з довічним призначенням членів, яка перетягувала би на себе законодавчі повноваження і домінувала б над іншими гілками влади. Гамільтон бачив судову владу як таку, на яку «не має впливу ані меч, ані калита, яку не може скеровувати ані сила, ані багатство суспільства і яка не може здійснювати жодного активного втручання щодо будь-яких

суспільно-політичних чи інших питань. Справедливо також буде сказати, що вона не має ані сили, ані бажання, а здатна лише судити і, зрештою, в усьому залежна від допомоги виконавчої гілки, навіть у впровадженні своїх присудів»[83]. Гамільтон розважливо попереджав, що судова гілка влади може визнати будь-який закон нечинним. Утім, ідея про те, що Верховний суд являє собою остаточного арбітра конституційного значення чи що суддям надано владу проголошувати права на власний розсуд, або що жерці в мантіях мають формувати моральний характер нації, — ця ідея цілковито не обґрунтована. Гамільтон наголошував, що коли судова влада почне перетворюватися на «суперзаконодавчий орган», вона підірве власний моральний авторитет і створить підґрунтя для злиття із законодавчою гілкою[84]. І позаяк ухвали судової влади не виконуються самі собою, для їхнього впровадження і погодження потрібна участь виконавчої гілки. Процес роботи судової гілки влади мав насправді бути таким: Верховний суд визнає закон неконституційним, виконавча влада погоджується або ні, законодавча погоджується або ні. Верховний суд не має повноважень нав'язувати свою думку іншим гілкам. Він може діяти тільки від свого імені — так само як й інші гілки влади. Ця теорія, знана як «департаменталізм», була поширеною серед батьків-засновників[85].

І наостанок, Конституція створювалася з вірою в те, що місцева влада діє найкраще, бо вона стоїть якнайближче до своїх громадян. Національний уряд мав би захищати особисті права громадян від найтяжчих спроб узурпації з боку штатів — в цьому, наприклад, полягав намір статті IV, яка припинила зазіхання «на привілеї та недоторканість громадян у кількох штатах»[86], а також надала федеральній владі силу «гарантувати кожному штату в цьому союзі республіканську форму правління». Проте центр політичної влади мав би залишитися на місцевому рівні. Як відзначив Медісон у 10-й статті «Федераліста»: «Що меншим є суспільство, то меншою буде ймовірність того, що його складатимуть відмінні партії з розмаїтими інтересами, і то частіше більшість належатиме до однієї партії»[87]. Поряд із цією однорідністю, як визнавав Медісон, існувала небезпека гноблення — саме тому федералізм являє собою зручну систему. Відтак у 51-й статті Медісон пояснив: «У складній американській

республіці влада, яку делегує народ, спершу розподіляється між двома окремими урядами, а потім призначена кожному з них частка дробиться на ще менші чітко розрізнені частини. Звідси виникає подвійне убезпечення прав людей. Різні уряди контролюватимуть одне одного, і кожен із них водночас контролюватиме сам себе»[88].

Окремі штати не стали б добровільно поступатися владою федеральному уряду, якби відчули, що власноруч підписують смертний вирок; так само громадяни штатів не перейшли б добровільно в підданство федерального уряду, якби не вірили в те, що цей уряд захистить їх від зазіхань влади штату на їхні фундаментальні права. Штати здобули владу щодо поточних питань, федеральному уряду дісталися всеосяжні питання, для розв'язання яких потрібна широка згода великого числа розмаїтих підгруп.

Якщо в інших країнах інститути існували до того, як було сформульовано державну філософію, в Америці вони будувалися на засадах вірувань батьків-засновників. Лінкольн називав Декларацію незалежності «золотим яблуком», принципом, який «забезпечив нам вільний уряд і подальше процвітання», — яке, втім, потребувало Союзу та Конституції, «срібної рамки навколо нього»[89]. Головне, в чому він мав рацію: без Декларації Конституція була би порожньою посудиною.

Висновок

Американська філософія ґрунтується на трьох фундаментальних, вічних, *невідчужуваних* ідеях.

По-перше, на вірі в те, що людська істота має справжні, чітко виражені особисті права. Ці права не можна передати іншому. Їхнім джерелом не є колектив. Вони притаманні людині, бо є частиною людської натури: через те, що сама людина має невимірювану цінність, а також наділена унікальною здібністю мислити. Людина має свободу волі, її можливість обирати священна й не може бути порушена.

По-друге, американська філософія вважає за самоочевидне те, що всі люди створені з рівними правами. Це не означає, що вони мають однакові здібності або якості, або що підсумок їхнього життя буде

однаковим, чи їм усім від початку надано рівні можливості. Це означає, що закон має діяти однаково для всіх людей, не розрізняючи їх за базовими характеристиками, на які вони не мають впливу.

По-третє, американська філософія вимагає від уряду захищати особисті права й не зневажати їх в ім'я будь-якого більшого блага. Права існували до урядів, отже, уряди мусять бути обмежені в політичній орієнтації. Робота уряду полягає не в тому, щоб переробляти людство, а в тому, щоб захищати людську природу і перешкоджати конфліктам між правами людей.

Ці філософські принципи були застосовані на практиці Конституцією Сполучених Штатів — найефективнішим за всю світову історію документом, що закладає основу державного управління. Влада з чітко визначеними повноваженнями, системою стримувань і противаг та федеральним устроєм була американською відповіддю на проблему неефективного урядування, тиранії більшості й зазіхання на особисті права.

Упродовж більшої частини історії Америки ці філософські засади сприймалися як належне. Це не означає, що ці засади були достатньо втілені в життя, як ми побачимо в нашому огляді американської історії. Проте це означає, що американці спільно залишалися відданими цим ідеалам, навіть після їхнього повнішого осмислення. Американська філософія — товстий канат, що зв'язав нас разом і дав вибратися з безодні племінного устрою і тиранії. Цей канат подовжувався, охоплюючи дедалі більше американців, проте його міцність залишалася незмінною.

Допоки дезінтеграціоністи не взялися перерізати його.

---

29 Frederick Douglass, "What to the Slave Is the Fourth of July?," TeachingAmerican History.org, 5 липня 1852 р., teachingamericanhistory.org/library/document/what-to-the-slave-is-the-fourth-of-july/ [дата звернення: 20.03.2021].

30 Абрагам Лінкольн, промова у Льюїсі, штат Іллінойс, 17 серпня 1858 р., quod.lib.umich.edu/l/lincoln/lincoln2/1:567?rgn=div1;view=fulltext [дата звернення: 20.03.2021].

31 Мартін Лютер Кінг-молодший, «Звернення "У мене є мрія", проголошене під час Маршу на Вашингтон за роботу і свободу», Інститут Кінга у Стендфордському університеті, 28 серпня 1963 р., kinginstitute.stanford.edu/king-papers/documents/i-have-dream-address-delivered-march-washington-jobs-and-freedom [дата звернення: 20.03.2021].

32 Лист Томаса Джефферсона до Генрі Лі, 8 травня 1825 р., teachingamericanhistory.org/library/document/letter-to-henry-lee/ [дата звернення: 20.03.2021].

33 Див., наприклад, Virginia Schomp, The Ancient Egyptians (New York: Marshall Cavendish, 2008), 41, і "Religion and Power: Divine Kingship in the Ancient World And Beyond," Uchicago.edu, 23–24 лютого 2007 р., oi.uchicago.edu/research/symposia/religion-and-power-divine-kingship-ancient-world-and-beyond-0 [дата звернення: 20.03.2021].

34 Платон. Держава / пер. з давньогр. Дзвінки Коваль. К. : Основи, 2000. С. 40.

35 Арістотель. Нікомахова етика / пер. з давньогр. Віктора Ставнюка. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 1098a

36 Richard Tarnas, The Passion of the Western Mind (New York: Ballantine Books, 1991), 175.

37 Thomas P. Rausch, Reconciling Faith and Reason: Apologists, Evangelists, and Theologians in a Divided Church (Collegeville, MN: Liturgical Press, 2000), 12.

38 Richard H. Cox, "Hugo Grotius," in Leo Strauss and Joseph Crowley, eds., History of Political Philosophy, 3rd ed. (Chicago: University of Chicago Press, 1987), 389.

39 De Iure Praedae Commentarius, trans. Gwladys L. Williams and Walter H. Zeydel (Carnegie Endowment for International Peace, Oxford University Press, 1950), 1:18, цитується у "Hugo Grotius, The Rights of War and Peace (1625)," Online Library of Liberty, oll.libertyfund.org/pages/grotius-war-peace [дата звернення: 20.03.2021].

40 Лок Джон. Два трактати про правління / пер. з англ. Павла Содомори. Київ : Наш Формат, 2020. § 22.

41 Там само, § 6.

42 Сміт Адам. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. з англ. О. Васильєва, М. Межевікіної, А. Малівського. Київ : Наш Формат, 2018. Книга четверта, розділ IX.

43 C. Bradley Thompson, America's Revolutionary Mind (New York: Encounter Books, 2019), 38.

44 Там само, 43, 55

45 Там само, 181.

46 Оригінальний проєкт Декларації незалежності: Архів Томаса Джефферсона, том. 1, 1760-1776 (Прінстон, Нью-Джерсі: Princeton University Press, 1950), 423–28, jeffersonpapers.princeton.edu/selected-documents/jefferson %E2%80%99s-%E2%80%9Coriginal-rough-draught%E2%80%9D-declaration-independence [дата звернення: 20.03.2021].

47 Арістотель. Політика. Київ, 2000. Книга 1, розділ 5, 1254b

48 "Magna Carta: Muse and Mentor," Library of Congress, 6 листопада 2014 р. — 19 січня 2015 р., loc.gov/exhibits/magna-carta-muse-and-mentor/magna-carta-and-the-us-constitution.html [дата звернення: 20.03.2021].

49 Magna Carta — «Велика хартія вольностей». — *Прим. наук. ред.*

50 Лок Джон. Два трактати про правління. Київ : Наш Формат, 2020. 312 с. § 6.

51 Thomas Paine, Common Sense, 14 лютого 1776 р., gutenberg.org/files/147/147-h/147-h.htm [дата звернення: 20.03.2021].

52 Thompson, America's Revolutionary Mind, 118.

53 Pauline Maier, "The Strange History of 'All Men Are Created Equal," Washington and Lee Law Review 56, no. 3 (1 червня 1999 р.), scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1547&context=wlulr [дата звернення: 20.03.2021].

54 Конституція Массачусетсу, 1780, malegislature.gov/laws/constitution [дата звернення: 20.03.2021].

55 Thompson, America's Revolutionary Mind, 143.

56 Аболіціонізм — громадський рух за скасування рабства, що набув поширення у Європі та США наприкінці XVIII — на початку XIX сторіччя. — *Прим. наук. ред.*

57 Abraham Lincoln, Speeches and Writings 1832–1858 (New York: Library of America, 1989), 398–400.

58 Booker T. Washington, The Booker T. Washington Papers, vol. 12, 1912–1914 (Urbana: University of Illinois Press, 1982), 260.

59 Второзаконня 17:14–20.

60 І Книга Самуїла 8:10–18.

61 Платон. Держава. С. 168.

62 Арістотель. Політика. Книга 2, розділ 5.

63 Ціцерон Марк Туллій. Про державу. Про закони. Про природу богів. Київ : Основи, 1998.

64 Pascal Daudin, "The Thirty Years' War: The First Modern War?," Humanitarian Law and Policy, 23 травня 2017 р., blogs.icrc.org/law-and-policy/2017/05/23/thirty-years-war-first-modern-war/ [дата звернення: 20.03.2021].

65 Martti Koskenniemi, "Imagining the Rule of Law: Rereading the Grotian 'Tradition," European Journal of International Law 30, no. 1 (2019), academic.oup.com/ejil/article/30/1/17/5498077360434 57 [дата звернення: 20.03.2021].

66 Лок Джон. Два трактати про правління. § 57.

67 Там само, § 222.

68 George A. Peek Jr., ed., The Writings of John Adams (Indianapolis: Hackett, 2003), 154.

69 James Madison, Federalist No. 10 (1787).

70 Charlie Spiering, "Obama: The Government Is Us and We're Doing Things Right," WashingtonExaminer.com, 8 липня 2013 р., washingtonexaminer.com/video-obama-the-government-is-us-and-were-doing-things-right [дата звернення: 20.03.2021].

71 Mark Puls, Samuel Adams: Father of the American Revolution (New York: Palgrave Macmillan, 2006), 36.

72 Henry Stephens Randall, The Life of Thomas Jefferson (New York: Derby & Jackson, 1858), 117.

73 Douglass, "What to the Slave Is the Fourth of July?"

74 З *фр.* — «сенс існування». — *Прим. пер.*

75 James Madison, Federalist No. 51 (1788).

76 Див. Томас Гоббс. *Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної* / переклад з англ. Ростислава Димерця, Володимира Єрмоленка, Наталії Іванової, Євгена Мірошниченка, Тетяни Олійник ; передмова та примітки Тамари Польської та Віктора Малахова. Київ : Дух і Літера, 2000. 600 с. — *Прим. пер.*

77 James Madison, Federalist No. 45 (1788).

78 James Madison, Federalist No. 14 (1787).

79 Alexander Hamilton, Federalist No. 84 (1788).

80 James Madison, Federalist No. 51 (1788).

81 Alexander Hamilton, Federalist No. 70 (1788).

82 Alexander Hamilton, Federalist No. 69 (1788).

83 Alexander Hamilton, Federalist No. 78 (1788).

84 Там само.

85 Carson Holloway, "Against Judicial Supremacy: The Founders and the Limits on the Courts," Heritage.org, 25 січня 2019 р., heritage.org/courts/report/against-judicial-supremacy-the-founders-and-the-limits-the-courts [дата звернення: 20.03.2021].

86 Randy E. Barnett, Restoring the Lost Constitution (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004), 61–62.

87 James Madison, Federalist No. 10 (1787).

88 James Madison, Federalist No. 51 (1788).

89 Abraham Lincoln, "Fragment on the Constitution and the Union," січень 1861 р., Collected Works of Abraham Lincoln, vol. 4, quod.lib.umich.edu/l/lincoln/lincoln4/1:264?rgn=div1;view=fulltext [дата звернення: 20.03.2021].

Розділ 2

Дезінтеграція американської філософії

У січні 2013 року перед будівлею Капітолію у Вашингтоні президент Барак Обама виголосив, що, на його думку, робить американську націю унікальною. «Нас робить винятковими, — казав Обама, — нас робить американцями наша відданість ідеям, уміщеним у декларації, підписаній два століття тому: "Ми вважаємо за самоочевидні істини, що всіх людей створено рівними; що Творець обдарував їх певними невідбірними правами, до яких належать життя, свобода і прагнення щастя"».

Якщо не знати нічого про систему переконань президента Обами, його посилання на Декларацію незалежності цілком вкладається в американську традицію, яка тягнеться із часів заснування держави. Як ми побачили, американське кредо досі сформульоване тими самими словами, які процитував Обама.

Проте світогляд президента різко контрастує з ідеалами Декларації. Засаднича філософія Америки ґрунтується на природних правах на життя, свободу і власність, які існували до встановлення державної влади, — правах, притаманних людській природі й набутих завдяки мисленню; вона ґрунтується на людській рівності не в якостях, а в тих самих правах і перед законом; ґрунтується на уряді, покликаному захищати ці права, — уряді, що бере свої повноваження зі згоди громадян.

Світогляд дезінтеграціоністів пропонує провокативну і спокусливу альтернативу. Він відкидає ідею природних прав, що походять від людської природи та розуму. Натомість дезінтеграціоністи вважають людську істоту піддатливою за своєю природою, людську натуру нестійкою, отже, стверджують, що неможливо вивести універсальні особисті права з натури, якої просто не існує. Вони вважають, що соціальні зміни можуть переладнати саму природу людини. Відтак «найкращі люди» зможуть вирішити, які із соціальних змін необхідні й

важливі. Так, президент Обама, перепрошуючи за трагедію Хіросіми на 72-гу річницю вибуху атомної бомби, що поклав кінець Другій світовій війні, висловив думку про «моральну революцію», яка дозволила нам «переосмислити взаємні зв'язки між нами як членами людської раси»[90]. Мішель Обама оптимістично заявляла в лютому 2008 року, що душі американців розбиті, а її чоловік зможе полагодити їх: «Барак вимагатиме і від вас теж стати іншими». Опра Вінфрі говорила про те, що Обама допоможе людству «перейти у вищу площину»[91]. Самого Обаму, ймовірно, як представника «найкращих людей», 2004 року запитали, як він визначає гріх. Він просто відповів: «Це невідповідність моїм цінностям». Не одвічним цінностям, створеним завдяки належному застосуванню розуму. *Його* цінностям[92].

Такі цінності можуть розглядатися як джерело істинних прав — привілеїв, які роздають руки тих самих «найкращих людей», і свобод, які в їхньому новому сенсі видаються урядом. Так Обама в одній промові, яка відкривалася обіцянками батьків-засновників Америки, швидко сформулював принцип свободи як такої, що є цілком суб'єктивною і визначається індивідуально. «Бути вірними нашим засадничим документам, — казав Обама, — не означає, що всі ми визначаємо свободу однаково чи йдемо тим самим шляхом до щастя».

Але це, звісно, неправда: засновники мали дуже специфічне поняття про свободу, яку намагалися гарантувати через Декларацію незалежності й Конституцію. Звівши природні права до суміші суб'єктивних бажань, Обама розчахнув двері широким втручанням уряду в ім'я «прав», створених самим урядом[93]. Наприклад, Обама просто проголосив охорону здоров'я — послугу, яку надають одні американці іншим, — «правом, а не привілеєм»[94].

Згідно зі світоглядом дезінтеграціоністів, рівність прав — поняття недоречне, позаяк люди не народжуються рівними в будь-якому з аспектів. На їхню думку, зводити рівність людей до самої лише рівності прав є для цих людей гіршим навіть за стан перманентного підкорення. Замість рівності перед законом, стверджують дезінтеграціоністи, нам слід прагнути нерівності перед законом, щоб через це досягнути рівності в усьому іншому.

Дезінтеграціоністське бачення справедливості полягає в тому, що визнання вродженої рівності всіх представників виду «людина розумна» — через нашу людську натуру і мислення — насправді просто підсилює істинну нерівність. Так Обама в тій самій другій інавгураційній промові, в якій він цитував Декларацію незалежності, перевернув фразу «всі люди створені рівними» з ніг на голову, назвавши вроджену людську рівність раціональним підґрунтям для прагнення рівності результатів[95]. У цьому Обама пішов шляхом Ліндона Джонсона, який казав: «Ми прагнемо не просто свободи, а можливостей. Ми бажаємо не лише юридичної рівності, а й спроможності, не тільки рівності як права чи теорії, а й рівності як факту і результату... Для цього рівні можливості є вкрай важливими, проте їх недостатньо, недостатньо»[96]. Насправді, певна річ, ніхто у Сполучених Штатах і на всій землі не має «однакових шансів на успіх», бо всі ми народжуємося в різних умовах, з різними якостями й різними труднощами. Істинна рівність можливостей вимагала б жахливого втручання в права. І все ж таки переінакшення засадничого ідеалу рівності прав на виправдання неомарксистських політик є і привабливим, і кмітливим.

Нарешті, світогляд дезінтеграціоністів висміює ідею уряду з обмеженими повноваженнями, що править на основі суспільної згоди, — і пропонує натомість уряд еліт, що править задля вдосконалення мас. Позаяк ніякі особисті права не існували до появи державної влади, а рівність перед законом є декорацією для несправедливості, то уряд не має «справедливих повноважень», адже всі його повноваження справедливі, оскільки «уряд — це ми» (так висловився Обама в 2013 році)[97]. І справді: «Уряд єдине, чому ми всі належимо», — чуємо у відеозаписі Національного з'їзду Демократичної партії 2012 року[98]. Це не має нічого спільного з поясненням Медісона про те, що люди — ані ангели, ані біси, і через цю просту істину нам слід бути обережними в призначенні влади[99].

Чим тоді є чітко висловлені переконання батьків-засновників щодо меж уряду? Вони, просто кажучи, хибні. «Засновники залишили нам, — коментував Обама, — змогу адаптуватися до змін часу — кожному у свій спосіб. Вони залишили нам ключі до системи самоврядування, інструменти для спільних дій у великих і важливих справах, які ми,

певно, не подужали би поодинці». На все, що робить уряд, знайдеться виправдання[100]. Ба більше: згода є предметом широкого і мінливого голосування. Справжню політику творять армія бюрократів-кар'єристів, необраних експертів і «царів», призначених очолювати різні царини американського життя.

Коротко кажучи, альтернатива дезінтеграціоністів пред'являє три специфічні заперечення філософії уніоністів: людська природа безмежно піддатлива; рівність перед законом є несправедливістю, а нашою метою має стати рівність в усіх життєвих аспектах; уряд — єдиний допустимий механізм розподілу привілеїв і забезпечення рівності в результатах.

Дезінтеграціоністська альтернатива і справді становить серйозну загрозу тим зв'язкам, що тримають разом Америку. Вона зводить людські істоти до стану інструментів, якими вільно порядкує важка рука нічим не обмеженого уряду. Філософія дезінтеграціонізму сприймає індивідуумів як перепони на шляху до великої мети або як засоби її досягнення. Ми або підпадаємо під диктат наших «найкращих», або мусимо слухатися команди «поруч!». Джерело реакційного перевороту — в посиленні домінування цієї філософської тиранії.

Ми нескінченно піддатливі й можемо змінюватися через привілеї

Засновники американської держави бачили дивовижність людства в тому, що кожен із нас наділений розумом, а значить, має особисті права. Природа людини — мислити; і щоб застосовувати свій розум, їй потрібні права на життя, свободу і власність. Природа людини незмінна, і саме в незмінності природи — джерело людської слави. Людина наділена розумом; тому її особисті права не можна зневажати. Людська натура встановлює кордони для людських прагнень. Природний закон окреслює ці кордони.

Дезінтеграціоністи бачать усе це по-іншому. Людина для них — це пластилін. Людським істотам у їхньому природному стані, на думку дезінтеграціоністів, притаманна безгрішна *пристрасть*, проте інститути, виплекані батьками-засновниками, зробили нас жорстокими. Зокрема, приватна власність скалічила найчудеснішу з

людських здібностей, перетворивши нас на скнарих скруджів, на безжальних індивідуалістів. Єдиним способом подолати гуманітарну катастрофу є повне переладнання суспільства. І це завдання беруть на себе «найкращі люди». Жан-Жак Руссо вважав, що людська натура не має відомих нам кордонів: «Ми не знаємо, ким тільки дозволить нам стати наша природа»[101]. Він також стверджував, що людина, здатна вдосконалюватися, знищена самим суспільством і, зокрема, приватною власністю: «Перша людина, яка відгородила клаптик ґрунту й сказала собі "Це — моє", а ще знайшла простаків, які повірили їй, стала справжнім засновником громадянського суспільства»[102]. Аналогічно, на марксистський погляд, людина — крім тваринних потреб у їжі й розмноженні — фундаментально є творінням власної соціально-економічної структури. Істинною природою людини був її статус «суспільної тварини»: капіталізм розбратав людей, зосередивши кожного на меті придбання речей, а не на стосунках із ближнім. Отже, комунізм має «повернути людину до самої себе як соціальної (тобто "людської") істоти»[103]. Як писав психолог-марксист Еріх Фромм: «Для Маркса метою соціалізму була емансипація людини, а емансипація ідентична самореалізації в процесі виробничих відносин і в єдності з природою. Мета соціалізму — створення індивідуальної особистості»[104].

На початку XX століття американські прогресивісти також вважали людину піддатливим матеріалом. Джон Дьюї, либонь, провідний мислитель-прогресивіст тих часів, пояснював, що істинний лібералізм — на відміну від класичного, заснованого на правах, — визнає людину такою, що може вдосконалюватися: «Лібералізм знає, що індивідуум не є чимось сталим, даним, готовим. Це результат цілеспрямованих зусиль, і досягається він не в ізоляції, а за допомогою і за підтримки умов, культурних і фізичних; до них належать "культурні", економічні, правові та політичні інститути, а також наука і мистецтво». Тож недоліки людини є недоліками інститутів[105].

Так само президент Вудро Вільсон, учень німецьких філософів, який віддано вірив у можливість вдосконалення людини через кращу державну політику, у своєму виступі перед Американською асоціацією юристів у 1914 році сказав: «Ми вартові духу праведності, духу рівної до всіх справедливості, духу надії, який вірить у вдосконалення закону

та вдосконалення самого людського життя»[106]. Так і філософ Джон Дьюї виступав за «необмежену пластичність людської натури», яка затверднула тільки від «звички», — а звичку можна змінити. Дьюї писав: «Якщо людська натура незмінна, тоді не існує такого явища як виховання, і всі наші спроби виховувати приречені на фіаско. Припущення про те, що запропонована зміна неможлива через сталу конституцію людської природи, відвертає увагу від питання про те, чи бажана така зміна, а також про те, як саме її впровадити»[107].

Є лише одна проблема з таким баченням людської природи — воно глибинно й непоправно хибне. Людська натура справді існує: вона стала, вона одночасно грішна й раціональна. Проте бачення дезінтеграціоністів, певна річ, привабливе. Воно пропонує чарівне звільнення від особистої відповідальності: всі ваші вади, зрештою, можна пояснити «системою», а не власним вибором. Що важливіше, це бачення людської природи пропонує можливість утопічного майбуття, в якому всі люди стануть досконалими, їхні душі трансформуються, їхні особистості зіллються в єдиному колективі, й кожен із них звільниться як від особистої допитливості, так і від прагнення судити інших. Платонова держава можлива, якщо вона керована згори.

Усе, що нам потрібно, як сказав організатор виборчої кампанії Берні Сандерса у знаменитій ефірній промові, — це «табори перевиховання»: «Сталін мав причину створити ГУЛАГ»[108].

Утім, це утопічне бачення має супротивників — і дезінтеграціоністам це відомо. Ті, хто наполягає на незмінності людської натури і на тому, що розум є її осередком, стають ворогами. Вони байдужі, негуманні, безжальні. Їм бракує надії. Вони відмовляються мріяти. Вони стоять на шляху людини до щастя, знайти яке можна тільки в повній перебудові суспільства, яке відтак переладнатиме людство.

На погляд дезінтеграціоністів, віра в межі людської природи репресивна, не толерантна, обмежена. Тому дезінтеграціоністи зображують переконаність у базових біологічних істинах як фанатизм, а небажання пояснювати всяку нерівність вадами суспільства називають ретроградством і вузькістю думки. Навіть наукові відкриття, які підтверджують гіпотези, що суперечать ідеям

дезінтеграціоністів, варто відкинути. Як пише гарвардський професор філософії Стівен Пінкер:

> *Догматична думка про те, що людської природи не існує, перед лицем дедалі потужніших наукових доказів і здорового глузду, які підтверджують її існування, привела до презирливого ставлення багатьох науковців-гуманітаріїв до понять «доказ» та «істина». Що гірше, доктрина «чистої дошки» часто спотворює саму науку, надаючи крайній думці — про те, що поведінку визначає лише культура, — вигляду поміркованої, а поміркована думку — про те, що поведінка виникає із взаємодії біології та культури, — крайньою*[109].

Для найбільш радикальних це означає напад на сам науковий процес, позбавлення його об'єктивності й глузування з науки як із гри фантазії. Фахівець із обчислювальної біології Лора Бойкін недавно розповіла часопису Wired: «Наука у своїй основі расистська і сексистська»[110]. Донна Ґ'юз, наприклад, на Міжнародному форумі жіночих студій заявила: «Науковий метод є інструментом конструювання і домінування у світі»[111].

Тімніт Ґебру, дослідниця в галузі етики штучного інтелекту в Google, а також співзасновниця ініціативи «Чорні у ШІ», в інтерв'ю New York Times сказала: «Потрібно поміняти спосіб, яким ми вчимо людей наук і технологій. Нині науки навчають як об'єктивного погляду на світ нізвідки (про це поняття я дізналася, читаючи праці з феміністичних студій), з нічийого погляду. Робота має бути більш інтердисциплінарною; нам слід повністю переосмислити те, як ми вчимо людей»[112].

У 2018 році позов несправедливо звільненого працівника Google Джеймса Дамора виявив, що компанія поширює меморандум, у якому називає «індивідуальні досягнення», «меритократію», «об'єктивність» і «расово нейтральні рамки» ментальними установками, пов'язаними з «культурою білого домінування», і радить менеджерам просувати ідею того, що «все є суб'єктивним»[113]. Біолог Гізер Геїнг, чиї лекції студенти полишали демонстративно, коли вона доводила, що пересічні чоловіки вищі за жінок на зріст, і стверджувала, що «саме жінка призначена для виношування плода і годування груддю»[114], пише: «Я… із жахом спостерігаю, як набирають сили ці спроби академічних

активістів зруйнувати логіку і гіпотези, принципи спростовуваності й строгості доведення. Цей конфлікт простий і немудрований»[115]. Науку, як пише Геїнг, підриває політика претензій, згідно з якою результати, що не відповідають критеріям схвалення дезінтеграціоністів, просто заглушують, а тих, хто їх тримається, цькують.

Чи дієва політика псевдонаукових претензій? У 2017 році троє науковців взялися дати відповідь на це запитання. Джеймс Ліндсей, доктор математики, Пітер Боґоссян, доцент філософії в Портлендському університеті, й Гелен Плакроуз, редакторка сайту AreoMagazine.com, подали двадцять фальшивих наукових робіт, підписаних вигаданими іменами, в рецензовані часописи. Сім із цих робіт були прийняті виданнями, а чотири — опубліковані. Одне із цих «досліджень» розглядало «жироексклюзивність» бодібілдингу, інша доводила, що собачі парки є «чашками Петрі для культури зґвалтування серед псів», а третя містила трохи переписаний фрагмент із «Моєї боротьби» Адольфа Гітлера. Попри те, що ці роботи були фальшивками, інші, не менш сміховинні, виявилися справжніми, включно з одним дослідженням 2017 року на тему «феміністичної постгуманістичної політики» корму для білок. Ліндсей пояснив: «Для нас ризик дозволити упередженим дослідженням далі впливати на освіту, медіа, політику й культуру значно вищий, ніж будь-що з того, чим нам доведеться розплатитися за цей вчинок»[116]. Портлендський університет обвинуватив Боґоссяна в проведенні дослідів на людях — а саме на редакторах цих сміховинних часописів — і піддав дисциплінарному стягненню[117].

Напади дезінтеграціоністів на висловлення унеоністів про незмінність людської натури сягають апофеозу в прагненні дезінтеграціоністів скасувати саме поняття біологічної статі. Це пов'язано з тим, що найбільше і найочевидніше заперечення дезінтеграціоністського аргументу про піддатливість людської істоти лежить в абсолютно очевидній відмінності між чоловіком і жінкою. Ця різниця ніяк не може бути соціальним конструктом. Змінити її не можна. Те, що чоловіки — не жінки, а жінки — не чоловіки, є простим біологічним фактом.

Гарні манери передбачають, що коли вам представляють людину як «Кеті», до неї слід звертатися «Кеті». У реальному світі виживання

видів ссавців залежить від неперервної роздвоєності на чоловічу і жіночу стать та від визнання цієї роздвоєності.

Натомість дезінтеграціоністи, яких лютить реальність негнучкості людської натури, бачать загрозу в тих, хто підтримує ідею дійсності біологічної статі.

Ця лють зачепила вже навіть світ медицини. Дедалі частіше від американських лікарів вимагають вписувати у картку пацієнта його самовизначений гендер, а не біологічну стать. Доктор Діанна Адкінс із Медичного коледжу Дюкського університету вважає, що гендерна ідентичність — це «єдина, підтримувана медициною, детермінанта статі», й додає: «Медичній науці суперечить застосування хромосом, гормонів, внутрішніх репродуктивних органів, зовнішніх геніталій і вторинних статевих ознак для перекриття гендерної ідентичності з метою класифікування людини як чоловіка або жінки». Ця новина мала б шокувати лікарів, які давно звикли користуватися саме цими індикаторами для визначення статі, або індустрію плодового дослідження, яка застосовує ДНК-тести для визначення статі дитини до її народження з майже досконалою точністю[118]. Хай там як, це правило виконується і дає часом сумні наслідки, такі як смерть ненародженої дитини, через те, що медсестра записала в картці жінки «чоловічу» стать, що призвело до помилково діагностованої вагітності. Доктор Дафна Струмса писала в New England Journal of Medicine, що причина трагедії була не в неправильному визначенні статі. Вона стверджувала навіть, що «цю людину цілком правильно визначено як чоловіка»[119].

У питаннях батьківства суперечки щодо прав трансгендерів приводять до переконання в тому, що батьки, які відмовляються «підтвердити» обраний гендер дитини, поводяться з нею жорстоко. Американська медична асоціація вже не тільки рекомендує не вдаватися до «конверсійної терапії» з дітьми (тобто такої, що має на меті дати їм змогу прийняти гендер, з яким вони народилися). Уже навіть є юридичні проєкти заборони такої терапії диктатом уряду[120]. Наступний крок: вилучення дітей із сімей, де батьки відмовляються іти разом із дитиною в її гендерному «переході»[121].

Сумніватися в цій набутій мудрості — про те, що чоловік може бути жінкою і навпаки, базуючись на суб'єктивній самоідентифікації, —

означає, на думку дезінтеграціоністів, порушувати загальну порядність. Правду кажучи, вони вважають такі сумніви не просто нечемністю. За їхніми словами, це форма насильства. Написати, що, можливо, гендерну дисфорію слід класифікувати як психічний розлад, означає ризикнути кар'єрою.

Минулого року, до прикладу, доцентка прикладних поведінкових і соціальних студій Браунського університету Ліза Літтман опублікувала дослідження. У центрі його уваги — явище, яке вона назвала «раптовою гендерною дисфорією»: цей тип невдоволення своїм гендером, який не спостерігався в дитинстві, але стрімко, впродовж кількох днів або тижнів, розвивається в підлітковому або юнацькому віці. Згідно зі Science Daily, дослідження Літтман виявило, що надзвичайно високий відсоток трансгендерних дівчат здійснювали гендерний перехід одночасно з іншими членами своєї соціальної групи. Це дослідження, певна річ, перетнуло межу політичних табу. Університет прибрав зі своїх публікацій пресреліз про нього, а декан Браунського коледжу охорони здоров'я Бесс Маркус розіслала «всій спільноті» листа, в якому пояснювала: «Дух вільного дослідництва і вченої дискусії є головним для академічній досконалості. Та водночас ми вважаємо, що дослідникам у галузі охорони здоров'я належить дослухатися до множинних думок, визнавати й усвідомлювати межі своєї роботи... Відданість нашого коледжу справі вивчення й підтримки здоров'я і добробуту сексуальних і гендерних меншин населення неухильна»[122].

Інакше кажучи, навіть порушувати це питання небезпечно.

Людської природи не існує. Саме лише існування сталої людської натури загрожує утопічним баченням дезінтеграціоністів. Якщо природа людини незмінна і якщо вона ґрунтується на розумі, то існують і особисті права, про які говорили батьки-засновники. А якщо існують особисті права, то повна ентузіазму думка про перекроєне людство лускає. Якщо особисті права стоять на шляху до системних змін, то особистість мусить поступитися.

Тож не дивно, що дезінтеграціоністи заперечують саме поняття особистих прав теж. Засновники держави вірили, що позаяк людська натура існує, позаяк вона коріниться в розумі, а розум слід захищати, то людським істотам від народження Богом і Природою дається право

на життя, свободу і прагнення щастя. Права ці існували до появи державної влади, і влада не може зазіхати на них. Дезінтеграціоністи, на противагу, вбачають у цих одвічних правах — які вони часто називають «негативними», оскільки ті супротивні владі, — химеру, або навіть гірше: перепону на шляху до рівності результатів. Права, на думку дезінтеграціоністів, є завадою для суспільного щастя; вони обмежують найкращий із наших засобів досягнення людської трансформації.

І знову-таки, історія цієї думки довга й ганебна. Її трималися діячі Великої французької революції. У французькій Загальній декларації прав людини права виводяться безпосередньо з влади: «У нації невіддільно живе принцип суверенітету. Жодна особа, жоден індивідуум не може користуватися будь-якою владою, яка не походить безпосередньо від нації»[123]. Загальна воля мала куди більше значення для формування індивідуумів, ніж особисті права, які, зрештою, були лише фікцією за відсутності режиму, який би їх встановлював.

Карл Маркс аналогічно бачив у правах руйнівний вплив на розвиток людини. Індивідууми за природою є нерівними: права тільки закріплюють цю нерівність, встановлюючи те, що сила не може бути застосована до будь-кого проти його волі, попри цю природну нерівність. Тому «для уникнення цих недоліків», підсумовував Маркс, «права, замість бути рівними, повинні бути нерівними». Права має бути переглянуто на користь колективу: «Від кожного за його здібностями, кожному за його потребою»[124].

Американські прогресивісти взяли це гасло на свій прапор. Справжня свобода, казали вони, вимагає нехтування негативними правами. Джон Дьюї пояснював, що поважати негативні права було би «просто виправданням брутальності й несправедливості заведеного порядку»[125].

Вудро Вільсон висловився ще відкритіше: він просто розірвав Декларацію незалежності на шматки. У 1911 році Вільсон пояснював: «Якщо ви хочете зрозуміти справжню Декларацію, не повторюйте її преамбулу»[126]. У промові 1907 року його слова були ще різкішими: перші рядки Декларації незалежності, казав він, «не дозволяють виробляти політику на основі загальної теорії уряду. Без сумніву, ми повинні мати свободу, проте кожне покоління мусить сформувати

власне поняття про свободу». Філософія батьків-засновників, казав Вільсон, не мала на меті «диктувати цілі й завдання будь-якого покоління, крім їхнього власного»[127]. Негативні права, додавав Вільсон, пережили свою корисність. Цими самими словами 2013 року Барак Обама намірявся переписати угоду між громадянами й владою.

Розвиваючись, ця дезінтеграціоністська ревізія Богом даних невідчужуваних негативних, спрямованих проти влади прав із перетворенням їх на створені владою умови, начебто для забезпечення свободи — так звані позитивні права, — буйно розквітла в риториці Франкліна Делано Рузвельта. У зверненні 1944 року «Про становище країни» Рузвельт прямо заперечив достатність філософії засновників, назвавши негативні права «неадекватними для забезпечення нам рівності й прагнення щастя». Він казав: «Ми дійшли до ясного розуміння того, що істинна особиста свобода не може існувати без економічної надійності й незалежності. "Люди в нужді — не вільні". Люди, які голодні, не мають роботи, — це матеріал, з якого творяться диктатори». У зв'язку з цим він пропонував ухвалити другий Білль про права, у якому йшлося би про «право на корисну і вигідну роботу», «право на достатній заробіток, який давав би змогу мати адекватне харчування, одяг і відновлення працездатності», «право кожної сім'ї на достойне житло», «право на адекватну медичну допомогу й на можливість дбати про здоров'я», «право на адекватний економічний захист у старечому віці, від хвороб, нещасних випадків і безробіття», а також «право на якісну освіту» й інші. Народ Америки, проголошував Рузвельт, повинен рухатися вперед «у впровадженні цих прав, до нових цілей людського щастя і добробуту»[128].

Нині суддя Рут Бейдер Ґінзбурґ, шанована багатьма лівими політиками як Notorious RBG[129], стверджувала, що Конституція США з її гарантіями негативних прав насправді стоїть на заваді процвітанню нації. Була б її влада, казала вона у 2012 році, вона написала б нову єгипетську конституцію не на базі нашої, а «на основі південноафриканської — активної спроби створити урядовий інструмент, який враховував би основні права людини»...[130] Такими позитивними правами є право на житло, охорону здоров'я, їжу і соціальне забезпечення.

Жодне із цих «прав» не було знайоме батькам-засновникам. Дезінтеграціоністи радикально перемінили саму природу прав — права є лише благом, яке надає уряд, а не чимось таким, що існувало одвіку, до всіх видів державної влади. Проте саме таке розуміння стало підґрунтям світогляду Демократичної партії. Сенатор Берні Сандерс, незалежний кандидат від Вермонту, лідер думок для Демократичної партії та самопроголошений демократичний соціаліст, фактично йде слідом за Рузвельтом, заявляючи, що здобути права неможливо без потужного втручання уряду в усі аспекти життя американців. «Сьогодні, — сказав Сандерс у промові у Джорджтаунському університеті, — наш Білль про права гарантує американському народові низку важливих прав, захищених Конституцією... Тепер нам слід перейти на наступний етап, гарантувавши кожному чоловіку, жінці й дитині в нашій країні базові економічні права: право на якісну охорону здоров'я, право здобувати таку освіту, якої кожен потребує, щоб досягнути успіху в суспільстві, право на хорошу роботу, яка дає дохід, достатній для життя, право на доступне житло, право на забезпечену старість і право на існування в чистому довкіллі»[131].

Цей перелік псевдоправ, який стає дедалі довшим, створюється на шкоду правам дійсним. Наприклад, лікарі мають негативне право керувати власною працею — ніхто не може примушувати медика надавати послуги. Та якщо в кожного є позитивне право на охорону здоров'я, то цим порушується чиєсь негативне право: або лікаря, який буде змушений відчужувати свою працю без його згоди, або платника податків, у якого буде конфісковано його працю для сплати лікарю, або тих хворих, яких позбавлять можливості дістати медичну послугу, надаючи цю послугу іншим.

Аналогічно, землевласники мають право будувати житло і здавати його в оренду. Але якщо в кожного є позитивне право на житло, то цим знову-таки порушується чиєсь негативне право: або власника нерухомості, який буде змушений здавати житло без власної згоди, або забудовника, який муситиме зводити додаткові будівлі, або платника податків, якому доведеться оплачувати субсидії власнику нерухомості, забудовнику або орендатору. Як реалізувати всі ці права без урядового примусу? Сам лише факт того, що конституція

Південно-Африканської Республіки обіцяє житло, харчі, воду і соціальне забезпечення, не означає, що громадяни країни одержують усі ці блага.

Повторімо ще раз, що програма дезінтеграціоністів спокуслива. Там, де засаднича філософія прав обіцяє свободу — у вигляді пригод, а не благ, — там дезінтеграціоністи знімають усі обмеження в тому, чого можна вимагати від влади. Ба більше: ця філософія захищає тих, кому дістаються блага, від обвинувачень в егоїзмі, ховаючи їх за риторикою всеосяжного альтруїзму.

І, як це зазвичай буває, дезінтеграціоністи звалюють усе на прибічників традиційних уніоністських прав. Тих, хто заперечує право на охорону здоров'я, називають жорстокими й нечуйними — зображують їх такими, що активно позбавляють інших турботи, якої ті потребують. Тих, хто вважає, що товари і послуги не можна просто категоризувати як «права», — що така зміна категоризації інтелектуально нечесна і порожня, — їх кличуть безсердечними. Запитати, чи не є уряд, який настільки великий, щоб задовольнити ваші потреби, аж занадто великим, щоб його контролювати, означає виявити чистісінький цинізм. Саме так Барак Обама характеризував політичну опозицію, яка була, начебто, надто вузьколобою, щоб осягнути його масштабні системні зміни: «Статус-кво б'є у відповідь. Його творять сильні й привілейовані, які хочуть бачити нас розділеними, розлюченими й цинічними, бо це допомагає їм підтримувати статус-кво, зберігати свою силу і свої привілеї»[132].

Рівність перед законом — прояв жорстокості

Дезінтеграціоністи не просто не згодні з ідеєю існування людської природи й притаманних нам усім особистих прав, наданих природою. Вони не погоджуються і з максимою батьків-засновників «усі люди створені рівними». Як ми вже бачили, засновники-уніоністи в жодному разі не стверджували, ніби всі люди народжуються з однаковими здібностями й талантами або в однакових умовах. На їхній погляд, люди мають видову рівність — усі ми рівні, бо належимо до одного виду, і тому всі маємо однакові невідчужувані права.

Дезінтеграціоністи, навпаки, вважають, що люди не створені рівними в базовому біологічному сенсі, — що є правдою, — й тому рівні права є нерівними. Право свободи слова, наприклад, не означає рівності для людини, нездатної говорити. Право на відчуження власної праці також не породжує рівності для людей, чия праця менш цінна.

Цей аргумент може бути використаний як на користь, так і проти певних груп населення. У початковій формі він застосовувався задля встановлення цілком окремих правових режимів для тих, хто вважався нерівними. Палкі прибічники рабовласництва стверджували, що вроджена нерівність людей дає підґрунтя для неоднакового ставлення до них. Джон Калгун, сенатор, держсекретар, військовий секретар і двічі віцепрезидент, неодноразово нехтував положеннями Декларації незалежності й 27 червня 1848 року зробив сумнозвісну заяву про те, що фраза «всі люди створені рівними» фальшива і зайва: «Її вставили в Декларацію без жодної потреби. Вона ні в який спосіб не стосувалася нашого відділення від метрополії». Калгун писав, що ключові положення американізму є небезпечною помилкою. Люди, на його думку, не є вільними або незалежними — їх обмежує влада і визначає суспільство. Тож рабство виправдовується «ницою» натурою одних і «чеснотами» інших. Свобода індивідуумів, доводив Калгун, «замість того щоб бути рівною для всіх, мусить бути неоднаковою для різних народів, у відповідності до умов їхнього існування»[133].

Беручи Калгунові твердження за основу, проте доходячи іншого висновку, прогресивістські філософи стверджували, що з огляду на очевидні неоднакові здібності людей тільки радикальна перебудова суспільства веде до бажаної рівності та пластичності людства. Така радикальна перебудова, в найпотворнішій формі, стала підґрунтям для євгеніки. Прогресивістський теолог Вальтер Раушенбуш стверджував, що справою більш передових мислителів є «розумно моделювати й скеровувати еволюцію, в якій ми беремо участь». Річард Ілай, засновник Американської економічної асоціації, вважав, що майбуття цивілізації залежить від усвідомлення того, що «існують певні люди, абсолютно негодящі, й таким слід заборонити продовжувати свій рід»[134]. Ілай додавав, що наука могла б створити «ідеальну людину», бо

«нині головним є не природний, а суспільний добір». Герберт Кроулі, чия книга «Обіцянка американського життя» (The Promise of American Life), за словами Джони Ґольдберґа, є «біблією американського прогресивізму», писав, що влада повинна «втручатися від імені найбільш достойних»[135].

У менш одіозному вигляді ця суперечка із засадничими поняттями рівності дійшла й до політики сьогодення. Істинна рівність може бути досягнута, на думку сучасників, тільки внаслідок радикального переосмислення нашої злої суспільної системи. Якби суспільство було побудовано належно, всі люди й справді були б рівними. Таким є, до прикладу, аргумент Джона Роулза, який заявляв, що справедливість перебуває «під покровом незнання». Ідея тут у тому, що суспільство можна вважати справедливим лише тоді, коли ви були б раді стати будь-ким із членів цього суспільства. Думка вельми приваблива. Ви не захотіли б опинитися в нацистській Німеччині або в Америці в добу до Громадянської війни, не знаючи, ким ви станете в цих суспільствах, тож можна визнати ці суспільства несправедливими: якби ви однаково легко могли б народитися євреєм або есесівцем у Райху, то ви навряд чи стали б захищати цей режим. Роулз поширює це припущення на країни, які обіцяють негативні права: «Чи хотіли б ви народитися в країні, де немає значної системи соціальної безпеки, наприклад, не відаючи, чи будете ви бідним, слабким або нерозумним? Чи не буде найсправедливішим те суспільство, де політика спрямована на рівність результатів, хоч би ким ви були на початку?».

Роулз шукав «концепцію справедливості, яка нівелювала б випадковості природного обдарування і переваги соціальних обставин»[136]. Така форма справедливості вимагала б неоднакового ставлення до різних членів суспільства: по-перше, уся «соціальна й економічна нерівність» мала би бути наслідком «справедливої рівності можливостей», а по-друге, ця нерівність мала би «приносити найбільше вигод найвідсталішим членам суспільства». У разі невиконання цих двох пунктів нерівність результатів не підлягала б жодному виправданню[137]. Політично така логіка Роулза застосовувалася для виправдання жорстко обмежуваної системи вільного ринку, навантаженої механізмом масового перерозподілу[138].

Як з'ясувалося, практично неможливо кількісно оцінити або досягнути «рівності можливостей» через відмінні характеристики і різне походження індивідуумів: результатом ставало постійне урядове втручання, часто з дуже недобрими наслідками. Навіть більше, пошук «рівності можливостей» через неоднакове ставлення до індивідуумів означає порушення прав одних в ім'я інших. Проте дезінтеграціоністи стверджують, що всяка нерівність росте із соціальної несправедливості, а не з природної відмінності між людьми. А значить, застосовуючи Роулзову логіку, втручання уряду стає нескінченним, позаяк між людьми знову і знову виявлятимуться відмінності. Посилання дезінтеграціоністів просто хибне.

Проведіть лінію поперек будь-якої кімнати, повної людей, і ви побачите групові розбіжності в доходах, IQ, освіті та віці. Такі відмінності не є результатом соціальної дискримінації. Це результат статистичної ймовірності. Але, на думку дезінтеграціоністів, розбіжності — це автоматичний наслідок дискримінації, яку часто нагороджують туманними термінами «привілеї», «інституційний расизм» або «патріархальність». Філософія дезінтеграціоністів, отже, веде до такої надзвичайної руйнівної логіки: ми повинні мати рівні можливості, що означає нерівні права, оскільки люди не є рівними від природи; будь-яка нерівність у суспільстві є доказом нерівності можливостей. Жодна система не виживе за такої логіки: нерівність результатів — природно притаманна людству риса. Саме в цьому й суть. Система мусить бути зруйнована.

Рівність перед законом слід придушити. Американцям потрібна дискримінація, щоб стерти людську нерівність. Нещодавно Теодор Джонсон із Центру правосуддя Бреннана ремствував на філософію «конституціоналізму з кольоровою сліпотою», яку консерватори застосовують проти політики «позитивної дискримінації». Джонсон вважає, що «американцям варто вирішити, яка Конституція найбільше сприятиме створенню нації, що живе на основі своїх засадничих ідеалів, — та Конституція, що враховує расу, чи та, що ігнорує расу... Ігнорування раси не зробило націю більш рівною».. Яка іронія! Джон Калгун залюбки погодився б із цим[139].

Найбільш поширена версія філософії рівності дезінтеграціоністів існує у формі інтерсекційності. Це поняття, спершу запропоноване

професоркою права Кімберлі Креншоу, передбачає, що людина може стати жертвою дискримінації більш ніж на одному рівні. Чорношкіра жінка, наприклад, зазнає дискримінації на ґрунті як раси, так і статі. Вас визначає «інтерсекція» — перетин вашого членства в кількох групах жертв. На перший погляд, думка незаперечна: звісно, людину можуть дискримінувати за багатьма мотивами. Проте інтерсекційність, як її практикують сьогодні, йде далі. Вона передбачає, що американське суспільство структуровано за ієрархією, де одні суспільні групи є жертвами інших: так, належність до певної групи-«жертви» автоматично ставить людину у невигідне становище, а неналежність до таких груп дає автоматичні привілеї. Насправді ми навіть не вивчаємо даних про утиски, перед тим як визначити, чи підвищує ймовірність утисків належність до певних груп. Натомість ми змішуємо будь-яку нерівність із дискримінацією. Нерівність, з погляду інтерсекційності, автоматично виникає із соціальної дискримінації, звідти ж походять і переваги. Ми повинні вести нагляд за успішними, за тими, хто відмовляється «обмежувати свої привілеї»; повинні змусити їх визнати ці привілеї або звинуватити їх в участі в системі гноблення[140]. Ці правила слід застосовувати нерівномірно, щоб стерти будь-які прояви дискримінації: про існування такої дискримінації свідчить постійна наявність нерівності результатів.

У такий спосіб права на справедливий суд стають вторинними відносно до міркувань ідентичності. Коли суддю Бретта Кавано призначили у Верховний суд, одна жінка обвинуватила його у спробі зґвалтувати її на вечірці — колись іще у дні їхньої юності. У неї не тільки не було доказів, навіть свідки, на яких вона посилалася, заявили, що не були на тій вечірці. І попри це, багато ЗМІ наполягли на тому, що з огляду на привілеї Кавано він має постати перед судом громадської думки. Навіть якщо він не чинив злочину, за своєю етнічною належністю і матеріальним станом він подібний до тих людей, які в минулому користувалися своєю інституційною владою для лихих намірів. Коли ж Кавано висловив справедливе обурення цими обвинуваченнями, його цілком зрозумілу емоційну реакцію витлумачили як примітивний гнів білого самця у відповідь на позбавлення його того, що він вважає своїм. Як писала Еріка Сміт у McClatchy: «Це звична поведінка наділеного владою і привілеями

білого чоловіка, який скиглить, бо не звик у житті втрачати нічого, — що й казати про довічне призначення в найвищу судову інстанцію країни, про яке він завжди мріяв»[141].

Проте рівний захист за законом — це насамперед найкращий спосіб захисту для меншин. Закони Джима Кроу часто називають підґрунтям для програм «відновлювальної справедливості», таких як позитивна дискримінація або пропозиція відкидати рівність перед законом, коли йдеться про історичні конфлікти, забуваючи, що «Джим Кроу» був паростком дискримінаційного мислення й аж ніяк не рівності перед законом, — навпаки, це було найвідвертіше відкидання рівності. Наприклад, у Бірмінгемі, що в Алабамі, 1944 року з'явився такий наказ щодо ресторанів:

> *Законом не дозволяється обладнувати в місті ресторани або інші заклади харчування, в яких білих і кольорових осіб обслуговують в одному приміщенні, якщо в такому приміщенні білі та кольорові не розділені міцною перетинкою, що тягнеться від підлоги вгору на висоту 2 метри або вище, і якщо для кожного з таких відділень не забезпечено окремі входи з вулиці*[142].

Рівний захист законом — значно кращий засіб проти дискримінації, порівняно з відновлювальною дискримінацією. Рівний захист ефективний, коли його застосовують. Саме це сталося 1960 року, за чотири роки до ухвалення Закону про громадянські права, коли у Грінсборо, що в Північній Каролініі, четверо чорношкірих протестувальників всілося за стіл у закусочній в універмазі «Вулворт». Адміністратор викликав поліцію, поліція нічого не зробила, як велів їй закон, бо студенти нічого не порушили. До липня 1960-го, втративши 200 тисяч доларів, «Вулворт» змушений був припинити сегрегацію.

Рівність захисту справді діє. Проте дезінтеграціоністи називають фанатиками всіх тих, хто виступає за неї, тих, хто не прагне скасування рівних прав в ім'я рівності результату, і навіть тих, хто відкидає дезінтеграціоністське посилання про те, що всяка нерівність є результатом несправедливості.

Ось чому колишнього президента Гарварду Лоуренса Саммерса вигнали з університету після заяви про те, що нерівність між чоловіками й жінками в точних науках пояснюється тим, що чоловіки перебувають на краях кривої нормального розподілу за результатами

тестів із математики й природознавчих наук, внаслідок чого на вершині й унизу завжди налічується кілька чоловіків[143]. Ось чому кандидат від демократів на виборах 2020 року Піт Буттіджедж дістав клеймо «брехливого покидька» від одної вельми різкої чорношкірої колумністки за великий гріх: він визнав, що не всі освітні відмінності між расовими групами є результатом системної дискримінації[144]. (Буттіджедж згодом зателефонував цій жінці, щоб вислухати її аргументи про те, що він є годованцем білих привілеїв, який посмів вказати, що відсутність чоловічого прикладу може справити вплив на освітню траєкторію.) Ось чому тих, хто відмовляється категоризувати американську систему правосуддя як продовження рабовласництва, таврують «расовими ігнорантами». Тому й тих, хто відмовляється схилитися перед міфом про гендерний розрив у оплаті праці, зустрічають істеричною лютою. «Нерівність — це дискримінація» стало символом віри дезінтеграціоністів. А єретиків, які заперечують це, вони карають.

Погляд дезінтеграціоністів на людську нерівність має реальні наслідки. Нещодавно Американська астрономічна асоціація запропонувала для PhD-програм не використовувати результати стандартних іспитів (GRE) із фізики для кандидатів, оскільки жінки показують у них низькі результати. Медичним коледжам рекомендують відмовлятися від вступних іспитів MCAT, позаяк їх майже не проходять етнічні меншини[145]. У Нью-Йорку студенти протестують проти «сегрегації» в навчальних закладах, де застосовуються позбавлені расової упередженості тести, бо їх успішно складає надто багато представників білої та азіатської раси. Колись сегрегація означала встановлювану законом дискримінацію на ґрунті раси, а тепер, як пише New York Times, студенти борються із сегрегацією, наполягаючи на такій дискримінації[146].

Певно, найкомічніший із недавніх випадків такого дезінтеграціоністського мислення стався з ведучою каналу MSNBC Рейчел Меддоу. Як повідомляло Національне громадське радіо, Меддоу прибула у Рокфеллерський університет для вручення премії одній видатній науковиці. Там вона побачила стіну з портретами чоловіків. «Що це за мужича стіна?» — спитала вона. Як виявилося, кожен із «мужиків» на тій стіні був лауреатом або Нобелівської премії,

або премії Ласкера. Після цього зауваження університет переоформив стіну. «Кожному, хто проходить повз, ця стіна лиш нагадує, що наука складається з білих чоловіків, — казала нейробіолог Леслі Восшалл з університету. — Я вважаю, в коридорі кожної установи варто запитати себе: "А що, власне, ми хочемо сказати всіма цими портретами й старими запорошеними фотографіями?"»[147].

Ті, хто не отруєний філософією дезінтеграціонізму, може відповісти: «Ідея в тому, що видатні науковці заслуговують на шану». Заражені дезінтеграціонізмом просто вкажуть на «мужичу стіну» як на приклад зла американської системи.

Влада існує, щоб переладнати людство

Зрештою, уніоністи стверджують, що державна влада була встановлена для захисту наших прав, «одержавши свої справедливі повноваження за згодою громадян». На практиці це означає, що влада уряду обмежується особистими правами громадян і їхня згода слугує лише для втримування уряду в установлених межах. Із цієї причини батьки-засновники зосереджувалися на створенні системи стримувань і противаг: навіть абсолютної більшості не буде достатньо для зміни природи взаємин громадян з урядом.

Проте, як ми побачили, дезінтеграціоністи вважають, що природа людини цілком піддатлива, що в нас немає ніяких прав, крім даних владою, — тому не існує «справедливих повноважень», і абсолютна влада більшості здатна гіпотетично вирвати з коренем будь-які права. Що гірше, позаяк влада встановлюється не для захисту прав і надання привілеїв, згода громадян стає вторинною: кращим для нас буде аристократичний розподіл влади, завдяки якому егоїстичне використання прав тими чи іншими людьми не стоятиме на шляху до вищого блага. Практично дезінтеграціоністська філософія влади зводиться до поняття уряду без меж, який діє через позбавлену звітності бюрократію.

Саме такий тип уряду моделював Огюст Конт, на думку якого правління експертів може реструктурувати суспільство якнайкраще. Свобода належить лише тим, хто має достатньо розвинені якості: «Свобода... в розумних пропорціях... корисна для індивідуума і для

народу, який дійшов до певного рівня просвіти й набув певні вміння бачити наперед, ... [але вона] дуже шкідлива для тих, хто не відповідає цим двом умовам і має велику потребу, як для себе, так і для інших, перебувати під опікою»[148]. Щоб визначити, хто заслуговує на свободу, а хто ні, і провістити нову еру людського розвитку, експерти повинні взятися до перебудови суспільства на засадах науки.

І Дьюї, і Кроулі точно йшли цією лінією. Гаслом Дьюї був «прагматизм», а не демократія, він вірив, що держава може перевиховати маси[149]. Свобода, власне, стає перепоною у справі трансформації взаємних стосунків людства: «Гасла, ліберальні в один період, можуть стати цитаделлю реакції в інший». Дьюї стверджував, що лібералізму слід «бути прив'язаним до ідеї історичного релятивізму. Це означає, що зміст понять індивідуальності й свободи із часом змінюється»[150]. Ба більше: Дьюї писав, що оскільки «ефективна свобода є функцією соціальних умов, які існують повсякчас, ...і оскільки економіка має вирішальний вплив на суспільні відносини, то необхідність свободи для кожної окремої людини вимагатиме суспільного контролю над економічними силами в інтересах великої маси індивідуумів». Так одвічні особисті права зникають. Експерти перемінять засадничі умови, створивши «ефективну свободу»[151]. Вудро Вільсон охоче тамував спрагу із цієї інтелектуальної криниці. На його думку, держава не повинна мати ніяких обмежень:

> *Всемогутність законодавства є першим постулатом усіх справедливих політичних теорій... У теоретичних підвалинах соціалізм і демократія є майже в усьому, якщо не взагалі в усьому, однакові. Обидва ці вчення ґрунтуються на абсолютному праві спільноти людей визначати свою долю і долю всіх своїх членів. Люди як спільнота є вищими за людей як індивідуумів. Межі можуть існувати для розумності й зручності громадського контролю; меж для принципу, якщо строго проаналізувати, немає.*

Демократія, вважав Вільсон, не зв'язана «жодним принципом своєї власної природи, щоб заборонити собі здійснювати будь-яку владу». Не існує ніякої «справедливої влади», на яку народ має надати згоду. І згода як така може не мати значення для *справжньої* демократії: тобто права громади визначати свою долю. Це, казав Вільсон, було

питанням «організації, інакше кажучи, *адміністрації*»[152]. А питання адміністрації є питанням *дієвості*. «Усе, про що просять або чого бажають прогресивісти, — в епоху, коли "розвиток" та "еволюція" панують у науці, — це дозвіл на інтерпретацію Конституції за дарвінівськими принципами; усе, чого вони хочуть, це визнання нації живим організмом, а не машиною»[153].

Відповідь на це питання, вочевидь, мають дати «експерти». Необирані бюрократи повинні контролювати механізми уряду: «Адміністрування лежить за межами власне сфери політики. Адміністративні питання не є політичними». Вільсон довів до логічної межі дезінтеграціоністське відкидання і справедливої влади, і згоди громадян. Уряд має бути для людей, а не від людей[154].

Апетит до адміністративного уряду ніколи не зменшувався. Поступово розпливалися межі повноважень, а з ними і підзвітність уряду громадянам. Альтернативна філософія дезінтеграціонізму дозволяє громадянам полишати відповідальність щодо взаємин індивідуума і держави; вона надає громадянам змогу делегувати свої судження гаданим експертам, які керуватимуть їхнім життям. Дезінтеграціоністи відтак перевертають усе з ніг на голову, стверджуючи, що ті, хто виступає за обмеження уряду, виступає проти народу. Як постійно нагадував Барак Обама, питанням уряду має бути не обсяг його влади, а її ефективність. Зрештою, дезінтеграціоністи наполягають, що проти такого прагматизму виступають лише заідеологізовані впертюхи, які не бажають прийняти здатність уряду до створення кращого життя. Обама наголошував: «Ми не можемо собі дозволити затишно спочивати. Ми всі зробили ставку на успіх уряду, бо цей уряд — це ми»[155].

Дезінтеграціоністська філософія американських інститутів

Якщо уряд — це ми, то нам немає потреби встановлювати правила, за якими уряду слід діяти. Правила мусять змінюватися заради «виконання завдань». Це в точності наведений аргумент дезінтеграціоністів, які не тримаються жодної структурної послідовності уряду. Іноді дезінтеграціоністи є прихильниками влади більшості, часом — елітистами. Вряди-годи вони надають перевагу

верховенству законодавчої влади, іноді — виконавчої, а часом і судової. Бувають прихильниками переваги влади штатів над федеральною владою, а бувають ворогами такої переваги, заявляючи, що федеральна влада має домінувати у всіх сферах.

Питання для них полягає не в урівноваженні інтересів розмаїтих груп, захисті прав меншин і забезпеченні консенсусу. Для цього безумства не існує методу. Уряд є джерелом добра і світла, тож йому в жодному разі не слід заважати — під жодним кутом — у провадженні справ дезінтеграціоністів. Дезінтеграціоністи можуть бути в меншості або в більшості, але їхні принципи домінуватимуть. Інститути — це лиш інструменти здійснення цих принципів.

Брак інститутів, що керуються послідовними правилами, спричинений дезінтеграціоністським опором засадам філософії особистих прав, які захищає уряд, спеціально встановлений для цієї мети. Якщо людська натура пластична і може бути сформована соціальними обставинами, якщо метою влади є рівність результатів, а не просте рівноправ'я, якщо особисті права є радше завадою для досягнення цієї мети, ніж невіддільним елементом людської природи, і якщо уряд мусить бути необмеженим у правах для здійснення змін, незалежно від «згоди громадян» і без апелювання до жодних «справедливих повноважень», — тоді сам уряд повинен бути ad hoc[156], тобто керуватися особливими правилами для кожної ситуації, виходячи з власного уявлення про «прагматизм».

На практиці це означає, що дезінтеграціоністи зневажають конституційний лад, який вимагає від чесних чоловіків і жінок визнати, що їхні первинні політичні преференції можуть не відповідати вимогам конституційного процесу. Усі ми живемо за правилами — в цьому мета встановлення цих правил. Джон Адамс прагнув «уряду законів, а не людей». Дезінтеграціоністи бажають мати уряд моралі, а не законів. Це перетворює уряд на Бога — а Бога не втримають ліліпутські обмеження недалеких людей, що борються проти влади «спільного блага», як стверджують наймудріші з нас.

Так дезінтеграціоністи зневажають доктрину делегування повноважень уряду. Дезінтеграціоністи історично розсунули межі Конституції значно далі, ніж це було можливо, надавши уряду повноваження, які йому ніколи раніше не делегувалися. Вони часто

згадують недієві положення Конституції — преамбулу, в якій ідеться про загальний добробут або встановлення справедливості, — намагаючись переписати наявний зміст документа. Ще частіше дезінтеграціоністи просто маніпулюють словами, маючи на меті зробити владу уряду максимальною. Зрештою, мова завжди була і є еластичною, і ця еластичність — як у резинки в старій білизні — із часом починає невідворотно втрачатися. Так у процесі «Маккаллоу проти штату Меріленд» (1819) Верховний суд постановив, що федеральний уряд має повноваження встановлювати національний банк, попри будь-яке конституційне делегування таких повноважень, згідно з «необхідними й належними положеннями», які надають федеральній владі силу «створювати всі закони, необхідні для належного виконання» справді делегованих повноважень уряду. Це відповідає широкій логіці Александра Гамільтона, а той вважав, що уряд має силу ухвалити будь-який закон, який «вважається сприятливим» для реалізації делегованих повноважень[157].

У такої перспективи, втім, мало обмежень. Історично «необхідні та належні положення» поєднувалися з розширенням інших положень, надаючи владі уряду максимальне охоплення. У процесі «Вікард проти Філберна» (1942), наприклад, Верховний суд ухвалив, що федеральний уряд — за Законом про регулювання сільського господарства від 1938 року — має владу не дозволяти фермерові вирощувати зернові для власного споживання. Суд апелював до конституційних повноважень уряду регулювати торгівлю між штатами — хоча це зерно може ніколи й не стати предметом торгівлі між штатами[158]. Тому не дивно бачити, як нині дезінтеграціоністи сперечаються про те, що «необхідне й належне» положення — так зване «еластичне положення» — дає федеральному урядові повноваження встановлювати федеральне домінування, наприклад, у галузі охорони здоров'я[159].

Доктрина делегованих повноважень стала аномалією. На практиці її майже не існує. Федеральний уряд регулює фактично всі сфери нашого життя — і дезінтеграціоністи радіють цьому. Новий статус-кво перевернув уявлення про те, хто має доводити законність своїх дій: раніше уряд мусив обґрунтувати, що в нього є повноваження діяти

так або інакше; зараз же у громадян вимагають пояснень, звідки у них є право діяти так, як вони вважають за потрібне.

На спробі знищити поняття делегованих повноважень дезінтеграціоністи не спинилися. Вони прагнули також прибрати систему стримувань і противаг між гілками влади. Законодавча влада дістала явну свободу робити фактично будь-що: Конгрес може регулювати наші зливні бачки та лійки в душі, визначати, чи ставити на продукті позначку «м'ясо» і який надати доступ до контрацептивів. Крім того, дезінтеграціоністи намагаються позбавити внутрішнього тертя виконавчу гілку влади. В останні роки демократи вжили доступних їм заходів для розв'язання законодавчих заторів: наприклад, у 2013 році сенатор-демократ від Невади Гаррі Рейд припинив блокування кандидатур суддів (за іронією долі допомігши республіканцям призначити своїх кандидатів за президента Трампа)[160], а сенаторка-демократка від Массачусетсу Елізабет Воррен дала обіцянку покласти край блокуванню законів з боку Сенату взагалі[161][162]. Проте багато дезінтеграціоністів закликали до ліквідації Сенату як такого, називаючи його недемократичним, і тому фундаментально нелегітимним[163]. Знищення системи стримувань і противаг між Палатою представників і Сенатом радикально збільшить обсяг законодавства, яке надходитиме від цих двох палат, позаяк членство в них стане по суті ідентичним.

Коли йдеться про виконавчу владу, дезінтеграціоністи не приховують свого презирливого ставлення до системи стримувань і противаг. Вудро Вільсон критикував своїх попередників у Білому домі за небажання порушувати Конституцію з усіма їхніми «ваганнями совісті». Натомість він пропонував зробити президента «вільним перед законом і совістю, бути таким владним, яким він тільки може бути. Межу встановлюють тільки його здібності... За спиною президента стоїть нація, а за Конгресом — ні». Вільсон додавав: «Він виконує найважливіші дії в системі (визнає він це чи ні), і посада є мірилом людини... Автори Конституції зробили з нашого президента володаря сильнішого (бо він ізольованіший) за того короля, якого вони намагалися імітувати»[164]. Ці слова, звісно, сміховинні: батьки-засновники цілком ясно давали зрозуміти, що не бажають мати на чолі виконавчої влади монарха. Але Вільсон вважав, що президент —

єдина фігура, достатньо унікальна і потужна, щоб протиснутися крізь радикальні зміни.

Головним інструментом виконавчої влади є перманентна бюрократія: клас державних службовців у вільному плаванні, чиї присуди часто незаперечні. Ці бюрократи стануть новою суперкастою, що фактично творитиме закони, а звичайна законодавча влада залишиться як рудимент, передавши широкі нормотворчі повноваження цим гаданим експертам. У 1950 році в Кодексі федеральних норм було надруковано менше за 10 тисяч сторінок, а 2018-го їхня кількість перевищила 180 тисяч[165].

За швидкого зростання бюрократії виконавча гілка, що її очолює, зможе об'єднати функції законодавчої, судової та власне виконавчої. За правління обох партій виконавча гілка зовсім вийшла з-під контролю: в 1940 році приблизно 443 тисячі американців працювали на цивільних посадах виконавчої влади; станом на 2014-й ця кількість сягнула 1 мільйона 356 тисяч[166]. У 1800 році реальні федеральні видатки на душу населення становили 16 доларів, а в 1990-му — вже 4760[167]. До того ж у 1929 році сума цих видатків дорівнювала 3 % ВВП, а в 2018-му — 20 %[168].

А що із судовою гілкою? Дезінтеграціоністи завзято сперечаються про те, що в певних випадках судова влада має діяти як окремий законодавчий орган, який просуватиме бажану соціальну політику, а в інших — як «турнікет» для неконституційного законодавства. І жодного випадку, коли б дезінтеграціоністи повірили у безпосереднє завдання судової влади — чесно й неупереджено тлумачити закони. Суддя Антонін Скалія вважав, що роль судової гілки — в інтерпретації законів за їхнім оригінальним значенням (разом із Конституцією) і створюванні передбачуваних присудів, які не давали б суддям «у рішеннях враховувати власні особисті преференції» або поступатися «волі ворожої більшості»[169]. Барак Обама, призначаючи суддю Соню Сотомайор у Верховний суд, відзначив її вміння поєднувати «загальний погляд, співчуття і розуміння того, за якими законами існує світ і як живуть прості люди». Він побачив у ній «якості емпатії, розуміння і ототожнення себе з надіями й прагненнями людей»[170]. На такий погляд, судді існують не для того, щоб послідовно тлумачити правові норми для громадян і потенційних

сторін процесу, а для того, щоб чинити добро. Суддів розглядають як законодавців.

А судді-дезінтеграціоністи, надівши мантію, ставлять свою особисту мораль вище Конституції та законодавчої влади. Вони перевернули все з ніг на голову: за їхнім уявленням, дотримуватися Конституції означає в якийсь спосіб підривати американські цінності; вони стверджують, що Конституція призначена для надання суддям мандата на визначення моральності нації. За такою олігархічною логікою судді знайшли виправдання для вбивства ненароджених дітей, обґрунтовуючи це «еманаціями і півтінями» у Конституції[171] та «правом особи визначати власну концепцію існування, сенсу, всесвіту і таємниці людського життя»[172]; вони видобули федеральне право на одностатевий шлюб, оголосивши саму Конституцію мертвою буквою, важливою тільки власною готовністю оголосити саму себе недоречною («Покоління, які написали й ратифікували Білль про права і Чотирнадцяту поправку, гадки не мали про свободу в усіх її проявах і обсягах, тож вони залишили майбутнім поколінням хартію, що захищає права всіх людей на свободу, а ми досі пізнаємо її значення»)[173]. Питання тут полягає не в політиці дозволів абортів і одностатевих шлюбів. Питання в тому, чому це суди раптом стали сховищами колективного розуму. Дезінтеграціоністи здійснили те, від чого застерігав Гамільтон: підірвали фундаментальну легітимність судів, змусивши їх вийти за встановлені межі. Коли ж суди цього не роблять, дезінтеграціоністи погрожують об'єднати їх з іншими судами чи розширити виборчі округи, в яких обираються судді, щоб перетворити ці суди на більш зручні для себе інструменти.

А ще існує дезінтеграціоністський аргумент проти федералізму. Дезінтеграціоністи стверджують, що влада штатів має бути повністю перекрита федеральною, — крім випадків, коли штати й місцеві спільноти ухвалюють рішення боротися за дезінтеграціоністські цінності. Так, наприклад, дезінтеграціоністи вітають створення «міст-притулків» і водночас обурюються законами штатів, спрямованими проти нелегальних іммігрантів. Та загалом дезінтеграціоністи виступають за погибель штатів від рук федерального уряду.

Згадуючи про гноблення меншин урядами штатів, вони наполягають на подальшому зростанні федерального уряду і на системі стримувань

влади штатів. Цей аргумент має принаймні перевагу історичної обґрунтованості: справді, прихильники прав штатів використовували федералістську аргументацію для агітації на захист рабства й расистських законів Джима Кроу. Лише втручання федеральної влади — спершу в Громадянській війні, потім у вигляді поправок доби Реконструкції (1865–1877 роки), а зрештою через Закон про громадянські права і Закон про право голосу, що були прийняті у 1960-х — дало початок формуванню прав афроамериканців. Як писав у 1964 році політолог Вільям Райкер: «Той, хто проти расизму, має бути й проти федералізму»[174]. «Лабораторії демократії», за висловом судді Верховного суду Луїса Брандайса, перетворилися на камери тортур для демократії.

Проте ця суперечка надто широка. Так, федеральний уряд повинен мати вищість над урядами штатів у разі локальної тиранії, проте цим не можна виправдати тиранії федеральної. Батьки-засновники визнали рабовласництво як частину початкового компромісу, позаяк альтернативою цьому стало б розділення Сполучених Штатів, однак вони також передбачали для федерального уряду здатність захищати особисті права і права меншин від зазіхань урядів штатів — як ми бачили. Таке втручання, на їхню думку, може бути тільки обмеженим за тривалістю та обсягом. Утім, дезінтеграціоністи вважають, що, оскільки штати не впоралися зі своїми завданнями, це передбачає перетворення федерального уряду на концентратор вищої влади. Це звичайнісінька брехня. Поки захисту підлягають фундаментальні негативні права — в цьому контексті насамперед право покинути штат — місцеві уряди правлять найкраще. Той самий федеральний уряд, що справедливо припинив політику сегрегації в штатах, здійснив жахливе інтернування сотень тисяч японських американців у часи війни. Моральна вищість федерального уряду над урядами штатів не визначається самим його розміром.

Правду кажучи, бажання дезінтеграціоністів мати домінантний федеральний уряд веде до дезінтеграції як такої: якщо ми не дамо техасцям жити по-техаському, а каліфорнійцям — по-каліфорнійському, навіщо нам залишатися частинами однієї країни? Зі зростанням потужності федерального уряду місцеві спільноти втрачають контроль над власним життям і мусять запекло боротися

проти домінування тих, хто відкидає їхні цінності й турботи. Альтернативою федералізму є не національна єдність, а розпад.

Висновок

Перший крок у руйнуванні Америки полягає в переконанні її громадян у тому, що частина їх має пожертвувати своїми правами, щоб інша частина дістала нові права. Те, що історично маргіналізовані групи нині дістають рівне з іншими ставлення від держави, — цього вже недостатньо, скажуть дезінтеграціоністи. Держава повинна втручатися, забезпечуючи рівність результатів кожної суспільної взаємодії.

Говорити, що права постійно розширюються і є відкритими для дискусії, — прямий шлях до розділу. Казати, що суспільство може бути вдосконалене, бо з дітей можна виліпити фактично будь-що, відчиняє двері боротьбі не на життя, а на смерть, за те, що саме з них ліпитимуть.

Уряд не може перемінити серця людей — не може зробити їх тим, чим вони не є. Завдяки простій зміні матеріальних обставин кам'яне серце в людини не перетвориться на живе. А ставити урядові гарантії певних привілеїв у центр американського життя можливо тільки за умови тиранічного панування, або радикального перерозподілу, або прямого примусу. Так американці розділяться на тих, хто одержує, і тих, кого примушують віддавати.

Ми не боги і просто не маємо здібності виправляти дисбаланс вроджених особистих якостей. Ми маємо здібність ставитися до всіх однаково за законом, маємо здібність установлювати уряди для захисту особистих прав. Але ми не здатні гарантувати, що навіть дві дитини одного віку, що живуть на одній вулиці, матимуть однакову стартову точку — навіть двоє дітей, що ростуть в одній сім'ї, не мають такої точки. Так само ми, звісно, не здатні забезпечити кожному однакове кінцеве призначення. Якщо сприймати всіх американців або як поширювачів ієрархічної та дискримінаційної системи, або як жертв цієї системи, це розірве зв'язки, що тримають американців разом.

Ставлення до уряду як до знаряддя необмеженої влади — величезна й непробачувана помилка. Питання спільного блага є цілковито політичними й ціннісними — це не просто питання ухвалення прагматичних рішень, вони мають бути погоджені всім народом. І навіть колективна згода народу не може перекрити особисті права, без того, щоб очевидним результатом цього не стала тиранія. Ба більше, правління «наймудріших і найкращих» згори нечасто приводило до процвітання і розширення свободи. Зазвичай наслідок був прямо протилежний. Зухвальство в ухваленні рішень самопризначеною елітою веде до точнісінько того самого деспотизму, проти якого повстали свого часу батьки-засновники.

Філософія дезінтеграціоністів демонструє вибухонебезпечність, коли застосовується на практиці на рівні уряду. Нищенням стрижневих компонентів уніоністської влади — таких як делегування повноважень, стримування й противаги, федералізм — дезінтеграціоністська влада підвищує ставки в політиці, унеможливлюючи порозуміння. Це змушує американців битися за вищі щаблі влади, щоб не стати жертвами своїх суперників, які прагнуть домінувати над ними, застосовуючи механізми свавільного і безконтрольного урядового примусу.

Дезінтеграціоністська філософія вириває з коренем цінності, які історично були тим, що єднає американців. Але це тільки початок. Філософія є фундаментом культури — спільного для нас усіх простору. У Сполучених Штатах наша уніоністська філософія привела до створення культури прав. Саме про неї й будемо говорити далі — розглянемо природу і джерела прав, які ми плекали впродовж усієї нашої історії та які історично об'єднували нас. А згодом звернемося до зусиль дезінтеграціоністів вирвати в нас і культуру також.

---

90 Промова Барака Обами в Хіросімі, NYTimes.com, 27 травня 2016 р., nytimes.com/2016/05/28/world/asia/text-of-president-obamas-speech-in-hiroshima-japan.html [дата звернення: 20.03.2021].

91 Jonah Goldberg, "Looking to Obama for Redemption," NYPost.com, 7 червня 2008 р., nypost.com/2008/06/07/looking-to-obama-for-redemption/ [дата звернення: 20.03.2021].

92 Cathleen Falsani, "Transcript: Barack Obama and the God Factor Interview," Sojo.net, 21 лютого 2012 р., sojo.net/articles/transcript-barack-obama-and-god-factor-interview [дата звернення: 20.03.2021].

93 «Інавгураційна промова Барака Обами», The White House, 21 січня 2013 р., obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/01/21/inaugural-address-president-barack-obama [дата звернення: 20.03.2021].

94 Твітер Барака Обами, 24 жовтня 2016 р., twitter.com/barackobama/status/790573868335308801?lang=en [дата звернення: 20.03.2021].

95 Інавгураційна промова Барака Обами.

96 Lyndon B. Johnson, "Commencement Address at Howard University: 'To Fulfill These Rights," 4 червня 1965 р., teachingamericanhistory.org/library/document/commencement-address-at-howard-university-to-fulfill-these-rights/ [дата звернення: 20.03.2021].

97 Spiering, "Obama: The Government Is Us and We're Doing Things Right."

98 Joel Gehrke, "DNC: 'Government Is the Only Thing That We All Belong To," WashingtonExaminer.com, 4 вересня 2012 р., washingtonexaminer.com/dnc-government-is-the-only-thing-that-we-all-belong-to [дата звернення: 20.03.2021].

99 James Madison, Federalist No. 51 (1788).

100 "Remarks by the President at The Ohio State University," White House, 5 травня 2013 р., obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/05/05/remarks-president-ohio-state-university-commencement [дата звернення: 20.03.2021].

101 Roger D. Masters, The Political Philosophy of Rousseau (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976), 5.

102 Jean-Jacques Rousseau, Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes (1754).

103 Див. Карл Маркс. Економічно-філософські рукописи 1844 року, розділ «Приватна власність і комунізм. Різні етапи розвитку комуністичних поглядів», chtyvo.org.ua/authors/Marx_Karl/Ekonomichno-filosofski_rukopysy_1844_roku_zb/ [дата звернення: 20.03.2021].

104 Erich Fromm, "Marx's Concept of Man," 1961, marxists.org/archive/fromm/works/1961/man/ch04.htm [дата звернення: 20.03.2021].

105 Tiffany Jones Miller, "Transforming Formal Freedom into Effective Freedom: Dewey, the New Deal, and the Great Society," in Ronald Pestritto and Thomas West, eds., Modern America and the Legacy of the Founding (Lanham, MD: Lexington Books, 2007), 178.

106 Woodrow Wilson, Selected Addresses and Public Papers of Woodrow Wilson (New York: Boni & Liveright, 1918), 48.

107 John Dewey, John Dewey: The Later Works, 1925-1953 (Carbondale: Southern Illinois University Press, 1988), 291–93.

108 Ian Schwartz, "Sanders Campaign Organizer: Free Education, Gulags Needed to 'Re-Educate' You to Not Be a 'F*cking Nazi,'" RealClearPolitics.com, 14 січня 2020 р., realclearpolitics.com/video/2020/01/14/sanders_campaign_organizer_free_education_gulags_needed_to_re-educate_you_not_to_be_a_fcking_nazi.html [дата звернення: 20.03.2021].

109 Steven Pinker, "From 'The Blank Slate,'" Discover (October 2002), 34—40.

110 "How Do We Bring Equality to Data Ownership and Usage?," Wired.com, 8 листопада 2019 р., wired.com/story/laura-boykin-malkia-devich-cyril-data-privacy-wired25/ [дата звернення: 20.03.2021].

111 Donna M. Hughes, "Significant Differences: The Construction of Knowledge, Objectivity, and Dominance," Women's Studies International Forum 18, no. 4 (липень — серпень 1995 р.): 395–406.

112 Craig S. Smith, "Dealing with Bias in Artificial Intelligence," NYTimes.com, 19 листопада 2019 р., nytimes.com/2019/11/19/technology/artificial-intelligence-bias.html [дата звернення: 20.03.2021].

113 Allum Bokhari, "Lawsuit: Google Instructed Managers That 'Individual Achievement' and 'Objectivity' Were Examples of 'White Dominant Culture,'" Breitbart.com, 18 квітня 2018 р.,

breitbart.com/tech/2018/04/18/lawsuit-google-instructed-managers-that-individual-achievement-and-objectivity-were-examples-of-white-dominant-culture/ [дата звернення: 20.03.2021].

114 John Sexton, "Professor Notes Men Are Taller Than Women on Average, SJWs Storm Out Angrily," HotAir.com, 14 березня 2018 р., hotair.com/archives/john-s-2/2018/03/14/professor-points-men-taller-women-average-sjws-storm-angrily/ [дата звернення: 20.03.2021].

115 Heather Heying, "Grievance Studies vs. the Scientific Method," Medium.com, 1 листопада 2018 р., medium.com/@heyingh/grievance-studies-goes-after-the-scientific-method-63b6cfd9c913 [дата звернення: 20.03.2021].

116 Jillian Kay Melchior, "Fake News Comes to Academia," WSJ.com, 5 жовтня 2018 р., wsj.com/articles/fake-news-comes-to-academia-1538520950 [дата звернення: 20.03.2021].

117 Colleen Flaherty, "Blowback Against a Hoax," InsideHigherEd.com, 8 січня 2019 р., insidehighered.com/news/2019/01/08/author-recent-academic-hoax-faces-disciplinary-action-portland-state [дата звернення: 20.03.2021].

118 Kathleen Doheny, "Boy or Girl? Fetal DNA Tests Often Spot On," WebMD.com, 9 серпня 2011 р., webmd.com/baby/news/20110809/will-it-be-a-boy-or-girl-fetal-dna-tests-often-spot-on [дата звернення: 20.03.2021].

119 Marilynn Marchione, "Nurse Mistakes Pregnant Transgender Man as Obese. Then, the Man Births a Stillborn Baby," Associated Press, 16 травня 2019 р., usatoday.com/story/news/health/2019/05/16/pregnant-transgender-man-births-stillborn-baby-hospital-missed-labor-signs/3692201002/ [дата звернення: 20.03.2021].

120 "AMA Adopts New Policies During First Day of Voting at Interim Meeting," American Medical Association, 19 листопада 2019 р., ama-assn.org/press-center/press-releases/ama-adopts-new-policies-during-first-day-voting-interim-meeting [дата звернення: 20.03.2021].

121 Amanda Prestigiacomo, "Jury Rules Against Texas Dad Fighting 7-Year-Old Son's Gender Transition," DailyWire.com, 22 жовтня 2019 р., dailywire.com/news/jury-rules-against-texas-dad-trying-to-save-7-year-old-son-from-gender-transition-potential-castration [дата звернення: 20.03.2021].

122 Ben Shapiro, "A Brown University Researcher Released a Study about Teens Imitating Their Peers by Turning Trans. The Left Went Insane. So Brown Caved," DailyWire.com, 28 серпня 2018 р., dailywire.com/news/brown-university-researcher-released-study-about-ben-shapiro [дата звернення: 20.03.2021].

123 Див. О. Мироненко. Декларація прав людини і громадянина 1789 : політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. с. 185.

124 Маркс Карл. Критика Готської програми. Київ : Видавництво політичної літератури при РНК УРСР, 1938. 78 с.

125 Dewey, John Dewey: The Later Works, 1925–1953, 21–22.

126 Woodrow Wilson, "Address to the Jefferson Club of Los Angeles (1911)," у Scott J. Hammond et al., eds., Classics of American Political Thought and Constitutional Thought, vol. 2 (Indianapolis/Cambridge: Hackett, 2007), 323–24.

127 Woodrow Wilson, "The Author and Signers of the Declaration of Independence," cdn.constitutionreader.com/files/pdf/coursereadings/Con201_Readings_Week2_AuthorandSigners.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

128 Franklin D. Roosevelt, "State of the Union Address (1944)," teachingamericanhistory.org/library/document/state-of-the-union-address-3/ [дата звернення: 20.03.2021].

129 Знаменита Р. Б. Ґ. — прізвисько, співзвучне псевдоніму відомого репера The Notorious B. I. G. (1972–1997). — *Прим. пер.*

130 Saranac Hale Spencer, "Ruth Bader Ginsburg Taken Way Out of Context," Fact Check.org, 13 грудня 2018 р., factcheck.org/2018/12/ruth-bader-ginsburg-taken-way-out-of-context/ [дата звернення: 20.03.2021].

131 Tara Golshan, "Read: Bernie Sanders Defines His Vision for Democratic Socialism in the United States," Vox.com, 12 червня 2019 р., vox.com/2019/6/12/18663217/bernie-sanders-democratic-socialism-speech-transcript [дата звернення: 20.03.2021].

132 Ben Shapiro, "Obama Returns, Gives a Speech Reminding Americans of Why Trump Is President," DailyWire.com, 7 вересня 2018 р, dailywire.com/news/obama-returns-gives-speech-reminding-americans-why-ben-shapiro [дата звернення: 20.03.2021].

133 John C. Calhoun, "Speech on the Oregon Bill," 27 червня 1848 р., teachingamericanhistory.org/library/document/oregon-bill-speech/ [дата звернення: 20.03.2021].

134 George F. Will, "The Liberals Who Loved Eugenics," WashingtonPost.com, 8 березня 2017 р., washingtonpost.com/opinions/the-liberals-who-loved-eugenics/2017/03/08/0cc5e9a0-0362-11e7-b9fa-ed727b644a0b_story.html [дата звернення: 20.03.2021].

135 Jonah Goldberg, Suicide of the West (New York: Crown Forum, 2018).

136 John Rawls, A Theory of Justice (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971), 15.

137 John Rawls, Justice as Fairness: A Restatement (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001), 42.

138 Paul Krugman, "More Thoughts on Equality of Opportunity," NYTimes.com, 11 січня 2011 р., krugman.blogs.nytimes.com/2011/01/11/more-thoughts-on-equality-of-opportunity/ [дата звернення: 20.03.2021].

139 Theodore R. Johnson, "How Conservatives Turned the 'Color-Blind Constitution' Against Racial Progress," TheAtlantic.com, 19 листопада 2019 р., theatlantic.com/ideas/archive/2019/11/colorblind-constitution/602221/ [дата звернення: 20.03.2021].

140 Kimberle Crenshaw, "Why Intersectionality Can't Wait," Washington Post, 24 вересня 2015 р., washingtonpost.com/news/in-theory/wp/2015/09/24/why-intersectionality-cant-wait/?noredirect=on&utm_term=.179ecf062277 [дата звернення: 20.03.2021].

141 Erika Smith, "A Crying Brett Kavanaugh. This Is What White Male Privilege Looks Like," McClatchy DC, 27 вересня 2018 р., mcclatchydc.com/opinion/article219146885.html [дата звернення: 20.03.2021]; J. Mills Thorton III, Dividing Lines: MunicipalPol- itics and the Struggle for Civil Rights in Montgomery, Birmingham, and Selma (Tuscaloosa: University of Alabama Press, 2002), 68.

142 Thorton, Dividing Lines, 68.

143 Lawrence H. Summers, "Remarks at NBER Conference on Diversifying the Science & Engineering Workforce," Office of the President of Harvard University, 14 січня 2005 р., web.archive.org/web/20080130023006/ president.harvard.edu/speeches/2005/nber.html [дата звернення: 20.03.2021].

144 Michael Harriot, "Pete Buttigieg Is a Lying MF," TheRoot.com, 25 листопада 2019 р., theroot.com/pete-buttigieg-is-a-lying-mf-1840038708 [дата звернення: 20.03.2021].

145 Heather MacDonald, "How Identity Politics Is Harming the Sciences," City-Journal.org, весна 2018 р., city-journal.org/html/how-identity-politics-harming-sciences-15826.html [дата звернення: 20.03.2021].

146 Eliza Shapiro, "Beacon High School Is Half White. That's Why Students Walked Out," NYTimes.com, 2 грудня 2019 р., nytimes.com/2019/12/02/nyregion/nyc-beacon-high-school-walkout.html?action=click&module=Top%20Stories&pgtype=Homepage [дата звернення: 20.03.2021].

147 Nell Greenfieldboyce, "Academic Science Rethinks All-Too-White 'Dude Walls' of Honor," NPR.org, 25 серпня 2019 р., npr.org/sections/health-shots/2019/08/25/749886989/academic-science-rethinks-all-too-white-dude-walls-of-honor [дата звернення: 20.03.2021].

148 Mary Pickering, Auguste Comte: An Intellectual Biography, vol. 1 (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 211.

149 John R. Shook and James A. Good, John Dewey's Philosophy of Spirit, with the 1897 Lecture on Hegel (New York: Fordham University Press, 2010), 29.

150 Matthew Festenstein, Pragmatism and Political Theory: From Dewey to Rorty (Chicago: University of Chicago Press, 1997), 65.

151 K. Sabeel Rahman, Democracy Against Domination (Oxford: Oxford University Press, 2017), 175.

152 Woodrow Wilson, "Socialism and Democracy," 22 серпня 1887 р., teachingamericanhistory.org/library/document/socialism-and-democracy/ [дата звернення: 20.03.2021].

153 Цитується у Ronald J. Pestritto, "Woodrow Wilson and the Rejection of the Founders' Principles," Hillsdale.edu, online.hillsdale.edu/document.doc?id=313 [дата звернення: 20.03.2021]

154 Woodrow Wilson, "The Study of Administration," Political Science Quarterly 2, no. 2 (червень 1887 р.).

155 Barack Obama, "Remarks by the President Presenting New Management Agenda," The White House, 8 липня 2013 р., obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/07/08/remarks-president-presenting-new-management-agenda [дата звернення: 20.03.2021] .

156 Ad hoc (*лат.* — «для цього») — вислів, який використовується для позначення певного рішення чи правила, що застосовується для вирішення конкретної ситуації і не може бути масштабоване чи перенесене для розв'язання інших питань. — *Прим. наук. ред.*

157 Myron Magnet, The Founders at Home (New York: Norton, 2014), 358.

158 Wickardv. Filburn, 317 US 111 (1942).

159 Eric Segall and Aaron E. Carroll, "Health Care and Constitutional Chaos," Stanford Law Review, травень 2012 р., stanfordlawreview.org/online/health-care-and-constitutional-chaos/ [дата звернення: 20.03.2021].

160 Tom McCarthy, "Senate Approves Change to Filibuster Rule after Repeated Republican Blocks," Guardian (UK), 21 листопада 2013 р., theguardian.com/world/2013/nov/21/harry-reid-senate-rules-republican-filibusters-nominations [дата звернення: 20.03.2021].

161 Для блокування розгляду того чи іншого законопроєкту члени Сенату вдаються до тактики затягування виступів (час і тема виступу сенатора законодавством не обмежується). Для припинення дебатів і винесення законопроєкту на голосування потрібне рішення щонайменше 60 сенаторів зі 100, чого вкрай складно досягти щодо більшості спірних законопроєктів. — *Прим. наук. ред.*

162 David Faris, "Elizabeth Warren Is Right: Abolish the Filibuster," TheWeek.com, 13 вересня 2019 р., theweek.com/articles/864525/elizabeth-warren-right-abolish-filibuster [дата звернення: 20.03.2021].

163 Jamelle Bouie, "The Senate Is as Much of a Problem as Trump," New York Times, 10 травня 2019 р., nytimes.com/2019/05/10/opinion/sunday/senate-democrats-trump.html [дата звернення: 20.03.2021].

164 Woodrow Wilson, "The President of the United States," 1908, online.hillsdale.edu/file/presidency/lecture-4/The-President-Of-the-United-States-Woodrow-Wilson-Pgs.-649-660.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

165 "Total Pages Published in the Code of Federal Regulations (1950–2019)," George Washington University Regulatory Studies Center,

regulatorystudies.columbian.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs3306/f/image/RegStats/July_9_2020_Update/GW%20Reg%20Studies%20-%20Pages%20in%20the%20Code%20of%20Federal%20Regulations%20-%20Reg%20Stats_July%202020.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

166 "Executive Branch Civilian Employment Since 1940," Office of Personnel and Management, opm.gov/policy-data-oversight/data-analysis-documentation/federal-employment-reports/historical-tables/executive-branch-civilian-employment-since-1940/ [дата звернення: 20.03.2021].

167 Stephen Moore, "The Growth of Government in America," FEE.org, April 1, 1993, fee.org/articles/the-growth-of-government-in-america/ [дата звернення: 20.03.2021].

168 "Federal Net Outlays as Percent of Gross Domestic Product," Federal Reserve Bank of St. Louis, fred.stlouisfed.org/series/FYONGDA188S [дата звернення: 20.03.2021].

169 Alex Kozinski, "My Pizza with Nino," Cardozo Law Review 12 (1991), 1583, 1588–89.

170 John Hasnas, "The 'Unseen' Deserve Empathy, Too," Wall Street Journal, 29 травня 2009 р., cato.org/publications/commentary/unseen-deserve-empathy-too [дата звернення: 20.03.2021].

171 Evan D. Bernick, "'Uncommonly Silly'— and Correctly Decided: The Right and Wrong of Griswold v. Connecticut and Why It Matters Today," FedSoc.org, 18 квітня 2017 р., fedsoc.org/commentary/blog-posts/uncommonly-silly-and-correctly-decided-the-right-and-wrong-of-griswold-v-connecticut-and-why-it-matters-today [дата звернення: 20.03.2021].

172 Planned Parenthood v. Casey, 505 U.S. 833 (1992).

173 Obergefellv. Hodges, 576 US (2015).

174 Ilya Somin, "How Liberals Learned to Love Federalism," WashingtonPost.com, 12 липня 2019 р., washingtonpost.com/outlook/how-liberals-learned-to-love-federalism/2019/07/12/babd9f52-8c5f-11e9-b162-8f6f41ec3c04_story.html [дата звернення: 20.03.2021].

Розділ 3

Американська культура

Америка — країна прав.

Від самого початку ми були народом, який єднала віра в права. Саме тому Лінкольн згадував батьків-засновників, закликаючи до універсальності прав, які мають стосуватися й чорношкірих рабів. Тому й Мартін Лютер Кінг посилався на Декларацію незалежності, прагнучи висадити в повітря фасад законів Джима Кроу. Тому майже кожен успішний захисник свободи в історії Америки говорив мовою прав.

Ми є країною прав, адже американська філософія, як вважають уніоністи, ґрунтується на фундаментальних самоочевидних істинах про те, що людська природа об'єктивно існує, а ми маємо особисті права, які походять із цієї природи, що люди є рівними у своїх правах за законом, і що уряд встановлюється для захисту цих прав і не може зазіхати на них.

Ми вже обговорили конституційні рамки, створені батьками-засновниками для того, щоб гарантувати реалізацію наших прав. Тож якщо ми засновуємо уряд для захисту наших прав, навіщо нам потрібна культура прав?

Проста відповідь така: культура важливіша за юридичні механізми, які кодифікують цю культуру. Коли культура занепадає, юридичні рамки перетворюються на «пергаментні бар'єри». Права існували до державної влади, так само як і культури, з яких ці права походять[175]. Ось чому багато хто з наших засновників спочатку заперечували проти кодифікації прав у Біллі про права: вони прагнули надати рамки захисту тих прав, які були культурно вродженими в американців. Із цією метою засновники дуже сторожко поводилися, складаючи, нібито, повний перелік прав, — адже, на їхню думку, це мало дати урядові мовчазну згоду на поширення своїх повноважень в інші галузі.

Александр Гамільтон у 84-й статті «Федераліста» пояснював: «Навіщо проголошувати, що ми не мусимо робити того, на що в нас немає влади?»[176]. Навіть після переліку деяких із цих прав у Біллі про права засновники з обережністю зазначали в Дев'ятій поправці: «Перелік певних прав у Конституції не заперечує і не скасовує інших прав, притаманних людині». Іншими словами, культура прав Америки значно ширша й глибша за юридичні обмеження навколо цих прав.

Якою ж була традиційна американська культура прав? Або, точніше кажучи, яка культура повинна переважати, щоб наші права зберегли свою міцність? Уніоністська культура покладається на чотири головні характеристики: по-перше, на толерантність до прав інших, навіть якщо реалізація цих прав іде всупереч нашим вигодам, по-друге, на потужні суспільні інститути, які прищеплюють чесноти і надають підґрунтя для моральної єдності; по-третє, на вперте бажання захищати свої та чужі права від тиранії, й по-четверте, на п'янке відчуття пригоди, економічного ризику, прагнення цінувати свободу вище за безпеку.

Права вимагають захищати права інших, навіть якщо нам не подобається те, як інші застосовують ці права

Уніоністська культура вимагає від індивідуумів віри в права, і найголовніше — віри в права інших. Насправді підтримання здорової культури американських прав вимагає від американців віри в широке застосування прав навіть за межами законодавчих вимог. Зрештою, закон пропонує лише останній засіб проти порушення прав — аж ніяк не першу лінію захисту. Перша лінія захисту наших прав лежить у нашому культурному захисті й вірі у права інших.

Які ж базові природні права ми мусимо поважати й захищати? Як ми вже побачили, батьки-засновники вважали, що права існували до встановлення влади і притаманні людині за природою її існування: права являють собою претензії, що їх ви виставляєте світові, ґрунтуючись на принципі того, що інші не можуть зашкодити вам. Ви маєте право на життя, бо інші мають обов'язок не вбивати вас. Ви маєте право на свободу слова, бо інші зобов'язані не відповідати на ваші слова насильством. Ваші юридичні права існують лише як захист

від тих, хто ці права порушує. Включно з урядом. Ці права, як ми обговорювали вище, зазвичай називають «негативними», в тому сенсі, що вони спрямовані проти влади.

Гаразд, що далі? Є, крім цього, дії, яких ми чекаємо від інших, але на які не маємо права — дії, яких ми в нашому нечіткому уявленні маємо «право» вимагати. Такі права мають назву «позитивних». Утім, позитивні права — це взагалі не права. Це вимоги, які порушують чужі негативні права. Так, наприклад, якщо я вимагаю від вас обслуговувати мене на моїх умовах, то я не дію в межах моїх прав. Можливо, вимагати обслуговування на моїх умовах коректно з боку моралі. Але прав на ваші послуги я не маю. Це порушує ваше право на контроль вашої власної праці, яке є вашим правом перед світом. Я не можу вимагати від вас казати те, що я хочу почути. Це порушило б ваше право на вільне висловлювання, яке є вашим правом перед усіма.

Найлегше визначити, чи є у вас насправді права переді мною, якщо додати в рівняння зброю. Якщо ви намагатиметеся вбити мене і я витягну й наставлю на вас пістолет, я перебуватиму цілком у межах моїх прав. Якщо ви викрадаєте моє авто, а я з пістолетом у руках затримуватиму вас — я теж цілком у межах моїх прав. Та якщо я зайду в крамницю, накажу вам дати мені пирога, і коли ви відмовитеся — дістану зброю, то я порушу ваші права, а не навпаки.

Щодо прав існує одне дуже серйозне запитання: навіщо потрібні права коїти щось аморальне? Чому ми повинні захищати права людей, які діють у той спосіб, який ми не схвалюємо? Чому б нам, до прикладу, не погодитися з тим, що певні слова лежать за межею прийнятного й не заборонити їх? Чому б не примусити бізнес обслуговувати тих, кому вони відмовляють? Чому б не змусити тих, хто має більше, поділитися з тими, хто має менше? Якщо нам відомо, що є морально правильним, то який сенс тут мають права?

Ці запитання призводили до відкидання особистих прав як мислителями давнини, так і нашими сучасниками. Античні філософи не мислили категоріями особистих прав: для них існували тільки обов'язки, які встановлює природний закон і яких вимагає поліс. Сучасні мислителі знецінюють особисті права як перепони на шляху до загального добробуту. Лише філософи доби Просвітництва, що

передувала заснуванню нашої держави, вважали особисті права самоочевидними істинами.

Чому ж тоді батьки-засновники приймали ідею природних прав — навіть права на аморальну поведінку, якщо та не зазіхає на права інших? Вони вважали так, бо усвідомлювали: попри те, що соціальні інститути зрощують цінності, необхідні для підтримання свободи, ми не можемо бути певні, що серед цих цінностей переважатимуть саме правильні. Позицією засновників була епістемологічна непевність. Вони визнавали, що ваше розуміння цінностей може не збігатися з моїм, а тиранія проростає з нав'язування своїх цінностей.

Ніхто ніколи не вважав свої власні цінності морально помилковими, проте люди загалом часто помиляються. Ця думка не морально-релятивістська — вона історично точна. А коли монополія на примус поєднується із самовпевненістю в питаннях моралі, результатом найчастіше стає тиранія. У нашу добу ми так захопилися урядовим «пістолетом», що навіть стали вважати, ніби уряд існує не просто для того, щоб захищати права, а для того, щоб встановлювати те, що ми — начебто більшість — вважаємо морально правильним. Але в цьому криється небезпека. Роль уряду не в тому, щоб встановлювати обов'язкові чесноти. Вона в тому, щоб захищати нас від порушення наших прав іншими.

Унііоністська система прав містить у собі певний ризик. Проте ризик системи, що ґрунтується на правах, переважується ризиком системи, в якій уряд наділений владою нав'язувати населенню чесноти.

Права є важливими не лише тому, що коріняться у сталій людській природі, а значить, і в рівності всього людства. Їхня важливість у тому, що вони діють значно послідовніше в захисті меншості, ніж проста й груба рука більшості. Зрештою, як слушно зауважила Айн Ренд, найменша з усіх меншостей — індивідуум.

Наша культура прав — і толерантність до вираження цих прав іншими — найясніше проявляється у ставленні унііоністів до свободи слова. Засновники вірили, що свобода слова ґрунтується на фундаментальних правах, вбудованих у людську натуру. Розум і свобода волі були необхідністю для будь-якого уряду, вартого заснування. Бенджамін Франклін ставив свободу слова в центрі

американського життя й американської філософії ще за пів століття до написання Конституції:

> *Свобода слова є стовпом вільного уряду: якщо цю підпору прибрати, конституція вільного суспільства розсиплеться і на руїнах його постане тиранія... Злостивий суддя, що має владу карати за слово, тримає в руках своїх найбільш руйнівний і жахливий з усіх видів зброї. Під приводом зрізання зайвих гілок, він зрубує все дерево*[177].

Джордж Вашингтон погоджувався із цим, коли 1783 року казав своїм офіцерам: «Якщо людям забороняти висловлювати свої думки з певного предмета, який може мати найсерйозніші й найтривожніші наслідки і який потребує вдумливого розгляду людьми, розум не має ніякої користі; свободу слова можна прибрати, й німих і мовчазних нас можна вести, наче ягнят на бійню»[178]. Джон Адамс мав таку саму думку: «Щелепи влади завжди розтуляються, щоб поглинути, а руки її, як можуть, тягнуться знищити свободу слова, думки й письма»[179]. Сам Адамс порушив власні принципи, запропонувавши Закони про чужинців і заколот, — проте загалом покоління батьків-засновників було віддане ідеї вільної думки, розуміючи, що тільки обмін думками допоможе очистити й прояснити важливі матерії — від моралі до політики.

Більшу частину історії Америки поняття свободи слова, преси і думки загалом визнавалися як засадничі. Широта захисту слова в Америці значно перевищує такий захист у будь-якій із країн Європи. Насправді вільний ринок ідей — ключ до всякого руху вперед, до всякого поступу. Добре відомі слова судді Олівера Венделла Голмса з його особливої думки щодо справи «Абрамс проти Сполучених Штатів»:

> *Коли люди збагнуть, що час перевернув багато супротивних переконань, вони, певно, повірять, навіть більше, ніж тепер, у підвалини власних дій, у те, що досягнути бажаного найвищого блага легше в умовах вільного обміну думками, що найкращим іспитом для істини є можливість для думки бути прийнятою у змагання на ринку і що істина — єдине підґрунтя для здійснення їхніх бажань. Це, в усякому разі, є теоретичною основою нашої*

Конституції. Це експеримент — як є експериментом усе життя[180].

Можна сперечатися про застосування цього принципу — сам Голмс вважав, що іноді мова може підбурювати до насильства, — проте цей принцип справді лежить у серці американської концепції прав. Ось чому американці завжди такі стримані у питаннях висловлювань про насильство і в забороні слова. Такою завжди була всесвітня тенденція руху зліва направо: і Вільям Баклі, й Американська спілка захисту громадянських свобод розуміли, що особисте право вільно говорити являє собою стрижень захисту свободи в Америці.

Ми визнаємо, що влада, яка має силу обмежувати слово і думку, завжди готова вдатися до цих обмежень, щоб придушити своїх супротивників. Першим діянням авторитарного уряду є попередження поширення незгоди, обмеження свободи слова, преси й думки на підставі захисту від небезпеки. І не можна вважати збігом те, що сповнені репресій періоди історії людства неминуче приводили до стагнації. Релігійне домінування, феодалізм, комуністичне гноблення означали для закритих культур відсутність розвитку. Нікого не здивує й те, що космополітичні культури — саме ті, які нині перебувають під прицілом посміху через їхнє «культурне привласнення», — коли доходило до конфліктів, завжди перемагали закриті культури. Погані ідеї можуть тимчасово запанувати в головах людей, проте, як вважали батьки-засновники, вільні розуми зрештою зроблять вільними всіх.

Позаяк американці так високо цінують свободу слова, ми готові приймати й захищати навіть прояви неабиякої грубості в нашій мові та політиці. Юридичні стандарти підбурювання високі, так само як і стандарти наклепу. Ми воліємо, щоб люди говорили більше, а не менше. І ми зазвичай визнаємо це, бо, зрештою, маємо спільні базові цінності: ми готові брутальніше ставитися одне до одного. Періоди серйозних обмежень слова — наприклад, президентство Вільсона, під час якого придушувалась антивоєнна риторика, або епоха Джо Маккарті — видаються нам темною добою американської історії.

Права вимагають міцних суспільних зв'язків і заохочення до чеснот

Самі собою права не гарантують чеснот, як ми вже бачили: аж ніяк не було чеснотою забороняти чорним студентам їсти в закусочній; марші в білих балахонах вулицями іллінойського міста Скокі також чеснотою не є. І справді: на суспільство, яке заохочує таку діяльність без культурних стримувань, чекає швидкий розбрат і занепад. Уніоністська культура передбачає врівноваження прав культурою, яка заохочує до чеснот. Чесноти містяться у тканині суспільства, яка не належить владі. Батьки-засновники глибоко вірили в те, що обов'язок полягає в моральності й релігійності, яких навчають сильні соціальні інститути. Вони вбачали в правах надійну огорожу від тиранії, проте розуміли, що це не дасть міцної основи для пристойності. Права означають, що ми маємо дати одне одному спокій і в цьому спокої жити разом. Проте, якщо ми ненавидимо одне одного, ці права довго не проживуть. Ось чому, як розуміли це засновники, наші права врівноважуються обов'язками. Американці в різні моменти своєї історії любили згадувати заклик Мойсея, звернений до фараона: «Відпусти мій народ!». Засновники держави навіть обмірковували ідею зобразити на великій національній печаті Мойсея, перед яким розступаються хвилі Червоного моря. Проте Мойсей додав до своїх слів обґрунтування: «...щоб вони могли служити Господові». Дядько Бен сказав Пітерові Паркеру[181]: «З великою силою приходить велика відповідальність». З великою свободою також приходить велика відповідальність. Наша конституція насправді створювалася виключно для чеснотливих людей — тих, хто відчував у підґрунті своєї свободи моральний обов'язок.

Цей моральний обов'язок не мав бути нав'язаний урядом: це порушило б наші права. Натомість обов'язок мав би стати невід'ємною складовою нашого суспільства, його мали б навчати дітей, його повинні були б прищеплювати суспільні інститути. Батьки-засновники вірили, що люди наділені невідчужуваними правами, — проте їхня віра в те, що люди поводитимуться як дорослі, застосовуючи свої права, ґрунтувалася виключно на оптимізмі. На їхнє переконання, аморальні особи, які мають права, занепадатимуть в інфантильну розпущеність, а з неї — в затишні обійми тиранії.

У тому, щоб прищепити суспільні цінності, засновники покладалися на міцні соціальні інститути — насамперед на сім'ю і церкву. Як писав

президент Джон Адамс у листі до массачусетського ополчення: «У нас немає уряду, озброєного владою, який міг би змагатися з людськими пристрастями, не стримуваними ані мораллю, ані релігією. Жадібність, честолюбство, мстивість або нерозсудливість порвуть найміцніші струни нашої Конституції, як прориває кит рибальський невід. Наша Конституція писана тільки для моральних і релігійних людей»[182]. Джордж Вашингтон аналогічно зауважував у першій інавгураційній промові: «Підвалини нашої національної політики закладені в чистих і незмінних принципах особистої моральності… В економіці та природі існує нерозривний зв'язок між чеснотами та щастям»[183]. Навіть Джеймс Медісон, який виступав проти державного оформлення релігії у Вірджинії, робив це заради зміцнення самої релігії: він відчував, що релігійна дискримінація відштовхне людей від релігії й призведе до конфлікту, який підірве підвалини суспільства[184]. Томас Джефферсон, автор формули «відокремлення церкви від держави», визнавав, що «моральна гілка релігії… заохочує нас жити праведно і служити суспільству»[185].

Батьки-засновники усвідомлювали, що без культури обов'язків, яка підтримуватиме культуру прав, і права, і обов'язки занепадуть, і цей занепад потребуватиме потужного втручання уряду — саме того, чого вони прагнули уникнути.

Їхні заклики не минули дарма. Алексіс де Токвілль сорок років по тому написав: «Американці всякого віку, становища й думки постійно беруть участь у тканні суспільної матерії: вони вступають в об'єднання — релігійні та на підтримку моралі, сповнені пафосу чи дріб'язковості, дуже загальні й дуже конкретні, величезні й маленькі. Американцям потрібні асоціації, щоб давати бали, засновувати навчальні заклади, будувати таверни, зводити церкви, поширювати книжки, відправляти місіонерів до Австралії. У такий спосіб вони створюють лікарні, в'язниці та школи. Зрештою, коли питання стоїть у тому, щоб вивести істину на світло або сформувати думку за підтримки величного прикладу, вони об'єднуються в асоціації. Щоразу, коли на чолі нового підприємства ви побачите уряд у Франції та великого лорда в Англії, у Сполучених Штатах, будьте певні, це буде асоціація». Він також зауважував, що якби уряд заступив собою цю тканину суспільства, під

загрозою опинилися б «моральність і розум демократичного народу»[186].

Алексіс де Токвілль на цьому не спинився. Він відзначав у Сполучених Штатах «незліченну множину сект. Усі вони різняться в тій шані, яку слід віддавати Творцеві, але сходяться в питанні обов'язків одних людей перед іншими». Як він пояснив, «не можна сказати, що в Сполучених Штатах релігія має вплив на закони або на складові політичної думки, проте вона скеровує звичаї і, регулюючи сім'ю, врегульовує і державу». Релігія, писав Токвілль, являє собою остаточне стримування тиранії в Сполучених Штатах. «Одночасно із законом, який дозволяє американцям робити все, релігія не дає їм замислювати всіляке і насмілюватися на будь-що»[187].

Тканину суспільства — обов'язок усіх перед усіма — тчуть суспільні інститути. Уряд був установлений для захисту індивідуумів у їхніх правах. Права без обов'язків породжують хаос. Обов'язки без прав ведуть до тиранії. Права і обов'язки, на думку батьків-засновників, невіддільні. Рівновага прав, захищених чеснотливими громадянами, які добре усвідомлюють свої обов'язки і виконують їх, — ось якою була мета батьків-засновників.

Для захисту тканини суспільства вони встановили гарантії релігійної свободи. Навіть двоє менш релігійних засновників американської держави — Томас Джефферсон і Джеймс Медісон — чітко показували, що вони переконані в необхідності впровадження свободи релігії як передумови встановлення будь-якого правопорядку. «Це право за природою своєю невідчужуване, — писав Медісон у 1785 році. — Воно є таким, тому що думки людей, які залежать лише від того, що замислив їхній розум, не піддаватимуться диктату інших людей; воно є таким, бо те, що є на землі правом щодо людини, стає обов'язком перед Творцем». Медісон пішов навіть далі, заявивши, що «в питаннях релігії жодне право не обмежується інститутом громадянського суспільства, і релігія повністю вільна від його влади»[188]. Джефферсон у «Статуті свободи релігії штату Вірджинія» (1786) сформулював це так:

> *Всемогутній Бог створив розум вільним... усі спроби вплинути на розум тимчасовими карами або тягарями, або ж суспільними обмеженнями породжують лише звички до лицемірства і підступності, що віддаляє нас від плану найсвятішого Творця*

нашої релігії, який, будучи Володарем нашого тіла і розуму, все ж таки воліє не нав'язувати себе ні через перше, ні через друге, дарма що має всемогутність...[189]

Зазвичай суди, тлумачачи Білль про права, намагалися розмежувати дві вимоги щодо релігії, які містяться в ньому: вимогу до Конгресу не запроваджувати державної релігії та вимогу не забороняти вільне сповідування будь-якої з релігій. Проте ці два положення мали б прочитуватися разом: щоб забезпечити кожному вільне сповідування його релігії, уряд не повинен встановлювати ніяких сект. До того ж засновники вважали, що релігія не може бути передана в царину розуму. Вони повністю розуміли, що релігійне життя передбачає відправлення культу, а не тільки віру й шанування Бога. Наприклад, низка штатів у своєму законодавстві створила специфічні норми, які звільняють певні релігійні групи від законів загального застосування.

Нині це стало предметом запеклих суперечок. Як далеко може піти уряд у регулюванні релігійних питань? Проте засновники, напевне, були б нажахані більшістю теперішніх дискусій, тому що, як уже було зауважено, вони ніколи не вважали, що створили уряд, здатний на таке втручання. Сама ідея федерального уряду, достатньо владного, щоб вимагати від роботодавця покрити медичні витрати на контрацепцію, — що й казати про уряд, який вимагає такого від черниць, — вразила і збентежила би батьків-засновників.

Свобода релігії є і завжди була центральним поняттям американської культури.

Токвіллів опис Америки як набагато релігійнішої за Європу — але водночас релігійно практичнішої — залишався правдивим упродовж кількох століть. Навіть сьогодні американці значно релігійніші за своїх західноєвропейських братів. У країнах Європи щоденно моляться 18 % християн, а в Америці — до 68 %; навіть серед тих американців, які не належать до жодної із церков, 27 % стверджують, що безумовно вірять у Бога. За даними Дослідницького центру П'ю, «за певними ознаками релігійної відданості жителі США, які не належать до жодної релігійної громади, є не менш — а в деяких випадках навіть більш — релігійними за християн по всіх країнах Західної Європи»[190].

Релігійні американці також частіше створюють традиційні сімейні структури, ніж їхні світські співгромадяни. За даними Центру П'ю,

групою з найменшою ймовірністю вступу в шлюб є атеїсти (36 %) й агностики (35 %), у порівнянні з мормонами (66 %) і пресвітеріанцями (64 %), до прикладу[191]. Християни також мають дітей у кількості вищій за «рівень заміни» (більше від двох дітей), порівняно з усім населенням Америки[192].

Релігія залишається центром американського життя, як і передбачали батьки-засновники. Релігійна толерантність передувала у Сполучених Штатах толерантності расовій на кілька століть: власне, універсальність релігійної толерантності стала поштовхом до більшої расової толерантності. Релігійна свобода надала підґрунтя для побудови родини й громад упродовж усієї американської історії. Релігія завжди виступала головним стимулом обов'язку — і завдяки сповненому обов'язку народу процвітала американська культура прав. Якби наша культура відвернулася від свободи релігії, наслідком стала б не більша свобода, а тиранія згори.

Права вимагають культурної готовності захищати їх

Позаяк права американців існували до встановлення влади, а головним серед особистих прав є право на самозбереження, батьки-засновники визнавали право тримати й носити зброю, необхідну для захисту від влади. Вони так жахалися тиранії централізованого уряду, підтримуваного регулярною армією, що прямо встановили часове обмеження на військові асигнування через Конгрес у статті I, розділу 8 Конституції. З тієї самої причини засновники робили велику ставку на ополчення («міліцію») — загони, що можуть бути зібрані на місцевому рівні або на рівні штату, — для стримування амбіцій знахабнілих національних збройних сил. Ці ополчення складалися б з «наших синів, наших братів, наших сусідів, наших співгромадян», як казав Александр Гамільтон[193]. Тому й Томас Джефферсон намагався додати в Конституцію Вірджинії такий пункт: «Жодній вільній людині не забороняється застосовувати зброю»[194]. Саме тому й батьки-засновники зафіксували право носити зброю в Конституції: для попередження тиранії. «Роззброїти людей, — говорив Джордж Мейсон, — є найкращим і найлегшим шляхом поневолити їх». Як зауважує Девід Харсані: «У писаннях і промовах батьків-засновників

Америки загроза роззброєння завжди була як casus belli[195]»[196]. Із цієї причини також велика кількість американців на момент заснування країни мала вогнепальну зброю, хоча й приховувала це[197].

Чи вважалося це право особистим? Так, бо інакше воно не мало б сенсу, враховуючи те, що скликуване ополчення являло собою скупчення індивідуумів. «Тут кожна приватна особа має право озброїти себе сама», — казав Джон Адамс 1770 року. «Як і закон, зброя збентежує і відлякує нападників та лиходіїв, — казав Томас Пейн. — Жахливий безлад стався би, якби половина світу була позбавлена її, адже поки в серцях людей є місце жадібності й честолюбству, слабкі будуть жертвами сильних»[198]. Більшість присяжних на процесі «Округ Колумбія проти Геллера» (2008) ухвалила, що права на зброю не обмежуються членством в ополченні, а насамперед поширюються на всі випадки того, що є суттю ополчення, тобто самозахисту.

Американська культура зброї створювалася, щоб дозволити якнайбільшому числу законослухняних американців озброюватися для захисту своїх прав. Спочатку Америці не вдавалося підтримувати належне універсальне застосування природних прав, викладених у Декларації незалежності. Чорношкірі та корінні американці масово підлягали роззброєнню[199]. Але з поширенням руху за громадянські права забезпечення афроамериканців зброєю стало ключовою метою — метою вартою прагнення. Історик з Оксідентал-коледжу Таддеус Рассел зауважує: «Одною з найголовніших нерозказаних історій про рух за громадянські права є історія про те, що для його ефективності знадобилося активне застосування сили з боку чорношкірих»[200]. Історик Чарльз Кобб підтверджує: «Вряди-годи зброя ставала найпершим знаряддям у пошуку афроамериканцями шляху до свободи»[201].

Права вимагають духу пригодництва і ризику

Людина відчуває потребу контролювати своє оточення: в цьому корінь права власності. Джон Лок правильно вказав на те, що володіння майном є простим продовженням ідеї власності на свою працю: коли ми беремо щось із природного стану, поєднуємо з цим нашу працю і додаємо до цього щось своє, тим самим ми робимо це нашою

власністю[202]. Право власності, як писав Джон Медісон у 10-й статті «Федераліста», виникає зі «здібностей людини»[203].

Палка потреба людини контролювати своє оточення часто веде до бажання порушувати права інших. Нам усім потрібна упевненість, то чому б не забезпечити себе економічно, порушуючи чужі права? Спокуса захистити себе від мінливості життя через вторгнення в економічну свободу інших тривала і триває всю історію людства. Вона, зокрема, призводила й до найгіршої тиранії в історії. Упродовж століть мислителі вважали, що «бонзи», які сидять на вершині економічної структури, можуть найефективніше розподіляти ресурси, гарантуючи економічну безпеку для всіх, і результатом цього були нові й нові століття економічної стагнації. Така думка панувала в багатьох прогресивістських рухах Європи, які надавали перевагу централізації перед децентралізацією та «компетентності» перед свободою. Апофеозом централізованого планування, безумовно, став Радянський Союз, у якому сумнозвісні сталінські п'ятирічки призвели до Голодомору в Україні, а також комуністичний Китай, де політика «Великого стрибка» Мао Цзедуна коштувала життя 40 мільйонам людей.

Насправді економічна сфера покладається на широке розмаїття знань, а також, що найважливіше, на права власності й на права на привласнення своєї праці — в широкому розумінні. Адам Сміт прославляв поєднання інтересів і знань на всіх щаблях суспільства, вказуючи на те, що розмаїття бажань і вмінь веде до вдосконалення і першого, і другого. Економіст Фрідріх Гаєк слушно відзначав, що конфлікт між «прибічниками спонтанно розширюваного людського порядку, створеного конкурентним ринком» і тими, хто виступає за «впорядкування людських взаємодій центральною владою на ґрунті колективного користування доступними ресурсами», корініться в неусвідомленні планувальниками того, як багато вони не знають[204].

Щоб побачити, як права в питаннях власності й економічних матеріях важать для суспільств, достатньо порівняти досвід Північної та Південної Кореї. Дві країни розділені лише штучним політичним бар'єром — їхнє населення етнічно однакове. І попри все шість десятиліть центрального планування на Півночі дали валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення в обсязі 1214 доларів у

2017 році[205]; тим часом у Південній Кореї за той самий період ВВП зріс до 30 тисяч доларів на душу населення[206]. Північні корейці навіть на зріст менші на 8 см за південців, що пов'язано з недоїданням. Пересічна тривалість життя в Північній Кореї відстає від південнокорейської на десяток років. 97 % доріг у Північній Кореї — неасфальтовані (на Півдні таких — лише 8 %)[207].

Більшість із нас, мешканців Заходу, живе в так званій змішаній економіці, у якій вільний ринок доповнюється програмами центрального планування. Легко сплутати доходи від централізованого перерозподілу благ із самими благами, які держава перерозподіляє. Проте розрізняти їх важливо і правильно. Берні Сандерс назвав Данію ідеальною соціалістичною країною; прем'єр-міністр Данії, виступаючи в 2015 році у Школі управління імені Джона Кеннеді, з якоїсь причини сказав: «Економіка Данії — далека від соціалістичної планової. Наша економіка ринкова. Скандинавська модель являє собою державу загального добробуту, яка надає своїм громадянам високий рівень забезпечення, проте це також і успішна ринкова економіка, в якій достатньо свободи прагнути своїх мрій і жити своїм життям, як хто хоче»[208]. Данія рік у рік посідає вищий, ніж у Сполучених Штатів, рейтинг індексу економічної свободи Heritage Foundation[209].

Передумови економічного процвітання — права, а не урядове нав'язування. Американська культура завжди визнавала цю істину. Тому американці завжди шанували, а не засуджували тих, хто створює багатства. Токвілль відзначав, що американці — «торговий народ», ініціативний за натурою. «Жителя Сполучених Штатів від народження вчать, що він повинен покладатися тільки на себе в боротьбі проти всіх лих і перепон на життєвому шляху, — писав Токвілль. — Він норовисто й непокірливо ставиться до суспільної влади й звертається до неї тільки тоді, коли не може без її помочі обійтися». Американці постійно щось винаходять, постійно щось творять. «Зухвала заповзятливість, — стверджував він, — найголовніша причина швидкого поступу [Америки], її сили, її величі»[210]. Соціаліст за переконаннями Герберт Веллс бідкався, що американці не приймають учення соціалізму, й описував їх як

«індивідуалістів до мозку кісток... В Америці перемога приватної власності є остаточною»[211].

Американський дух ніколи не знав спочинку, його завжди тягне кудись за обрій. І це є справедливим не тільки щодо територіальної експансії, а й в економічній творчості. Уніоністська культура — це культура підприємництва: культура боротьби й напруги, тяжкої праці, культура, що уславлює успіх, а не прагне покарати й відібрати його. Це та культура, яка визнає, що єдиною гарантією в Америці є гарантія пригод.

Висновок

Токвілль підсумував усю американську культуру в одному реченні: «У Сполучених Штатах люди об'єднуються задля громадської безпеки, торгівлі й промисловості, моралі та релігії. Немає нічого такого, чого б не могла досягти людина, завдяки вільним діям і колективній силі індивідуумів»[212]. Колективна сила індивідуумів — це коли індивідууми, сильні у своїх правах і впевнені у своїх обов'язках, об'єднуються, коли є потреба, задля захисту себе й поліпшення світу навколо.

Наша культура прав оточує нас і проникає в наше спілкування. Вона також єднає нас. Уніоністська культура зводить нас докупи в розумінні того, що зазіхання на права одного є зазіханням на права всіх, — а також у розумінні того, що лише людина обов'язку може підтримувати свободу в країні. Наша культура прав визнає, що ми повинні поважати права інших, навіть ціною своїх власних, що ми повині працювати над створенням і захистом тканини суспільства, яка прищеплює і посилює чесноти, що ми повинні бути готові стати на захист наших власних прав, і що ми повинні користуватися своїми правами в дусі пригодництва.

Але нині наша культура прав опинилася під вогнем. Її атакує дезінтеграціоністська культура, яка вбачає в індивідуальних правах виклик колективній владі, а в уряді — єдиний інститут, вартий захисту. Дезінтеграціоністська культура застерігає, що свобода є справою грубою, жорстокою і безжальною. Дезінтеграціоністська культура застерігає, що соціальні інститути, які прищеплюють

обов'язок, — це насправді лише знаряддя, які розділяють нас, — що тільки уніфіковане правління згори може дати нам чуття істинного, широкого обов'язку, достатнього для підтримання єдності.

Бенджамін Франклін попереджав, що обмін свободи на тимчасову безпеку є угодою з дияволом. Саме таку угоду пропонують нам дезінтеграціоністи.

Цю диявольську угоду ми розглянемо далі.

---

175 Edmund Burke, Reflections on the Revolution in France (New York: Oxford University Press, 1999).

176 Alexander Hamilton, Federalist No. 84, avalon.law.yale.edu/18th_century/fed84.asp [дата звернення: 20.03.2021].

177 Robert Shibley, "For the Fourth: Ben Franklin on Freedom of Speech—50 Years Before the Constitution," 4 липня 2016 р., thefire.org/for-the-fourth-ben-franklin-on-freedom-of-speech-50-years-before-the-constitution/ [дата звернення: 20.03.2021].

178 Вашингтон Джордж. Звернення до офіцерів армії, 15 березня 1783 р., mountvernon.org/library/digitalhistory/quotes/article/for-if-men-are-to-be-precluded-from-offering-their-sentiments-on-a-matter-which-may-involve-the-most-serious-and-alarming-consequences-that-can-invite-the-consideration-of-mankind-reason-is-of-no-use-to-us-the-freedom-of-speech-may-be-taken-away-and-dumb-/ [дата звернення: 20.03.2021].

179 John Adams, The Political Writings of John Adams (Washington, DC: Regnery, 2000), 13.

180 Abrams v. United States (250 U.S. 630).

181 Персонажі коміксів про Людину-Павука. — *Прим. пер.*

182 Адамс Джон. Лист до массачусетського ополчення, 11 жовтня 1798 р., founders.archives.gov/documents/Adams/99-02-02-3102 [дата звернення: 20.03.2021].

183 Вашингтон Джордж. Перша інавгураційна промова, 30 квітня 1789 р., archives.gov/exhibits/american_originals/inaugtxt.html [дата звернення: 20.03.2021].

184 James Madison, "Memorial and Remonstrance against Religious Assessment — Full Text" (1785), billofrightsinstitute.org/founding-documents/primary-source-documents/memorial-and-remonstrance/ [дата звернення: 20.03.2021].

185 Джефферсон Томас. Лист до Томаса Ляйпера, 21 січня 1809 р., founders.archives.gov/documents/Jefferson/99-01-02-9606.

186 Див.: Токвілль Алексіс де. Про демократію в Америці. 6 у двох томах / пер. із франц. Г. Філіпчука та М. Москаленка ; передмова Андре Жардена. К. : Всесвіт, 1999.

187 Там само.

188 James Madison, "Memorial and Remonstrance against Religious Assessment — Full Text" (1785).

189 "Thomas Jefferson and the Virginia Statute for Religious Freedom," Virginia Museum of History & Culture, virginiahistory.org/collections-and-resources/virginia-history-explorer/thomas-jefferson [дата звернення: 20.03.2021].

190 Jonathan Evans, "US Adults Are More Religious than Western Europeans," Pew Research.org, 5 вересня 2018 р., pewresearch.org/fact-tank/2018/09/05/u-s-adults-are-more-religious-than-western-europeans/ [дата звернення: 20.03.2021].

191 David Masci, Claire Gecewicz, "Share of Married Adults Varies Widely Across US Religious Groups," PewResearch.org, 19 березня 2018 р., pewresearch.org/fact-tank/2018/03/19/share-of-

married-adults-varies-widely-across-u-s-religious-groups/ [дата звернення: 20.03.2021].

192 Michael Lipka, "Mormons More Likely to Marry, Have More Children than Other US Religious Groups," PewResearch.org, 22 травня 2015 р., pewresearch.org/fact-tank/2015/05/22/mormons-more-likely-to-marry-have-more-children-than-other-u-s-religious-groups/ [дата звернення: 20.03.2021].

193 Alexander Hamilton, Federalist No. 29 (1788), avalon.law.yale.edu/18th_century/fed29.asp [дата звернення: 20.03.2021].

194 "No freeman shall be debarred the use of arms," Monticello.org, monticello.org/site/research-and-collections/no-freeman-shall-be-debarred-use-arms [дата звернення: 20.03.2021].

195 Casus belli — латинський вислів, що буквально означає «привід для війни». Часто розуміється як «справедлива» причина для початку військових дій. — *Прим. наук. ред.*

196 David Harsanyi, First Freedom: A Ride Through America's Enduring History with the Gun, from the Revolution to Today (New York: Simon & Schuster, 2018), 63.

197 James Lindgren and Justin Heather, "Counting Guns in Early America," William & Mary Law Review 43, no. 5 (2002), scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1489&context=wmlr [дата звернення: 20.03.2021].

198 Harsanyi, First Freedom, 68.

199 Noah Shusterman, "What the Second Amendment Really Meant to the Founders," Washington Post, 12 лютого 2008 р., washingtonpost.com/news/made-by-history/wp/2018/02/22/what-the-second-amendment-really-meant-to-the-founders/ [дата звернення: 20.03.2021].

200 Zach Weismueller, "Gun Rights, Civil Rights," Reason.com, червень 2015, reason.com/2015/04/30/gun-rights-civil-rights/ [дата звернення: 20.03.2021].

201 Charles E. Cobb, This Nonviolent Stuff'll Get You Killed (New York: Basic Books, 2014).

202 Лок Джон. Два трактати про правління.

203 James Madison, Federalist No. 10 (1787).

204 Friedrich Hayek, The Fatal Conceit (London: Routledge, 1988), 7.

205 "North Korea's Economy Grew at 3.7 % in 2017, Pyongyang Professor Estimates," Japan Times, 13 жовтня 2018 р., japantimes.co.jp/news/2018/10/13/asia-pacific/north-koreas-economy-grew-3-7-2017-pyongyang-professor-estimates/#.XREbd9NKjOQ [дата звернення: 20.03.2021].

206 "GDP Per Capita," WorldBank.org, data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=JP-KR [дата звернення: 20.03.2021].

207 "Nine Charts Which Tell You All You Need to Know About North Korea," BBC.com, 26 вересня 2017 р., bbc.com/news/world-asia-41228181 [дата звернення: 20.03.2021].

208 "Danish PM in US: Denmark Is Not Socialist," The Local (Denmark), 1 листопада 2015 р., thelocal.dk/20151101/danish-pm-in-us-denmark-is-not-socialist [дата звернення: 20.03.2021].

209 Rich Lowry, "Sorry, Bernie—Scandinavia Is No Socialist Paradise After All," NYPost.com, 19 жовтня 2015 р., http://nypost.com/2015/10/19/sorry-bernie-scandinavia-is-no-socialist-paradise-after-all/ [дата звернення: 20.03.2021].

210 Токвілль Алексіс де. Про демократію в Америці.

211 H. G. Wells, The Future in America: A Search After Realities (N.p.: Musaicum Books, 2017).

212 Токвілль Алексіс де. Про демократію в Америці.

Розділ 4

Дезінтеграціоністська культура

Наша культура прав перебуває під вогнем.

Хоча на перший погляд так і не здається. Зрештою, всі ми без упину говоримо про права, і права ці постійно розширюються. Лише за минулі кілька років ми начебто одержали права на охорону здоров'я, право на одностатевий шлюб, право на житло і на освіту. Ми виходимо на мітинги за наші права й хором скандуємо за них.

Але насправді наших прав стає дедалі менше. І країна, в якій ми живемо, стає дедалі менш вільною. Усе це тому, що наше визначення прав помітно зсунулося з його уніоністського бачення — поняття батьків-засновників про природні права — у бік бачення, притаманного добі прогресивізму, яке перетворювало статус жертви на привілей, привілеї на права, а природні права на абищиці.

Наші права повинні були виступати проти зазіхань влади, а тепер вони стають завадами утопічних візій наших політичних майстрів.

Навіть більше, ми гребуємо правами, які мали б любити. Вони стали для нас потворними й незручними! Права означають потребу толерувати тих, чию думку ми не поділяємо, замість того, щоб нав'язувати їм наші погляди. Права означають для нас потребу полишити бажання контролю на користь готовності бути толерантними. Права означають, що іноді куклускскланівці дефілюватимуть вулицями Скокі, побожні кондитери відмовлятимуться пекти торти на замовлення Леді Ґаґи, гольф-клуби закриті для жінок, а в сусідній бібліотеці книжки дітям уголос читатиме трансвестит.

Ми можемо приймати дещо з цього, все з цього або нічого з цього.

Але права означають, що ми не спинимо цього.

Уніоністська угода передбачає, що наша культура прав може існувати тільки за певних умов: ми маємо толерувати права інших, навіть якщо реалізація цих прав не узгоджується з нашими вподобаннями; ми

маємо підтримувати міцні соціальні інститути, які існують поза полем діяльності уряду для прищеплювання й посилення чеснот; ми маємо повставати й боротися, коли наші права порушують, і вперто застерігати знахабнілу владу про наслідки такого порушення; а ще ми повинні зрощувати здоровий дух економічної свободи і жагу до пригод, прославляти потяг до ризику, а не придушення прав задля пом'якшення такого ризику.

Дезінтеграціоністська культура прав відщеплює по шматочку від кожного з елементів культури уніоністської. Культура дезінтеграціонізму завжди готова розбити кілька яєць, щоб зготувати поживну, контрольовану урядом яєчню. Підвести традицію прав під вищий пріоритет «спільного блага» — ось у чому завдання. Ми перейшли від культури, яка запитувала, чи слід давати урядові владу втручатися в наші права, до культури, яка запитує, чи слід нам мати право на [підставити потрібне]. Вимога доводити законність своїх дій у питанні порушення тих чи інших прав перекладається з уряду на індивідуума.

Дезінтеграціоністська культура підміняє толерантність соціальним або державним примусом, обмежуючи права, щоб запобігти їхньому нібито «неправильному використанню», мобілізуючи натовп і підпорядковуючи інститути його волі, стираючи незгодних на порох, навіть не звертаючи увагу на владу закону — хоча, якби дезінтеграціоністи мали таку можливість, вони змінили б і закони під свої пріоритети. Дезінтеграціоністська культура прагне прорвати тканину суспільства, вбачаючи в ній основу несправедливих владних ієрархій, та замінити її урядом як моральним арбітром. Дезінтеграціоністська культура прагне послабити вперте небажання американців коритися диктату влади й усунути мовчазну погрозу американців опиратися всякій тиранії. Дезінтеграціоністська культура має на меті підмінити американський дух пригодництва духом втомленого зречення, а зухвалі пошуки успіхів — нервово-панічними вишукуваннями стабільного прибутку.

В іншому дезінтеграціоністи вже перемогли. Європа ухвалила закони проти «мови ненависті», які придушують небажані форми висловлювання. Тепер заклики до цього адресують і Сполученим Штатам. І більшість жителів Заходу прихильно ставиться до цього

типу обмеження прав. Зрештою, кому сподобаються люди, які скрізь сиплють сумнозвісним «словом на літеру “н”[213]»? Кому потрібні ресторани, де відмовлятимуть у послугах чорношкірим, євреям або геям? Кому до вподоби образ захмарно багатого передовика сучасних технологій, що розкошує на палубі своєї третьої яхти, коли самотня мати не має чим нагодувати дітей? Яка користь у правах, якщо вони спрямовані проти можливого виправлення цих несправедливостей?

У чому проблема? Відповідь очевидна: щойно ви зробите так, що права означатимуть те, що вам треба, — а саме в цьому суть підміни прав «спільним благом» — права втратять будь-який сенс і ви повністю позбудетеся захисту. Немає способу заборонити мову ненависті, не надавши уряду влади знищити свободу слова. Не можна забезпечити «економічну справедливість», не надавши уряду влади знищити підприємництво. Не можна зобов’язати всіх до расової толерантності, не надавши уряду влади скасувати свободу об’єднань. За це доведеться розплатитися правами. Проте ще більшу ціну доведеться сплатити за те, щоб уряд став арбітром правих і винних, а також єдиним вмістищем влади.

Навіть більше: обмеження нашої культури прав і передавання влади в руки еліт неминуче веде до конфлікту. Це потягне за собою примус і нав’язування — соціальні й урядові. Це перетворить кожні вибори на боротьбу за життя, де політика стане непрямим способом ведення війни.

Розвалюючи культуру, дезінтеграціоністи розвалюють націю.

Права слід знищити, щоб не допустити зловживання ними

Права є річчю хаотичною і ризикованою. У своєму прагненні переладнати саме людство дезінтеграціоністи борються проти особистих прав. Натомість вони пропонують безпеку. Безпеку від мас. Безпеку в масах. Безпеку в чітких межах, встановлених «найкращими людьми».

Дезінтеграціоністи висловлюють своє презирство щодо незгодних, заявляючи, що лише захищають вразливих. Поступ і толерантність, кажуть вони, самі перебувають під загрозою з боку тих, хто порушує вічно змінювані кордони політкоректності. Цей аргумент найчіткіше

був сформульований у 60-ті роки XX століття професором Гербертом Маркузе, який стверджував, що варто скасувати свободу слова для домінантних груп, позаяк вона вигідна для них: «Вияв толерантності тоді означатиме нетолерантність до рухів справа і толерантність до рухів зліва... Звільнення «гнаних і голодних» передбачає репресії проти їхніх не лише старих, а й нових панів»[214]. Нині аналогічний аргумент висуває у Washington Post Ева Фейрбенкс, скаржачись, що ті, хто закликає до суспільної дискусії, схожі на рабовласників із Півдня, які, за її словами, «наголошували на важливості логіки, "фактів", "істини", "науки" і "природи" значно більше, ніж північні ритори»[215]. (Вона, певно, забула про ту відмінність, що рабовласники тримали *рабів*, а згодом пішли воювати за збереження рабства в найкривавішій війні за всю історію Америки.)

Цей аргумент був створений силою закону в Європі, де країни, реагуючи на зростання сил зла, таких як нацизм, прагнули призупинити свободу слова, щоб не дати цим силам зміцніти (у Німеччині цей аргумент дістав назву streitbare Demokratie — захист демократії шляхом обмеження прав урядом). Характеризуючи протилежні погляди як однозначно дискримінаційні та небезпечні, ми можемо застосовувати норми «мови ненависті», щоб попередити висловлювання, які нам не подобаються; в культурному полі ми можемо запроваджувати суворі соціальні санкції щодо тих, хто здається нам загрозою для «спільного блага». Проте, як зазначає письменник Кевін Вільямсон:

> *Ані принципове посередництво просвічених царів-філософів в політичному дискурсі, ані впровадження раціональних правил, які регулюють, що можна казати й думати, а що ні, не будуть альтернативою культурі свободи слова. Альтернативою в реальному світі є нескінченна адгократія*[216]*, у якій домінуватимуть племінна ментальність і соціальна упередженість, що стануть політичною зброєю й будуть підпорядковані політичній дисципліні.*[217].

З практичного боку, ми справді втрачаємо нашу культуру свободи слова. Це означає як втрату нашої здатності говорити вільно — або принаймні висловлювати думки в середовищі пропорційності, де на кожну образу відповідають обуренням, — так і втрату наших

культурних прав на належну правову процедуру. Наші кар'єри, наші засоби існування, групи, до яких ми належимо, — все може бути зруйновано за одну ніч із будь-якої причини або без причини взагалі. Недостатньо просто мати право на свободу слова. Ми повинні прагнути виступати вільним словом проти вільного слова. І як ми побачимо далі, надто багато американців хочуть висловлюватися менше, а не більше.

Такий хід думок раніше був чужорідним для політиків-лібералів у Сполучених Штатах, які в усьому були згодні з максимою, приписуваною Вольтеру: «Я не погоджуюся з тим, що ви кажете, але я готовий життя покласти, захищаючи ваше право казати це». Тепер це в минулому. Американська спілка захисту громадянських свобод (American Civil Liberties Union — ACLU) колись захищала право куклуксклановців йти маршем в іллінойському місті Скокі, де була велика частка єврейського населення. Але нині ACLU перейшла на інший бік — у 2018 році її внутрішній меморандум пояснював: «Наш захист права на висловлення думки може мати більш або менш шкідливий вплив на забезпечення рівності й справедливості, яким ми віддані... Як організація, що однаково дбає про свободу слова і про рівність, ми повинні докладати всіх зусиль, щоб врахувати наслідки наших дій як для конституційного права, так і для громади, в якій ця думка лунатиме, і для промовця та інших осіб, чиє право на висловлення може бути обмежено в майбутньому». Слово, як бачите, може стати образливим для меншин. І це теж буде проявом гноблення. Отже, найперша з організацій, що захищають свободу слова нації, вирішила відмовитися від абсолютизації свободи слова на користь обмеження прав урядом в дусі streitbare Demokratie[218]. (Крім того, ACLU відмовилася від належної правової процедури: вони виступили проти процедур Розділу IX, за якими гарантується право на захист для студентів, звинувачуваних у спробі зґвалтування або сексуальних домаганнях. У ACLU пояснили це тим, що такі процедури «неправомірно сприяють обвинуваченим». От вам і належна правова процедура.)[219]

Так, тепер незаконно називати когось у твітері тупим або висувати ідею, яка не вписується в дедалі вужче вікно Овертона прийнятного дискурсу. Перша поправка, що стосується зазіхань уряду на свободу

слова, залишилася поза увагою. Проте наша культура осторонь залишатись не може.

Суспільний тиск завжди був головною силою в американському житті, як і в усій історії людства. На початку XIX століття Токвілль вважав, що «цивілізація нашої доби створила вишукане мистецтво деспотизму». У демократичній республіці, писав він, «тіло лишається вільним, а душа поневолена». Натовп, за Токвіллем, може дозволити свободу думки, але тільки до певної межі.

> *Він [суверен, обраний більшістю] каже: «Ви вільні думати інакше, ніж я, і зберегти своє життя і все своє майно, та якщо таким є ваш намір, ви станете віднині чужаком серед свого народу. Ви можете зберегти громадянські права, та вони будуть вам непотрібні, бо співгромадяни ніколи не оберуть вас, хоч як би ви благали про їхні голоси, й вони зневажатимуть вас, якщо випрошуватимете їхньої поваги. Ви залишитеся серед людей, але вас буде позбавлено прав людини. Ваші ближні цуратимуться вас, як нечистого, а ті, хто найбільш переконані у вашій невинності, покинуть вас, щоб їх не стали цуратися теж. Тож ідіть з миром! Я залишив вам життя, але таке існування незрівнянно гірше за смерть»... Більшість тут живе у безкінечному самовдоволенні, й деяких істин американці можуть навчитися тільки від чужинців або з досвіду*[220].

На думку Токвілля, деспотизм натовпу не менш страшний і загрозливий, ніж деспотизм тиранів. Токвілль стверджує, що позаяк американці «чемні й слухняні», такі суспільні санкції застосовувалися «розсудливо» — він називає «переваги від використання такої влади... безсумнівними». Проте він боявся, що такий соціальний тиск може обернутися на зло[221].

У цьому, як і багато в чому іншому, припущення Токвілля виявилися нестерпною правдою. Соціальний тиск застосовується нині у страхітливих масштабах. Колись натовп потребував причини для своїх дій. Тепер йому достатньо майданчика в соціальних медіа, а причина додається вже потім. Твітер нагадує ніщо інше, як слабку імунну систему — групу білих кров'яних тілець у пошуках вірусу, яка реагує не на ті стимули: ми накинемося *на кого завгодно*. Наша культура свободи слова перетворилася на автоімунне захворювання. Так,

директорці з корпоративних комунікацій за твіт із недолугим жартом руйнують усе життя мільйонами резонерських закидів, лише щоб продемонструвати свою «доброчесність» за її рахунок[222]. Один із керівників Mozilla Firefox втрачає роботу, бо вмотивовані «журналісти» виявили його фінансову підтримку ініціативи, що виступає за традиційний шлюб[223]. Діти з Конвінгтонської католицької школи опиняються у фокусі прискіпливої уваги медіа за їхній «злочин»: вони носили кепки із символікою Трампа і *спокійно стояли*, коли на них кричали представники «Чорних євреїв»[224] й один войовничий активіст з американських аборигенів[225]. Ми демонструємо культуру осиного рою, що вбачає заохочення й соціальне задоволення у знищенні ізольованих цілей. Ми з'ясовуємо тренди у твітері, щоб виявити, хто буде нашою колективною мішенню, а наступного дня забуваємо про них.

Усе вже зведено на рівень релігійних ритуалів. Ця нова сторожка релігія прийшла разом із принципами політкоректності, зі жрецтвом медійних еліт, з гріховністю, прощенням і святістю, які визначає натовп. Тепер людина працює не у славу Отця Небесного, а у славу культурно кращих. Нова церква переслідує єретиків і винагороджує істинних вірян. Незгодних судять, як відьом, або змушують до публічної сповіді. Ментальність натовпу насправді створює власну ерзац-тканину суспільства: ми відчуваємо солідарність у винищуванні тих, хто порушує мінливі кордони політкоректності.

Натовп не хоче дискутувати про непопулярне: він хоче заглушити ці думки. Натовп не бажає пояснень: вибачення тільки розлючують його. Натовп не хоче каяття: одної краплі крові у воді достатньо для збудження апетиту.

І хоча справедливо те, що, як зауважував Токвілль, соціальні санкції можуть бути добром — вони підсилюють чесноти та засуджують вади, — натовп у соціальних медіях став таким фанатичним, що вже перейшов по той бік чеснот і вад — у царину чистого залякування та примусу до мейнстрімових ідей. Наші соціальні структури колись призначалися для більших завдань. Тепер вони супроводжують чиїсь дрібні огріхи — або й не огріхи зовсім, позаяк кордони доречності змінюються хаотично, без видимої системи. Коли межі вікна Овертона

різко звужуються без жодних на те причин, найпростішою реакцією стає мовчання.

Візьмімо, до прикладу, справу Кевіна Вільямсона. Його прийняли на роботу в часопис Atlantic, тому що він талановитий консервативний журналіст із кумедно мізантропічним світоглядом. Вільямсон одразу сказав головному редакторові Джеффрі Ґолдберґу, що його вступ на цю посаду спричинить різку реакцію лівих політиків. Ґолдберґ запевнив його, що з будь-якою різкою реакцією вони впораються. Натомість щойно на поверхню, не без сприяння політичних опонентів Вільямсона, сплив аудіозапис розмови, в якій він висловився щодо закону про покарання за аборти, Atlantic негайно звільнив його. Але ж погляди Вільямсона ні для кого не секрет — він багато років пише про них. Лякає легкість, із якою можна знищити, перетворити на недоступного для загального споживача того, хто професійно досліджує політичні питання.

Atlantic — приватний бізнес, і якщо він вважає, що, найнявши певного автора, постраждає фінансово, то це закони капіталізму. Часопис так, звісно, не вважав. Тому Вільямсона й узяли в штат. Але тут налетіли твітерники — і Atlantic піддався. Ніхто з рекламодавців не пішов через появу в штаті Вільямсона. Можливо, кілька читачів скасували передплату. Через саму лише загрозу масового цькування у соціальних медіях — і засмучення стажерів з Atlantic — Вільямсона вигнали із цього видання.

Натовп у соціальних медіях прийде по всіх і по кожного: навіть — хоч як це смішно — по того, хто сам підбурював цей натовп до дій. Сара Сілверман — лівачка з палахкотливим поглядом, яка сказала одного разу, що переймання політкоректністю є лише ознакою «старіння»[226], — кілька років тому зізналася, що втратила кілька місць роботи через свої давні стендапи, для яких гримувалася чорним кольором, щоб показати, як складно бути чорношкірим в Америці. Сілверман засуджувала «культуру скасування» і «порноправедності», пояснюючи: «Виходить так — якщо ви не на борту, якщо говорите неправильні речі, якщо один раз твітнули, — то вже кожен готовий кинути перший камінь. Це дуже дивно. Це просто збочення. Бо звучить наче: “Гляньте, який я праведний, я тиснутиму на кнопку «оновити сторінку» весь день, щоб бачити, скільки разів лайкнули

мою праведність”»[227]. Сілверман у цьому не сама. Стендап-коміки — від Дейва Шаппелла до Азіза Ансарі й Білла Берра — відзначають, що наша бурхлива культура загрожує нині культурі вільного слова. Тепер дозволяється хвалити лише один вид гумору — несмішний: сварливі стилізації Ганни Ґедсбі[228] або, що навіть наочніше, тяжку політичну пропаганду Джиммі Кіммела, який навіть потрапив на обкладинку журналу New York із заголовком: «Зненацька він — Волтер Кронкайт[229]»[230]. Сміх замінили оплески на знак політичної згоди, які повністю підірвали жанр стендапу.

Дорікання за політичну пасивність стали нашим порядком денним. І це має наслідки в реальному світі: особливо тоді, коли натовп обирає своєю ціллю корпорації. Вільямсон указує на те, що нині головним соціальним інститутом, який створює нашу тканину суспільства, є наше оточення на роботі. Ми проводимо час із тими, з ким працюємо. А працюємо ми в корпораціях. А в корпорацій мета лише одна — збільшити прибутки. Це означає, що вони одночасно прагнуть уникати ризиків і схиляються до конформізму. Така неризикована і конформістська культура вступає в прямий конфлікт із культурою вільного слова: корпорації особливо чутливі до тактики ройового нападу. Краще звільнити інакодумця, ніж накликати на себе гнів навіть маленької групи політиканів.

І це стає реальністю, коли такі політикани заволодівають увагою законодавців, здатних справді нашкодити корпораціям. Такі бізнеси, як Chick-fil-A, можна примусити до припинення пожертв християнським групам, якщо їх цькуватимуть медійні активісти, обвинувачуючи в дискримінації американських геїв без жодних свідчень цього. Організацію бойскаутів можна примусити до прийняття у свої лави дівчат.

Мотивовані групи активістів, добре фінансовані великими пожертвами, тепер користуються цим фактом, примушуючи корпорації прибирати рекламу з політичних ЗМІ. Media Matters — організація, заснована професійним художником Девідом Броком і рекомендована Гілларі Клінтон, взяла собі за місію обирати для знищення всіх, хто політично з нею не згоден. Для цього вони беруть вирвані з контексту відеофрагменти і атакують ними відповідних політиків (під час президентства Обами це була його адміністрація), а

потім спільно з іншими інсценують публічний тиск на рекламодавців, погрожуючи бойкотом і домагаючись мовчання інакодумців. Ці бойкоти ніколи не відбуваються, проте це не має великого значення: для корпорацій погані відгуки вже достатні для того, щоб їхні акції пішли вниз, а в керівництва почалася печія[231].

Грати в таку гру легко: мотивовані праві у твітері можуть змусити Берні Сандерса позбавити підтримки в Конгресі свого давнього союзника Дженка Уйґура, просто виклавши на позір його старі відео, в тім числі таке, де Уйґур начебто вихваляє Девіда Дюка (чого насправді не було)[232]. Гра в «попався!» має реальні наслідки. І значно ускладнює чесну дискусію.

Система правління натовпу була формалізована на території багатьох американських коледжів, у яких домінують кодекси мови ненависті й «зони свободи слова», де відстежують і спиняють «мікроагресію» та захищають «безпечні простори». У тих місцях, від яких ми чекаємо, що там наших громадян навчатимуть долати нелогічність логікою, думки — фактами, припущення — аргументами, ми вирішили, що деяких дебатів краще не вести взагалі. Така логіка говорить, що в наших університетах не має бути бентежних голосів — тих, від яких студентам може стати некомфортно. Саме таку причину озвучили мені, коли я дістав від адміністрації заборону виступати в Університеті Де Поля: сама моя присутність може викликати дискомфорт у деяких студентів. Коли я виступив у Каліфорнійському університеті в Берклі, протестувальники скандували «мова — це насильство» — гідний епіграми афоризм, абсолютно відірваний від реальності, який, утім, лежить в основі спроб затулити рота незгодним.

Це безглуздя адміністратори коледжів не тільки захищають: багато хто з них активно підтримує його. Майкл Рот, президент Вейсліанського університету, захищає «безпечні простори» як інструменти інклюзивності й емоційного добробуту, а не гноблення інакодумців: «З виникненням криз душевного здоров'я і суїцидів у деяких університетах, ідея свідомого емоційного і фізичного захисту й підтримки студентів стає вельми бажаною»[233]. Ці заходи часто включають у себе заборону опозиційних поглядів, мстиве переслідування студентів, які перетинають уявні межі, а також

наполягання на тому, щоб студенти, які не піддаються тиску соціально-активного натовпу, «переглянули свої привілеї». Людей, які «вторгаються» в ці безпечні простори, звично називають фашистами ті, хто цілими днями зайняті зриванням плакатів і наполяганням на тому, що території університетів мають бути очищені від думок меншин.

Згідно з Фундацією особистих прав у освіті (Foundation for Individual Rights in Education — FIRE), близько чверті основних американських коледжів удаються до політики «червоного світла», яка зазіхає на свободу слова студентів. Значна більшість закладів — майже дві третини — сповідує, щонайменше, політику «жовтого світла», за якою обмежуються висловлювання, що мають надто широкий або розмитий зміст[234]. Така політика робить студентів слабкими й нерозумними, нездатними ані відповісти гідно на аргумент, ані емоційно впоратися із самою наявністю такого аргументу. Джонатан Гайдт із Нью-Йоркського університету і Ґреґ Лук'янофф[235] із FIRE пояснюють: «Це нове надмірне захисництво може навчити студентів мислити патологічно»[236].

А це означає, що потреба в «захисній бульці» поширюється і за межі коледжів. Згідно з опитуванням, проведеним у рамках «Кампанії за свободу слова», 59 % респондентів у віці від 18 до 34 років вважають за необхідне змінити Першу поправку, так, щоб вона стримувала «мову ненависті» й «відбивала культурні норми сьогодення». Шестеро з десяти в цій віковій групі погоджуються з тим, що уряд повинен мати змогу «вживати заходів проти газет і телеканалів, які оприлюднюють упереджені, надмірно різкі або неправдиві матеріали». Шестеро з десяти погодилися, що університети й соціальні медії мають обмежувати мову, яка є «потенційно болючою або образливою»[237]. Компанії-власниці соціальних медій відгукнулися на цей заклик, встановивши норми щодо «мови ненависті», не визначаючи її як таку, і щодо блокування широкого спектра непідтверджених думок на неймовірно неясних підставах. У червні 2019 року YouTube демонетизував коміка Стівена Краудера після того, як він пародіював манірну мову журналіста сайту Vox Карлоса Маси, дарма що Краудер не порушив умови користування YouTube[238]. У грудні 2019-го YouTube оформив нові правила, які тепер передбачають

блокування відео, що «злостиво ображають кого-небудь» на ґрунті певних характерних рис, що підлягають захисту. На практиці це означає, що YouTube мав серйозний намір прибрати відео, серед яких було таке, де президент Трамп глузливо називає сенаторку Елізабет Воррен «Покахонтас», натякаючи на неправдивість її заяв про корінне американське походження. Усе це ніщо інше, як «поліція мови» в чистому вигляді[239].

І це тільки початок. Щоб побачити, що буде далі з Америкою, якщо вона прийме дезінтеграціоністську культуру, достатньо глянути на інші країни. У багатьох із них цей процес уже дійшов до логічних крайнощів: прямі урядові заборони висловлювання — в ім'я самої лише емоційної чуттєвості статистичних меншин. У Канаді видано закон, який призначає покарання за «мову ненависті», — і прем'єр Джастін Трюдо воліє посилити цю відповідальність для соціальних медій.

У Великій Британії прогресивістську дослідницю Маю Форстейтер, експертку з податків, звільнили із Центру глобального розвитку за великий гріх — застосування «образливої та принизливої» мови. Що ж то були за страхітливі слова? Вона твітнула: «Чоловіки не можуть стати жінками». І все. Згодом вона подала в суд за Актом про рівність 2020 року, стверджуючи, що її висловлювання є захищеною філософською позицією. Суд Центрального Лондона у справах трудового законодавства не задовольнив її позову: суддя Джеймс Тейлер назвав її позицію «несумісною з людською гідністю і фундаментальними правами інших». Тейлер пояснив, що Форстейтер відмовилася визнати, що «Сертифікат визнання гендеру» (СВГ), виданий урядом, не просто змінює паспортну стать людини для цілей документації — він магічно змінює і саму біологічну стать. А відмова визнати надзвичайну, божественну силу уряду — це фундаментальне порушення людської гідності. «Міс Форстейтер не має права ігнорувати такі речі, — написав суддя. — Позиція міс Форстейтер передбачає, що навіть якщо трансжінка має СВГ, вона не може чесно описати себе як жінку. Така думка *не гідна поваги в демократичному суспільстві* [курсив мій]». Суддя продовжив, відкидаючи фундаментальну свободу на вираження власних думок, хоча йшлося лише про констатацію біологічного трюїзму. «Навіть враховуючи

право на свободу вираження поглядів, люди не можуть сподіватися на захист, якщо їхні засадничі переконання порушують гідність інших, створюють атмосферу залякування, приниження і образи»[240].

Певна річ, відкидання найбазовіших функцій розуму, логіки та правдивості є порушенням людської гідності; і тих, хто створює атмосферу залякування, приниження і образи, слід позбавляти роботи за те, що вони кажуть правду. Проте складається враження, що право емоційно домінувати над іншими поширюється тільки на тих, хто наполягає на санкціонованих урядом вигадках. Центр глобальних досліджень може звільняти кого заманеться з будь-якої причини. Проте з міркування судді стає зрозумілим, що закон не призначений для того, щоб захищати роботодавців і робітників у неупереджений спосіб. Метою судді було встановити комплекс протидій деяким цілком раціональним висловлюванням.

Цей випадок був таким кричущим, що віддавна цілком ліберальна авторка серії книжок про Гаррі Поттера Джоан Ролінґ твітнула на захист Форстейтер. Її твіт із цього приводу був таким прогресивістським, як тільки можна це уявити, проте зі збереженням уявлення про реальність біологічної статі: «Одягайтеся, як собі хочете. Називайте себе, як хочете. Спіть із будь-якою дорослою людиною, яка дає на це згоду. Живіть собі щасливо в мирі й безпеці. Але виганяти жінку з роботи за те, що вона написала “стать — це реальність”? #IStandWithMaya #ThisIsNotADrill». Це спричинило шквальний вогонь всесвітнього масштабу — в дію вступив натовп із соціальних медій. Добросовісне лівацтво Ролінґ не довело її до добра: Vox, сайт, який називає себе «джерелом аналітичних новин», видав заголовок: «Невже Ролінґ щойно відштовхнула від себе всю армію фанатів Гаррі Поттера єдиним трансфобським твітом?». Автор цього взірця «аналітичної журналістики» назвав її коментар «трансфобським лайном» і додав: «Ролінґ щойно знищила “Поттеріану”. Веселого всім Різдва»[241].

Ми на повній швидкості несемося до регулювання нашої мови в європейському стилі. Законодавство, яке вимагатиме повного придушення Першої поправки, вже назріває. У Нью-Йорку можуть оштрафувати бізнес на 125 тисяч, якщо не буде вжито займенників, яким надають переваги трансгендери, і на 250 тисяч, якщо це є

«результатом свавільної, жорстокої або злостивої поведінки». Комісія з рівних можливостей у працевлаштуванні стверджує, що за федеральними законами не можна називати працівників тими займенниками, які вони вважають для себе неприйнятними. Професор Юджин Волох з юридичного факультету Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі каже, що «люди фактично можуть примусити нас — під страхом масової юридичної відповідальності — говорити те, що вони хочуть від нас чути, не зважаючи на те, чи підтримуємо ми політичний меседж, який асоціюється із цим терміном, і чи не вважаємо ми його неправдою»[242].

І видатні члени нашого політичного істеблішменту дедалі охочіше аплодують цій нормі. У жовтні 2019 року Річард Стенґел, колишній редактор Time і заступник секретаря Державного департаменту з питань публічної дипломатії та громадських зв'язків у адміністрації Обами, відкрито виступив на сторінках Washington Post за зміну Першої поправки. Він пояснив: «Навіть найдосвідченіші арабські дипломати, з якими я мав справу, не розуміли, чому Перша поправка дозволяє будь-кому спалити Коран. Чому б, питали вони, вам не захиститися від цього?». Стенґел заявляє, що Перша поправка «не має захищати мову ненависті, яка може спричинити насильство одної групи проти іншої». У звичайному дусі дезінтеграціонізму Стенґел пояснює, що засадничі ідеї ґрунтуються не на вічних істинах, а на актуальних для певних часів особливостях, — а часи відтоді змінилися. Перша поправка, вважає він, «писалася в часи, коли все було простіше». Тепер, на думку Стенґела, потрібні закони про мову ненависті. «Чому штати не експериментують із власними версіями законів про мову ненависті й не призначають покарання за висловлювання, які зумисно ображають людей на ґрунті релігії, раси, національності або сексуальної орієнтації?» — писав він[243].

Чому? Бо в демократичній республіці — такій, що покладається на здатність людей аналізувати інформацію, висувати аргументи, дискутувати й рефлексувати, — ми не можемо просто проголошувати і спускати згори вказівки про те, яку інформацію людям дозволено бачити. Якщо ми втратимо віру в здатність американців забезпечувати найбазовіші передумови громадянства, то нам слід передати владу в руки аристократії та відмовитися від демократії назовсім.

І ще наша нова дезінтеграціоністська культура — яка не схвалює свободу слова і вважає суперечливі висловлювання природно небезпечними — повинна принаймні забезпечити єдність. Але вона цього, вочевидь, не робить. Чи почуваємося ми тісніше зв'язаними між собою, відколи поділяємо радощі натовпу? Звісно, ні. Найбільш очевидний ефект нашої ройової культури, яка зосереджується на винищуванні тих, хто не згоден підкорятися колективу, — це крайня взаємна недовіра. Ми не довіряємо нашим ЗМІ, які мали б створювати систему противаг невиправданій паніці, — натомість вони розпалюють паніку з дезінтеграціоністської позиції. І ми аж ніяк не довіряємо нашим ближнім — вони можуть бути тими, хто заробляє собі бали, допомагаючи соцмережам забанити наші «неправильні» пости чи сторінки. Ми не довіряємо нашим потенційним робітникам, які можуть побачити вигоду в підриві нашого бізнесу, щоб принести насолоду падкій на видовища публіці. Не довіряємо і роботодавцям, які можуть штовхнути нас під поїзд, аби не розлютити чимось натовп. Як і нашим колегам, яким може бути втішно бачити, як нас нищать. Коли мова заходить про соціальні медії як головний засіб поширення інформації та ідей у сучасному світі, єдиний спосіб перемогти в цій грі — це не грати в неї.

Передбачуваним результатом буде поновлення войовничості, а не утопія загальної чемності й добра. Коли ми не даємо людям ставити запитання, пізнавати непопулярні думки, висловлювати незгоду — ми зрощуємо невдоволення. Обмежуючи гумор стендапу цензурою, припиняючи дискусії, ми позбавляємо себе клапана для випуску пари, якого потребує цивілізація, щоб витримувати напругу, неминучу в плюралістичній демократії. Правильна відповідь тому, хто з вами не згоден, — дискусія; правильна відповідь тому, хто хоче змусити вас замовкнути, — середній палець. І що далі, то частіше — дякуючи нашій культурі затуляння ротів — ми тицяємо цей палець одне одному. Ось що дала нам культура дезінтеграціонізму: не єдність, а лють.

Соціальні інститути слід зруйнувати, щоб уряд міг об'єднати нас

Уніоністська культура прославляє церкву і сім'ю як стовпи американської величі. Дезінтеграціоністи нападають на ці інститути, що становлять центр американського життя, вважаючи їх бар'єрами на шляху до порядності, а не запорукою порядності в суспільстві Америки. Культура прав, за дезінтеграціоністами, — це культура дискримінації. Зрештою, американці проголошували особисті права одночасно з підтримкою рабовласництва і впровадженням законів Джима Кроу; вихваляли права, ігноруючи тяжке становище пригноблених. Традиційна уніоністська культура вільно визнає ці істини, проте вказує на те, що людині від природи властиво помилятися, а соціальні інститути мають цілющу силу. Культура дезінтеграціонізму, яка тримається на філософському принципі піддатливості людської натури і визначення її самими соціальними інститутами, обвинувачує ці інститути в усіх фіаско. Уніоністська культура бачить сегрегацію як нездатність індивідуумів захистити правову систему; на погляд дезінтеграціоністської культури, сегрегація є проявом самої правової системи, підтримуваної інститутами.

Очевидним вирішенням цього завдання стане руйнування фундаментальних соціальних інститутів. А найлегший спосіб зруйнувати ці інститути — ставитися до них як до перепон на шляху до більшої, повнішої свободи. Така інша свобода є багато в чому сексуальною за натурою: дезінтеграціоністи пропонують перспективи сексуальної утопії, звільнення від почуття провини й сорому, які походять від сім'ї та релігії, — звільнення від усіх наслідків, про які попіклується влада. Дезінтеграціоністи виторговують стан вічного отроцтва, називаючи його правами. Єдині бар'єри на шляху в цей рай — зашкарублі, фанатичні соціальні інститути, які створили невиліковно хворе тіло нашого суспільства.

Ця ідея не нова. Ще Карл Маркс уважав церкву і сім'ю завадами у справі перебудови суспільства. І пропонував зруйнувати сімейні та релігійні структури як передумову цієї перебудови. «Скасування релігії як ілюзорного щастя людей є вимогою для їхнього істинного щастя», — писав Маркс[244]. «Маніфест комуністичної партії» закликав до знищення сім'ї й заміни «домашнього виховання соціальним», називав сам інститут сім'ї «буржуазним» засобом «експлуатації дітей батьками» і «місцем деградації жінки»[245].

Напади на сім'ю і церкву в США по-справжньому почалися під час атаки другої хвилі феміністичного руху на інститут шлюбу. До цього сім'я і шлюб вважалися ключовими компонентами цивілізації, островом порятунку серед моря турбот. Молоді чоловіки й жінки прагнули шлюбу як ознаки дорослості: у 50-ті роки XX століття пересічний чоловік одружувався у віці двадцяти трьох років, а пересічна жінка — у віці двадцяти[246]. Хоча в період між 1900 роком і кінцем 30-х рівень народжуваності швидко впав, у 50-ті він різко зріс до показника 3,8 дитини на кожну жінку — і навіть під час демографічного зниження народжуваність в Америці ніколи не падала нижче від «рівня відтворення»[247]. Коли жінки вагітніли поза шлюбом, від них очікували вступу в шлюб: між 1950 і 1954 роками близько 17,2 % первістків зачиналося поза шлюбом, але понад половини вагітних жінок виходили заміж до народження дитини. Натомість у період 1990–1994 років 52,8 % первістків було зачато поза шлюбом і понад дві третини цих дітей народились у самотніх матерів[248].

Друга хвиля феміністичного руху радикально змінила типовий образ шлюбу, в якому чоловіки сприймалися як годівники й захисники, а жінки як домогосподині. Друга хвиля фемінізму вбачала в шлюбі насаджуваний чоловіками патріархальний інститут, який існує, щоб прикувати жінку до кухні й спальні. Істинна самореалізація, вважали учасниці цього руху, полягає в ширшому звільненні від інституту шлюбу. Бетті Фрідан у своїй книжці 1963 року «Загадка жіночності» (The Feminine Mystique) писала, що жінки живуть у муках духовного голоду, «дивного неспокою, відчуття невдоволення, туги, від якої страждає американська жінка середини XX століття». Фрідан, яка характеризувала роль заміжньої жінки як «комфортний концтабір», казала, що суспільство перетворило жінку на «ходячий труп»[249]. Природно Фрідан додавала до цього, що релігія створює бар'єр, який рятує цей злостивий інститут від зруйнування: «Жінкам ортодоксального католицького або юдейського походження важко пробитися крізь образ домогосподині, сакралізований канонами їхніх релігій, ідеями, закладеними в них та їхніх чоловіків із дитинства, догматичними визначеннями шлюбу і материнства, які проповідують їхні церкви»[250].

Сімона де Бовуар вважала, що жінки, задля їхнього ж блага, мають бути відгороджені від материнства: «Жодній жінці не можна дозволяти залишатися вдома, щоб виховувати дітей. Суспільство мусить бути цілком іншим. У жінки не має бути такого вибору, бо коли цей вибір існує, надто багато жінок робить його. Це один зі способів підштовхнути жінку силоміць у певному напрямку»[251]. Істинна самореалізація має здійснитися шляхом звільнення жінки як від чоловіка, так і від її власного біологічного потягу до дітонародження й виховання. І знову така самореалізація вимагатиме руйнації релігійних інститутів: «Християнська ідеологія, — писала вона, — чимало додала до гноблення жінки». Вона називала юдейську традицію «по-дикунському антижіночою» і стверджувала, що за межами релігії не існує підстав забороняти аборти, а заяви релігійних діячів про безцінність людського життя є лицемірством[252].

Тим часом дослідження Альфреда Кінзі прояснило, що під тонким шаром моральності американці є справжніми сексуальними лиходіями. Його статистичні методи були не просто рудиментарними — вони були повністю помилковими. Проте Кінзі, який ненавидів традиційну мораль, став живим поговором у Сполучених Штатах, коли випустив книжки «Сексуальна поведінка чоловіка» (Sexual Behavior in the Human Male) і «Сексуальна поведінка жінки» (Sexual Behavior in the Human Female). Він виявив — на ґрунті дослідження, диспропорційно проведеного на особах, засуджених за сексуальні злочини, — що близько 70 % чоловіків мали секс із проститутками, 17 % працівників ферм злягалися з худобою, а 95 % самотніх жінок робили аборти[253]. Кінзі заявив, що існують «три типи сексуальних аномалій: утримання, целібат і відкладений шлюб»[254]. Він звично висміював релігію як джерело вини й сорому[255].

Цей погляд гарно поєднується з думкою впливового філософа Франкфуртської школи Герберта Маркузе, який закликав повністю переписати канони людських сексуальних стосунків — секс, вважав він, може розбити кайдани нерівності. Він пояснював, що сама цивілізація може бути скинута на користь «концепції нерепресивної цивілізації, що базується на фундаментально іншому досвіді буття, фундаментально інших стосунках між людиною і природою та фундаментально інших екзистенційних взаєминах»[256]. Він пояснював,

що коли людське тіло звільниться від обов'язку капіталістичного виробництва, ми всі станемо вільними в пізнанні безмежної радості сексуальної свободи: «Переставши бути знаряддями для втримування чоловіків у відчуженні, ці бар'єри на шляху до абсолютного задоволення стануть елементами людської свободи... Така чуттєва раціональність містить у собі власний моральний закон»[257]. Ця перспектива, зрештою, перетворилася на гасло «Кохайтеся, а не воюйте», яке прокотилося по всіх університетських містечках у буремні 60-ті.

На думку дезінтеграціоністів, опиратися цьому може хіба псевдонабожний лицемір, або навіть гірше — авторитарна особа. Теодор Адорно в праці «Авторитарна особистість» (The Authoritarian Personality) стверджує, що «релігійна спадщина, перенесення на сучасність старих вірувань та ідентифікація з певними конфесіями» й нині підтримують авторитарні тенденції, через що традиційні сімейні структури часто впадають в авторитарність[258]. Колега Адорно Вільгельм Райх заявляє, що традиційні сімейні структури самі по собі є авторитарними й фашистськими, це «найперше і найважливіше джерело відтворення реакційного мислення всілякого роду»[259].

Такі ідеї висловлювалися й раніше (Бертран Рассел, наприклад, нарікав на традиційні моральні норми сексуальності ще у праці 1929 року «Шлюб і мораль» (Marriage and Morals)). Але практичності в цих ідеях раніше не вбачали. Коли президент США Ліндон Джонсон оголосив курс на будівництво «Великого суспільства», його уряд несподівано зробив наслідки такого морального перевороту більш прийнятними. Уряд був напоготові, щоб надати комфортні умови для такої мінливості. Соціальні інститути були джерелами жорстокості, гноблення й вини, але уряд пропонував шлях до звільнення. Джонсон перемінив роль уряду, перетворивши його з того, хто захищає права, на того, хто їх надає: «Насправді, аж ніяк не маючи на меті придушити індивідуума, уряд, як може, звільняє його від сил поневолення в середовищі»[260]. Культура прав, урівноважена обов'язками, які прищеплюють соціальні інститути, була замінена культурою пільг та привілеїв, які надає влада, що поставила замість соціальних інститутів систему подачок.

Зі зруйнуванням соціальних інститутів головним розв'язанням усіх проблем стає саме влада. Це перетворюється на безкінечний цикл — позаяк соціальних інститутів, які прищеплювали б обов'язки, більше немає, права порушуються дедалі більше, й це веде до дедалі частішого втручання влади в права. Залежність від влади зростає: фактично уряд перетворюється на дарувальника істинної свободи. Розплатою за гріхи колись була смерть — тепер нею стала грошова допомога від уряду.

Проте напад на релігійні інститути на цьому не закінчується. Сьогодні дезінтеграціоністи розпочали масовану атаку на останні форпости церкви у США. Під час президентської кампанії 2020 року чимало кандидатів-демократів називали релігійних американців просто фанатиками з хрестами на грудях, які прикривають біблійними цитатами свою брутальність. Сенатор-демократ від Нью-Джерсі Корі Букер казав, що релігійні люди своєю вірою «виправдовують дискримінацію», і заявляв, що, ставши президентом, «не дозволятиме» такої поведінки[261]. Піт Буттіджедж робив схожу заяву. Бето О'Рурк пішов далі, пообіцявши зняти статус неприбутковості з усіх релігійних установ, які виступають проти одностатевого шлюбу. «Не може бути винагороди, вигод і звільнення від податків для будь-яких організацій в Америці, які заперечують усю повноту прав людини і всю повноту прав громадянина для будь-кого в Америці»[262].

Така демонізація традиційного церковного життя стала обов'язковою частиною культури дезінтеграціонізму. Голлівудську зірку Кріса Пратта закидали брудом за те, що він нібито відвідував церкву, яка — усім гріхам гріх! — виступає за традиційний шлюб[263]. Під вогнем критики опинилась «Армія спасіння», що має аналогічну моральну позицію[264]. У католицькі школи по всій Америці летять патьоки кипучої ненависті через те, що вони відмовляються брати на роботу осіб, які перебувають в одностатевому шлюбі, бо це суперечить їхнім переконанням[265]. Цілі штати зуміли позакривати католицькі агенції з усиновлення, за те, що ті відмовляли в усиновленні дітей будь-яким парам, крім традиційних — «чоловік і жінка»[266]. Адміністрація Обами намагалася залучати черниць у планування народжуваності, стверджуючи, звісно, що ті порушують «права» працівниць на компенсацію контрацептивів, і нехтуючи тим, що

надання таких «позитивних прав» неминуче приведе до порушення негативних прав самих черниць[267].

Останнім кроком дезінтеграціоністів у цьому напрямку було перекручення принципу відділення церкви від держави. Спочатку цей принцип мав на меті захистити релігію від втручання держави в її справи. Але нині дезінтеграціоністи стверджують, що віряни повинні залишати свої вірування за межами кабінки для голосування, що релігію варто начисто вилучити з публічних дискусій, що релігія, зрештою, — справа суто приватна. Гілларі Клінтон казала, що «забезпечення повної участі жінок у всіх аспектах соціуму» вимагає зміни «глибоко вкорінених соціальних кодексів, релігійних вірувань і структурних упереджень»[268]. Барак Обама вважав, що опозиція до його кандидатури складалася зі знавіснілих грубіянів, які «хапаються за релігію як за зброю або за антипатію до людей, відмінних від них»[269]. Релігія є артефактом минулого, її слід викинути як зачерствілий хліб. І всі релігійні американці мусять залишити позаду свої виплекані вірування й переконання.

Зруйнування релігії та сім'ї лишає зяючий розрив у нашій тканині суспільства. Ми більше не маємо взаємного зв'язку: раніше ми разом ішли до церкви, а потім на боулінг із тими, хто був із нами в церкві, з ними ж ми бували на батьківських зборах у школі. Ми знаходили єдність у широко прийнятих моральних принципах, яких нас навчала церква і які ми повторювали в себе вдома. Коли інститути, що тримали нас разом, розсипалися, в нас залишилося обмаль єдності. Як написав консервативний філософ Юваль Левін, «Коріння найбільш значущих проблем, з якими Америка стикається вдома, — в ослабленні наших базових інститутів: сім'ї, громади, церкви, школи, бізнесу, трудових об'єднань, громадських, братерських і політичних груп»[270]. Уряд рясно проріс крізь усе американське суспільство за останні десятиліття: а наша суспільна єдність далі занепадає. Тож не дивно, що ми зливаємося у злостивий натовп у твітері, — так ми шукаємо тих, хто дав би нам відчуття співпричетності.

Американці мусять віддатися всеосяжності уряду

Дедалі суворіша дезінтеграціоністська культура збільшила градус конфлікту навколо природного захисту наших прав за Конституцією. Батьки-засновники вважали одним із таких прав самозахист, який існував до встановлення влади, — нашим першим правом було право на самозбереження. Цього права ми не віддали уряду. Американська культура стрілецької зброї проникнута властивим американським піонерам почуттям покладання на самих себе — розуміння того, що в кінцевому підсумку ми повинні мати змогу захистити себе і свої права. Ми володіємо зброєю для того, щоб влада не могла відібрати в нас зброю.

Дезінтеграціоністи ж вважають, що наші права на зброю становлять загрозу, — мається на увазі зброя в руках не тільки злочинців, а й усіх громадян. Ось чому, незалежно від кореляції між володінням зброєю і рівнем насильства з використанням зброї (високим в одних регіонах і низьким в інших), заклик демократів лишається незмінним: відібрати стрілецьку зброю в приватних осіб. Дезінтеграціоністи виправдовують своє бажання позбавити американців зброї тим, що поборники права на зброю порушують права інших, що культура зброї встановлює «право вбивати», а не право захищатися. Учні-активісти Парклендської школи у Флориді, де 2018 року стався масовий розстріл, зібралися під гаслом «Марш за наші життя», закликаючи до «контролю здорового глузду над зброєю», — але так і не запропонували жодного заходу для запобігання нещастю. Барак Обама вважав, що право на зброю відбирає в інших американців «право на мирні збори», «право на життя, свободу і прагнення щастя»[271]. Amnesty International заявляє, що «право на життя, вільне від насильства, дискримінації та страху, було витіснене правом володіти практично необмеженим набором смертельної зброї»[272].

Передбачуваний результат — відкритий рух до повномасштабного вторгнення в права на зброю. Бето О'Рурк, кандидат в президенти від Демократичної партії, який 2019 року зазнав фіаско, найясніше висловився щодо цього. Під гучні овації аудиторії демократів він викрикував: «Так, чорт забирай, ми заберемо у вас ваші AR-15, ваші АК-47!»[273]. Пізніше О'Рурк заявляв, що така політика не означатиме, що поліція конфісковуватиме стволи в окремих громадян, проте не зміг пояснити, як він «забере» в усіх зброю, не застосовуючи сили.

Інші кандидати-демократи вітали О'Руркову рішучість. Навіть багато з тих демократів, які заперечували свій намір планомірно відбирати зброю, посилаються як на модель на досвід примусового викупу зброї в Австралії.

Самі запитання, які ставлять дезінтеграціоністи, видають їхню антиправову позицію. Вони постійно повторюють той самий рефрен: «Навіщо вам такий великий магазин, приклад такого кольору, приціл такої конструкції?». Воррен 2012 року писала: «Нікому не потрібні автомати військового зразка для полювання, нікому не потрібні магазини високої місткості, як у Рембо, щоб захищати свою сім'ю від зловмисників»[274]. Губернатор штату Нью-Йорк Ендрю Куомо 2013 року заявляв: «Усе просто. Ніхто не полює з автоматом. Не потрібно 10 куль, щоб убити оленя. А скільки вже загинуло невинних людей. Покладіть край цьому безумству!»[275]. Якщо не зважати на неправильну характеристику застосування зброї, доволі очевидну в цих заявах, — насправді AR-15 є одним із найпоширеніших видів зброї для домашнього самозахисту — перекручення того, хто має доводити законність своїх прав, просто вражає. Ніхто, строго кажучи, не має *потреби* в газетах чи церквах. Але ми досить прив'язані до обох. Що більш важливо: ми маємо права, які існували до впровадження уряду. Уряд мусить довести нам, чому він дозволяє собі втручатися в ці права, а це вимагає обґрунтування — цього дезінтеграціоністи ретельно уникають, позаяк нечасто мають докази на підтримку своїх політичних преференцій щодо контролю за стрілецькою зброєю[276]. Це не наше завдання — доводити, навіщо нам потрібні ці права.

Отже, дезінтеграціоністи заявляють, що такі права слід викинути у смітник. У березні 2018 року колишній суддя Верховного суду Пол Стівенс виступив за скасування Другої поправки. Стівенс висловив думку про те, що страх регулярної армії, який був головною метою цієї поправки, нині є «реліктом XVIII століття», — так наче тепер американці можуть анітрохи не боятися свого уряду. Раніше, в 1991 році, головний суддя Воррен Бургер зробив схожу заяву: «Якби я писав Білль про права, в ньому не було б ніякої Другої поправки». Правий політик Брет Стівенс також пропонує скасувати Другу поправку — тої самої думки лівак Майкл Мур[277].

А якщо американці не захочуть віддавати свої права владі, яка їм погрожує? Отут вступає в дію культурне залякування. Ті, хто виступає за право на зброю, зазнають нищівної критики як пособники вбивць. Національна асоціація власників стрілецької зброї (НАВСЗ), як стверджують дезінтеграціоністи, має «руки в крові», позаяк виступає за право на зброю, — так вважає маса політиків, включно з губернатором Коннектикуту Деніелом Меллоєм[278]. Барак Обама, витираючи сльози під час публічного звернення щодо президентських указів з обмеження права на зброю, заявляв, що «збройне лобі» тримає Конгрес «у заручниках». Він обвинуватив Конгрес у боягузтві, кажучи, що депутатам слід бути «просто трохи мужнішими, щоб виступити проти брехні збройного лобі»[279]. Цим «збройним лобі», звісно, є лише групи громадських інтересів, підтримувані простими людьми. Але за Обамою, вони «вороги порядності». «Ті, хто захищає легкий доступ до стрілецької зброї, повинні зустрітися із цими сім'ями й пояснити їм, навіщо це треба», — сказав він[280]. Професор Девід Де-Ґраціа з Університету Джорджа Вашингтона висловив ці грубі й неприємні почуття так: «Настав час сказати "ні" тим, хто терпить убивства тисяч безвинних американців щороку в ім'я права на зброю»[281]. Убивства безвинних не терпить ніхто. Багато американців вірить, що найкращим способом захисту безвинних співгромадян, як від злочинців, так і від втручання в їхні права, є добре озброєне, треноване й законослухняне населення країни.

Проте ця частина населення вважається ЗМІ злою. У 2018 році, одразу після «Парклендської бійні», CNN провела збори в ратуші міста. Метою цього заходу мав би бути пошук дискусії. Насправді вийшла орвеллівська «десятихвилинка ненависті», скерована на адресу речниці НАВСЗ Дани Леш і сенатора-республіканця Марко Рубіо. Коли Леш прямувала до сцени, натовп скандував: «Убивця!». До Рубіо звернувся один помітно збуджений студент (згодом він вибачився за свої слова): «Сенаторе Рубіо, важко, дивлячись на вас, не бачити перед собою дуло AR-15 в руках [стрільця]». Тим часом шериф округу Бровард Скотт Ізраел — якого звільнили з посади, коли розслідування виявило в його діяльності та реакції на бійню порушення найвищого рівня — сидів поруч й усміхався, а згодом навіть приєднався до обуреного хору. Пізніше CNN здобула нагороду

за видатні досягнення в журналістиці від Центру Нормана Ліра в Університеті Південної Каліфорнії[282].

На цьому залякування не закінчуються. Найулюбленішою мішенню дезінтеграціоністів стали корпорації. Walmart не раз під тиском ЗМІ скорочував продажі стрілецької зброї; те саме робили Kroger, L. L. Bean, Dick's Sporting Goods і Fred Meyer[283]. Для деяких із цих мереж результатом було відчутне зменшення прибутків. Авіакомпанія Delta пішла ще далі: оголосила про припинення знижок для членів НАВСЗ[284]. Для корпорацій навіть участь у реалізації цих прав — справа небезпечна, коли дезінтеграціоністський натовп бере їх у свій політичний приціл.

Дух пригодництва і свободи мусить бути придушений

Культура прав Америки, на думку уніоністів, ґрунтується на унікальному духові підприємництва і пригодництва. Токвілль описував американців раннього періоду так:

> *На крайніх рубежах штатів конфедерації, там, де пролягає кордон між цивілізацією і дикістю, стоїть населення, що складається із шукачів, які, тікаючи від злиднів, що обсідають їх під батьківською стріхою, безстрашно кидаються в незвідані простори Америки й прагнуть знайти там нову вітчизну. Заледве прибувши в місце, яке слугуватиме йому прихистком, піонер швидко валить кілька дерев і будує хижку, накривши її листям. Ніде життя не буває таким злиденним, як у цих ізольованих обійстях... Усе навколо нього є первісним і диким, але сам він є, так би мовити, втіленням вісімнадцяти століть праці й досвіду. На ньому міський одяг, він говорить мовою міст, знає своє минуле, цікавиться майбуттям і сперечається про теперішнє. Це дуже цивілізована людина, що на деякий час віддається життю серед лісу, заглиблюється в хащі Нового Світу, маючи в руках Біблію, сокиру й газету*[285].

Кілька століть цей дух жив у нас. Очільники американської промисловості, дрібні підприємці, інвестори й інженери, дослідники й студенти — усі, хто полишив домівку в пошуках мрії та ризикнув збудувати краще життя, — усі вони були вмотивовані духом пригод.

Проте, на думку дезінтеграціоністів, саме цей пригодницький дух і є небезпечним для ширшої ідеї зв'язаного й організованого урядом суспільства. Підприємці є загрозою для суспільства, бо вони руйнують «справедливий» порядок речей. Насправді, оскільки підприємництво вимагає економічної свободи, — й оскільки економічна свобода, на погляд дезінтеграціоністів, є причиною нерівності й брутальності — цей дух має бути нівельовано. Так дезінтеграціоністи вбачають ворогів у мільярдерах. Творці стають паразитами. Як висловилася самопроголошена представниця соціалістичної позиції від демократів Нью-Йорка Александрія Окасіо-Кортес: «Ніхто не може просто заробити працею мільйон доларів. У вас — мільярди. Ви нічого не робили своїми руками! Ви просто сиділи на диванах, поки тисячі людей працювали за рабську плату, а в деяких випадках — і в рабських умовах... Ви одержали ці гроші завдяки зігнутим спинам людей, які не внесені в жодні документи». На противагу цьому Окасіо-Кортес пояснює, що «уряд — це ми»[286].

Серед дезінтеграціоністів поширена ця тема — про злий дух пригодництва. Винагорода належить не тим, хто пробиває шлях уперед, а тим, хто пасе задніх. Якщо уніонізм прославляє пригодницький дух, заохочує рішучість і оптимізм, то дезінтеграціонізм обирає дух пасивності й песимізму. Уніонізм запитує: «Чим я можу поліпшити свою долю?». Дезінтеграціонізм питає: «Чому я не одержую забезпечення в тому вигляді, на який заслуговую?».

Відповідь на запитання дезінтеграціоністів очевидна: системою маніпулюють. Дезінтеграціонізм проповідує, що істинна справедливість досягається тоді, коли економічну свободу — яка лише зміцнює класову ієрархію — вдається скинути. Реальна справедливість, яку Франклін Рузвельт називав «свободою від нестач», може бути досягнута, тільки взявши ринок у ланцюги, або через його повне зруйнування. Економічна свобода — уніоністського штибу — є не чим іншим, як експлуатацією, заретушованою оптимістичними балачками про творче руйнування[287].

На теоретичному рівні дезінтеграціоністський погляд просто не має сенсу. Економічна свобода може сприйматися як експлуатація тільки тоді, коли ми змінимо значення самого поняття «експлуатація», — яке

зазвичай асоціюється з примусом. І справді: саме це й роблять ліві політики. Вони стверджують, що життєві обставини змушують людей виконувати нелюбу їм роботу, — відповідно, вони є «експлуатовані» своїми роботодавцями. Дехто навіть іще більше бере в Маркса, вважаючи, що вартість працівника має бути співмірною його праці, а не потребам ринку, — це так звана трудова теорія вартості. З такого погляду, максимально спрощено: якщо робітник Х заробляє 10 доларів за годину, а на виготовлення виробу йде 10 годин, то вартість виробу має становити 100 доларів. Але хазяїн-«експлуататор» ставить ціну товару 120 доларів і 20 % прибутку кладе собі в кишеню. Цей прибуток є «доданою вартістю», яку витискають із системи жадібні капіталісти, тоді як за справедливістю вона мусить належати робітникам. (Правду кажучи, Маркс запозичив ці міркування в теоретиків економіки, які й не думали про повалення вільного ринку, — в Адама Сміта й Давида Рікардо. Маркс лише популяризував їхні теорії та зробив їх центром свого вчення про експлуатацію — термін, який ані Сміт, ані Рікардо нізащо не вжили б щодо ролі капіталіста у виробництві.)

У цих міркуваннях є тільки одна велика проблема: в реальному світі вони не мають сенсу. Ринок функціонує не так. Ми не можемо визначити ціну товару, підрахувавши, скільки «коштує» витрачена на нього праця, — бо тоді процес буде обернений назад. Зрештою, як ми можемо знати вартість години праці над виробом, якщо не знатимемо, скільки споживач готовий заплатити за виріб? Якщо виріб коштує 100 доларів за трудовою теорією (10 годин роботи по 10 доларів), але ніхто не захоче купити його, тоді ціна виробу фактично падає до нуля доларів — і такою самою стає вартість праці робітника. Споживачі визначають вартість товару тим, скільки вони готові віддати в обмін за нього. Дуже мало — близько до нуля — споживачів сидітиме й підраховуватиме, скільки коштувала праця, витрачена на виготовлення товару, перш ніж купити його.

Навіть більше, якби капіталісти, яких цікавить лише прибуток, насправді жадібно експлуатували працю, в істинному сенсі цього поняття, ми ніколи не бачили б збільшення заробітної платні; натомість вона росте. Якби керовані прагненням зиску капіталісти мали змогу підтримувати нескінченну питому прибутковість,

витискаючи її лише із самої праці, товари не ставали б дешевшими та якісно кращими; натомість вони такими стають.

То що ж насправді роблять «капіталісти-експлуататори»? Вони беруть на себе весь ризик. Вони інвестують власний капітал, наймають робітників, оплачують виробництво і маркетинг, терплять нестатки, якщо вироби не продаються, закуповують сировину і вкладають кошти в техніку та персонал, необхідні для продажу виробів. Часто вони винаходять сам виріб.

Утім, трудова теорія вартості спокуслива. Ми думаємо про себе як про трударів і воліємо вважати свою працю такою, що має внутрішню вартість. Ось чому нас так ображає, коли одна галузь помирає, вбита новою галуззю, або компанія закривається і звільняє всіх працівників через брак конкурентної спроможності. Це не справедливо.

Шукаючи, кого б звинуватити, й не бажаючи визнати, що переваги творчого руйнування значно переважають його недоліки, дезінтеграціоністи стверджують, що економіка «маніпульована» багатіями. Це твердження є звичним для Берні Сандерса: «Навіть коли макроекономічні показники, такі як ВВП, біржові індекси та рівень безробіття, на висоті, мільйони представників середнього і робочого класів борсаються, щоб утримати голови над водою, а клас мільярдерів поглинає левину частку багатств, які ми створюємо колективно як нація»[288]. Проте «клас мільярдерів» не є класом у справжньому сенсі — це підприємці, значна більшість яких починала навіть не з мільйонів. Ба більше: вони не «поглинають» ніяких багатств, створених колективом, бо багатства колективом не створюються. Ці багатства створюються роботодавцями, які часто фінансуються капіталістами і які разом з робітниками виробляють товари для задоволення потреб людей по всьому світу.

Насправді Сандерс покладається на капіталізм, який має створювати багатства, і закликає владу перерозподілити їх. Один раз, захопившись, він закликав до націоналізації основних виробничих галузей і засудив мотив зиску. За всю історію людства від такої стратегії не було нічого доброго. Але вона принаймні «справедлива».

На жаль, щирі почуття «справедливості» не мають із реальністю нічого спільного. Так само й із добробутом. Вільні ринки не тільки не експлуатують робітників загалом — вони також витягнули за останні

кілька десятиліть більшість населення світу з тяжких злиднів, стали джерелом майже всіх великих технологічних інновацій в історії, а майже кожен товар зробили кращим, дешевшим і доступнішим. Вільні ринки покладаються на мудрість індивідуумів, зібрану воєдино в суспільному житті. Ті, хто намагається придушити цю природну систему, залишать по собі горе і зубожіння.

З огляду на стрімке зростання добробуту від початку XIX століття через появу вільних ринків, ліві політики не можуть переконливо стверджувати, що вільні ринки погіршили життя людей. Натомість вони зосереджуються на нерівності доходів, заявляючи, що багаті багатшають, у той час... як бідні теж багатшають, але не так швидко. Сандерс просто каже неправду, стверджуючи, що бідні біднішають (або натякаючи на це), — утім, це просто нонсенс. Правда в тому, що ті, хто заробляє великі гроші, не становлять єдиного класу: ці люди із часом пересуваються з одної квінтилі до іншої. Крім того, чутки про смерть середнього класу сильно перебільшені: переважна більшість американців, які вийшли із групи з доходом від 50 до 100 тисяч доларів, пересунулася вгору — у групу «дохід вище за 100 тисяч». Щодо закидів про те, ніби американська економіка менш конкурентна, ніж у соціал-демократичній Європі, то економіка Америки за останні кілька десятиліть зростає в кілька разів швидше за економіки Німеччини, Франції та Японії[289].

Ті, хто обурюється одним зайвим відсотком, чесно стверджують, що сам факт нерівності загрожує стабільності суспільства загалом. Тома Пікетті, любий багатьом французький економіст, автор книги «Капітал у XXI столітті» (Capital in the Twenty-First Century), пише, що вільні ринки «потенційно небезпечні для демократичних суспільств і для цінностей соціальної справедливості, на яких вони ґрунтуються». І все ж таки жодна економічна система не створила більше багатств, ніж економічна свобода, надто для тих, хто перебуває внизу економічної шкали. Цілком може бути правдою те, що мільярдер, який купує собі шостий приватний літак, заробить гроші набагато швидше за злидаря, якому ледь-ледь підвищили платню. Проте зростання платні для особи в нижній частині шкали важливіше з погляду етики — і жодна система, що підриває можливості для

бідних, не вважатиметься по-справжньому справедливою. Дірдре Макклоскі дуже точно спостерегла:

> *У відносному розумінні, найбідніші люди в розвинених економіках та мільярди людей в убогих країнах є найбільшими набувачами вигод. Багаті багатшають — це правда. Але в бідних є газове опалення, авто, щеплення від віспи, сантехніка, дешеві подорожі, права жінок, низька дитяча смертність, адекватне харчування, вищий зріст, удвічі довша тривалість життя, шкільна освіта для дітей, газети, право голосу, університети й повага*[290].

Зрештою, більшість лівих мали б визнати реальність: ринки працюють. Але натомість вони нападають на ринки, стверджуючи, що капіталізм — це крадіжка (Елізабет Воррен), або критикуючи американську капіталістичну економіку як «недосконалу, нечесну, несправедливу і расистську» (Бето О'Рурк)[291]. Легко відсторонитися від наслідків підриву найбільшого двигуна людського добробуту в історії, якщо ви спочатку на словах підтримуєте цей двигун, нічого не роблячи для його функціонування, а потім заявляєте, що він потребує фундаментальних змін. Підтекст тут очевидний: вільні ринки є злом. Після виборів 2016 року Гілларі Клінтон заявляла, що вірність капіталізму шкодить кандидатам від Демократичної партії на виборах[292]. Цілком очевидно, що багато демократів пристають на цю позицію. У середині виборчого циклу 2020 року Елізабет Воррен почала продавати кухлики з написом «Сльози мільярдера». Піт Буттіджедж — який вважається поміркованим — наголошував на своїй бідності, порівняно до Воррен, як на електоральній перевазі. Через це комік Тревор Ноа глузливо зауважував: «Тепер ясно, що для прогресивістських білих [бути названими «багатіями»] — те саме, що для нас — слово на букву "н". Вони такі: «Як ти смієш казати, що я багатий? Я просто комфортно живу, ясно?!»[293].

Напад обох партій на культуру прав

Дезінтеграціоністський напад на інститути, які підтримують нашу культуру прав, і на самі наші права призвів до реакції. І ця реакція не лібертаріанська за своєю орієнтацією. Натомість на правому флангу набуває довіри новий рух, на погляд якого права мусять поступитися

більш високим пріоритетам, а нашу культуру прав слід викинути, замінивши її культурою примусу, — проте цей примус має бути спрямований на відбудову тканини суспільства.

Багато правих вважають, що опора на потужнішу владу є не вибором, а необхідністю. Цього вимагає «спільне благо». Вони стверджують, що фіаско соціальних інститутів є побічним продуктом не урядового втручання, а самого лібералізму. Особисті права, на цей погляд, не можуть належно виражати потребу людства у спільності, тож особисті права перетворюють нас на розпорошені фрагменти, які приречені ворогувати між собою. Особисті права за природою релятивістські, позаяк вони виражають різні й суперечливі варіанти «блага».

Автор книги «Чому лібералізм занепав» (Why Liberalism Failed) Патрік Денін найкрасномовніше висловлює цей аргумент. На його думку, засновники американської держави помилилися, «не врахувавши того, що їхня атомістична філософія подіє на громадські інститути як розчинник». Він також суворо обвинувачує капіталізм, пишучи: «Економічна система, яка одночасно є і служницею лібералізму, і його двигуном, неначе монстр Франкенштейна, починає жити власним життям, і її процеси та логіка не можуть більше бути контрольовані людьми, які начебто мають найбільше свободи за всю історію»[294]. Денін вважає, що орієнтовані на свободи індивідуалісти зрештою пристають на позицію лівих мислителів, які виступають проти традиційних суспільних звичаїв, — так ми, мовляв, отримали безжальний капіталізм, а з ним сексуальну політику, зосереджену головно на індивідуальному виборі, а не на стандартах відповідальності.

Влада, кажуть ці мислителі правого крила, може бути перетворена на знаряддя для повалення культури прав і відбудови підірваних суспільних інститутів. Террі Шиллінг, виконавчий директор «Проєкту американських принципів», недавно заявляв у часописі First Things: «Народжується новий консерватизм — він менш зацікавлений у гальмуванні занепаду нації, а більше в застосуванні політичної влади для піднесення чеснот, суспільної моралі та спільного блага. Консерваторам слід подолати страх керування нацією, яка їх обрала»[295].

Перетин дезінтеграціоністів і «консерваторів за спільне благо» особливо помітний у царині економіки. «Консерватори за спільне благо» вважають, що капіталізм слід закріпити за пріоритетами соціального консерватизму. Економіст Йозеф Шумпетер стверджував, що капіталізм має тенденцію до руйнування групової ідентичності та релігійно вкоріненої суспільної тканини на користь індивідуалізації. Він висловлював побоювання, що така тенденція може закінчитися тим, що громадяни повстануть проти «приватної власності й усієї системи буржуазних цінностей»[296]. Багато правих погоджуються із цією критикою і називають коренем проблеми саме вільні ринки. Замість того, щоб визнати, що брак духовності варто долати духовними ж засобами, ці консерватори пропонують суворо обмежити ринки, щоб зміцнити суспільство духовно, покращивши в такий спосіб «спільне благо». У First Things, коаліції мислителів, до якої входять Патрік Денін і Род Дреєр[297] з видання The American Conservative, вільні ринки називають знаряддями розпорошення, духовного оглушення і матеріальної зацикленості. У статті під назвою «Проти мертвого консенсусу» вони писали:

> *Ми проти бездушного суспільства особистої заможності. Наше суспільство не повинне ставити пріоритетом потреби бездітних, здорових та інтелектуально сильніших... Ми хочемо країну, яка працюватиме на робітників. Республіканська партія надто довго тримала інвесторів і «творців робочих місць» вище за робітників і громадян, відмітаючи величезні групи американців як такі, що не варті їхнього часу... [Ми віримо у] потенційний політичний рух, який дослухатиметься до вимог робочого класу не менш, ніж до потреб капіталу. Для американців більшою гордістю є сприймати себе як трударів, ніж як споживачів. В економічній політиці задля добробуту працю треба ставити вище за споживання*[298].

Така мова добре знайома соціалістам і дуже зручна для них: фактично це відродження трудової теорії вартості, переконання в тому, що ціновий механізм має ґрунтуватися не на сукупному попиті, який репрезентують індивідуальні потреби споживачів, а на якихось не визначених кількісно трудових внесках. Замість того щоб дати споживачам визначати ціни, таке бачення «більш чесної» економіки

ставить у центр економічної політики елітну оцінку цінності праці. У цьому головна хиба колективістського уряду. Ми, звісно, можемо пом'якшити удари творчого руйнування Шумпетера. Але примусова переорієнтація ринків на трудову вартість, що визначається кимось згори, замість ринкової вартості, що формується широким колом споживачів, означатиме остаточне повалення цих ринків. А точка зору «консерваторів за спільне благо» передбачає не кращі обмежувальні принципи, ніж це пропонують відверті дезінтеграціоністи.

На диво, сенатор-республіканець Марко Рубіо із Флориди, колишній «чаювальник»[299], став провідним поборником «капіталізму спільного блага» в економіці. Таке поняття — «капіталізм спільного блага» — суперечить саме собі, адже капіталізм передбачає ухвалення індивідуумами рішень щодо своєї творчості й праці, а також щодо вигод від усього, що від них походить. Нам не потрібний епітет «спільного блага» для опису капіталізму, який є системою, що цінує взаємовигідний обмін за взаємною згодою.

Але на думку Рубіо, економічна свобода спричиняє відставання Америки — і ми мусимо обмежити й загнуздати цю свободу, щоб допомогти окремим підгрупам американського населення. Рубіо цитує енцикліку папи Лева XII Rerum Novarum, яка заклала принципи, що за ними бізнеси «зобов'язані скеровувати свої надбання на користь робітників і суспільства, які роблять ці надбання можливими». Утім, таке скерування зазвичай називають інвестуванням — у нові технології, товари, платню, цінні папери, заощадження і позики. Рубіо, як виявляється, не мав на увазі нічого із цих прозаїчних речей. Натомість він стверджував, що вільний ринок зазнав провалу, позаяк не надає «гідної роботи» або не слугує «ширшим національним інтересам». Рубіо співчуває «жертвам змін економічного порядку». Політик говорить про смерть сім'ї від руки капіталізму, пояснюючи: «Коли економіка перестає надавати гідну роботу мільйонам людей, сім'ї та громади починають розкладатися». Він ремствує на те, що називає «кишенями добробуту» посеред загальної дезінтеграції. А ще він послуговується мовою лівих політиків, стверджуючи, що американці «злі на систему, якою маніпулюють проти них ті самі люди, які створили ці проблеми», і наполягає на визнанні «нерозривного зв'язку між культурою і економікою»[300].

Це докорінно хибна думка. У ній названо серйозні причини покласти край порушенням торговельних правил Китаєм і цікаві аргументи на користь певного виду зменшення податків. Але в кінцевому підсумку американська культура не має практично нічого спільного з тим типом економіки, про який говорить Рубіо. Традиційні цінності Америки розпалися в 60-ті роки XX століття, коли економіка переживала бум і коли та сама «гідна робота», на яку начебто посилається Рубіо, — сумнозвісний «потогінний конвеєр у Форда» — насправді була доступною. Ба більше: втручання уряду в економіку ще більше поглибило суспільну кризу, яку згадує Рубіо.

Такер Карлсон висловлюється із цього приводу більш емоційно, без натяків. Ось як Карлсон пояснював капіталізм у січні 2019 року:

> *Ринковий капіталізм є знаряддям, таким як пістолет-степлер або тостер. Треба бути дурником, щоб шанувати його як Бога. Наша система створена людьми задля людей. Ми існуємо не для того, щоб служити ринкам. Якраз навпаки. Будь-яка економічна система, яка послаблює і знищує сім'ю, не варта існування. Така система є ворогом здорового суспільства... Нами правлять найманці, які й не думають про тривалі зобов'язання перед тими, ким правлять*[301].

Ці міркування очевидно є помилковими майже на всіх рівнях. Ми не можемо «змусити ринок працювати на нас», так само як не можемо змусити працювати на нас свободу слова. І перший, і друга вже працюють на нас, бо жодне з них не втручається в наші права. Найбільшою гарантією є те, що свобода слова, як і свобода ринку, дають нам змогу жити в чеснотах і заохочувати інших жити так само.

Ключова помилка Карлсона — у вірі в те, що існує колективне «ми», якому шкодить вільний ринок. І ця помилка очевидна. Ми можемо перерозподілити блага ринку, давши більше одним, але забравши в інших. Будь-яке втручання в ринок — це взаємна поступка. Врядигоди така поступка може бути потрібна. Проте довіряти елітній касті визначати, які групи повинні мати зиск коштом якихось інших груп, прямо суперечить принципам правового суспільства, а в підсумку суперечить також індивідуумам й успіхам нації.

Ринки є природним породженням людської натури і природних прав. Ви володієте собою і своєю працею — і ніхто не має права

забирати у вас вашу працю задля добробуту колективу, не надавши вам справедливої компенсації. Успіх вільних ринків полягає саме в тому, що він відбиває істину людської природи: наше бажання творити, набувати, володіти й контролювати середовище навколо нас. Як і в інших утопічних схемах, бажання змінювати людську природу через повалення особистих прав приречене і на невдачу, і на тиранію.

Говорячи мовою експлуатації, «консерватори за спільне благо» переходять на риторику лівих, прагнучи соціально консервативних цілей. А стверджуючи, що побудова сімейних комірок є справою економічної системи, «консерватори за спільне благо» припускаються серйозної категорійної помилки і впадають уже в абсолютний марксистський матеріалізм, за яким усяку діяльність людства можна пояснити економічною системою. Економічні системи, які діють, створюють добробут. Духовні та культурні системи, які діють, створюють функціональні сім'ї. Тисячі років люди, які жили в найгірших економічних умовах, одружувалися, створювали сім'ї, ходили в церкви. Потім, з появою вільних ринків, структура сім'ї півтора століття залишалася незмінною. Аж тут, із приходом лівацьких соціальних змін, сім'я розсипалася. Пояснювати друге через перше — значить прив'язувати майбутнє суспільного ладу до абсолютного зменшення людського добробуту, створюючи цим не тільки хибне, але й небезпечне змішування. А якщо додати до цього ополоник демагогії, вариво стане ще токсичнішим.

Проте Карлсон іде ще далі. Він відкрито пристає на схему урядового планування від Елізабет Воррен. Після того як Воррен презентувала низхідний план урядового керування, що, за її словами, полягав у «агресивному втручанні від імені американських робітників», Карлсон вільно цитував його, користуючись її риторикою: «Звісно, ці компанії вимахують прапором, але вони не мають ніякої вірності або відданості Америці... Політики люблять казати, що піклуються про робочі місця для американців. Але багато десятиліть поспіль ті самі політики говорили про «принципи вільного ринку» й відмовлялися втручатися в ринки від імені американського робітника. Відтак Карлсон додає: «Чи здається вам тут бодай одне слово неправильним? Гадаю, ні... Воррен звучить, як Дональд Трамп у найвищому ступені»[302]. Карлсон також критикував таких інвесторів, як Пол Сінгер, називаючи їх

«капіталістичними стерв'ятниками», за те, що вони купують компанії, а потім переміщують їх деінде або зменшують в обсязі, щоб зробити прибутковішими. І ніде ані Карлсон, ані будь-хто інший із «консерваторів за спільне благо» не пояснює, як саме він планує підтримувати процвітання економіки вільного ринку, прибравши з нього механізми, які дозволяють ринку функціонувати.

Наша культура економічних прав створює не лише динамічність, а й більш динамічних американців. Економічна свобода заохочує нас кувати залізо, творити, втілювати свої мрії, ставати підприємцями, змагатися й перемагати. Карлсон багато разів висловлювався проти цієї культури. Коли я брав у нього інтерв'ю 2019 року, він наголошував на тому, що несправедливо чекати від американців, щоб вони виїхали з міст, де жили й померли їхні предки, і пропонував заборонити законом безпілотні вантажівки, щоб зберегти робочі місця за водіями-далекобійниками. Багато американців із цим вочевидь згодні: у наш час люди переїжджають рідше, попри те, що подорожувати загалом стало легше. У 50-ті роки один із п'ятьох американців змінював місце проживання щороку, нині показник упав до одного з десятьох[303]. І частота створення стартапів в Америці падає дуже стрімко, особливо серед молоді[304]. Молоді американці, що далі, то більше, звикають до ідеї великого уряду, який надає широкий спектр соціальних послуг, — і не можна вважати збігом те, що вони виявляють дедалі більше антипатії до економічних свобод.

Культуру економічних свобод підміняє собою культура економічних очікувань. А культура економічних очікувань неминуче веде до культури економічної тиранії.

Висновок

Другий крок у руйнуванні Америки — це підрив нашої культури прав на користь культури урядової протекції. Знову-таки, це означає підрив взаємної довіри, як особистої, так і суспільної, на користь культури натовпу, пожадливого до публічних пересудів і лицемірної доброчесності, та всеосяжного уряду, яким керують одні за кошти інших. І в цій культурі будь-яка гаряча тема відчувається як точка

розриву, а кожне політичне рішення здається питанням життя і смерті.

Наша уніоністська культура колись була вільноплинною, хаотичною і буйною, мотивованою розумінням того, що особисті права повинні домінувати, але мусять бути збалансовані нашими соціальними інститутами. Проте цей баланс — особистих прав, захищених державою, і суспільних обов'язків, до яких спонукають соціальні інститути, — було повалено альтернативною культурою дезінтеграціоністів. Культура дезінтеграціонізму обіцяє особисті гарантії, забезпечувані урядом, — гарантії позитивної «свободи» від нестач і страхів замість негативних свобод, якими є свобода слова й пригоди. І на додачу обов'язки, створені натовпом і нав'язані культурною елітою, яка в кращому разі байдужа, а в гіршому — цілковито ворожа інститутам церкви та сім'ї.

Дезінтеграціоністська культура перемагає, тому що це культура очікувань, а не обов'язків. Джон Кеннеді якось радив американцям питати не про те, що країна може зробити для них, а що вони можуть зробити для країни. Це формулювання було наполовину хибним: американці створили культуру, в якій дії від імені родини, бізнесу, громади чи країни мали бути, по суті, ідентичними. Але половина правди в цій формулі також була: американці просили тільки про шанс на свободу.

Культура дезінтеграціонізму відкидає свободу на користь безпеки. Вона виснажує, а не наповнює енергією; плекає дух утриманства, а не підприємництва. Зрештою, уніоністська культура була культурою, що покладалася на прагнення індивідуумів, на силу суспільних інститутів, на бажання свободи, — усе те, що, на думку батьків-засновників, характеризувало американців. Дезінтеграціоністська культура покладається на ту натуру індивідуумів, якій осоружні ризики, на слабкість суспільних інститутів, на бажання безпеки, що переважає над прагненням свободи.

Дезінтеграціоністи роблять ставку на те, що люди корисливі, жадібні, егоїстичні, що вони радше зазіхатимуть на свободу інших, ніж уболіватимуть за неї. Але така ставка колись призведе до трагедії. Наша культура — наче шлюб: життєздатна лише за умови взаємної поваги партнерів та коли кожен з партнерів очікує від себе більше,

ніж від іншого. Якщо дезінтеграціоністська культура переможе, результатом буде не нова культура, а національне розлучення.

213 У вужчому сенсі означає образливе «негр», у ширшому — будь-яке табуйоване в публічній лексиці слово. — *Прим. наук. ред.*

214 Herbert Marcuse, "Repressive Tolerance" (1965), marcuse.org/herbert/pubs/60spubs/65repressivetolerance.htm [дата звернення: 20.03.2021].

215 Eve Fairbanks, "The 'Reasonable Rebels," Washington Post, 29 серпня 2019 р., washingtonpost.com/outlook/2019/08/29/conservatives-say-weve-abandoned-reason-civility-old-south-said-that-too/?arc404=true [дата звернення: 20.03.2021].

216 Адгократія — тип управління, протилежний бюрократії, що ґрунтується на гнучкості, спонтанності та тимчасовості. — *Прим. наук. ред.*

217 Kevin D. Williamson, The Smallest Minority (Washington, DC: Gateway Editions: 2019)

218 "ACLU Case Selection Guidelines: Conflicts between Competing Values or Priorities," WSJ.com, 21 червня 2018 р., http://online.wsj.com/public/resources/documents/20180621ACLU.pdf?mod=article_inline [дата звернення: 20.03.2021].

219 Ben Shapiro, "INSANE: ACLU Now Opposes Accused Having So Many Rights, All to Bash Trump," DailyWire.com, 16 листопада 2018 р., dailywire.com/news/insane-aclu-now-opposes-accused-students-having-so-ben-shapiro [дата звернення: 20.03.2021].

220 Токвілль Алексіс де. Про демократію в Америці.

221 Там само.

222 Jon Ronson, "How One Stupid Tweet Blew Up Justine Sacco's Life," NYTimes .com, 15 жовтня 2015 р., nytimes.com/2015/02/15/magazine/how-one-stupid-tweet-ruined-justine-saccos-life.html [дата звернення: 20.03.2021].

223 Associated Press, "Mozilla CEO Resignation Raises Free-Speech Issues," USA Today.com, 4 квітня 2014 р., usatoday.com/story/news/nation/2014/04/04/mozilla-ceo-resignation-free-speech/7328759/ [дата звернення: 20.03.2021].

224 Чорні євреї (Black Hebrew Israelites, або African Hebrew Israelites) — групи афроамериканців, що вважають себе нащадками древніх ізраїльтян, сповідуючи власну інтерпретацію Біблії. — *Прим. наук. ред.*

225 Caitlin Flanagan, "The Media Botched the Covington Catholic Story," The Atlantic.com, 23 січня 2019 р., theatlantic.com/ideas/archive/2019/01/media-must-learn-covington-catholic-story/581035/ [дата звернення: 20.03.2021].

226 Adam Johnson, "Sarah Silverman: Anger Over Political Correctness Is a Sign of Being Old," Alternet.org, 16 вересня 2015 р., alternet.org/2015/09/sarah-silverman-anger-over-political-correctness-sign-being-old-video/ [дата звернення: 20.03.2021].

227 Francesca Bacardi, "Sarah Silverman Fired from New Movie for Blackface Photo," PageSix.com, 12 серпня 2019 р., pagesix.com/2019/08/12/sarah-silverman-fired-from-new-movie-for-blackface-photo/ [дата звернення: 20.03.2021].

228 Elahe Izadi, "Hannah Gadsby Broke Comedy. So What's She Building Now?," WashingtonPost.com, 12 липня 2019 р., washingtonpost.com/lifestyle/style/hannah-gadsby-broke-comedy-so-whats-she-building-now/2019/07/11/3f720124-a27d-11e9-bd56-eac6bb02d01d_story.html [дата звернення: 20.03.2021].

229 Волтер Кронкайт (1916–2009) — ведучий вечірніх новин на каналі CBS у 60–70-ті роки, якого називали «найбільш гідною довіри людиною в Америці». — *Прим. пер.*

230 Aude White, "On the Cover: In Conversation with Jimmy Kimmel," New York, 30 жовтня — 12 листопада, 2017 р., nymag.com/press/2017/10/on-the-cover-in-conversation-with-jimmy-kimmel.html [дата звернення: 20.03.2021].

231 Ben Shapiro, “Media Matters Makes America a Worse Place, One Bad Faith Hit at a Time,” DailyWire.com, 11 березня 2019 р., dailywire.com/news/media-matters-makes-america-worse-place-one-bad-ben-shapiro [дата звернення: 20.03.2021].

232 Jennifer Medina, “Bernie Sanders Retracts Endorsement of Cenk Uygur After Criticism,” NYTimes.com, 13 грудня 2019 р., nytimes.com/2019/12/13/us/politics/bernie-sanders-cenk-uygur.html [дата звернення: 20.03.2021].

233 Michael S. Roth, “Don’t Dismiss ’Safe Spaces,’” NYTimes.com, 29 серпня 2019 р., nytimes.com/2019/08/29/opinion/safe-spaces-campus.html [дата звернення: 20.03.2021].

234 “Spotlight on Speech Codes 2020,” TheFire.org, thefire.org/resources/spotlight/reports/spotlight-on-speech-codes-2020/ [дата звернення] .

235 Видавництво «Наш Формат» готує до друку їхню книжку The Coddling of the American Mind: How Good Intentions and Bad Ideas Are Setting Up a Generation for Failure. — *Прим. ред.*

236 Greg Lukianoff and Jonathan Haidt, “The Coddling of the American Mind,” TheAtlantic.com, вересень 2015 р., theatlantic.com/magazine/archive/2015/09/the-coddling-of-the-american-mind/399356/ [дата звернення: 20.03.2021].

237 Celine Ryan, “POLL: Most Young Americans Support ’Hate Speech’ Exemption in First Amendment,” CampusReform.org, 25 жовтня 2019 р., campusreform.org/?ID=13916 [дата звернення: 20.03.2021].

238 Julia Alexander, “YouTube Revokes Ads from Steven Crowder Until He Stops Linking to His Homophobic T-shirts,” TheVerge.com, 5 червня 2019 р., theverge.com/2019/6/5/18654196/steven-crowder-demonetized-carlos-maza-youtube-homophobic-language-ads [дата звернення: 20.03.2021].

239 “YouTube Bans ’Malicious Insults and Veiled Threats,’” BBC.com, 11 грудня 2019 р., bbc.com/news/technology-50733180 [дата звернення: 20.03.2021].

240 Matt Drake, “Researcher Who Lost Job for Tweeting ’Men Cannot Turn into Women’ Loses Employment Tribunal,” Independent.co.uk, 19 грудня 2019 р., independent.co.uk/news/uk/home-news/maya-forstater-transgender-test-case-equalities-act-employment-tribunal-a9253211.html [дата звернення: 20.03.2021].

241 Aja Romano, “J. K. Rowling’s Latest Tweet Seems Like Transphobic BS. Her Fans Are Heartbroken,” Vox.com, 19 грудня 2019 р., vox.com/culture/2019/12/19/21029852/jk-rowling-terf-transphobia-history-timeline [дата звернення: 20.03.2021].

242 Eugene Volokh, “You Can Be Fined for Not Calling People ’Ze’ or ’Hir,’ If That’s the Pronoun They Demand That You Use,” WashingtonPost.com, 17 травня 2016 р., washingtonpost.com/news/volokh-conspiracy/wp/2016/05/17/you-can-be-fined-for-not-calling-people-ze-or-hir-if-thats-the-pronoun-they-demand-that-you-use/ [дата звернення: 20.03.2021].

243 Richard Stengel, “Why America Needs a Hate Speech Law,” WashingtonPost .com, 29 жовтня 2019 р., washingtonpost.com/opinions/2019/10/29/why-america-needs-hate-speech-law/ [дата звернення: 20.03.2021].

244 Karl Marx, Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie (1844).

245 Маркс Карл, Енґельс Фрідріх. Маніфест комуністичної партії / пер. з нім. Київ : Вперед, 2010. 55 с.

246 Danielle Kurtzleben, “We’re All Getting Married Too Late,” USNews.com, 14 лютого 2014 р., usnews.com/news/blogs/data-mine/2014/02/14/think-were-all-getting-married-super-late-think-again [дата звернення: 20.03.2021].

247 Ben Wattenberg, The First Measured Century, “Family,” PBS.org, pbs.org/fmc/book/4family9.htm [дата звернення: 20.03.2021].

248 “Trends in Premarital Childbearing: 1930-1994,” Census.gov, жовтень 1999 р. census.gov/prod/99pubs/p23-197.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

249 Christina Hoff Sommers, "Reconsiderations: Betty Friedan's 'The Feminine Mystique,'" NYSun.com, 17 вересня 2008 р., nysun.com/arts/reconsiderations-betty-friedans-the-feminine/86003/ [дата звернення: 20.03.2021].

250 Betty Friedan, The Feminist Mystique (New York: Norton, 2001), 480.

251 Betty Friedan, It Changed My Life (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1998), 397 [дата звернення: 20.03.2021].

252 Simone de Beauvoir, The Second Sex (New York: Vintage Books, 1989), 97, 486.

253 Sue Ellin Browder, "Kinsey's Secret: The Phony Science of the Sexual Revolution," CrisisMagazine.com, 28 травня 2012 р., crisismagazine.com/2012/kinseys-secret-the-phony-science-of-the-sexual-revolution [дата звернення: 20.03.2021].

254 Caleb Crain, "Alfred Kinsey: Liberator or Pervert?," New York Times, 3 жовтня 2004 р., nytimes.com/2004/10/03/movies/alfred-kinsey-liberator-or-pervert.html [дата звернення: 20.03.2021].

255 James H. Jones, Alfred C. Kinsey: A Life (New York: Norton, 1997), 524–25.

256 Herbert Marcuse, Eros and Civilization (Boston: Beacon Press, 1974), 5.

257 Там само, 227–28.

258 Theodor Adorno, The Authoritarian Personality (London: Verso, 2019), 727–28.

259 Jeremiah Morelock, "Introduction: The Frankfurt School and Authoritarian Populism—A Historical Outline," у книзі J. Morelock, ed., Critical Theory and Authoritarian Populism (London: University of Westminster Press), 15-16.

260 Amity Shlaes, Great Society: A New History (New York: Harper, 2019), 98–99.

261 "Cory Booker Claims Catholic Schools Use Religion to 'Justify' Discrimination," Grabien News, 11 жовтня 2019 р., news.grabien.com/story-cory-booker-claims-catholic-schools-use-religion-justify-dis [дата звернення: 20.03.2021].

262 Michael R. Strain, "Beto O'Rourke's Bad Idea to Punish Conservative Churches," Bloomberg.com, 16 жовтня 2019 р., bloomberg.com/opinion/articles/2019-10-16/beto-o-rourke-s-bid-to-end-tax-exemptions-for-churches [дата звернення: 20.03.2021].

263 Jayme Deerwester, "Chris Pratt Defends Church after Ellen Page Calls It 'Infamously Anti-LGBTQ,'" USAToday.com, 10 лютого 2019 р., usatoday.com/story/life/people/2019/02/10/ellen-page-calls-out-chris-pratt-over-anti-lgbtq-church-affiliation/2831293002/ [дата звернення: 20.03.2021].

264 Kory Grow, "Ellie Goulding, Salvation Army Clash Over Gay Rights and Halftime Performance," RollingStone.com, 14 листопада 2019 р., rollingstone.com/music/music-news/ellie-goulding-salvation-army-gay-rights-912521/ [дата звернення: 20.03.2021].

265 Timothy Bella, "A Gay Catholic Schoolteacher Was Fired for His Same-Sex Marriage. Now, He's Suing the Archdiocese," WashingtonPost.com, 12 липня 2019 р., washingtonpost.com/nation/2019/07/12/cathedral-high-school-lawsuit-archdiocese-indianapolis-joshua-payne-elliott/ [дата звернення: 20.03.2021].

266 "Catholic Charities Pulls Out of Adoptions," WashingtonTimes.com, 14 березня 2006 р., washingtontimes.com/news/2006/mar/14/20060314-010603-3657r/ [дата звернення: 20.03.2021].

267 Emma Green, "Even Nuns Aren't Exempt from Obamacare's Birth Control Mandate," TheAtlantic.com, 14 липня 2015, theatlantic.com/politics/archive/2015/07/obama-beats-the-nuns-on-contraception/398519/ [дата звернення: 20.03.2021].

268 Marc Thiessen, "Hillary Clinton's War on Faith," NYPost.com, 15 жовтня 2016 р., nypost.com/2016/10/15/hillary-clintons-war-on-faith/ [дата звернення: 20.03.2021].

269 Ed Pilkington, "Obama Angers Midwest Voters with Guns and Religion Remark," TheGuardian.com, 14 квітня 2008 р., theguardian.com/world/2008/apr/14/barackobama.uselections2008 [дата звернення: 20.03.2021].

270 Yuval Levin, "Conservatism in an Age of Alienation," Modern Age (весна 2017 р.), eppc.org/publications/conservatism-in-an-age-of-alienation/ [дата звернення: 20.03.2021].

271 Chris Cillizza, "President Obama's Amazingly Emotional Speech on Gun Control," WashingtonPost.com, 5 січня 2016 р., washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/01/05/president-obamas-amazingly-emotional-speech-on-gun-control-annotated/ [дата звернення: 20.03.2021].

272 "'A Human Rights Crisis': US Accused of Failing to Protect Citizens from Gun Violence," TheGuardian.com, 12 вересня 2018 р., theguardian.com/us-news/2018/sep/12/us-gun-control-human-rights-amnesty-international [дата звернення: 20.03.2021].

273 Kate Sullivan і Eric Bradner, "Beto O'Rourke: 'Hell, Yes, We're Going to Take Your AR-15, Your AK-47,'" CNN.com, 13 вересня 2019 р., cnn.com/2019/09/12/politics/beto-orourke-hell-yes-take-ar-15-ak-47/index.html [дата звернення: 20.03.2021].

274 "Senator-elect Elizabeth Warren Plans to Advocate for Gun Control, Assault Weapons Ban in US Senate," MassLive.com, 19 грудня 2012 р., masslive.com/politics/2012/12/senator-elect_elizabeth_warren_2.html [дата звернення: 20.03.2021].

275 Michael Bowman, "Obama Calls for Action on Gun Violence" VOA News, 14 січня 2013 р., voanews.com/usa/obama-calls-action-gun-violence [дата звернення: 20.03.2021].

276 Leah Libresco, "I Used to Think Gun Control Was the Answer. My Research Told Me Otherwise," WashingtonPost.com, 3 жовтня 2017 р., washingtonpost.com/opinions/i-used-to-think-gun-control-was-the-answer-my-research-told-me-otherwise/2017/10/03/d33edca6-a851-11e7-92d1-58c702d2d975_story.html [дата звернення: 20.03.2021].

277 John Paul Stevens, "Repeal the Second Amendment," NYTimes.com, 27 березня 2018, nytimes.com/2018/03/27/opinion/john-paul-stevens-repeal-second-amendment.html [дата звернення: 20.03.2021].

278 Rebecca Savransky, "Connecticut Governor: There's Blood on the NRA's Hands," TheHill.com, 11 березня 2018 р., thehill.com/blogs/blog-briefing-room/news/377831-connecticut-governor-theres-blood-on-the-nras-hands [дата звернення: 20.03.2021].

279 Cillizza, "President Obama's Amazingly Emotional Speech on Gun Control."

280 J. D. Tuccille, "What Will Gun Controllers Do When Americans Ignore an 'Assault Weapons' Ban?," Reason.com, 21 червня 2016 р., reason.com/2016/06/21/what-will-gun-controllers-do-when-americ/ [дата звернення: 20.03.2021].

281 David DeGrazia, "Gun Rights Include the Right Not to Be Shot," Baltimore Sun, 15 березня 2016 р., baltimoresun.com/opinion/op-ed/bs-ed-shooting-rights-20160315-story.html [дата звернення: 20.03.2021].

282 Brad Slager, "CNN Gets Rewarded For, and Brags About, the Disastrous Parkland Town Hall," SunshineStateNews.com, 21 березня 2019 р., sunshinestatenews.com/story/cnn-gets-rewarded-and-brags-about-disastrous-parkland-town-hall [дата звернення: 20.03.2021].

283 Associated Press, "Superstore Chain Fred Meyer to Stop Selling Guns and Ammo," LATimes.com, 17 березня 2018 р., latimes.com/nation/la-na-fred-meyer-guns-20180317-story.html [дата звернення: 20.03.2021].

284 Kate Gibson, "Kroger to Stop Selling Guns of All Kinds," CBSNews.com, 19 березня 2018 р., cbsnews.com/news/kroger-to-stop-selling-guns-of-all-kinds/ [дата звернення: 20.03.2021].

285 Токвілль Алексіс де. Про демократію в Америці.

286 Ben Shapiro, "The AOC School of Economics," Creators Syndicate, 24 січня 2020, grandforksherald.com/opinion/columns/4878100-Ben-Shapiro-The-AOC-School-of-Economics [дата звернення: 20.03.2021].

287 Творче руйнування — структурна зміна в економіці, що передбачає витіснення з ринку компаній чи галузей з морально застарілими методами виробництва, технологіями,

асортиментом тощо у зв'язку з появою на ринку компаній-конкурентів, що активно впроваджують інновації.

Поняття вперше використав німецький економіст Вернер Зомбарт у книжці «Війна та капіталізм», а популяризував австрійський економіст Йозеф Шумпетер у книжці «Капіталізм, соціалізм і демократія». — *Прим. наук. ред.*

288 Tara Golshan, "Read: Bernie Sanders Defines His Vision for Democratic Socialism in the United States," Vox.com, 12 червня 2019 р., vox.com/2019/6/12/18663217/bernie-sanders-democratic-socialism-speech-transcript [дата звернення: 20.03.2021].

289 Edward Conard, The Upside of Inequality (New York: Penguin, 2016).

290 Dierdre Nansen McCloskey, "Equality vs. Lifting Up the Poor," Financial Times, 12 серпня 2014 р., deirdremccloskey.com/editorials/FTAug2014.php [дата звернення: 20.03.2021].

291 Doyle McManus, "Most 2020 Democrats Say Capitalism Is a System That Needs Fixing," Los Angeles Times, 20 березня 2019 р., latimes.com/politics/la-na-pol-democrats-socialism-capitalism-20190320-story.html [дата звернення: 20.03.2021].

292 "Hillary Clinton: Being a Capitalist 'Probably' Hurt Me in Dem Primaries," Real ClearPolitics.com, 2 травня 2018 р., realclearpolitics.com/video/2018/05/02/hillary_clinton_being_a_capitalist_probably_hurt_me_in_dem_primaries.html [дата звернення: 20.03.2021].

293 "Noah: For Progressive White People, Being Called Rich Is Equivalent to the 'N-Word,'" Grabien.com, grabien.com/story.php?id=265585 [дата звернення: 20.03.2021].

294 William McGurn, "Must Freedom Destroy Itself?," Wall Street Journal, 7 червня 2019 р., wsj.com/articles/must-freedom-destroy-itself-11559944247. [дата звернення: 20.03.2021].

295 Terry Schilling, "How to Regulate Pornography," FirstThings.com, листопад 2019 р., firstthings.com/article/2019/11/how-to-regulate-pornography [дата звернення: 20.03.2021].

296 Joseph Schumpeter, Capitalism, Socialism, and Democracy (New York: Harper Perennial, 2008), 143.

297 У видавництві «Наш Формат» планується до друку книжка Рода Дреєра — Live Not by Lies: A Manual for Christian Dissidents. — *Прим. ред.*

298 Various, "Against the Dead Consensus," FirstThings.com, 21 березня 2019 р., firstthings.com/web-exclusives/2019/03/against-the-dead-consensus [дата звернення: 20.03.2021].

299 Член «Руху чаювання» (*англ.* The Tea Party movement). «Рух чаювання» — консервативно-лібертаріанський політичний рух у США, одним із ключових вимог якого є зменшення податків і ролі держави в економіці. — *Прим. наук. ред.*

300 Senator Marco Rubio, "Catholic Social Doctrine and the Dignity of Work," Catholic University of America, 5 листопада 2019 р., rubio.senate.gov/public/_cache/files/6d09ae19-8df3-4755-b301-795154a68c59/C58480B07D02452574C5DB8D603803EF.final---cua-speech-11.5.19.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

301 Ben Shapiro, "America Needs Virtue Before Prosperity," NationalReview.com, 8 січня 2019 р., nationalreview.com/2019/01/tucker-carlson-populism-america-needs-virtue-before-prosperity/ [дата звернення: 20.03.2021].

302 Isaac Stanley-Becker, "'She Sounds like Trump at His Best': Tucker Carlson Endorses Elizabeth Warren's Economic Populism," Washington Post, 6 червня 2019 р., washingtonpost.com/nation/2019/06/06/she-sounds-like-trump-his-best-tucker-carlson-endorses-elizabeth-warrens-economic-populism/ [дата звернення: 20.03.2021].

303 Sabrina Tavernise, "Frozen in Place: Americans Are Moving at the Lowest Rate on Record," New York Times, 20 листопада 2019 р., nytimes.com/2019/11/20/us/american-workers-moving-states-.html?action=click&module=Latest&pgtype= Homepage [дата звернення: 20.03.2021].

304 Leigh Buchanan, “American Entrepreneurship Is Actually Vanishing. Here’s Why,” Inc.com, травень 2015 р., inc.com/magazine/201505/leigh-buchanan/the-vanishing-startups-in-decline.html [дата звернення: 20.03.2021].

Розділ 5

Американська історія

Історія Америки завжди була полем для суперечок. У нашій спільній історії можна відшукати коріння американської філософії та культури. Утім, наша історія сповнена складнощів: героїзмом і візіями, ідеалізмом та хоробрістю... але й утисками і жорстокістю також. Позаяк американська історія, як і всяка інша, містить у собі багато відтінків сірого — далебі, жодна особа, країна або нація не може бути універсально доброю або злою скрізь у часі й просторі — легко помилитися, визначаючи головний рушій історії Америки. Якщо стояти надто близько до картини, ми бачитимемо в американській історії набір точок начебто випадкових добрих та злих діянь і не сприйматимемо її цілісно. А як відійти трохи далі, картина чіткіша. Коли ми дивимося широко — вивчаємо історію нашої нації та інших країн, спостерігаємо страждання і варварство, які проявлялися фактично по всьому світі, — то нам легше збагнути, що в американській історії світлого більше, ніж темного. Насправді справедливим буде сказати, що, коли Америка брала участь у злодіяннях, спільних для всього людства, вона зробила для світу і чимало добра — до того ж добра унікального. Без Америки світ давно потонув би в тиранії; без Америки довершеність особистих прав давно затьмарив би колективізм; так само давно занепала б ідея мультиетнічної демократії.

Уніоністська історія Америки — це спільна історія трагедій і тріумфів, заснована на віруваннях та переконаннях. Це історія американської винятковості; вона оповідає, чим Америка вирізняється у світі. І це також оповідь про нашу філософію і культуру, що коріняться в засадничих ідеалах, які з часом набували дедалі ширшого вираження. Це оповідь про моральну імунну систему Америки, яку атакувало кілька потужних вірусів, внаслідок чого

політичний організм не один раз перебував на межі загибелі, проте знов і знов одужував і виходив переможцем. Щоразу, як імунна система Америки долає черговий вірус, вона міцнішає.

На погляд дезінтеграціоністів, американська історія — плід отруйного дерева: історія, що проросла із гнилого насіння, пустила потворне коріння в чужому ґрунті й галузилася в ньому, наче метастази ракової пухлини. Уніоністи, на противагу, вважають, що наша історія проросла з дивовижного насіння. Із часом дерево, яке дало це насіння, ставало вищим, міцнішим, прямішим. Так, у цього дерева є хворі гілки, які слід було обрізати, — і ці процедури часто призводили майже до повної загибелі всього дерева. Але із часом обрізання дали здоровіше дерево. Крім того, його зміцненню сприяло прищеплення на дерево дедалі більшого числа нових американців, від чого стовбур товстішав, а вся рослина набиралася витривалості й стійкості.

Зауважмо, ніщо із цього не означає, що американська історія не мала темних сторінок, — особливо у ставленні до корінних і чорношкірих американців. Проте можна стверджувати, що в Америці добро і сила перемагають жах — не завжди, не одразу, а радше із часом, завдяки відданості засадам філософії та культури. Історія Сполучених Штатів є оповіддю про заснування Америки — заснування на ґрунті свободи, спільних переконань, сформульованих у Декларації незалежності й Конституції США; вона є оповіддю про націю, яка прагнула подолати свій первісний гріх рабства і поклала на це сотні тисяч життів; це оповідь про країну, яка поступово поширює права, гарантовані засадничими документами, на чорношкірих американців, жінок і розмаїті меншини. Це оповідь про націю, яка звільнила світ від нацизму й комунізму, яка підняла світову економіку й витягнула мільярди людей із бідності. Це оповідь, яку очорнюють ганебні діяння — жорстоке ставлення до корінного населення, поневолення чорношкірих, обмеження у правах китайців і євреїв, — проте в цій оповіді добро і сила перемагають жах.

З історичного погляду уніоністів, Америка завжди була великою. Стисло кажучи, уніоністи називають три ключові принципи: по-перше, Америка була народжена зі славними ідеалами; по-друге, ці ідеали єднали Америку із часом дедалі тісніше, стримуючи розділення

за вузькофракційними інтересами, і відданість цим ідеалам стояла в центрі американського прогресу; і по-третє, світ дістав багато користі від сили й величі Америки.

Ті, хто найпалкіше змагався за єдність Америки, із цим згодні. 4 березня 1861 року Абрагам Лінкольн стояв на сходах тоді ще недобудованого Капітолію у Вашингтоні, проголошуючи свою першу інавгураційну промову. Тоді вже відчувалася загроза неминучої війни, яка коштуватиме Америці більше життів, ніж усі інші її війни, взяті разом, і Лінкольн закликав американців загадати, що всі вони, зрештою, є братами. «Ми не вороги, ми друзі, — казав він. — Нам не можна бути ворогами. Хай як вируватимуть пристрасті, наших приязних зв'язків їм не розірвати. Містичні струни пам'яті, що тягнуться від кожного поля битви і могили патріота до кожного живого серця й домашнього вогнища над усією нашою широкою землею, хай ці струни пам'яті лунають у хорі Єдності, коли їх знову торкнуться кращі янголи нашої людської природи, а це станеться неодмінно!»

Пам'ять.

Люди повинні мати спільну історію, якщо вони хочуть бути народом. Коли американський народ зростав, долучаючи до себе нові групи, змінювалась і наша історія. Але належить ця історія нам усім — тому ми маємо пам'ятати її. Або ми поділяємо одне минуле, або даємо йому розділити нас.

Щоб зрозуміти, як історія розділяє Америку в наш час, варто стисло розглянути традиційний, уніоністський, погляд на історію. Ця її версія не чорно-біла, тут немає спроб заретушувати всі вади Америки. Натомість уніоністи ґрунтуються на засадах американської філософії та культури, тобто розглядають американську історію як таку, що з часом виправляє власні помилки. Цей погляд стверджує, що, дотримуючись наших принципів, ми залишаємося вірними як нашій історії, так і нашій доброчесності.

Покоління революції: славний початок

Історія Америки, звісно, бере початок за багато століть до історії Сполучених Штатів. Корінні народи населяли Америку впродовж

тисячоліть, перш ніж її відкрив для себе Захід, коли 1492 року Христофор Колумб висадився на островах Вест-Індії. Європейські країни розпочали свою експансію в те, що вони назвали Новим Світом, майже одразу: спроби Британії колонізувати Північну Америку тривали з 1587 року, перші успішні поселення британців у Вірджинії з'явилися 1607-го, а переселенці-пуритани заснували свою колонію в Плімут-Року 1620 року. Для цілей уніоністського мислення, втім, правдива історія Сполучених Штатів бере відлік від революційного покоління — власне, від заснування Сполучених Штатів.

Це покоління складали неординарні особистості: Джордж Вашингтон, Томас Джефферсон, Джон Адамс, Бенджамін Франклін. То були начитані, розумні чоловіки, які переймалися питаннями відносин між мораллю і владою, між свободою та обов'язком. Система їхніх переконань заклала основу Декларації незалежності й Конституції США, перша з яких була спробою утвердити незмінні істини американської філософії, а друга — спробою втілити ці істини в дієвій формі уряду. Декларація незалежності знову проголосила унікально американські, проте, на думку її творців, самоочевидні істини:

> *[Щ]о всіх людей створено рівними; що Творець обдарував їх певними невідчужуваними правами, до яких належать життя, свобода і прагнення щастя; що уряди встановлюються між людьми на те, щоб забезпечувати ці права, а влада урядів походить зі згоди тих, ким вони управляють; і якщо будь-яка форма уряду стане згубною для досягнення цих цілей, правом народу є змінити або ліквідувати цей уряд та створити новий уряд, закладаючи в його основу такі принципи й організовуючи його владу в такі способи, які видаються народу найдоцільнішими для забезпечення своєї безпеки та щастя.*

Батьки-засновники були, певна річ, продуктом своєї епохи. Це значить, що від самого початку Америка страждала від суперечок між універсальною мораллю і властивою тим часам неспроможністю відповідати цій моралі. На момент заснування Америки рабство було звичайною річчю на всій планеті. Згідно з Ґенрі Луїсом Ґейтсом, у період між 1525 і 1866 роками трансатлантична работоргівля

доставила в Новий Світ 12,5 мільйона африканців. Усі вони пережили немислимо жахливе транспортування через Атлантичний океан до Нового Світу — так званий «Середній шлях», — під час якого багато з них загинули від хвороб і голоду або позбавили життя себе самі. Із тих 12,5 мільйона приблизно 10,7 мільйона прибули в Новий Світ. Загалом 388 тисяч опинилися безпосередньо в Північній Америці[305]. Цим, звісно, не можна виправдати жодне окреме викрадення, поневолення або продаж людської істоти — кожне з них є злочином перед людьми й Богом. Цим ми хочемо вказати на те, що Сполучені Штати аж ніяк не були окремішні в тому, що в добу свого заснування дозволяли рабовласництво.

Не була винятком і Британія. Британська влада не забороняла рабовласництва або работоргівлі у своїх колоніях. Така заборона з'явилася лише 1807 року, а повне звільнення рабів по всій імперії сталося 1833 року[306]. Насправді оригінал Декларації незалежності містив запропонований Томасом Джефферсоном пункт, у якому засуджувався британський уряд за ввезення рабів у Америку:

> *Він [король Георг III] вів жорстоку війну проти самої людської природи, порушуючи найсвященніші права на життя і свободу в особі людей з далекого народу, які ніколи не кривдили його, захоплюючи їх та поневолюючи в іншій земній півкулі або прирікаючи їх на жалюгідну смерть під час перевезення туди. ...Маючи на меті підтримання відкритого ринку, на якому люди будуть продаватися й купуватися, він опустився до того, що придушує будь-яку законодавчу спробу стримати цю ганебну торгівлю [тобто він опирається зусиллям, спрямованим на заборону работоргівлі].*

Цей пункт Декларації відхилили на вимогу делегатів Півдня. Проте цілком очевидно, що Декларація незалежності та її кредо «всі люди створені рівними» не мала на меті виключити із цього принципу рабів: вона охоплювала всіх і кожного. Ось чому колишній раб, «другий батько-засновник» Фредерік Дуґлас описував «великі принципи», що містяться в Декларації незалежності. Дуґлас стверджував: «Ті, хто підписали Декларацію незалежності, були сміливцями. Були вони й великими людьми — досить великими, щоб прославити свою епоху... Вони вірили в порядок, але не в порядок

тиранії. З ними нічого неправедного не було “погоджено”. З ними “остаточними” стали справедливість, свобода і людяність — але не рабство і не гноблення». Великий заклик Дуґласа про свободу виник зі звернення до тих принципів: «Чи поширюються на нас визначні принципи політичної свободи та природної справедливості, втілені в Декларації незалежності?»[307].

Багато батьків-засновників морально опиралися рабству, навіть якщо були готові змиритися з його існуванням для збереження союзу. Це не тому, що для них союз був вищим за їхні цінності. Вони вірили в те, що союз якнайкраще захистить і поширить права, які вони так високо цінували.

І хоча 41 із 56 засновників, що підписав Декларацію незалежності, володів рабами[308], багато хто з них відкрито висловлювалися проти рабства, включно з тими, хто був рабовласником. Джон Адамс казав: «Усі заходи нашої доброчесності мають бути залучені, щоб повністю звільнити Сполучені Штати від рабства... Я сам, усе моє життя, почував до рабовласництва глибоку відразу»[309]. Бенджамін Франклін, який очолював Товариство аболіціоністів Пенсільванії, проголошував: «Усе людство створено єдиним Всемогутнім, який про всіх дбає і всім надає однакові можливості для радості й щастя. Так учить нас християнська релігія, і політичні переконання американців повністю збігаються із цією позицією... [Ми] наполегливо просимо вашої уваги щодо предмета рабства — щоб ви дарували свободу тим нещасним, які в нашій вільній країні приречені на вічну неволю і... стогнуть у рабстві»[310]. Джон Джей, перший голова Верховного суду, стверджував: «Те, що люди моляться і борються за свою свободу і при цьому тримають інших у рабстві, є величезною непослідовністю, несправедливістю і навіть безбожністю»[311]. Джей і Александер Гамільтон були одними із засновників Нью-Йоркського товариства звільнення в 1787 році. Ґовернер Морріс називав рабство «нечестивим», «прокляттям небес для штатів, де воно існує»[312].

Навіть самі рабовласники усвідомлювали аморальність цього інституту. Джордж Вашингтон заявляв: «Я можу тільки сказати, що немає серед нині живих нікого, хто бажав би ухвалити план скасування [рабства] більше за мене»[313]. Багато батьків-засновників відпустили на волю своїх рабів, у тім числі й сам Вашингтон (хоча за

законами Вірджинії він не мав змоги звільнити рабів, які належали дітям його дружини)[314]. Джефферсон, який також був рабовласником і батьком дітей від жінки, яку тримав у неволі, Саллі Гемінгс — зведену сестру його першої дружини, — багато разів говорив про аморальність рабства, називав його «моральною плямою» і «мерзенним беззаконням»[315]. У 1778 році Джефферсон навіть подав проєкт закону про заборону ввезення рабів у Вірджинію, сподіваючись на «повне викорінення» рабства[316].

У північних штатах, певна річ, рабство було менш поширеним, і законодавці дуже рано почали скасовувати його. У 1777 році Вермонт у своїй конституції заборонив рабство для дорослих[317]. Пенсільванія в 1780-му ухвалила закон про поступове скасування рабства, який мав на меті покласти край цій практиці остаточно (хоча ті, хто були рабами до 1780 року, такими й залишилися за «дідівським застереженням»)[318]. У 1783-му рішення суду, яке відповідало конституції штату Массачусетс 1780 року, фактично скасувало рабовласництво[319]. До 1804-го законодавчо відмовилися від рабства Коннектикут, Род-Айленд, Нью-Гемпшир, Нью-Йорк і Нью-Джерсі.

«Північно-Західний ордонанс», підписаний Джорджем Вашингтоном 1787 року, заборонив рабство на нових територіях, які згодом стали штатами Огайо, Індіана, Іллінойс, Мічиган, Вісконсин і Міннесота. Як відзначав і Лінкольн у своїй промові в коледжі «Купер-Юніон» 1860 року, 22 з 29 осіб, що ухвалювали Конституцію, проголосували за «Ордонанс», 20 проголосували за відповідне законодавство, а 1 — Джордж Вашингтон — підписав його[320]. На момент ухвалення Конституції в Америці мешкало 60 тисяч вільних чорношкірих; 1830 року їх було вже 300 тисяч[321].

Конституція Сполучених Штатів — документ компромісний, створений для підтримки союзу, попри його серйозні внутрішні суперечності, — все ж таки заборонила ввезення в країну нових рабів із 1808 року. Сумнозвісне положення про «три п’ятих», за яким раби вважалися за «три п’ятих душі» в оцінюванні чисельності населення, насправді мало на меті запобігти зростанню сили рабовласницьких штатів — зарахування всіх рабів як населення різко збільшило б представництво південців у Конгресі без реального збільшення числа виборців із цих штатів. Так, це був компроміс — і проти цього

компромісу палко виступали противники рабства, такі як Морріс, який проголошував, що «мешканці Джорджії та Південної Кароліни, які мандрують до африканських узбереж і, порушуючи найсвященніший із законів людства, відривають цих нещасних від рідної землі, накладаючи на них прокляття найжорстокішої неволі, матимуть більше голосів в уряді, встановленому для захисту прав людини, ніж громадяни Пенсільванії або Нью-Джерсі, які із жахом позирають на ці осоружні діла»[322]. Якби ж Півдню не заборонили цього, рабовласники вповні скористалися б із чисельності своїх рабів задля збільшення пропорції свого представництва у владі. І якби союз не втримався, Південь став би самостійною незалежною нацією — країною, в якій рабовласництво, ймовірно, розрослося б значно ширше тих меж, яких воно сягнуло в Сполучених Штатах, і збереглося б на довше.

Конституція США прямо не згадує рабства і рабовласництва, уникаючи юридичної фіксації цього явища у федеральному законі. Як сказав пізніше Лінкольн: «Так це приховано в Конституції, як хворий ховає свою виразку або пухлину, яку не насмілюється відрізати одразу, щоб не сплисти кров'ю, хоч і обіцяє собі, що розпочне відрізання, коли настане час»[323]. Джеймс Медісон, батько Конституції, погоджуючись, писав, що було б хибним вписати в Конституцію бодай якесь припущення того, що «людина може бути в чиємусь володінні»[324].

Так чи інакше, ідеали батьків-засновників не позбавили рабство життєздатності. Хоча багато з них вірили в те, що рабство має з плином часу згаснути саме собою, винайдення бавовноочисної машини («котон-джина») зробило рабство економічно вигіднішим, від чого попит на рабів на Півдні різко зріс. У 1781 році загальне населення Америки становило 3,5 мільйона: близько 575 тисяч із них були раби. У 1801-му ці цифри досягли 5,3 мільйона і 900 тисяч відповідно, а до 1830-го в рабстві у Сполучених Штатах перебувало 2 мільйони осіб із загального населення в 12,8 мільйона[325]. Джефферсон мав рацію, коли передрікав, що рабство рано чи пізно скінчиться катастрофою як моральне зло, засуджуване самим Богом: «Я тремчу від думки про долю моєї країни, коли згадую про справедливість Божу, про те, що його правосуддя не може дрімати вічно: враховуючи цифри, природу й самі лише природні ресурси, повний оберт колеса

фортуни й докорінна зміна становища є можливою — і це станеться через надприродне втручання! Всевишній не має такої властивості, яка могла б стати на наш бік у цій боротьбі»[326]. Неспроможність американців реалізувати засадничі ідеали Декларації незалежності ще дасть криваві плоди.

Рушай на Захід, юначе!

У перші десятиліття після заснування Сполучених Штатів єдиною масовою тенденцією, що переважала в країні, було поширення американської присутності по всьому континенті. Цій тенденції сприяли чотири головні чинники: непохитна хоробрість і заповзятливість американців, які перетинали величезні простори, щоб пустити корені на далекій землі, розселяючись сім'ями; спроможність американського федерального уряду набувати все нових земель через договори з найсильнішими державами світу; порушення прав корінного населення; і розпалювання морального конфлікту між Півднем і Північчю через рабство.

Сьогодні ми воліємо не згадувати про подвиг мільйонів чоловіків і жінок, які перейшли через гори та ріки в пошуках нових можливостей, — без захисту сильного уряду, який мав би вберегти їх від голоду й злиднів. А це були міцні духом люди, які полишили обжиті місця й рушили на пошуки нового життя. Ті американці, що перетнули континент, засновуючи на своєму шляху міста й ферми, були суворими й готовими до всього. Їх також вабила начебто не займана земля по той бік Аппалачів — з усією її красою і гаданою родючістю. На початку XIX століття на території майбутньої континентальної частини Штатів налічувалося близько 600 тисяч корінних американців[327]: значно менше, в порівнянні з мільйонами населення континенту до початку епідемій тих хвороб, що вразили аборигенів після контакту з європейцями. Площа території Сполучених Штатів у 1800 році становила 2 239 682 км^2 із густиною населення 2,4 особи[328] на км^2. Загальна площа континентальної частини США становить близько 9 мільйонів км^2 — отже, густина корінного населення в ті часи дорівнювала 0,07 особи на км^2. Бюро перепису населення історично вважало «незалюдненою» будь-яку

територію, де густина населення не перевищувала 0,8 особи[329] на км^2. Загалом піонери не помилялися, спрямовуючи свій погляд на захід, хоча, як побачимо, такий рух населення матиме тяжкі наслідки для корінних американців.

Міграцію американців через континент передбачив ще Томас Джефферсон, відзначивши в ній запоруку від хижацтва європейців: «Американським Союзом ми створимо бар'єр від небезпечного розширення британських провінцій Канади й додамо до «Імперії свободи» неозору й родючу *країну*, перетворивши в такий спосіб небезпечних ворогів на корисних друзів»[330]. Джефферсон визнавав — як і всі інші, — що головні держави світу також бажатимуть загарбати чималі шматки Північної Америки. У 1800 році Сполучені Штати межували на півночі з Британською Канадою, на півдні з Іспанською Флоридою, а на заході — із Французькою Луїзіаною. Іспанія захопила величезні території Мексики, Каліфорнії й Техасу, змагалася з Британією за північно-західне узбережжя Тихого океану; Росія заволоділа Аляскою[331].

У ті часи американці не без підстав боялися цілком реальної загрози повномасштабної війни в європейському стилі на їхньому континенті. Не дати своїй землі просякнути кров'ю, як просякла нею земля Європи, на їхню думку, можна було, тільки встановивши повне панування Америки в Західній півкулі. Це була не просто гра розуму. Європейські держави не бажали віддавати свої надбання: у перші дні республіки сутички невеликих груп на прикордонні були частими й жорстокими. Щоб утримати свої територіальні володіння, іноземні держави готові були вдатися до агресії: так, вони регулярно озброювали корінні американські племена, які вбачали у Сполучених Штатах загрозу для територій, де вони традиційно мешкали. Джефферсон вважав створення «Імперії свободи» неуникним і вбачав у ньому засіб проти наступу сусідів:

> *[М]и маємо підстави думати, що найширше з'єднання британців з індіанськими дикунами готується до нападу на наші західні кордони. Щоб запобігти жорстоким убивствам і плюндруванням, до яких у воєнний час вдаються останні, та водночас попередити спричинене цим відтягування наших сил від південних кордонів, де*

вони мають зосередити свої головні сили і де тільки і є можливим рішучий успіх у досягненні їхньої кінцевої мети, необхідно завдати удару першими в західному напрямку й примусити ворога до клопотів захисної війни, щоб не доводити до оборони з нашого боку[332].

Ця філософія привела Джефферсона до відмови від власного розуміння влади федерального уряду з тим, щоб придбати в Наполеона територію Луїзіани. Через це федеральний уряд проігнорував агресію генерала Ендрю Джексона у Флориді, внаслідок чого Іспанія поступилася цією територією Штатам. Це спричинило ухвалення відомої «доктрини Монро» — американської політики, спрямованої на недопущення європейського впливу в Західній півкулі, щодо якої президент Джеймс Монро повідомив Конгрес: «Американський континент, за вільними й незалежними умовами, що були ухвалені й підтримуються нами, віднині не може вважатися предметом майбутньої колонізації європейськими державами»[333]. Це призвело й до Мексикансько-американської війни, влаштованої президентом Джеймсом Полком, і до анексії Техасу.

Експансія Америки коштувала численних життів, була сповнена надзвичайної жорстокості й безчестя.

Якщо європейські сили вбачали в корінних американцях тимчасових союзників проти інших сил, а Сполучені Штати вважали аборигенів перепоною на шляху опанування континентом, то самі корінні американці не мирилися з роллю пішаків у цій партії — адже вони населяли Новий Світ задовго до появи тут чужинців. І боролися за свою рідну землю. Чимало корінних американців, утім, полишили племінне життя: як відзначає історик Пол Джонсон, «багато з них оселилися в містах, взяли європейські імена і, так би мовити, розчинилися в масі простих американців, яка швидко збільшувалася». Проте землю, яку корінні племена вважали своєю спадковою власністю, вони так просто віддавати не бажали. У битвах з американцями вони вдавалися до звірств і жорстокості, проте правильно передбачали, що домінування європейців на континенті у найкращому разі викине їх на маргінес, а в найгіршому — знищить їх. Конфлікт між американцями й корінними американцями невпинно зростав під час Війни 1812 року, коли плем'я маскоків виступило

проти американців, а вождь Текумсе закликав до конфедерації племен: «Нехай біла раса згине! Вони захопили нашу землю. Вони розбещують наших жінок. Вони чавлять ногами кістки наших померлих! Виженімо їх туди, звідки вони прийшли, — їхнім власним кривавим слідом! Назад — так, назад до Великої Води, чиї прокляті хвилі принесли їх на наші береги. Спалімо їхні житла, знищимо майно, вбиймо їхніх жінок і дітей, щоб рід їхній урвався! Війна тепер! Війна повсякчас! Війна із живими! Війна з мертвими!»[334].

Відповідь на влаштовану маскоками різанину очолив генерал Ендрю Джексон — і був він не менш жорстоким, ніж Текумсе. У 1814 році Джексон нав'язав 35 вождям договір, за яким вони змушені були поступитися 93 тисячами км^2 території федеральному урядові[335]. Як президент Ендрю Джексон зробив корінним американським племенам фальшиву пропозицію «справедливої, гуманної, ліберальної політики» — переселити їх на захід від Міссісіпі. Насправді ця політика означала насильницьке переміщення близько 60 тисяч корінних американців із порушенням їхніх прав і без належного забезпечення. У результаті те, що назвали «Дорогою сліз», коштувало тисяч життів[336]. Поводження американців із корінним населенням континенту було жорстоким упродовж багатьох десятиліть.

Морального виправдання такій поведінці не існує. Вона прямо суперечить філософії рівності перед законом, на якій засновано країну. Експансія Сполучених Штатів далася коштом базової людської порядності. Як і з рабством, було б недбалістю не вмістити територіальну експансію США в історичний контекст. І це не виправдання, а реальність. Америка не була винятковою у своїй експансії. Аналогічні процеси відбувалися по всьому світу швидшими темпами — і війни, пов'язані з міграцією населення, завжди були типовим атрибутом життя. Як зауважує Джонсон, під час американської експансії «європейці… насувалися на колишні мисливські угіддя первісних народів світу на всіх п'ятьох континентах»[337].

Варто також відзначити, що цей конфлікт не був чужорідним для американських узбереж, — міжплемінні війни часто траплялися в осередку корінних американців ще до встановлення Сполучених Штатів. Ці війни були страшними й безжальними: за браком писемних

свідчень, про це свідчать масові поховання[338]. Професор археології Лоуренс Кілі, в опитуванні західних племен північноамериканських індіанців визначає, що лише 13 % із них не зазнавали нападів або не нападали на інші частіше, ніж раз на рік. Плюндрування трупів, приміром, скальпування століттями було звичною справою (й пізніше його перейняли вихідці з Європи як «народний промисел»). Кілі ядучо зауважує: «Хіба до контактів із Заходом тут не бувало епідемічних хвороб?.. Хіба не було переселення племен та експансії до пришестя "цивілізації"?»[339].

Експансія Сполучених Штатів виявилася цілком передбачуваною і в усьому відповідала глобальній практиці тих часів. Токвілль вважав охоплення Америкою всього континенту «неминучим» ще задовго до того, як це сталося: «Вони розселяться від берегів Атлантичного океану до Південних морів»[340]. Токвілль також передбачив подальше зазіхання американців на саме існування корінних племен: «Хай з якого боку ми не поглянули б на долю аборигенів Північної Америки, ввижається тільки непоправне лихо»[341].

Із розширенням території США питання рабства дедалі більше бентежило найкращі розуми нації. Батьки-засновники гадали, що поставили рабство на шлях до зникнення, проте винайдення бавовноочисної машини радикально перемінило економіку рабовласництва на Півдні. До початку Громадянської війни у Сполучених Штатах близько 4 мільйонів рабів перебували у власності менш ніж 400 тисяч рабовласників[342]. Як зазначає Алан Ґрінспен, «до 1861 року майже половину сукупної вартості капітальних активів Півдня становили негри-раби... Ця індустрія, що швидко зростала, ґрунтувалася на засадах невимовної жорстокості». Рушієм виробництва бавовни було поневолення людей, що дозволяло рабовласникам розкошувати, попри загальну відсталість економіки, яка гальмувала розвиток освіти й промисловості, — ці чинники, зрештою, призвели до поразки Півдня в Громадянській війні[343].

Через повну залежність Півдня від рабства і зростання антирабовласницьких настроїв на Півночі, аргументи щодо рабства поступово змінювалися. Південні прибічники стали висловлюватися про моральність рабства — зокрема, Джон Калгун, запеклий «білий шовініст», — і вимагали від федерального уряду офіційно визнати

рабство назавжди, примусити вільні штати повернути втеклих рабів і дозволити поширення рабства на нові території. Аргументи на користь рабства були насправді новим словом у суспільній думці: до виникнення руху аболіціонізму навіть рабовласники ставилися до закидів про аморальність рабства терпляче, хоча й зі зневагою. Калгун зробив сумнозвісну заяву про те, що ключове положення Декларації незалежності — «всі люди створені вільними» — дало «отруйні плоди», наприклад, думку про необхідність звільнити рабів[344].

Калгун, як і більшість південців, вважав, що заборона рабства на нових територіях зрештою дасть владі змогу заборонити його скрізь. Тому коли кожен новий штат подавав заявку на прийняття у федерацію, уряд був змушений ухвалювати рішення — тобто фактично Південь і Північ мали проводити переговори — з питання розширення рабства. Це призвело, наприклад, до запеклих дебатів про те, чи слід Сполученим Штатам вступити у війну з Мексикою від імені Республіки Техас: Абрагам Лінкольн був проти цієї війни й проти анексії Техасу, бо він не хотів посилення рабовласників. Це стало причиною і кривавої бійні в Канзасі, де проголосили два уряди: один аболіціоністський, а другий — прорабовласницький. Насіння Громадянської війни, посіяні за кілька століть внаслідок ввезення африканських рабів у Штати, уже проростали.

Досконаліший союз

Проблема рабства остаточно визріла з виборами президента Абрагама Лінкольна в 1860 році. Перед виборами чинилося кілька спроб досягти такого-сякого компромісу, який зберіг би Сполучені Штати, одночасно обмеживши рабство: то був «Міссурійський компроміс» 1820 року, за яким штат Міссурі прийняли в союз як рабовласницький, а штат Мен — як вільний; водночас було заборонено рабство на територіях, які ввійшли у федерацію внаслідок придбання Французької Луїзіани, і на північ від лінії Мейсона — Діксона. «Компроміс 1850 року», за яким у союз прийняли Каліфорнію як вільний штат, проте на умові обрання в Сенат одного прибічника рабовласництва, заклав підґрунтя для ненависного багатьом Закону про втеклих рабів, за який північні штати частково стали стороною в справі відловлення рабів-утікачів.

Акт Канзасу і Небраски вимагав усенародного ухвалення рішення про надання штату статусу вільного або рабовласницького, через що сталися відкриті збройні заворушення в Канзасі. Проте після ухвали Верховного суду у справі «Дред Скотт проти Сенфорда» (1857 рік), за якою «Міссурійський компроміс» визнали неконституційним (тут верховний суддя Роджер Тейні скористався злостивою мовою, оголосивши рабство «вигодою» для чорношкірих американців), і після укріплення позиції аболіціоністської Республіканської партії, яка відкинула принцип усенародного ухвалення, розрив між Півднем і Північчю став непоправним. Тим часом південці ремствували через те, що п'ять штатів послідовно приймали у федерацію як вільні, — а це означало радикальне зрушення балансу в Сенаті, яке могло покласти край рабству. Спроба повстання рабів під проводом Джона Брауна 1859 року в Гарперз-Феррі тільки посилила побоювання південців.

Лінкольн справді пообіцяв вивести рабство на шлях до зникнення. У 1858 році він висловив ці наміри відкрито:

> *Дім, що розділився в собі, не встоїть. Я вважаю, що наша влада — яка наполовину за рабство, наполовину за свободу — не може бути такою вічно. Я не бажаю розпуску Союзу — не хочу, щоб наш дім завалився, — але хочу, щоб розбрат у ньому припинився.Він стане або повністю рабовласницьким, або повністю вільним. Або супротивники рабства припинять подальше поширення цього явища і скерують його до тої долі, яку давно призначила йому громадська думка, — до повного зникнення, або його прибічники просуватимуть його далі, доки воно не стане законним у Штатах — старих і нових, північних і південних*[345].

Перемога Лінкольна на виборах 1860 року прискорила повстання Півдня, що почалося із заяви про вічне збереження рабства в південних штатах. Іншими лініями напруги, які очевидно сприяли розпалу Громадянської війни, було економічне суперництво між Півднем із його вільною торгівлею і протекціоністською Північчю, віра в права штатів і їхню захищеність від зазіхань федеральної влади, проте в серці конфлікту лежало саме рабство. У нових заявах Конфедерації про відділення ясно було сформульовано підстави для незгоди. У декларації Південної Кароліни йшлося про «зростання ворожості з боку нерабовласницьких штатів до інституту рабства, у

зв'язку із чим виникло нехтування обов'язками та припинилася дія законів загального уряду для втілення положень Конституції». Для південнокаролінських лідерів Конфедерації Конституція виступала насамперед охоронницею рабства, а тепер події зробили Конституцію предметом диспуту.

Ми стверджуємо, що цілі, з якими встановлено уряд, було знищено, і сам уряд став знаряддям їхнього нищення через дії нерабовласницьких штатів... [В]они проголосили гріховним інститут рабства, дозволяють відкрите заснування в себе товариств, чиєю метою є порушення спокою громадян Сполучених Штатів і позбавлення їх власності. Вони заохочують і допомагають тисячам наших рабів полишати свої домівки, а решту підбурюють до повстань своїми посланцями, книжками й картинками[346].

Конфедерація Штатів Америки нічого не приховувала. Нова Конституція Конфедерації відкрито проголошувала, що всі нові штати в ній будуть рабовласницькими[347].

Та оскільки історія Америки не є оповіддю про нескінченну толерантність до рабства, вибухнула найкривавіша війна в американській історії — Громадянська. У ній загинуло понад 600 тисяч американців.

Сотні тисяч солдатів Союзу йшли в бій, співаючи «Бойовий гімн республіки»:

Христос родився за морями у колисці з білих лілій,
Дарував Він свою славу, що тебе й мене змінила;
Він на хрест пішов для того, щоб зробити нас святими.
Тож життя не пошкодуєм, щоб зробити людей вільними!

В оригіналі текст гімну був іще войовничіший — у ньому згадувався Джеймс Браун, полум'яний аболіціоніст, провідник кривавого рейду на Гарперз-Феррі, метою якого було підняти повстання рабів: «Тіло Брауна в землі спочило: дух його крокує з нами!».

Коротко кажучи, Громадянська війна була підтвердженням засад добра, на яких ґрунтувалися Сполучені Штати. Лінкольн бачив у війні не розрив із засадничими принципами, а їхнє виконання. Декларація незалежності, наголошував він, не може вважатися втіленою вповні, поки у Штатах існує рабство. На противагу дезінтеграціоністській

історії, уніоністська версія підкріплює судження Лінкольна: Америка, звернувшись до своїх моральних джерел, рушила вперед.

Спочатку Лінкольн не виступав за звільнення рабів: його метою було збереження союзу, а не емансипація чорношкірих. Та з плином війни ставало зрозуміло, що без розв'язання проблеми рабства війна позбавлена сенсу. Як президент Лінкольн видав «Прокламацію про емансипацію» і проштовхнув крізь республіканський Конгрес Тринадцяту поправку. За два місяці після ухвалення поправки Конгресом його вбили. У 1866 році Палата представників ухвалила Чотирнадцяту поправку[348]. П'ятнадцяту поправку, що гарантувала чорношкірим американцям право голосу, ухвалили 1869 року. Так скінчилося рабство і рабовласництво у Сполучених Штатах, а належне судочинство із рівним законодавчим захистом було гарантоване тим, кого раніше тримали в суворій неволі. Свобода справді перемогла.

Проте ненадовго.

В останні місяці війни генерал Вільям Шерман видав особливий польовий наказ № 15, за яким звільненим рабам було обіцяно 16 гектарів землі, — загалом мало бути розподілено близько 162 тисяч гектарів. Шерман також обіцяв новим землевласникам мулів, яких теж постачала армія. Проте в 1865-му Ендрю Джексон швидко відкликав цей наказ і повернув землю колишнім рабовласникам-конфедератам[349].

І все ж таки після вбивства Лінкольна радикальні республіканці очолили рух Реконструкції Півдня, запропонувавши далекосяжні плани, що мали значно прискорити відшкодування чорношкірому населенню. Вони, наприклад, скасували вето президента Джексона, накладене на Закон про громадянські права 1886 року. За цим законом заборонялася державна дискримінація, фіксувалося в законах право голосу для чорних американців, а також колишнім конфедератам було відмовлено в праві обіймати урядові посади. Це дало шанс зробити кар'єру так званим саквояжникам — республіканцям, які переїжджали на Південь, щоб посісти державні посади в колишніх штатах Конфедерації. Обрання президентом Улісса Ґранта сприяло реалізації схем радикальних республіканців: Ґрант дав усім зрозуміти, що домагатиметься виконання федеральних законів силою зброї федерації. Після невдалої спроби антирадикальної групи

республіканців 1872 року усунути Ґранта радикальні республіканці все ж втратили лідерство всередині партії, що призвело до катастрофи: кандидат у президенти від Республіканської партії Резерфорд Гейз виторгував у колишніх штатів Конфедерації виборчі голоси в обмін на відведення федерального війська. Почався новий період терору проти чорношкірих, в авангарді якого йшов ку-клукс-клан і режим законів Джима Кроу. Південні землевласники «прикували» чорношкірих американців до землі за допомогою примусових контрактів про спільне землеробство, що нав'язувались як з боку органів влади штатів, так і в приватному порядку. Чорношкірі, які могли поїхати з Півдня, їхали. Далі було ще чотири покоління опору з боку розмаїтих політичних фігур — від президента Вудро Вільсона, який демонстрував «Народження нації» в Білому домі, до Франкліна Рузвельта, що підписав глибоко недосконалий Білль про ветеранів, за яким чорношкірі американці були фактично позбавлені пільг, зокрема на Півдні. Расове зонування стало поширеною практикою, можливості здобувати освіту для афроамериканців не існувало. Минуло майже століття, перш ніж чорні американці опинилися в умовах юридичної рівності зі своїми білими співгромадянами.

Позолочена доба

Кінець рабства катапультував Америку в нову добу економічного домінування. «Гомстед-Акт»[350] 1862 року передавав ділянки землі майже в 65 гектарів тим, хто брав зобов'язання обробляти їх, що посприяло розселенню американців по всій країні й дозволило придбати величезні латифундії тим, хто планував грандіозне будівництво[351]. Проте справжню революцію в Америці здійснила сучасна промисловість. Ґрінспен змальовує її так:

> *У 1864 році країна досі мала багато рис старосвітського господарювання. У містах тварин було не менше, ніж людей, — і не тільки коней, а й корів, свиней і птиці... До 1914 року американці почали пити кока-колу, водити «форди», їздити на підземній залізниці, працювати в офісних хмарочосах, шанувати «науковий менеджмент», голитися одноразовими лезами «Жилетт», освітлювати й опалювати житла електрикою, літати в*

аеропланах або принаймні читати про ці польоти й базікати телефоном завдяки AT&T[352].

В усіх сферах американського суспільства зростала заможність. Американці стали багатшими за громадян будь-якої іншої країни — і різниця була величезна. До 1914 року дохід на душу населення в Америці зріс до 344 доларів, тоді як у Британії ця цифра становила 244 долари. У 1910-му Америка відповідала за 35,3 % світового виробництва, випереджаючи всі країни світу. Населення Америки також стрімко зросло від 40 мільйонів у 1870-му до 99 мільйонів у 1914-му: основний приріст давала народжуваність серед громадян, проте 1/3 його становили величезні маси нових іммігрантів[353]. Американські залізниці пронизали всю країну, з'єднавши пасажирськими й товарними шляхами узбережжя двох океанів. Америка створила нову модель транснаціональної комунікації, зробивши доступ до інформації легшим і дешевшим.

Причиною цього був брак державного контролю: Америка діяла на базі золотого стандарту, норми були м'якими, ріст — неймовірно бурхливим, вартість життя залишалася стабільною. Дружній діловий клімат Америки давав величезний простір для новацій, у якому шляхом спроб, помилок, нових спроб і перемог постали генії Томаса Едісона і Генрі Форда. Поклади нафти й залізної руди в Америці давали країні природні переваги: проте ці ресурси легко могла б захопити держава, яка наполягала б на централізованому контролі економіки. Американський уряд, стримуваний нормами Конституції, не міг здійснювати такого контролю. Ухвала Верховного суду за справою «Лохнер проти штату Нью-Йорк» від 1905 року скасовувала статус, що регламентував максимальне дозволене число годин роботи для пекарів, і це стало підсумком загального тону тієї доби й традиційного американського погляду на вільне підприємництво: «Це питання про те, яка з двох влад чи яке з двох прав переважатиме: влада штату видавати закони чи право на особисту свободу і свободу укладати угоди»[354]. Хоча суду не слід було посилатися на положення про належну правову процедуру для обґрунтування своєї аргументації — таке правове викривлення ще підніме свою потворну голову в майбутніх справах, зокрема «Роу проти Вейда»[355] (1973 рік) — позиція

суду щодо економічних питань відбивала загальну думку доби засновників про роль уряду.

І знову система переконань батьків-засновників виявилася підґрунтям для вибухового зростання. Цей вибух дав поштовх найпотужнішій економіці в історії людства. Із часом уся світова економіка покладатиметься на двигун, збудований Америкою за кресленнями батьків-засновників.

Отже, американський уряд справді надавав великі субсидії та привілеї певним залізничним магнатам, які потребували територій для будівництва своїх шляхів (утім, варто відзначити, що Джеймс Гілл збудував Велику Північну залізницю без допомоги держави)[356]. Проте оповідь про зростання Америки в «Позолочену добу» була оповіддю не про корупцію, а про підприємництво. Зрештою, корупція є загальною вадою всього людства, а підприємництво може процвітати лише в кліматі свободи. І Рокфеллер, і Карнеґі зростали у злиднях. Ці капіталісти пішли на ризик і зібрали рясні плоди. Було створено нові методи інвестування, включно з товариствами з обмеженою відповідальністю, які дозволяли людям вкладати гроші, не наражаючи на ризик свої власні, неінвестовані активи. Фондовий ринок виріс у процесі диверсифікації джерел інвестицій. Історики Ларрі Швайкарт і Майкл Аллен писали: «Надмірності "Позолоченої доби", водночас жахливі та чарівливі, приховували, як знала більшість, широке процвітання, породжене найдивовижнішим рушієм економічного розвитку в історії». Навіть комуніст Лев Троцький мусив визнати, що американські стандарти життя вражали; в 1917 році він писав: «Ми винаймали квартиру в робочому кварталі [Нью-Йорка] та обладнували її, купуючи меблі на виплат. Коштувала ця квартира 18 доларів на місяць; у ній були всі вигоди, до яких ми, європейці, геть не звикли: електричне світло, газова плита, ванна, телефон, автоматичний ліфт і навіть сміттєпровід»[357].

Таке зростання для Америки мало певну ціну. Масове переселення в міста справило згубний вплив на здоров'я людей і на довкілля. Робітники скаржилися на те, що їхні господарі-капіталісти живуть у розкошах, а вони гарують у небезпечних умовах: щойно народжений профспілковий рух Америки швидко набирав сили. Звичною справою стали страйки. Консолідація основних галузей промисловості

спричинила занепокоєння щодо влади монополій та ймовірного обмеження конкурентних можливостей тих, хто перебував на нижчих щаблях економіки. Журналісти-шукачі сенсацій, такі як Іда Тарбелл, нагородили найбільших магнатів бізнесу прізвиськом «барони-розбійники» — і воно пристало до декого із них цілком справедливо, а до декого — ні.

Відповідь на ці питання замайоріла на обрії з наближенням доби прогресивізму, в яку була повністю переписана угода між американським народом і його владою.

Новий колóс

На початку XX століття Америка була одною з головних світових сил. Її територіальні володіння значно розширилися (держсекретар Вільям Сьюард домовився 1867 року про купівлю Аляски в російського уряду, а адміністрація президента Маккінлі підтримала заколот американського бізнесу, який скінчився анексією Гаваїв); країна також підтримувала вигідні їй національно-визвольні рухи коштом інших світових держав (Іспано-американська війна дала Кубі незалежність від Іспанії після американської інтервенції 1902 року; після спроби США 1898-го не дати іншим великим державам закрити Філіппінські острови для американського військового флоту Філіппіни опинилися під американським протекторатом, а 1946 року стали незалежними). Економіка США була сильнішою за економіку будь-якої іншої країни світу.

Проте неспокій і невдоволення всередині країни не вщухали ще довго, і на сцену вийшли політики-прогресивісти, які, наслідуючи прогресивістів німецьких, виступали за ширше втручання уряду в економіку. То була епоха великих розумів при владі: навіть ті лідери, що мали вигоду з безмежної свободи «Позолоченої доби», стали вважати за потрібний широкий урядовий контроль американської економіки. Президент Теодор Рузвельт ішов в авангарді цього наступу, пояснюючи: «Спроба заборонити комбінування (корпоративні зростання) виявилася ґрунтовно невдалою. Вихід із цього полягає не в намаганнях припинити такі комбінації, а в їх повному контролі в інтересах суспільного добробуту». Називаючи це «чесною угодою»,

Рузвельт намірявся повалити великі й успішні бізнеси заради добробуту громадян. У 1910 році, виступаючи в канзаському місті Осаватомі, Рузвельт виклав засадничі положення (якими століття по тому надихатиметься Барак Обама):

> *Відсутність ефективного обмеження з боку штатів та особливо національного уряду на нечесне збагачення призвело до створення невеликого класу надзвичайно заможних і економічно впливових людей, головною метою яких є утримання і збільшення своєї влади. Першочерговою потребою є зміна умов, які нині дозволяють цим людям накопичувати владу, не скеровуючи її на загальний добробут, якого вони повинні були б прагнути. Ми не відмовляємо жодній людині в багатстві, яке є наслідком її власної сили й заповзятливості, якщо діла її спрямовані на збільшення добробуту її співгромадян*[358].

Іншими словами, бізнес мусив робити, що скаже уряд, інакше уряд його змусив би. І Теодор Рузвельт був готовий навіть вийти за межі Конституції — й узагалі порядності, — щоб здійснити замислене. Під час страйку у вугільній галузі 1902 року Рузвельт погрожував відправити для розв'язання конфлікту армію, за переказами, викрикнувши: «До біса Конституцію, коли людям треба вугілля!»[359]. Рузвельт добре знав, що інвективи Аптона Сінклера щодо чиказької м'ясної промисловості були нісенітницею (сам Сінклер був соціалістом, і його товариші вітали його книжку як елемент успішної пропаганди), але йому було байдуже — він вважав Сінклера «істеричним, неврівноваженим і неправдивим», — проте скористався Сінклеровою брехнею, щоб проштовхнути Закон про чистоту харчових продуктів і медикаментів 1906 року[360]. За адміністрації Теодора Рузвельта Конгрес ухвалив Шістнадцяту поправку, яка легалізувала федеральний прибутковий податок, і Сімнадцяту поправку, яка зняла контроль законодавчих органів штатів над сенаторами, після чого вони могли обиратися напряму. Крім того Рузвельт агресивно застосовував Антитрестовий закон Шермана 1890 року — дещо неоднозначний документ, який закликав до боротьби з трестами — розмаїтими бізнесами, що нібито «стримують торгівлю», хоча внаслідок антитрестових заходів зазвичай зниження цін у відповідних галузях не відбувалося[361].

Прогресивізм Теодора Рузвельта проклав шлях політиці Вудро Вільсона. Його філософія державної влади була прозорою: влада не повинна мати меж. «Уряд, — пояснював він, — робить те, що дозволяє досвід або вимагає час». Його погляд на лідерство був не менш лячним: «Люди є глиною в руках вправного лідера». Вільсон не був єретиком: елементи його філософії можна знайти у багатьох видатних мислителів — від Джона Дьюї до Вальтера Раушенбуша, очільника так званого руху Соціального Євангелія[362]. Вільсон був повнокровним прогресивістом, який вважав, що уряд повинен контролювати економіку через мережу чиновників виконавчої гілки влади, й це слід робити задля повалення багатіїв. «Власність, порівняно з гуманністю і життєдайною червоною кров'ю американського народу, має посідати друге, а не перше місце», — демагогічно міркував Вільсон[363]. Він заснував Департамент праці, на законодавчому рівні створивши гілку федеральної влади, призначену суто для «зрощування, плекання і розвитку добробуту робочих людей, поліпшення умов їхньої роботи й надання їм можливостей для вигідного працевлаштування». Як це мало узгоджуватися з Конституцією, ніхто не знав — але то була дуже амбітна епоха. На практиці Департамент праці став — і залишається — знаряддям примусу, вбудованим у механізм діяльності профспілок. Вільсонова профспілкова політика була такою потужною, що він навіть скористався початком Першої світової війни для реформування американських робочих місць, визнавши можливість профспілок вести колективні переговори, а разом із цим — восьмигодинний робочий день[364]. До того ж Вільсон об'єднав загальний прогресивістський ентузіазм щодо євгеніки.

Участь Америки у Першій світовій війні — можливо, неминуча після німецьких нападів на американські судна, а можливо, і ні — допомогла звільнити Європу від агресії Німеччини: російське самодержавство, на той час повалене, замінив комуністичний режим, який уклав із Німеччиною сепаратний мир. Тепер Німеччина дістала змогу скерувати всю військову міць на західний фронт, проте американські солдати допомогли зупинити цю кровотечу й повернути хвилю навспак. Історик Джеффрі Воуро прямо зазначає: «Якби 1918

року армія США не почала наступ у Франції, Німеччина виграла б війну»[365].

Війна спричинила ще більше втручання уряду в справи всередині країни. Вільсон переслідував незгодних, застосовуючи Закон про шпигунство 1917 року і Закон про підривну діяльність 1918-го, а також викривав засобами пропаганди всіх, хто виступав проти будь-якого з аспектів війни. Як зазначає Джона Ґолдберґ, «Навіть після війни Вільсон відмовлявся звільнити останніх з американських політв'язнів; лише наступна республіканська адміністрація відпустила на волю соціаліста Юджина Дебса, який виступав проти війни, та інших»[366].

«Велике мислення» Вільсона залишило свій слід і на світових справах. У своїй кампанії 1916 року він обіцяв не вступати у світову війну, і ця обіцянка, вочевидь, дала уряду Німеччини причину вірити в можливість своєї перемоги в Європі, поки Америка не втручатиметься. Оголосивши війну, Вільсон висловив своє бачення міжнародної спільноти, світу «безпечного для демократії». Вільсонів погляд на моральний інтернаціоналізм різко суперечив реалізму, який доти панував у міжнародній політиці Америки. Вільсон навіть привітав революцію в Росії, яка призвела до багатьох десятиліть правління антилюдської радянської влади[367].

Коли війна скінчилася, і відновився приплив людських ресурсів в економіку, основні галузі промисловості по всіх Сполучених Штатах паралізували страйки — і це було початком відмови від рузвельтівсько-вільсонівського прогресивізму... принаймні на той час[368]. Епоха «буремних двадцятих» стала прямою відповіддю на добу прогресивізму, яка їй передувала. Америка поринула у вільне життя, вільну економіку і більш вільну культуру. Культурною купіллю став Голлівуд, американський автомобіль став символом добробуту, стали можливими повітряні подорожі, радіо стало засобом масової комунікації. Бейб Рут, Чарлі Чаплін і Волт Дісней здобули всесвітню славу. Президент Кельвін Кулідж пояснював: «Людина, що будує завод, — будує храм. — І додавав: — Якщо федеральний уряд піде в небуття, народ у своєму повсякденному житті ще досить довго не відчуватиме цієї втрати».

Кулідж розумів, що принципи вільної економіки закладено батьками-засновниками: виступаючи з промовою на урочистостях із нагоди 150-річчя Декларації незалежності, він сказав:

> *Якщо всі люди створені вільними, то це остаточно. Якщо вони наділені невідчужуваними правами — це остаточно. Якщо влада урядів походить зі згоди тих, ким вони управляють, — це остаточно. Ніякого прогресу, ніякого подальшого руху не може бути поза цими положеннями. Якщо хтось заперечуватиме їхню істинність або правильність, то єдиним напрямком, в якому ця людина рухатиметься історично, буде не вперед, а назад — у ті часи, де не було рівності, не було прав особистості, не було народовладдя... Ми живемо в добу науки і величезного нагромадження матеріальних цінностей. Не вони створили нашу Декларацію. Декларація створила їх*[369].

Як відзначає Ґрінспен, між 1921 і 1929 роками ВВП Америки зростав на 5 % за рік. Процвітання поширювалося по всій країні, й американці охоче його підтримували[370].

Усе розсипалося не від краху фондового ринку в 1929-му, а від реакції уряду на цей крах. На момент обвалу ринку всім кермував президент Герберт Гувер. Його відповідь на кризу було доволі прогресивістською: він вимагав потужного урядового втручання в економіку. У Білому домі провели засідання промисловців, на якому президент вимагав утримати платню робітникам на рівні, вищому за той, який міг дати ринок, — що збільшило обсяги безробіття. Він зафіксував митні ставки, впроваджені в попереднє десятиліття, що призвело до кризи попиту. Число безробітних стрибнуло від 5 мільйонів 1930 року до 11 мільйонів у 1931-му. У червні 1932-го Гувер підвищив ставку податку на дохід від 24 до 48 %, пояснивши це так: «Ми не можемо підтримувати ані суспільну довіру, ані стабільність федерального уряду, не вдавшись до тимчасового збільшення податків»[371]. Така політика втручання в поєднанні з митними ставками, що діяли ще з 20-х років, дала в підсумку глобальну кризу, яка вилилася в масове безробіття по всьому західному світі, а в Європі прискорила початок найбільшого конфлікту в історії людства.

І попри все ця політика стала моделлю для «Нового курсу» Франкліна Делано Рузвельта. Рузвельт продовжив політику Гувера з

подвійною силою. Член «мозкового тресту» Реймонд Моулі визнавав: «Коли ми увірвалися у Вашингтон, ...виявилося, що всі суттєві ідеї [«Нового курсу»] привів у дію ще 100-денний Конгрес у часи адміністрації самого Гувера»[372]. Рекс Таґвелл, радник Рузвельта, який захоплювався «силою колективної волі» в Радянському Союзі[373], так само зауважував: «Ми надто суворо критикували людину, яка винайшла більшість механізмів, що ними скористалися ми самі»[374].

Держава Рузвельта перетворилася на тиранію в економіці: його адміністрація тиснула на бізнеси, щоб ті вивішували в себе емблему «Блакитного орла» — знак того, що компанія виконує приписи Національної адміністрації відновлення промисловості; також адміністрація Рузвельта примушувала бізнеси обмежувати виробництво, щоб ціни зростали, а також коритися вимогам профспілок, які здійснювали контроль через нову Національну раду трудових відносин. Щоб проштовхнути ці нововведення, Рузвельт організовував величезні схеми перерозподілу коштів і застосовував найпотужніші демагогічні прийоми. Він називав 20-ті роки добою «фальшивого процвітання» і спрямовував увесь свій гнів на «спекулянтів», проголошуючи: «Я вірю в індивідуалізм в усьому доти, доки індивідуаліст не починає діяти за кошт суспільства». Але це, певна річ, означало, що індивідуаліст не має під собою твердого ґрунту, позаяк майже будь-яке індивідуальне діяння можна сприйняти як опозицію нечітко визначеним суспільним інтересам[375]. Франклін Рузвельт навіть називав заможних американців «економічною шляхтою», стверджуючи, що проти «привілейованих князів цих економічних династій» мають виступити «мінітмени[376] нової ери», що «політична рівність, яку ми колись здобули, втрачає сенс проти нерівності економічної». На думку Рузвельта, активний уряд, який діє у відповідності до «духу милосердя», порушуючи межі Конституції, кращий, ніж «постійне відсторонення уряду, який вмерз у лід власної байдужості»[377].

Політика Рузвельта, на відміну від його риторики, виявилася грандіозним фіаско — принаймні у справі допомоги американській економіці. Вона значно розширила розмір та масштаби державного управління, але продовжила Велику депресію на сім років, як вважають економісти Гарольд Коул і Лі Оганян із Каліфорнійського

університету в Лос-Анджелесі[378]. Вони стверджують: «Навіть пересічні показники в роки “Нового курсу” зменшилися, порівняно з тим, що було до президентства Франкліна Рузвельта... Загальна кількість робочих годин на дорослу особу в 1939 році становила приблизно на 21 % менше, ніж у 1929-му». Споживання також різко впало, коли уряд встановив контроль за цінами й платнею. Адміністрація Рузвельта цілеспрямовано порушувала закони про конкуренцію, створюючи картелі у провідних галузях промисловості й дозволяючи змови великих компаній щодо підвищення цін з метою підвищення платні працівникам. Як і в будь-якій економічній політиці, покликаній дати вигоду небагатьом, усе робилося коштом більшості[379]. Зрада засадничих принципів обернулась економічною катастрофою.

Утім, політика Рузвельта мала один великий успіх: вона змогла переконати демократів, що класова війна ефективна, що уряд розв’яже всі проблеми, що сама основа американських прав потребує глибокої реструктуризації.

Спасителька Заходу

Хай якими були гріхи економічної політики Рузвельта, вони блякнуть проти радянської централізованої економіки, яка призвела до загибелі десятків мільйонів людей. Хай якими були гріхи централізації влади за Рузвельта, вони ніщо проти аналогічного процесу в нацистській Німеччині, що теж коштувало життя десяткам мільйонів. І справді, коли нацистський режим скинув кайдани Версальської системи — і США, і Європа здригнулися. Доки Захід нарешті збагнув усю небезпеку ремілітарізованої Німеччини й агресивного СРСР, Друга світова війна вже почалась і континентальна Європа, від Італії до Фінляндії, опинилася під владою тиранів.

Америка, що лежить за океаном, залишалася для Заходу великою надією. Під час Великої депресії країна обрала ізоляціоністську позицію, зосередившись на внутрішніх економічних негараздах. Власну армію Америка скоротила так, що 1939 року за чисельністю посідала тільки дев’ятнадцяте місце у світі — між Португалією і Болгарією[380]. І все ж Америку повсюдно і непомилково вважали сплячим велетнем. Коли після капітуляції Франції посаду прем’єр-

міністра Великої Британії обійняв Вінстон Черчилль, він дав славнозвісну обіцянку битися з нацистським тираном на берегах моря і присягнув, що народ імперії боронитиметься доти, як «у Богом призначений час Новий Світ з усією його міццю не виступить на порятунок і звільнення Старого»[381]. Якщо колись і був час для Джефферсонової «Імперії свободи», щоб повстати й захистити свої вічні засади, то цей був той самий час.

Моральний конфлікт у Сполучених Штатах ставав очевидним день у день. У грудні 1940-го, за рік до нападу на Перл-Гарбор, Рузвельт попереджав: «Ще ніколи із часів Джеймстауна і Плімут-Рока американська цивілізація не опинялася в такій небезпеці, як тепер... Досвід двох попередніх років безсумнівно довів, що немає країни, яка могла б усмирити нацистів. Ніхто не зробить із тигра кошеня, просто погладивши його. Не буває примирення без жорсткості. Не можна домовитися з підпаленою бомбою. Ми знаємо тепер, що абсолютного миру із нацистами можна досягти, лише повністю капітулювавши перед ними». У відповідь він закликав застосувати «великий арсенал демократії»[382]. Цей арсенал пустили в діло, коли японці несподівано атакували Перл-Гарбор. Черчилль записав у своїх мемуарах, що в момент нападу Японії на Америку знав, що «зрештою ми переможемо!»[383].

І Америка справді вийшла з війни переможницею. І знову, як у всіх війнах, це далося коштом внутрішніх ресурсів: найвідомішим і найганебнішим із них було рішення уряду інтернувати 120 тисяч осіб японського походження, більшість із яких були американцями (у грудні 1944 року Рузвельт припинив дію цього наказу). Але без втручання Америки в Другу світову ймовірність панування на всьому європейському континенті нацистської Німеччини або Радянського Союзу була майже стовідсотковою. Голокост без сумніву тривав би довше й закінчився би повним винищенням залишків європейського єврейства. Домінування Японії в Тихоокеанському регіоні тривало б, а її тиранія поширилася б далі. Розроблення Америкою ядерної зброї та її застосування в Хіросімі й Нагасакі аж ніяк не мали на меті долучитися до загальної бійні; використана прицільно й ощадливо, вона швидко поклала край війні та заклала засади доби взаємного

ядерного стримування, що різко скоротило число воєнних жертв у наступні десятиліття.

Великі добрі діяння Америки не припинились із закінченням Другої світової війни. У повоєнний період Америка стала єдиним бар'єром як проти радянського панування, так і проти повернення в темну добу економіки. Америка виявилася неушкодженою на внутрішніх фронтах — єдиною з великих країн світу, що не зазнала значних руйнувань у межах своїх кордонів. Америка виробляла 42 % промислових товарів, 80 % автомобілів, 57 % сталі[384]. Західна Європа лежала в руїнах. Радянська імперія простяглася від Сибіру до Східної Німеччини. США залишилися стіною Заходу для захисту від домінування Совєтів, проти «залізної завіси», як назвав це Черчилль. До 1948 року США розробили план надання понад 15 мільярдів доларів для відбудови сплюндрованої Європи — до 5 % ВВП Америки на той час. Джордж Маршалл, батько так званого плану Маршалла, пояснював: «Наша політика не спрямована проти будь-якої з країн, вона націлена проти голоду, злиднів, відчаю і хаосу»[385]. США перетворили Німеччину та Японію на демократичні республіки й допомогли фінансувати відбудову Франції, Британії та Італії. США відіграли провідну роль і у формуванні Організації Північноатлантичного договору (НАТО) — альянсу демократичних держав, які об'єдналися для спільного захисту від радянської агресії. Коли в 1948 році Совєти пригрозили заблокувати Берлін, закривши автошляхи, залізниці й канали, Сполучені Штати організували повітряний міст, яким за рік у Західний Берлін було доставлено понад 2,3 мільйона тонн вантажів — так було збережено це вільне місто всередині комуністичної Східної Німеччини. «Ми залишаємося. Крапка», — сказав Трумен. І Сполучені Штати залишилися. У 1949 році Радянський Союз був змушений зняти блокаду[386].

Тим часом Совєти активно розширювали свою глобальну присутність, охопивши Кубу і Південну Америку. В Азії, з їхньою допомогою, комуністична тиранія постала від Китаю до Кореї. І знову Америка виступила вперед. У Кореї Сполучені Штати пожертвували десятками тисяч хоробрих американців задля гарантії свободи людей, які живуть за тисячі миль від берегів Америки. Як висловився президент Гаррі Трумен у публічному зверненні 1950 року,

проголошуючи зобов'язання Америки щодо акції ООН у Кореї: «Напад на Корею знімає всі сумніви з того, що комунізм перейшов від прихованої підривної діяльності для захоплення незалежних держав до прямого збройного вторгнення і війни»[387]. США втратили близько 45 тисяч убитими, проте Південну Корею було звільнено.

А Америка невпинно зростала економічно. З поверненням чоловіків із війни в глобальну економіку, залежну майже в усьому від продуктивності Америки, почався злет. Люди одружувалися рано й з ентузіазмом народжували дітей, що спричинило так званий бебі-бум. Уряд всіляко стимулював придбання власного житла і здобуття вищої освіти, а фокус уваги американців потроху перемістився з виробництва товарів на послуги. По всьому світі розкинулися величезні корпорації, які тепер домінували в промисловості. Водночас існували й системні проблеми. Тримати першість у світі, зруйнованому війною, Америці було неважко. Та чи втрималася б вона в лідерах серед міжнародних конкурентів, беручи до уваги роздуті витрати, пов'язані з надмірними профспілковими контрактами, самовпевненим урядуванням, державними субсидіями та торговим протекціонізмом? І головне: чи могла економіка продовжувати зростати, коли американці почали гаряче прагнути утопічного європеїзму?

Доба хаосу

Шістдесяті роки починалися тріумфально. Президентом обрали Джона Френсіса Кеннеді, лідера нового покоління оптимістів. Економіка Америки процвітала, й хоча Радянський Союз обійшов Штати в космічних перегонах на орбіті, Кеннеді присягнув, що Америка візьме реванш на Місяці. Кеннеді, палкий антикомуніст, також відправив американські війська у В'єтнам, маючи на меті подолати радянську агресію, яка могла б поширитися, як ефект доміно, по всій Східній Азії. Кеннеді мав далекосяжні плани на зміни в законодавстві, щоб припинити жорстокість законів Джима Кроу, що закріпили за чорношкірими американцями статус «людей другого сорту» на ціле століття після Громадянської війни.

Після вбивства Кеннеді надія перетворилася на гнів. Іноді, як у ситуації з рухом за громадянські права, це був гнів не тільки

праведний, а й цілком необхідний. Попри суворість законів Джима Кроу, афроамериканці героїчно виборювали свою частку американської мрії — свободи, обіцяні їм Декларацією незалежності, а потім Лінкольном і радикальними республіканцями. Вони билися за свою економічну незалежність, своє право на участь у політичному житті, право на свободу. Попри «Джима Кроу», рівень бідності чорношкірих знизився від 87 % 1940 року до 47 % 1960-го. Як зауважують Стівен і Ебіґейл Тернсторми: «Частка чорних сімей, які мусили жити на дохід, нижчий від межі бідності, скоротилася вдвічі». І це сталося «ще до того, як Закон про громадянські права 1964 року заборонив практики "Джима Кроу" у сферах праці, освіті й місцях громадського користування. Це сталося задовго до початку "Війни з бідністю" й інших численних програм "Великого суспільства" [президента Ліндона Джонсона], покликаних підвищити рівень життя для бідних»[388].

З початком доби громадянських прав настав кінець законній дискримінації у Сполучених Штатах — дарма що цей процес забрав багато часу, а соціальний прогрес у цій сфері почався навіть до впровадження повного законодавчого захисту. Закон про громадянські права 1964 року заборонив дискримінацію в публічному просторі й у «місцях громадського користування». Закон про права голосу 1965-го гарантував виконання П'ятнадцятої поправки на федеральному рівні. Свобода знову взяла верх над рабством і сегрегацією. Та це не означало, втім, що настав кінець расизму. Неформальна сегрегація тривала, хоч кількість проявів расизму за всіма параметрами різко скоротилася в наступні десятиліття. Проте центральний принцип американської історії та життя набув не баченої досі сили: свобода й надалі перемагала тиранію. Знову правдивим виявилось уніоністське бачення історії: пам'ятаючи свої засадничі принципи й застосовуючи їх із часом дедалі ширше, Америка підсунулася ближче до зцілення недугів.

Але одночасно із цим Америка відійшла від своєї засадничої філософії та культури — й це дало прикрі наслідки. На жаль, хаос 60-х не обмежився праведними ділами й корисними вчинками. Друга хвиля феміністичного руху пішла далі, ніж вимоги права голосу і праці — традиційні елементи жіночої рівності, які мали широку підтримку

серед американців, — дійшовши до абортів і «сексуальної свободи», до боротьби проти традиційного інституту шлюбу й біологічного імперативу дітонародження. А феміністичний рух другої хвилі натомість наполягав, що справжнє звільнення можливе тільки за умови повалення цих зашкарублих «патріархальних» інститутів. Деякі течії руху за громадянські права виступали за масивну матеріальну допомогу від уряду, виправдовуючи навіть пряму насильницьку дію, включно із заворушеннями. Війна у В'єтнамі стала точкою спалаху для студентів, які вбачали в Америці згубний вплив на весь світ, попри те, що Штати не мали імперіалістичних інтересів у В'єтнамі, що в тиранічному поваленні антикомуністичного уряду Південного В'єтнаму були зацікавлені Радянський Союз та Китай і що падіння В'єтнаму справді призвело до ефекту доміно комуністичного жаху в цьому регіоні, насамперед у Камбоджі.

Ставлення молодих американців до власної країни змінилося на протилежне. Там, де американська молодь раніше бачила у своїй вітчизні силу світового добра, там багато хто розгледів гноблення і тиранію. Роль релігії в американському громадському житті підпала під серйозний перегляд, відвідуваність церков стрімко впала[389]. Засоби масової інформації — від телебачення до газет — значною мірою схилилися на бік лівих.

Водночас традиційна роль уряду була перевернута в такий кардинальний спосіб, якого не бувало в історії держави. Президент Ліндон Джонсон, який заступив на посаду після вбивства Кеннеді, присвятив свій термін повному переписуванню американського суспільного договору. Віднині, пропонував він, роль уряду полягатиме в гарантуванні не просто рівних можливостей, а й рівних результатів[390]. Із цією метою Джонсон проголосив настання «Великого суспільства», яке мало розпочати «війну з бідністю». Ця війна включала в себе не бачене раніше розширення обсягів урядової діяльності — від програм медичного страхування Medicare і Medicaid[391] до збільшення соціального захисту і виплати за інвалідністю, від федерального житлового забезпечення і програми Head Start[392] до програми допомоги сім'ям із дітьми на утриманні. Ліндон Джонсон також залучав через федеральний уряд людей до дій проти самого уряду, застосовуючи як знаряддя мітинги та страйки.

Еміті Шлез відзначає: «До 1971 року, вперше в історії, федеральні витрати на те, що ми тепер називаємо “соціальним забезпеченням” — пенсії людям похилого віку, допомога бідним і безробітним, — перевищили витрати на оборону»[393]. Президент Річард Ніксон збільшив обсяги програм свого попередника вдвічі, розширивши «державу загального добробуту» ще більше, ніж це було за Джонсона.

Наслідок створення нової держави-Левіафана загального добробуту був трагічний: відділивши засновницький погляд на людину та її природні права від діяльності уряду, структура заохочень до індивідуальної відповідальності та амбіцій була повністю спотворена. Прогрес чорношкірих сімей зупинився: до 1970 року «зменшення бідності чорношкірих практично припинилося», як рапортували Тернстроми. «Для афроамериканських сімей рівень бідності становив 30 % у 1970-му, 29 % у 1980-му і 26 % у 1995-му»[394]. Але проблема чорних американців поставала особливо серйозно, оскільки расовий розрив між чорними та білими не скорочувався. Ще 1965 року майбутній сенатор Деніел Патрік Мойніген, тоді заступник міністра праці в кабінеті Ліндона Джонсона, констатував цю проблему: життя чорношкірих стає «гіршим, а не кращим» через розпад родинних структур, що є наслідком і рабства, і законів Джима Кроу, але причина його загострення — в політиці уряду[395].

Загалом американська економіка також вступила в період застою. Рівень бідності за расовими показниками припинив знижуватися близько 1970 року[396]. У 1971-му Річард Ніксон запровадив фіксацію цін, заробітної та орендної платні, встановив нові тарифи й вивів Америку з Бреттон-Вудської угоди 1944 року, відкріпивши тим самим американський долар від вартості золота[397]. Американський бізнес перестав бути конкурентноздатним на світовій сцені: наприклад, до середини 60-х вартість праці в американській автомобільній промисловості була втричі вищою, ніж у Європі, й учетверо, навіть уп’ятеро вищою, ніж у Японії[398]. Колишні центри промислового виробництва порожніли. З 1960 по 1975 рік середній індекс Доу Джонса в промисловості фактично стояв на місці. Тільки на початку 80-х, як ми побачимо, фондовий ринок розпочав тривалий і не бачений раніше підйом.

Загальна стагнація, якою закінчився повоєнний бум, сталася не тільки в економіці. Те саме переживало й суспільство. Расові заворушення по всій країні тривали з початку 60-х років: раніше це були виступи білих проти чорних, що нерідко траплялося після Першої світової війни. Заворушення нового типу відбувалися тепер серед чорношкірого населення від Воттса (1965 рік) до Детройта (1968-й). Протести проти В'єтнамської війни стали насильницькими: з'їзд Демократичної партії 1968 року в Чикаго закінчився бунтом. Терористичні акти струшували американську землю раз у раз: представники радикального студентства, в тім числі й деякі з тих груп, що їх активно підтримували союзники Ліндона Джонсона в перші роки десятиліття, влаштували низку вибухів у різних місцях, включно з Пентагоном. За півторарічний період з 1971 по 1972 рік, за даними ФБР, у країні відбувалося до п'яти вибухів бомб на день[399]. Рівень злочинності різко злетів: як пише криміналіст Баррі Латцер, «починаючи із 60-х, Сполучені Штати пережили найбільший сплеск насильницької злочинності в історії. У деяких місцевостях люди боялися виходити з дому вночі й удень»[400]. У 1974 році президент Річард Ніксон подав у відставку; в 1975-му Америка вивела останні війська із Сайгона, й Південний В'єтнам став комуністичним; у 1979-му Совєти вторглися в Афганістан, і новий радикально ісламський режим в Ірані здійснив напад на посольство США, взявши 52 заручників. Владні й суспільні інститути Америки перебували у скруті, тяжкі часи настали для економіки й для зовнішньої політики. Обрання президентом Джиммі Картера нічого не змінило — тільки чіткіше означило проблему, і поки Америка заглиблювалася в економічну кризу, президент оповідав американцям про «кризу довіри»[401].

Рейґанівська революція

Коли нація обрала своїм наступним лідером Рональда Рейґана, для більшої частини інтелігенції це стало шоком. Проте цей припис від недугів Америки готувався багато років. Колишній голова Гільдії кіноакторів, колишній речник компанії General Electric і колишній губернатор Каліфорнії був добре обізнаний щодо загроз комунізму: він

розумів унікальну недобру природу Радянського Союзу, який назвав «Імперією зла», розлютивши цим мільйони миролюбних інтелігентів. Він ясно бачив, що роль уряду далеко відійшла від принципів, закладених батьками-засновниками. Як пояснював Рейґан у першій інавгураційній промові:

> *У нинішній кризі уряд не є розв'язанням проблем — уряд сам є проблемою. Вряди-годи ми піддавалися на спокусу повірити, що суспільство стало занадто складним, щоб бути самоврядованим, що правління елітних груп є вищим за правління народу і за обраний народом уряд. Та якщо ніхто серед нас не здатний керувати собою, то хто матиме змогу керувати іншими?.. Мій намір — скоротити розмір і вплив федерального істеблішменту, а також вимагати визнання відмінності між повноваженнями, наданими федеральному уряду, і тими, які мають залишитися за штатами або за народом*[402].

Це означало не менше, ніж повну відмову від американського курсу на прогресивізм, що домінував майже вісімдесят попередніх років, з короткою перервою у 20-ті. Економічна програма Рейґана була троїстою: по-перше, зниження податків, щоб перестати карати бізнеси за успіх і сприяти інвестиціям і зростанню; по-друге, зменшити нормативний тягар, який зв'язував підприємців; і по-третє, зупинити інфляцію, надавши економічному зростанню передбачувану основу, якої той не мав від часів Ліндона Джонсона. Під кінець адміністрації Рейґана американська економіка пережила новий бум — з'явилося 14 мільйонів нових робочих місць. Індекс Доу Джонса заледве перевищував відмітку «500» у місяць, коли Рейґан заступив на посаду; коли ж він пішов, показник становив «2200». Процвітала фінансова галузь, оскільки інвестиційний капіталізм заступив управлінський. Найбільше фіаско Рейґана полягало в неспроможності загнуздати федеральні витрати, які стрімко зростають досі.

Проте Рейґан зумів відновити місце США у світі. У 1980 році, перед приходом Рейґана на посаду, міністр оборони кабінету Картера Гарольд Браун визнав, що Сполучені Штати стоять на роздоріжжі, на якому баритися «більше не можна». Браун стверджував: «Мусимо вирішувати негайно, чи маємо ми намір залишитися найсильнішою державою світу»[403]. Така оцінка ситуації прозвучала перед

запланованим урізанням оборонного бюджету, однак адміністрація Рейґана і Конгрес радикально скасували це, збільшивши витрати майже на дві третини[404]. Рейґан оголосив про початок створення системи протиракетного захисту — глузливо прозваної «Зоряними війнами» — у відповідь на розроблення міжконтинентальних балістичних ракет у СРСР. Гонитва озброєнь, зрештою, і призвела до колапсу Радянського Союзу. За десять років до того цієї події майже ніхто не передбачав, і вважалося, що Совєти мають достатню потужність у глобальних ініціативах. Коли Рейґан запропонував Михайлові Горбачову «зламати стіну» — Берлінську — у червні 1987-го, зовнішньополітична еліта не сприйняла його всерйоз. Два роки по тому Берлінська стіна впала.

Усе це не було справою тільки військової політики. Суть була у відновленні моральної ясності. Після війни у В'єтнамі — яка переконала дуже багатьох американців у тому, що «м'язистість» міжнародної політики США радше руйнівна і експлуататорська, ніж орієнтована на свободу, — Рейґан змалював контрастними фарбами радянську «Імперію зла» і волелюбний Захід. Такий цивілізаційний контраст був цілком правдивим: він нагадав американцям про те, що насправді є сяючим містом на пагорбі, маяком свободи для всіх стражденних на планеті.

Країна в пошуках ідентичності

Сполучені Штати після холодної війни пережили глибоку кризу ідентичності. Упродовж майже цілого століття засадничі принципи Америки поставали як різка протилежність СРСР, і з падінням суперника Америка мусила шукати опору. Результатом явилася непевність.

Економічно Америка далі процвітала, покладаючись на принципи вільного ринку. На початку 90-х років відбулося приголомшливе зниження рівня злочинності, найпомітніше за всю історію країни. Усе десятиліття американська економіка зростала, президента Джорджа Буша-старшого змінив Білл Клінтон, демократ, заявивши, що «ера великого уряду скінчилася»[405]. І справді, Клінтон, попри велику відмінність його думки від думки спікера Палати представників Ньюта

Ґінґріча — автора програми «Угода з Америкою», яка охопила все, починаючи від реформи соцзабезпечення до заходів боротьби зі злочинністю та зниження податку на приріст капіталу, — зумів збалансувати бюджет і покласти край дефіцитному фінансуванню. Вільна торгівля, яка розпочала свою магічну дію в президентство Рейґана, зміцніла із заснуванням Світової організації торгівлі. Країни Східної Європи, звільнившись від залізної руки комунізму, теж приєднувалися до вільного ринку. Навіть Китай, комуністична країна, почав експериментувати з елементами капіталізму. Добробут зростав, дедалі більше людей ставали власниками житла, різко злетів фондовий ринок. Особисті вади Клінтона не зменшили його популярності — усе завдяки сильній економіці.

Утім, на міжнародному фронті Америка насилу давала собі раду з новою для себе роллю світового гегемона без суперників. Чи стала Америка світовим полісменом, як у Югославії, чи зосередилася насамперед на власних інтересах у міжнародній політиці, як у Сомалі? Рішенням Клінтона було скоротити військовий бюджет, і Америка підійшла до війни, яка розпочалась 11 вересня 2001 року, погано підготовленою. Новий президент Джордж Буш-молодший постав перед завданням вести війну з тероризмом на кількох фронтах. Про цю ситуацію є відоме висловлювання міністра оборони Дональда Рамсфелда: «На війну йдуть із військом, яке мають, а не з тим, яке бажають мати пізніше»[406]. Але питання про те, чим Америка хоче бути, залишалося відкритим — і цей конфлікт вилився у пряму війну в Іраку. Чи була то війна Америки з тероризмом? Чи війна за права людини? Чи мала вона на меті гарантувати святість ООН? Чи змінити світ на користь демократії у вільсонівському дусі? А може, метою було не дати іракському диктатору Саддаму Хусейну здобути зброю масового ураження? Або звільнити народ Іраку від лих диктатури?

Коли ж війна в Іраку, яка скінчилася швидкою перемогою Америки над іракською армією, стрімко перетворилася на криваве придушення повстань, замовчувати ці питання далі стало неможливим. І коли американська економіка — розтратлива, з широкими пільговими програмами, керована філософією «співчутливого консерватизму»[407], при цьому з додатковими заходами зі зменшення податків —

обвалилась у 2007–2008 роках, Америка опинилася на новому роздоріжжі.

Стояв на цьому роздоріжжі Барак Обама — унікальна політична постать із нечіткою програмою, але з виразною привабливістю. Обама був не лише обдарованим оратором, він своєю особою — афроамериканець, син білої матері й чорного батька — символізував повне заперечення думки про те, що Америка історично приречена на расизм довіку. Прихід Обами в Білий дім став би ще одним підтвердженням застосування засадничих принципів Америки — якби сам Обама вірив у ці принципи. Та, як виявилося, в Обами було своє бачення американської влади — багато в чому схоже на позицію Ліндона Джонсона, Франкліна Рузвельта і Вудро Вільсона — щонайменше в питанні урядового втручання. Ця філософія призвела до безпрецедентного рівня витрат, грандіозної нової програми пільг і великого кроку в бік націоналізації всієї системи охорони здоров'я, а також до спроби перевпорядкувати уряд на користь федерального домінування. Тим часом у міжнародній політиці Обама вдався до незвичної суміші гуманітарного інтервенціонізму (Лівія) і орієнтованого на замирення ізоляціонізму (Іран), що знову дало радикальне скорочення армії. Найтрагічнішим є той факт, що обіцяне расове примирення, яке здавалося майже доконаним на момент його виборів, швидко поступилося новій добі расового упередження: адміністрація Обами висунула пропозицію політики ідентичності, яка обертається навколо наративу про Америку як країну гноблення, де расизм уже в ДНК. Обрання Дональда Трампа — постаті, яка різко поляризувала суспільство, явило собою відповідь на політику Обами. Відповідь майже в усьому реакційну, враховуючи, що вона передбачала не стільки відновлення засадничих принципів, скільки відкидання Обаминого бачення країни.

Висновок

Історія Америки не складається всуціль із добра або всуціль зі зла — втім, героїзму в ній усе ж таки значно більше, ніж трагедії, а справедливість більш типова для неї, ніж несправедливість. Країна з більшістю білого населення, що колись поневолило чорне і

пригнічувало жінок, тепер регулярно обирає чорношкірих і жінок на високі посади (насправді жінки становлять більшість електорату, а чорношкірі американці звично активніше голосують), демонструючи міцність і зростання унікально американської віри в те, що всі люди створені рівними; країна, що виборювала власну свободу в британської тиранії, звільнила мільярди людей по всьому світу в ім'я тієї самої свободи й надихнула десятки мільйонів американців на пошуки своєї американської мрії; країна, заснована фактично на дикому місці, згодом стала рушієм зростання, яке приводить у дію весь світ.

Історія Америки — одна з найвеличніших оповідей в історії людства. Америка була заснована на великих принципах; Америка прагнула реалізувати ці принципи; Америка збільшувала свою велич. Світові з Америкою живеться краще. Ми повинні розуміти всі темні сторінки й прокляття нашої історії, розуміти, як історія впливає на сьогодення. Але насамперед нам слід усвідомити, що ми є частиною одної історії, а не суперниками в країні, розділеній ідентичностями або класами. Утім, як ми невдовзі побачимо, дезінтеграціоністам вдалося перекрутити американську історію саме в такому дусі.

---

305 Henry Louis Gates, "How Many Slaves Landed in the US?," PBS.org, pbs.org/wnet/african-americans-many-rivers-to-cross/history/how-many-slaves-landed-in-the-us/ [дата звернення: 20.03.2021].

306 "Emancipation," National Archives (UK), nationalarchives.gov.uk/pathways/blackhistory/rights/emancipation.htm [дата звернення: 20.03.2021].

307 Frederick Douglass, "What to the Slave Is the Fourth of July?," TeachingAmerican History.org, 5 липня 1852 р., teachingamericanhistory.org/library/document/what-to-the-slave-is-the-fourth-of-july/ [дата звернення: 20.03.2021].

308 Colman Andrews, "These Are the 56 People Who Signed the Declaration of Independence," USA Today, 3 липня 2019 р., usatoday.com/story/money/2019/07/03/july-4th-the-56-people-who-signed-the-declaration-of-independence /39636971/ [дата звернення: 20.03.2021].

309 Адамс Джон. Лист до Роберта Еванса, 8 червня 1819 р., founders.archives.gov/documents/Adams/99-02-02-7148 [дата звернення: 20.03.2021].

310 Benjamin Franklin, "Petition from the Pennsylvania Society for the Abolition of Slavery," 3 лютого 1790 р., http://www.benjamin-franklin-history.org/petition-from-the-pennsylvania-society-for-the-abolition-of-slavery/ [дата звернення: 20.03.2021].

311 Thomas G. West, Vindicating the Founders: Race, Sex, Class and Justice in the Origins Of America (Oxford: Rowman & Littlefield, 1997), 7.

312 James Kirschke, GouverneurMorris: Author, Statesman, and Man of the World (New York: Thomas Dunne Books, 2005), 176.

313 Вашингтон Джордж. Лист до Роберта Моррiса, 12 квітня 1786 р., founders.archives.gov/documents/Washington/04-04-02-0019 [дата звернення: 20.03.2021].

314 "A Decision to Free His Slaves," MountVernon.org, mountvernon.org/george-washington/slavery/washingtons-1799-will/ [дата звернення: 20.03.2021].

315 "Jefferson's Attitudes Toward Slavery," Monticello.org, monticello.org/thomas-jefferson/jefferson-slavery/jefferson-s-attitudes-toward-slavery/ [дата звернення: 20.03.2021].

316 Bill to Prevent the Importation of Slaves, 16 червня 1777 р., founders.archives.gov/documents/Jefferson/01-02-02-0019 [дата звернення: 20.03.2021].

317 Конституція Вермонту, 1777 р.

318 An Act for the Gradual Abolition of Slavery, 1 березня 1780 р., phmc.state.pa.us/portal/communities/documents/1776-1865/abolition-slavery.html [дата звернення: 20.03.2021].

319 "Massachusetts Constitution and the Abolition of Slavery," Mass.gov, mass.gov/guides/massachusetts-constitution-and-the-abolition-of-slavery [дата звернення: 20.03.2021].

320 Abraham Lincoln, Cooper Union Address, 27 лютого 1860 р., abrahamlincolnonline.org/lincoln/speeches/cooper.htm [дата звернення: 20.03.2021].

321 "Africans in America," Library of Congress, loc.gov/teachers/classroommaterials/presentationsandactivities/presentations/immigration/african 4.html [дата звернення: 20.03.2021].

322 "Madison Debates," 8 серпня 1787 р., avalon.law.yale.edu/18th_century/debates_808.asp [дата звернення: 20.03.2021].

323 Abraham Lincoln, Speech on the Kansas-Nebraska Act at Peoria, Illinois, 16 жовтня 1854 р., teachingamericanhistory.org/library/document/speech-on-the-kansas-nebraska-act-at-peoria-illinois-abridged/ [дата звернення: 20.03.2021].

324 "Madison Debates," 25 серпня 1787 р., avalon.law.yale.edu/18th_century/debates_825.asp [дата звернення: 20.03.2021].

325 "The Growing New Nation," PBS.org, pbs.org/wgbh/aia/part3/map3.html [дата звернення: 20.03.2021].

326 Thomas Jefferson, "Notes on the State of Virginia, Query XVIII: Manners," 1781 р., teachingamericanhistory.org/library/document/notes-on-the-state-of-virginia- query-xviii-manners/ [дата звернення: 20.03.2021].

327 Russell Thornton, "Population History of Native North Americans," in Michael R. Haines and Richard H. Steckel, eds., A Population History of North America (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 24.

328 "Table 1. Population and Area: 1790 to 2000," Census.gov, ftp.census.gov/library/publications/2010/compendia/statab/130ed/tables/11s0002.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

329 "Following the Frontier Line, 1790 to 1800," census.gov/dataviz/visualizations/001/ [дата звернення: 20.03.2021].

330 Джефферсон Томас. Лист до Джорджа Роджерса Кларка, 25 грудня 1780 р., founders.archives.gov/documents/Jefferson/01-04-02-0295 [дата звернення: 20.03.2021].

331 "North America in 1800," NationalGeographic.org, nationalgeographic.org/photo/northamerica-colonization-1800/ [дата звернення: 20.03.2021].

332 Джефферсон Томас. Лист до Джорджа Роджерса Кларка, 25 грудня 1780 р., founders.archives.gov/documents/Jefferson/01-04-02-0295 [дата звернення: 20.03.2021].

333 "December 2, 1823: Seventh Annual Message (Monroe Doctrine)," University of Virginia Miller Center, millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/december-2-1823-seventh-annual-

message-monroe-doctrine [дата звернення: 20.03.2021].

334 Johnson, The Birth of the Modern, 27–28.

335 Там само,32–33.

336 Larry Schweikart and Michael Allen, A Patriot's History of the United States (New York: Penguin, 2004), 207–9.

337 Paul Johnson, The Birth of the Modern (New York: HarperCollins, 1991), 211.

338 Douglas Bamforth, "Intertribal Warfare," Encyclopedia of the Great Plains, plainshumanities.unl.edu/encyclopedia/doc/egp.war.023.

339 Lawrence H. Keeley, War Before Civilization (Oxford: Oxford University Press, 1996).

340 Токвілль Алексіс де. Про демократію в Америці.

341 Там само.

342 Перепис населення США 1860 року, www2.census.gov/library/publications/decennial/1860/population/1860a-02.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

343 Alan Greenspan and Adrian Woolridge, Capitalism in America: A History (New York: Penguin, 2018), 77–79.

344 John C. Calhoun, "Speech on the Oregon Bill," 27 червня 1848 р., teachingamericanhistory.org/library/document/oregon-bill-speech/ [дата звернення: 20.03.2021].

345 Abraham Lincoln, "House Divided Speech," 16 червня 1858, abrahamlincolnonline.org/lincoln/speeches/house.htm [дата звернення: 20.03.2021].

346 "The Declaration of the Causes of Seceding States: South Carolina," 20 грудня 1860 р., battlefields.org/learn/primary-sources/declaration-causes-seceding-states#South_Carolina [дата звернення: 20.03.2021].

347 Constitution of the Confederate States, 11 березня 1861 р., avalon.law.yale.edu/19th_century/csa_csa.asp [дата звернення: 20.03.2021].

348 * Чотирнадцята поправка до Конституції США надала громадянство всім особам, народженим або натуралізованим у США, включаючи колишніх рабів, і гарантувала усім громадянам рівний захист законами США. — *Прим. наук. ред.*

349 Henry Louis Gates, "The Truth Behind '40 Acres and a Mule,'" PBS.org, pbs.org/wnet/african-americans-many-rivers-to-cross/history/the-truth-behind-40-acres-and-a-mule/ [дата звернення: 20.03.2021].

350 З *англ.* homestead — садиба, ферма, ділянка для поселення. Цей законодавчий акт надавав право отримати ділянку землі під ферму в 160 акрів (приблизно 65 га) на вільних землях Канади й США для особистого зайняття сільським господарством із зобов'язанням мешкати на власній фермі. Після п'яти років проживання ця земля віддавалася переселенцю у власність безоплатно за умови подальшого оброблення й забудови на ній. Іммігранти теж могли отримати землю, сплативши мито 10 доларів за право зайняти гомстед на довічне користування. — *Прим. пер.*

351 Homestead Act (1862), ourdocuments.gov/doc.php?flashfalse&doc=31 [дата звернення: 20.03.2021].

352 Greenspan and Woolridge, Capitalism in America, 77–79.

353 Там само, 92–96.

354 Lochner v. New York (1905), 198 US 45.

355 «Роу проти Вейда» (Roe v. Wade) — історичне рішення Верховного суду США щодо законності абортів. Суд апелював до концепції належної правової процедури (due process), яка гарантує право на недоторканність особистого життя. Суд вирішив, що таке право захищає право вагітної жінки здійснювати чи не здійснювати аборт. — *Прим. наук. ред.*

356 Daniel Oliver, "James J. Hill: Transforming the American Northwest," FEE.org, 1 липня 2001 р., fee.org/articles/james-j-hill-transforming-the-american-northwest/ [дата звернення: 20.03.2021].

357 Schweikart and Allen, A Patriot's History of the United States, 459.

358 "From the Archives: President Teddy Roosevelt's New Nationalism Speech," WhiteHouse.gov, 31 серпня 1910 р., obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/12/06/archives-president-teddy-roosevelts-new-nationalism-speech [дата звернення: 20.03.2021].

359 Bruce S. Thornton, Democracy's Dangers and Discontent (Stanford, CA: Hoover Institution Press, 2014).

360 Lawrence W. Reed, "Of Meat and Myth," Mackinac.org, 13 лютого 2002 р., mackinac.org/4084 [дата звернення: 20.03.2021].

361 Jim Powell, Bully Boy: The Truth About Theodore Roosevelt's Legacy (New York: Crown Forum, 2006).

362 Jonah Goldberg, "You Want a More 'Progressive' America? Be Careful What You Wish For," CSMonitor.com, 5 лютого 2008 р., csmonitor.com/Commentary/Opinion/2008/0205/p09s01-coop.html [дата звернення: 20.03.2021].

363 Woodrow Wilson, The Political Thought of Woodrow Wilson (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1965), 192.

364 Judson MacLaury, "A Brief History: The US Department of Labor," DOL.gov, dol.gov/general/aboutdol/history/dolhistoxford [дата звернення: 20.03.2021].

365 Geoffrey Wawro, "Everything You Know About How World War I Ended Is Wrong," Time.com, 26 вересня 2018 р., time.com/5406235/everything-you-know-about-how-world-war-i-ended-is-wrong/ [дата звернення: 20.03.2021].

366 Goldberg, "You Want a More 'Progressive' America?"

367 Woodrow Wilson, "War Message to Congress," 2 квітня 1917 р., lib.byu.edu/index.php/Wilson%27s_War_Message_to_Congress [дата звернення: 20.03.2021].

368 MacLaury, "A Brief History: The US Department of Labor."

369 Calvin Coolidge, "Speech on the 150th Anniversary of the Declaration of Independence," 5 липня 1926 р., teachingamericanhistory.org/library/document/speech-on-the-occasion-of-the-one-hundred-and-fiftieth-anniversary-of-the-declaration-of-independence/ [дата звернення: 20.03.2021].

370 Greenspan and Woolridge, Capitalism in America, 193–96.

371 Ben Shapiro, "Herbert Hoover's Daughter Hillary," Creators Syndicate, 30 квітня 2003 р., townhall.com/columnists/benshapiro/2003/04/30/herbert-hoovers-daughter-hillary-n1146318 [дата звернення: 20.03.2021].

372 Steven Horwitz, "Hoover's Economic Policies," EconLib.org, econlib.org/library/Enc/HooversEconomicPolicies.html [дата звернення: 20.03.2021].

373 Albin Krebs, "Rexford Tugwell, Roosevelt Aide, Dies," New York Times, 24 липня 1979 р., nytimes.com/1979/07/24/archives/rexford-tugwell-roosevelt-aide-dies-recruited-for-inner-circle-in.html [дата звернення: 20.03.2021].

374 Steven Horwitz, "Hoover's Economic Policies," EconLib.org, econlib.org/library/Enc/HooversEconomicPolicies.html.

375 Franklin D. Roosevelt, "Campaign Address," 14 жовтня 1936 р., teachingamericanhistory.org/library/document/campaign-address/ [дата звернення: 20.03.2021].

376 Мінітмени — члени ополчення північноамериканських колоністів із молодих фермерів, що мали за першого повідомлення про напад швидко («за одну хвилину») зібратися, — звідси виникла ця назва. — *Прим. пер.*

377 Franklin D. Roosevelt, Re-Nomination Acceptance Speech, 27 липня 1936 р., teachingamericanhistory.org/library/document/acceptance-speech-at-the-democratic-national-convention-1936/ [дата звернення: 20.03.2021].

378 Samuel Staley, "FDR Policies Doubled the Length of the Great Depression," Reason.org, 21 листопада 2008 р., reason.org/commentary/fdr-policies-doubled-the-lengt/ [дата звернення: 20.03.2021].

379 Harold L. Cole and Lee E. Ohanian, "How Government Prolonged the Depression," Wall Street Journal, 2 лютого 2009 р., wsj.com/articles/SB123353276749137485 [дата звернення: 20.03.2021].

380 Biennial Reports of the Chief of Staff of the United States Army to the Secretary of War, 1 липня 1939 — 30 червня 1945 (Washington, DC: Center of Military History, 1996), v, history.army.mil/html/books/070/70-57/CMH_Pub_70-57.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

381 Winston Churchill, "We Shall Fight on the Beaches," 4 червня 1940 р., winstonchurchill.org/resources/speeches/1940-the-finest-hour/we-shall-fight-on-the-beaches/ [дата звернення: 20.03.2021].

382 Franklin D. Roosevelt, Radio Address, 29 грудня 1940 р., mtholyoke.edu/acad/intrel/WorldWar2/arsenal.htm [дата звернення: 20.03.2021].

383 Carl M. Cannon, "When Churchill, FDR Found Themselves 'in the Same Boat,'" RealClearPolitics.com, 26 грудня 2018 р., realclearpolitics.com/articles/2018/12/26/when_churchill_fdr_found_themselves_in_the_same_boat_139023.html [дата звернення: 20.03.2021].

384 Greenspan and Woolridge, Capitalism in America, 273.

385 "Marshall Plan," History.com, 16 грудня 2009 р., history.com/topics/world-war-ii/marshall-plan-1 [дата звернення: 20.03.2021].

386 "Berlin Airlift," History.com, 2 березня 2011 р., history.com/topics/cold-war/berlin-airlift.

387 Harry Truman, Statement on the Situation in Korea, 27 червня 1950 р., docsteach.org/documents/document/truman-statement-korea [дата звернення: 20.03.2021].

388 Stephen Thernstrom and Abigail Thernstrom, America in Black and White: One Nation, Indivisible (New York: Simon & Schuster, 1997), 234.

389 Tobin Grant, "The Great Decline: 60 Years of Religion in One Graph," Religion News.com, 27 січня 2014 р., religionnews.com/2014/01/27/great-decline-religion-united-states-one-graph/ [дата звернення: 20.03.2021].

390 Lyndon B. Johnson, "Commencement Address at Howard University: 'To Fulfill These Rights,'" 4 червня 1965 р., teachingamericanhistory.org/library/document/commencement-address-at-howard-university-to-fulfill-these-rights/ [дата звернення: 20.03.2021].

391 Medicare («Медтурбота») — програма медичного страхування для осіб, старших за 65 років. Medicaid («Меддопомога») — програма медичного страхування для малозабезпечених осіб. — *Прим. пер.*

392 Head Start («Гарний початок») — програма медичного страхування для дітей із малозабезпечених сімей. — *Прим. пер.*

393 Amity Shlaes, Great Society: A New History (New York: HarperCollins, 2019), 9.

394 Thernstrom and Thernstrom, America in Black and White, 234-35.

395 Daniel Patrick Moynihan, "The Negro Family: The Case for National Action," березень 1965 р., dol.gov/general/aboutdol/history/webid-moynihan [дата звернення: 20.03.2021].

396 Thernstrom and Thernstrom, America in Black and White, 234–35.

397 Greenspan and Woolridge, Capitalism in America, 306.

398 Shlaes, Great Society, 304.

399 Bryan Burrough, "The Bombings of America That We Forgot," Time.com, 20 вересня 2016 р., time.com/4501670/bombings-of-america-burrough/[дата звернення: 20.03.2021].

400 Barry Latzer, The Rise and Fall of Violent Crime in America (New York: Encounter Books, 2016).

401 Jimmy Carter, "Crisis of Confidence," 15 липня 1979 р., pbs.org/wgbh/americanexperience/features/carter-crisis/ [дата звернення: 20.03.2021].

402 Рейган Рональд. Перша інавгураційна промова, 20 січня 1981 р., avalon.law.yale.edu/20th_century/reagan1.asp [дата звернення: 20.03.2021].

403 Hearings on Military Posture and HR 6495 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1980), 94.

404 Gabriel Florit, Kim Soffen, Aaron Steckelberg, and Tim Meko, "40 Years of Budgets Show Shifting National Priorities," WashingtonPost.com, 17 березня 2017 р., washingtonpost.com/graphics/politics/budget-history/?utm_term=.1336a2b613ba [дата звернення: 20.03.2021].

405 William J. Clinton, 1996 State of the Union Address, 23 січня 1996 р., clintonwhitehouse4.archives.gov/WH/New/other/sotu.html [дата звернення: 20.03.2021].

406 Eric Schmitt, "Iraq-Bound Troops Confront Rumsfeld Over Lack of Armor," NYTimes.com, 8 грудня 2004 р., nytimes.com/2004/12/08/international/middleeast/iraqbound-troops-confront-rumsfeld-over-lack-of.html [дата звернення: 20.03.2021].

407 Співчутливий консерватизм (compassionate conservatism) — американська політична філософія, що передбачає поєднання переваг вільного ринку та зусиль обмеженого уряду, громадських і релігійних організацій для забезпечення повноцінної участі всіх громадян у суспільному житті. Співпраця уряду, громадського сектору та бізнесу може передбачати розширення доступу до освіти, системи охорони здоров'я, допомогу ветеранам, людям, що перебувають на лікуванні, тощо. Терміном «співчутливий консерватизм» активно послуговувався Джордж Буш-молодший за часів свого президентства у 2001–2009 роках. — *Прим. наук. ред.*

Розділ 6

Дезінтеграція американської історії

За кілька днів до першої інавгураційної промови Абрагама Лінкольна, проголошеної 4 березня 1861 року, інший американець, який мав довжелезний список патріотичних заслуг, виступив із власним інавгураційним зверненням. 18 лютого того ж року Джефферсон Дейвіс стояв у пишно оздобленій колонами будівлі Капітолію в місті Монтгомері, що в Алабамі, на урочистому вступі на посаду першого президента Конфедеративних Штатів Америки. Дейвіс народився в Кентуккі й дістав ім'я на честь Томаса Джефферсона, закінчив військову академію Вест-Пойнт і служив особистим вартовим вождя племені сауків Чорного Яструба, коли того взяли в полон американські війська. Одружився з дочкою колишнього командира Закарі Тейлора, який пізніше став президентом США, брав участь у Мексикансько-американській війні, дістався поранення в битві при Буена-Віста. Зрештою був призначений сенатором від штату Міссісіпі, служив військовим міністром за Франкліна Пірса, згодом повернувся в сенат.

В останні роки перед Громадянською війною Дейвіс був палким противником розколу Штатів. У 1858 році він виступив у Фанейл-голлі в Бостоні, де рішуче засудив рух сецесіонізму[408]: «Якщо у вас є якісь надії, пов'язані зі свободою людства, якщо ви маєте національну гордість і прагнете зробити свою країну найкращою на землі, якщо шануєте наче святиню обов'язки, які залишили вам у спадок ваші батьки, — тоді всі й кожен із цих мотивів повинні спонукати вас до об'єднаних і рішучих зусиль у досягненні успіху великого експерименту, який ваші предки заповіли вам завершити», — з пристрастю виголошував Дейвіс.

Проте зерна сецесіоністської думки Дейвіса проглядали навіть у тому, як він виступав за збереження Сполучених Штатів: ідеї засновників — для Дейвіса — не містили в собі майбутніх кроків у бік

скасування рабовласництва. Дейвіс вважав, що силою, яка тримала революційну Америку разом в опозиції британцям, було «спільне прагнення до незалежності» й протиставлення колоній «сильній метрополії». Він говорив про «справу незалежності штатів і право кожної громади бути суддею у своїх внутрішніх справах». Так «прагнення до незалежності» і «незалежність штатів» означали, що національний уряд має триматися подалі зі своїми прагненнями припинити рабство. Зрештою, казав Дейвіс, «хіба є в Конституції положення, яке надавало б федеральному уряду право визначати, що є власністю?». Хто, запитував Дейвіс, дав федеральному урядові «право називати рабство гріхом?»[409].

Тут Дейвіс мав на увазі не тільки владу федерального уряду скасовувати рабство у рабовласницьких штатах. Він виступав і проти повноважень федерального уряду регулювати рабовласництво на федеральних територіях або забороняти його в майбутніх штатах. За Дейвісом, американізм корініться не в принципах Декларації незалежності, а суто в домовленості окремих партій з відмінними інтересами. Засадничими для Америки є не національні принципи. Вона ґрунтується на співвідношенні сил. Конституція США — лише керівна хартія для розмаїтих окремих інтересів, а не виконання обіцянок, даних у Декларації незалежності[410].

Погляд Дейвіса типовий для американського Півдня. Його найпалкішим речником був Джон Калгун, сенатор-підбурювач, державний секретар, військовий міністр і двічі віцепрезидент. Калгун неодноразово нехтував положеннями Декларації незалежності й 27 червня 1848 року виголосив сумнозвісну заяву про те, що фраза «всі люди створені рівними» є фальшивою і непотрібною: «Її вставлено в Декларацію без жодної потреби. Вона не мала ніякого значення для виправдання нашого відділення від метрополії». Калгун стверджував, що ключове положення, яке лежить у серці американізму, виявилося небезпечною помилкою, і ремствував: «Тривалий час воно дрімало, але згодом почало проростати й давати свої отруйні плоди». Цими плодами є небажання Америки підтримувати й поширювати рабство[411]. Важливою частиною засад Америки є сама Конституція — угода між сторонами, в якій висловлено небагато фундаментальних цінностей.

Якщо Америка — це просто система, спосіб балансування суперечливих політичних інтересів, то зі втратою цього балансу розпадеться й система. На думку рабовласницьких штатів, саме це й сталося. Розкол був неминучим.

Менш ніж за три роки після проголошення чеснот Союзу у Фанейл-голлі Дейвіс полишив свою посаду в сенаті США, назвавши це рішення «найсумнішим днем свого життя». 21 січня 1861 року Дейвіс повідомив іншим сенаторам, що його вчинок цілком відповідає Декларації незалежності, адже гарантії свободи «не мають ніякого стосунку до рабства». Він заявив про «право виходу з-під влади уряду, який своїми діями загрожує нашим правам», а ще пообіцяв, що коли Північ заперечуватиме відділення, «ми закличемо на поміч Бога наших батьків, який звільнив нас від Лева й тепер визволить від люті Ведмедя; і так, довірившись Богові й нашим власним міцним серцям і рукам, ми утвердимо це право так, як тільки зможемо»[412].

Відтак Джефферсон Дейвіс із прибічника союзу став поборником розколу. На своїй інавгурації в алабамському Бірмінгемі він пояснив це так: зв'язки, що тримають купи американців, розпалися, і «між нами виникли суперечності, які неминуче мусять привести й приведуть до розділення»[413]. Віра в те, що американців з'єднують дуже слабкі зв'язки, легко дала переконання в тому, що їх слід розірвати. Дейвіс формально став сецесіоністом.

Філософія, на яку спирався сецесіонізм, ніколи не помирала. Вона лише поширюється й розпалює свої вогнища деінде. Нині дезінтеграціоністи заявляють, як раніше це робили Дейвіс і Калгун, що Америка була заснована на аргументі сили, а не на фундаментальному принципі. Іронія в тому, що дезінтеграціоністи виголошують такі заяви на ґрунті захисту тих самих меншин, проти яких були націлені Дейвіс і Калгун. Однак головна думка — про те, що вся американська система являє собою ієрархію влади, а не систему, засновану на принципах, застосованих однаково до всіх, — вперто зображає сецесіоністський погляд на американську історію[414]. На думку дезінтеграціоністів, Америка — корумпована, оманлива вихватка, яка обіцяє свободу, а на ділі гарантує тиранію. Американська система, на цей погляд, не заступила собою гоббсівську «війну всіх проти всіх» — вона просто скерувала сили цієї війни в систему домінування білих

американців, чоловіків-американців, гетеросексуальних американців. Усі високоінтелектуальні розмови про невідчужувані права і делегування повноважень фальшиві, як театр кабукі. Справжня історія Америки є оповіддю про те, як сильні гноблять слабких — удома й за кордоном.

Якщо таке припущення правдиве, то Америка — взагалі не нація. Натомість вона — агломерація суперечливих інтересів, які обставини й доля вимушено звели разом, але вони приречені на нескінченну боротьбу — або на розлучення. Америка — це оповідь про експлуатацію і жадібність, патріархальність і жорстокість, ієрархію і маніпуляцію. Декларація незалежності — просто брехня, а не якась там невиконана обіцянка. Конституція — узаконення рабства і брутальності, а не заслін від тиранії. Історія Америки — нескінченний роман жахів, перемежованих короткими просвітленнями, після яких країна знову занурюється в той бактеріальний бульйон, з якого постала. Прогрес відбувається всупереч американській натурі, а не завдяки їй; злидні, нерівність і фіаско — природні наслідки американізму.

Дезінтеграціоністська історія лежить на трьох фундаментальних засадах: перша — Америка народжена в гріху, друга — Америка завжди була мозаїкою окремих фракцій і владних ієрархій, третя — роль Америки у світі завжди тягнула за собою злидні, загибель, нерівність і несправедливість.

Як ми вже встигли побачити, це не так. Америка унікальна: її філософія, культура й історія направду надзвичайні. Але метою дезінтеграціонізму є розірвати зв'язки нації, а не зміцнити їх. Щоб зрозуміти дезінтеграціоністський погляд на історію, варто почати з найпростішої передумови: для дезінтеграціоністів метою вивчення історії є не усвідомлення природи Америки або її розвитку в часі. Натомість, це спроба знайти ґрунт для аргументів про те, що сучасні проблеми є лише пізніми проявами глибоко вкорінених невиліковних недугів американської фільсофії та культури, самого серця Америки. Історія — зброя, а не зв'язок. Вона — не клей, а кислота. Така думка неминуче веде до дезінтеграції. Зрештою, якщо історія є постійним джерелом розбрату; якщо історія не тільки розділяє, а ще й відкидає

нас назад; якщо історія є розірваною артерією, з якої юшить кров, заливаючи сучасність, то єдине лікування цього — ампутація.

Становлення дезінтеграціоністської історії зображає бінарне мислення — те, що часто зринає в наших політичних дебатах. Замість критикувати історичну науку, яка вряди-годи справді дещо однобоко та ура-патріотично намагалася заретушувати потворні вади минулого Америки, дезінтеграціоністи називають невиправною саму Америку. Америка може бути або хорошою, або поганою — кажуть дезінтеграціоністи. І якщо вона не здатна бути хорошою — значить, вона погана. Такий похмурий і неточний погляд на Сполучені Штати переважає в останні роки. Це відбувається через загальне поширення дезінтеграціоністської філософії та культури, які в один голос заявляють, що індивідууми в Америці не відповідальні за свої успіхи або фіаско. Позаяк Америка є, за всіма наявними параметрами, неймовірно толерантною і відкритою, дедалі важче знаходити в ній приклади реального гноблення. Коли попит на такі приклади перевищує пропозицію, дезінтеграціоністи починають глибокі розкопки американської історії в пошуках гноблення, заявляючи потім, що сучасні біди є частиною історичної несправедливості. Іноді, до певної міри, це так і є. Проте ці натужні спроби прив'язати нинішні, досі актуальні вади до подій минулих століть не надто переконливі для тих, хто воліє розв'язувати проблеми, а не примножувати їх.

Та на жаль, як уже було сказано, для дезінтеграціоністського наративу гноблення існує широченний ринок. Вельми складно боротися з міазмами «інституційної» або «історичної» дискримінації, що нині витають у повітрі — звісно, це набагато складніше, ніж боротися з реальними випадками дискримінації у сучасному житті, що постійно засуджуються доброчесними людьми з усіх частин політичного спектра. Якщо ви волієте стверджувати, ніби для досягнення кінцевої мети потрібні системні зміни, то найуспішнішою стратегією буде обвинувачувати саму систему. А якщо ви не можете обвинуватити сучасну систему, просто назвіть її породженням системи минулого.

До того ж це можна обернути й навспак. Так, дезінтеграціоністи звично перекладають вину за теперішнє на минуле. Але не менш

затято вони чавлять тих, хто не погоджується з нинішньою політикою, асоціюючи їх із лиходіями минувшини. Коли ж американську історію змалювати такими чорними фарбами, дуже легко влаштувати, так би мовити, інтелектуальну гру із прив'язування всіх не симпатичних вам політичних поглядів до негативних явищ минулого. Прихильність консерваторів до суспільної дискусії, а не до культури скасування стає просто новітнім проявом неоконфедератства[415]; незгода з посиленням контролю за продажем і використанням зброї уподібнюється до опору спробам обмежити работоргівлю в XIX столітті[416]. Майже кожна ревізіоністська історична праця стає приводом висловитися проти сучасних політичних опонентів.

Як виявляється, американці не люблять, коли їх порівнюють із найгіршими людьми в історії Америки. І навряд чи захочуть ділити країну з тими, хто регулярно вдається до таких порівнянь.

Становлення дезінтеграціоністської історії

Дезінтеграціоністська історія бере свій початок від утвердження американського прогресивізму. У спробі переписати суспільну угоду між американською владою і народом прогресивісти потребували переробити заднім числом філософію батьків-засновників. У цьому вони покладалися на історизм — вчення, яке стверджує, що всі інститути та ідеї є продуктами часу, отже, їх легко можна замінити іншими. Історизм іде безпосередньо всупереч ідеї одвічних, незмінних і невідчужуваних природних прав, тому це міцне підґрунтя для ревізії історії заснування американської держави. Так, Вудро Вільсон, відданий прибічник історизму, стверджував, що Декларація незалежності «прямо залишає на розсуд кожного покоління людей те, чого вони бажають від свого життя, як вони воліють бачити форму й завдання своєї свободи, у чому вони бачать прагнення щастя... Ідеї свободи не можуть бути незмінними від покоління до покоління: сталою може залишатися тільки концепція, загальний образ того, чим є свобода. Свобода, закріплена в незмінному законі, не є свободою взагалі»[417].

Щоб позбутися засадничих концепцій прав і влади, треба переписати історію. Таке переписування, своєю чергою, потрібно виправдати

новим поглядом на філософію історії: замість зосередження на реальності минулого, вона зосереджується на минулому, побаченому крізь призму сучасності. Фредерік Джексон Тернер, президент Американської історичної асоціації, у 1910 році писав, що історія має бути відділена від об'єктивних досліджень і натомість слугувати «думкам, що формуються під дією нових умов, які виявляють вплив і значущість сил, не пізнаних адекватно істориками попередніх поколінь». Карл Бекер, дуже впливовий історик-прогресивіст, стверджував аналогічно: «Для мене нема нічого нуднішого за історичні факти й нічого цікавішого за ту службу, яку вони можуть виконати у спробі розв'язати одвічну загадку людського буття». Бекер пізніше пояснив: «Насправді всякий історичний факт — річ на диво невловима, складна для фіксації, річ, яку майже неможливо відрізнити від "теорії", якій він мав би докорінно суперечити». Метою історичної науки є «надати зрозуміле пояснення того, що відбулося»[418].

Бекер прояснив у своїй знаменитій лекції 1931 року в Американській історичній асоціації: «Найспритнішими трюками в усі часи були не злостиві вигадки, що мали залучити до себе всіх, а несвідомі й необхідні зусилля з боку "суспільства" для розуміння того, що воно робить у світлі того, що було зроблено, і що воно ще сподівається зробити»[419]. «У світлі того, що суспільство сподівається зробити» — ця фраза презентує повне обернення напрямку історичної науки з погляду назад на погляд уперед. Його колега з «нових істориків» Джеймс Гарві Робінсон так підсумував цілі нової орієнтації: «Історія часто спрацьовує там, де відмовляє все інше. Вона дуже тендітно змінює наше ставлення»[420].

Це вчення — прозване «новою історією» — негайно вплинуло на те, як Америка бачить свій історичний шлях. Воно надало ґрунт, на якому почали зводити свої конструкції ревізіоністи — особливо радикальні. Якщо Америка має повернутися до коренів, то є необхідність усе переписати, починаючи з коренів, зробивши їх невимовно ганебними. Найлегший спосіб зробити це — вибірково ігнорувати факти на користь певної тези.

Першим застосував цей метод видатний історик Чарльз Бірд, автор «До економічного тлумачення Конституції Сполучених Штатів» (An

Economic Interpretation of the Constitution of the United States, 1913). Бірд, професор Колумбійського університету, висунув думку, що батьки-засновники скомпілювали Конституцію США з єдиною метою — захистити власні економічні інтереси. Засновників Бірд описував як «маленьку, але активну групу людей, через свою власність безпосередньо зацікавлену в результаті своєї праці», на противагу «незаможній масі», яку «усунули від участі із самого початку». Батьки-засновники були не ідеалістами, а олігархами. «Конституція, — підсумовує Бірд, — є документом суто економічним». Бірдове «відкриття» уславило його: до 1952 року було продано понад 11 мільйонів примірників його книги[421]. Крім того, Бірд, як і його дружина Мері, вважав, що американське підприємництво в «Позолочену добу» являло собою нескінченну вервечку прикладів експлуатації, а не безпрецедентного зростання й прогресу Америки, що забезпечило краще життя десяткам мільйонів людей. Не дивно, що Бірд був запеклим критиком капіталізму і глибоко вірив у можливість удосконалення людини: він писав, що «фізичне й суспільне здоров'я мусять бути основою освіти»[422]. Не можна вважати збігом те, що Робінсон і Бірд разом із Гербертом Кроулі заснували Нову школу соціальних студій — установу, яка орієнтувалася на розмиття кордонів між прогресивістським «переробленням світу» і «науковими» дослідженнями.

Економічний підхід до історії визначається й у численних наступних історичних вченнях. І хоча праці Бірда виявилися недосконалими — історик Форрест Макдональд спробував відтворити дослідження Бірда і «не знайшов кореляції» між економічними інтересами засновників та їхнім голосуванням за головні або загальні економічні питання»[423], — його «історизм» встановив прецедент для майбутнього класового прочитання американської історії. Стоутон Лінд, неомарксист, який багато в чому погоджувався з Бірдовою класовою ревізією засад Америки, написав глибоке дослідження «Походження американського радикалізму» (Intellectual Origins of American Radicalism), сформулювавши засновницькі обіцянки й розвиток аболіціоністського руху як такі, що мали соціалістичний відтінок. Лінд визнавав, що він «дедалі більш відданий тій тезі, що професор історії має бути і головною дійовою особою в історії»[424]. Річард Гофстедтер, який

називав Бірда своїм першим натхненником, став у середині століття одним із найбільш уславлених істориків: свою кар'єру він починав переконаним комуністом (і став членом комуністичної партії в 1938 році), а закінчив двічі лавреатом Пулітцерівської премії. Так, він зневажав капіталізм і відкрито висловлював свою ненависть до нього[425], проте він зумів скерувати цю нелюбов на службу інтелектуальній критиці всього — від американської промисловості до американського консерватизму. Джордж Вілл справедливо характеризував узагальнений світогляд Гофстедтера як глум над американським консерватизмом: «Гофстедтер вважав консерваторів жертвами вад їхнього власного характеру і психологічних негараздів — "параноїдального стилю" політики, що коріниться у страху отримати статус "невдахи". Консерватизм піднісся на хвилі голосів людей, яких дратували лібералізм і поблажливість»[426].

Найпопулярнішим із ревізіоністів класового штибу, втім, був, без сумнівів, Говард Зінн. Зіннова мало підкріплена джерелами й надзвичайно упереджена «Народна історія Сполучених Штатів» (A People's History of the United States) — у якій Америка показана відповідальною майже за всі біди світу останні двох століть — на момент смерті автора розійшлася накладом у 2 мільйони примірників[427]. Зінн був палким захисником суб'єктивізму в історії. Його власна суб'єктивна думка була суто марксистська: згідно із Зінном, який майже все своє доросле життя провів у загравaннях із комунізмом, марксистський постулат про те, що вся історія людства — сама лише класова боротьба, «неспростовно істинний і верифікується будь-яким прочитанням історії»[428]. Проте Зінн був не просто марксистом — він був повним і відкритим дезінтеграціоністом. На перших сторінках «Народної історії» Зінн розкриває всю свою програму: переписати історію в ім'я народу й висадити в повітря «ту оману, ...що нібито існують якісь "Сполучені Штати", місце регулярних конфліктів і сварок, а насправді — громада людей зі спільними інтересами». На думку Зінна, «національні інтереси» ніяк не представлені в Конституції, у територіальній експансії, у законах, ухвалених Конгресом, у рішеннях судів, у розвитку капіталізму, у культурі освіти й ЗМІ». Уся історія являє собою лише владну ієрархію. Сполучені Штати — ніщо інше, як змагання між «переможцями й

переможеними, панами й рабами, капіталістами й робітниками, гнобителями й пригнобленими за расовою і статевою ознакою». «У такому світі конфлікту, — веде Зінн далі, — у світі жертв і катів справою мислячих людей, як казав Альбер Камю, є не бути на боці катів»[429].

Хто вони, ці кати? Загальновизнані герої американської історії, які насправді є лиходіями. Із цієї позиції Колумб стає брутальним військовим диктатором, винищувачем мирних тубільців; батьки-засновники — тиранами, які просто замінили одну тиранію іншою, замаскувавши її під створення «нації, образу, правового союзу, названого Сполучені Штати», метою якого було «забезпечення народної підтримки для правління нової, привілейованої групи правителів»[430]; Абрагам Лінкольн стає політичним маніпулятором, а ніяким не визволителем, а Громадянська війна перетворюється на битву уряду Америки «не за припинення рабства, а за те, щоб залишитися величезною єдиною територією з ринком і ресурсами»[431]; чоловіки й жінки, які воювали у Другій світовій, стають представниками расистської тиранії, яка остаточно попрала права людини, — вони здобули перемогу від імені «мілітаризму, расизму, імперіалізму», який всотався в «уже й без того отруєні кістки переможців»[432]; антикомуністи стають представниками імперіалізму, мілітаризації та переслідування незгодних у своїй країні; а комуністи — героями (насамперед це стосується в'єтконгівців[433]). У книжці обсягом майже 700 сторінок без приміток, Зіннові вдалося жодним словом не згадати нічого цінного або достойного за всю біографію найвеличнішої з країн в історії людства.

Історія Зінна глузлива, його політика відверто презирлива. З усім цим, саме через відвертий антиамериканський характер Зіннова історія домоглася статусу канону серед тих, хто воліє бачити себе «правдомовцями перед владою». Сем Вайнбург зі Стенфордського університету пояснює: «"Народна історія" промовляє просто до нашого внутрішнього Голдена Колфілда. Наші герої — безсоромні дурисвіти, наші батьки й учителі — брехуни й потуральники злу, наші підручники — пропагандистський непотріб. "Усі вони — фальшивки" — ця сентенція ніколи не виходить з моди»[434]. Апостолів Зінна — легіон. До них належать, приміром, Метт Деймон і Бен Аффлек — які

у фільмі «Розумник Вілл Гантінг» згадують про Зінна в бесіді їхніх персонажів із гарвардським професором щодо радикального антиамериканського ревізіоніста Ноама Хомського, — і навіть Ей-Джей Сопрано із серіалу «Клан Сопрано»[435]. Серед них є пулітцерівські лауреати, такі як Ерік Фоунер[436]. Університетські викладачі по всій країні включають Зіннову «Народну історію Сполучених Штатів» в обов'язковий курс; дедалі більше середніх шкіл складає програму з історії на базі творів Зінна. Вайнбург пише, що «в багатьох колах це стає домінантним наративом. Книга потрапляє в університетські списки рекомендованих джерел з економіки, політології, антропології, культурології та етнографії, мексиканоамериканських і афроамериканських студій, на додачу до історії».

Переписування американської історії відбувається не тільки завдяки ревізії крізь призму класової динаміки: швидко долучаються расовий, гендерний і сексуально-орієнтаційний кути зору. Критична теорія, сформульована Франкфуртською школою під впливом марксизму, переглядає американську історію як оповідь про ієрархічне домінування однієї владної групи — білих чоловіків — над усіма іншими. Цей погляд представляє Америку не нацією, а низкою груп із конкурентними інтересами, які можуть переладнати країну, тільки поваливши корумпований статус-кво. Щодо раси, критична теорія пропонує — як і Зіннова теорія класової боротьби — дезінтеграціонізм. Основа критичної расової теорії (КРТ) полягає у визнанні расизму як явища звичайного і перманентного; в ототожненні «білизни» і власності; в ідеї, що історію пишуть лише домінантні групи, і тому потрібен контрнаратив; а також у твердженні, що «кольорова» неупередженість є міфом, а поняття рівності прав є відображенням кольорової ієрархії[437]. Чистий результат такого міркування дає ідею повного зруйнування системи й визнання обіцянок Декларації незалежності й Конституції брехнею. Як писав Деррік Белл, засновник критичної расової теорії, «концепція особистих прав, не пов'язаних із правом власності, була абсолютно чужою» для батьків-засновників, і тому, «попри два десятиліття здобутків у громадянських правах, більшість чорношкірих залишилась у злиднях, через свою расу»[438]. Гноблення неможливо полегшити в рамках наявної системи. Тільки дезінтеграція цієї системи може

виправити сучасний дисбаланс, який лише віддзеркалює гріхи минулого.

Домінування дезінтеграціоністської історії

Перекручення історії Америки стало головним наративом у лівій частині політичного спектра: а позаяк ліві політики домінують у системі освіти, дезінтеграціоністська історія стала історією істеблішменту. Так історичний ревізіонізм досягнув вершин американської політики. У березні 2008 року, наприклад, Барак Обама активно заперечував висунуті проти нього обвинувачення в тому, що він підтримує преподобного Джеремаю Райта, відомого своїми расистськими й антисемітськими висловлюваннями. У відповідь він засудив усю американську історію загалом, виправдовуючи радикальність Райта як зображення «складності расових питань у нашій країні» та пропонуючи «зрозуміти, що ця реальність потребує постійного нагадування про те, як ми опинилися в нинішньому становищі». Проблема, як виявилося, не в ганебній ідеології, яку проповідує Райт, — вона в самій історії Америки[439]. Ця тема за президентства Обами порушувалася неодноразово. У 2015-му Барак Обама, президент, обраний 69,5 мільйона американців за сім років до того, проголосив, що все добро в Америці виросло з отруйного насіння: «Спадок рабства, законів Джима Кроу, дискримінації у майже кожному інституті нашого життя. Ви знаєте, це відкидає довгу тінь, це у нашій ДНК, яку ми передамо нащадкам»[440]. Америка може вийти за межі цієї історії, тільки «фундаментально трансформувавши Сполучені Штати», казав Обама. Його дружина Мішель пояснювала: «Ми маємо змінити наші традиції, нашу історію; маємо як нація рухатися в іншому напрямку»[441].

Починання Обами по закінченні його президентства підхопили лідери думок із New York Times, які 2019 року оголосили, що істинне заснування Америки відбулося не 1776 року, а 1619-го[442]. Як слушно зауважив Адам Сервер у Atlantic: «Найрадикальнішою з ідей “Проєкту-1619” є не аргумент про те, що наслідки рабства досі визначають американські інститути; вона в песимізмі авторів щодо перспектив засудження расизму з боку більшості білих і їхньої

готовності працювати разом з чорними заради досконалішого союзу. У кожній статті, яка простежує расову несправедливість від часів рабства до сьогодення, йдеться про незмінність расових каст»[443].

Лауреат Пулітцера, історик Війни за незалежність Гордон Вуд називає цей проєкт «помилковим по багатьох пунктах», а інший пулітцерівський лауреат, фахівець із періоду Громадянської війни Джеймс Макферсон — «незбалансованим і однобічним», таким, що «не помітив забагато історичних подій»[444]. Спільно з Пулітцерівським центром газета склала програму для навчання школярів: на пропозицію скористатися нею відгукнулася понад тисяча вчителів[445].

У відповідь на заяву про те, що дезінтеграціоністська історія розриває націю на частини і зосереджується на подіях вибірково, зокрема на загальній американській винятковості, дезінтеграціоністи обвинувачують в усьому своїх супротивників. Не вони стали причиною браку єдності, а уніоністи. Уніоністи виштовхнули на маргінес голоси тих, кого давно змушували мовчати. Вчити традиційної історії значить брати участь у гнобленні. Традиційну історію слід відкинути й замінити фрагментарним підходом до історії, поглядом, заломленим крізь призму раси. За словами професорки Франсес Неґрон-Мунтанер із Колумбійського університету, курси етнічних студій розроблені так, щоб «покласти край колоніальній (у тому числі білошовіністській) епістемології, а також колоніальним інститутам і владним структурам… [та] сформувати деколоніальні наративи, суб'єктність і форми організації»[446]. Навчання традиційної західної цивілізації означає її возвеличення, тому вчити історію західної цивілізації не слід. Її більше й не вчать: станом на 2010 рік жоден із провідних університетів не мав обов'язкового курсу з історії західної цивілізації[447].

Дедалі більше американців взагалі не знає історії. Та й навіщо їм її знати? Щоб належно зрозуміти історію Америки, потрібно вивчати її минуле, а вивчення минулого не сприяє досягненню цілей дезінтеграціоністів. Для них краще вивчати історію через політику, ніж ретельно розбиратися в усіх відтінках історичного минулого країни. Становлення класової та расової теорій американської історії супроводжувалося — що й не дивно — різким падінням обізнаності в історії Америки загалом. В університетах головну увагу зосередили на

«вимогах до розмаїття» — а саме на предметах, які, за прикладом Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі, «передовсім стосуються расового, етнічного, гендерного, соціально-економічного, сексуально-орієнтаційного, релігійного та інших типів розмаїття».

На цих заняттях, як пише Atlantic, «студенти говорять про Трейвона Мартіна[448] в тому самому дусі, що й про рабство і систему оренди в'язнів[449]»[450]. По всій країні протягом десятиліть «соціальні студії» витісняють історію зі списку предметів середньої та старшої школи — своєрідна спроба зробити історію «актуальною», замінивши викладання історії ідеологічною обробкою у руслі конкретних політичних поглядів. Історик освіти Даяна Ревітч ремствувала щодо занепаду викладання історії ще в 1985-му на сторінках New York Times, визнаючи те, що історію «поглинають» політично ангажовані «соціальні науки»[451].

Річ не тільки в тому, що дезінтеграціоністи пропонують альтернативну версію історії, — це принаймні давало шанс для презентації традиційної американської історії. Натомість дезінтеграціоністи таврують тих, хто викладає традиційну історію Америки, називають їх обмеженими, нерозумними й відсталими, наполягаючи на тому, що таке навчання засноване виключно на етноцентричному й патріархальному минулому. Ніколь Ханна-Джонс, «матріарх» «Проєкту-1619», відреагувала саркастичним твітом на критику Макферсона: «Ги-ги. Ну, звісно, лише білі історики найоб'єктивніше подають історію». А далі принизила всі його заслуги як історика[452].

Майкл Гарріот, який називає себе «найвідомішим у світі "вайтпіпологом"» (фахівцем з білих людей), теж накинувся на Пітера Кірсанова з National Review за те, що той указав на заперечення «Проєктом-1619» внеску білої раси в побудову країни. В опусі під назвою «Чорна історія у викладенні білих» Гарріот пояснює, що традиційний погляд на американську історію був «у найліпшому разі міфічним представленням минулого, яке стільки разів переповіли білі вуста, що вони стали істиною. Така історія зафарбовує "білим наративом" історію наших мучеників і затемнює ганебний білий шовінізм, на якому будувалася країна. Вона применшує істину про те, що батьки-засновники були рабовласниками, та змальовує країну

маяком свободи й справедливості». Кірсанов — «motherf***er», каже Гарріот, «він пише по білому й вивчає історію так, як це властиво білим»[453]. Для Гарріотового ядучо-радикального наративу великою прикрістю виявилося те, що Кірсанов — мулат.

Проте цей редукціоністський погляд на вивчення історії багато чим завдячує критичній теорії, що стала домінантною в останні кілька десятиліть. Цей погляд виявляється відверто расистським: судити працю історика за кольором його шкіри давно перестало бути нормою. Утім, відвертий расизм став обов'язковим елементом критичної расової теорії, так само як зосередженість на «економічних привілеях» є вимогою для класової теорії. Американська історія має бути переписана пригнобленими й маргіналізованими верствами, позаяк історія Америки і є історією гноблення й маргіналізації.

Метою переписування історії має стати не відновлення справедливості й не розв'язання проблем або відпущення гріхів Америки з тим, щоб разом рушити далі. Такою могла би бути роль традиційної американської історії: визнання наших недоліків і переваг одночасно з розумінням того, що американська філософія, культура й історія мають коріння радше у славі, ніж у злі. Попри це, на дезінтеграціоністський погляд, Америка органічно невиправна. Та-Нехасі Коутс, говорячи про репарації за кривди рабства, обвинувачує всю американську систему: «Злочин, у якому активісти, що вимагають репарацій, обвинувачують країну, не обмежується кількома містами або корпораціями. Цей злочин лежить на всьому американському народові — на усіх рівнях і практично в будь-якій конфігурації». Коутс додає: «Можливо, після серйозної дискусії та дебатів... ми побачимо, що країна взагалі не має змоги надати повну компенсацію афроамериканцям». Після звинувачень усього американського народу на усіх рівнях і у всіх конфігураціях чи повірить хтось по-справжньому в це Коутсове «можливо»?[454]

Народжена в гріху

Як ми вже відзначали, історія дезінтеграціоністів учить трьох фундаментальних принципів: перший — Америка заснована на злі, другий — Америка непоправно розділена й ніколи не втече від свого

минулого, якщо не демонтує засадничі принципи, і третій — Америка в чистому вигляді завжди була жахливою для своїх громадян і для всього світу.

Цей третій принцип, зокрема, легко спростувати, як ми вже побачили вище. Проте дезінтеграціоністи просто визнають його разом із двома попередніми: Америка народжена в гріху й ніколи не виправиться. Фактично, дезінтеграціоністи заявляють, що Америка, яка витягнула світ із найглибших злиднів, не може бути підтримана на будь-якому моральному рівні через її гріховність. Із цієї заяви робиться простий моральний висновок: Америка, можливо, і створила великі багатства й добробут, але сталося це всупереч її засадничим принципам, а не завдяки. Утилітарна велич Америки просто не може бути відповіддю на історичне і нинішнє її зло. Істинне підґрунтя Америки можна побачити в її поводженні з корінним населенням, варварському рабстві, яке протривало кілька століть, промисловій експлуатації робітників і корупції певних промислових і фінансових олігархів. Америка народжена в гріху.

Тому дезінтеграціоністи називають датою заснування США не 1776 рік і навіть не дні висадки переселенців у Джеймстауні та на Плімут-Рок, а дві інші дати: 1492 і 1619 роки. Перша знаменує прибуття людей Заходу в Новий Світ разом з епідеміями, імперіалізмом, експлуатацією та смертю. З 1619-го починається залежність Америки від рабовласництва в нагромадженні багатств.

Щоб стимулювати наратив про Америку як глибоко експлуататорську націю, дезінтеграціоністи фокусуються на тому, що європейці, які першими прибули на береги Нового Світу, прийшли не на безлюдні землі: вони пограбували й скривдили корінних мешканців, які жили собі мирним життям аж до навали західного колоніалізму. Але як саме це можна вважати релевантним до сучасної політики? На думку дезінтеграціоністів, грабунок корінних американців особливо підкреслює жорстокість цивілізації Заходу й, більш широко, вільних ринків.

Отже, пограбування спричинило європейське право власності. У цьому наративі предметом найзапеклішого осуду виступає Христофор Колумб: Говард Зінн і справді розпочинає свою головну працю з протиставлення племені араваксів із Багамських островів, які, за його

словами, були «дуже подібні на індіанців із материка й вирізнялися (європейські спостерігачі наголошували на цьому знов і знов) особливою гостинністю і схильністю ділитися всім» зі злими європейцями, над якими «домінувала влада попів і королів і жага до грошей, що ними позначена західна цивілізація, першим вісником якої в Америці був Христофор Колумб». У цьому наративі Колумб постає уособленням західної брутальності в мініатюрі, тим, хто прагнув поневолити мирних аборигенів[455]. А самі аборигени представляють ідеальне людство: «Колумб і його наступники прибули не в безлюдну пустелю, а у світ, ...де людські взаємини більш егалітарні, ніж у Європі, де стосунки між чоловіками, жінками, дітьми й природою кращі, ніж, либонь, у будь-якому іншому місці у світі»[456]. Такий наратив нині переважає у вивченні американської історії.

Чи варто й згадувати, що, навіть якби така однобока історія була правдивою — а особисте ставлення Колумба до автохтонів надзвичайно гіперболізоване Зінном завдяки ретельно дібраним цитатам[457], — це помогло б спростувати принципи вільного ринку, які оживили Америку, не більше ніж вказівка на те, що грабіжники утискають старих пані, в яких відбирають сумочки. Так, це є прикладом грабунку, але не капіталістичної брутальності. І навіть якщо грабіжник інвестує вкрадене в акції та стане мільйонером, це робить експлуататорським не фондовий ринок, а самого грабіжника. Проте, за Зінном, зосередженість Заходу на праві власності не тільки розбестила Новий Світ — вона наситила всю американську історію жорстокістю вільного ринку.

Що важливіше, аргумент Зінна про Америку, народжену в гріху й невиправну без повного зречення від європейського коріння, зачепленого за власність, — це нісенітниця найвищого ґатунку. Європейська культура не була унікально насильницькою, та й трансконтинентальну експансію винайшли не європейці. Щоб визнати це, зовсім не потрібно применшувати жорстокості європейців у поводженні з корінними американцями. Руссоїстський погляд Зінна на доєвропейську Америку аж ніяк не підтверджується археологічними даними. Як справедливо зауважує Стівен Пінкер із Гарварду: «Всупереч лівацьким антропологам, які прославляють шляхетних дикунів, кількісне число жертв — пропорція доісторичних

скелетів зі слідами сокир і застряглими наконечниками стріл або пропорція людей, що загинули від рук інших людей, серед сучасних племен збирачів — дає зрозуміти, що доісторичні суспільства були набагато жорстокішими за наше»[458]. Це важливо розуміти тому, що контекст дає знання: так, європейське вторгнення на Американський континент було кривавим і жахливим, проте кровопролиття й інші жахи не були для цього континенту чимось новим. Заяви про геноцид, влаштований Колумбом, кричуще неправдиві: депопуляція корінного населення після контакту з європейцями майже повністю була результатом хвороб, до яких ці люди не мали імунітету.

Виокремлюючи європейське суспільство як унікально злостиве й тримаючись за міф про мирний соціалізм автохтонів, дезінтеграціоністи прагнуть викрити західну думку як патологічно неспроможну на добро: усе, що зміцнює Захід, посилює і його злу натуру. Але знов-таки: людська агресія існувала задовго до заснування Америки — з її славними ідеями про права людини, даровані Богом до будь-якої державної влади, — за сотні тисяч років до неї. Ця істинна засаднича ідея із часом переважила над колоніалізмом та імперіалізмом — із цієї причини, ймовірно, Сполучені Штати є найсильнішою з держав за всю історію світу, яка, втім, не панує над територією, котру мали найбільші імперії в історії світу. Традиційні уніоністські історики не мають потреби ігнорувати «Дорогу сліз» або поневолення араваків задля виправдання Заходу. І, як ми побачили, вони й не ігнорують їх. Натомість дезінтеграціоністам доводиться ігнорувати не лише тогочасну, а й подальшу історію світу, щоб мати підґрунтя для своєї антиісторичної перспективи.

Друге «заснування Америки», за версією дезінтеграціоністів, настало в 1619 році з початком ввезення в нові колонії перших африканських рабів. Цю лінію найактивніше просуває в наші дні «Проєкт-1619», який оголосив істинною датою заснування США день увезення на континент першого раба з Африки. Times стверджує, що 1619 рік був «справжнім роком народження Америки», що «з рабства — і античорного расизму, якого це рабство вимагало, — постало все те, що зробило Америку винятковою: її економічна міць, її промислова потужність, її виборча система, її система харчування й популярна музика, її нерівність в охороні здоров'я й освіті, її приголомшлива

схильність до насильства, її сленг, її правова система та ендемічний расовий страх і ненависть, що продовжують мучити її донині». Газета заявила, що має намір «змінити уявлення про історію країни», поставивши рабство в центрі[459]. Ціль тут очевидна: показати, що цінності Америки коріняться в ідеології білого шовінізму й тиранії, а не у свободі.

Усе це було б просто цікаво, якби не прихована тут політична програма розділення: навіяти, що народження Америки сталося в гріху і всі наступні гріхи Америки беруть початок від того, первісного гріха. 1492 рік відгукнувся у Мексикансько-американській війні, у приєднанні Гаваїв, у В'єтнамі й Іраку. 1619-й — у застосуванні праці іммігрантів олігархами-будівниками залізниць, у перенесенні корпораціями-монстрами своїх фабрик у Мексику і Китай, у вищій частці в'язнів серед чорношкірого населення. 1776-й, у такій перспективі, відходить на дальній план: це була тільки маска, під якою згодом виявилася страшна твар колоніалізму, расизму й експлуататорства. Отже, дезінтеграціоністи змальовують заснування Америки як правдивий відбиток 1492 й 1619 років, як спробу зміцнення класового і расового домінування. Декларація незалежності була брехнею, Конституція лише узаконила гноблення.

Економічний наратив про те, що Декларацію незалежності написали ті, хто прагнув посилення класового домінування, неправдивий в усьому. Річ не тільки в тому, що батьки-засновники часто голосували всупереч своїм майновим інтересам[460], а й у тому, що Америка швидко стала країною можливостей для всіх громадян, які отримали належне ставлення до себе за Конституцією. Алексіс де Токвілль, як ми вже бачили, високо оцінив і підприємницький дух, і змогу американських громадян реалізувати свої економічні інтереси. «Майже всі американці живуть у вигодах, — зауважував Токвілль. — В Америці майже всі багатії починали з бідності... Люди проявляють себе рівнішими у своїй заможності й у розумі, рівнішими за силою, ніж у будь-якій іншій країні світу й у будь-яку іншу добу, пам'ять про яку зберегла історія»[461]. Він веде далі: «Бідняки Америки порівняно з бідняками Європи часто могли здаватися багатіями»[462].

Расова теорія бере зерня істини — про те, що Америка справді в найганебніший спосіб толерувала й поширювала рабство і білий

шовінізм, аж доки ці явища не було визнано вадами за наслідками Громадянської війни й завдяки десятиліттям боротьби за громадянські права, — і вибудовує на цьому цілий неправдивий наратив. Дезінтеграціоністи вважають расизм невикорінюваною і незмінною начинкою американського пирога. Мішель Александер, авторка книги «Новий Джим Кроу», нещодавно написала у New York Times, що наша Конституція була «визначена білим шовінізмом». Крім того, додає вона, цей білий шовінізм пройшов перевірку часом і, попри всі свідчення на користь протилежного, він не був подоланий, а зазнав мімікрії:

> *Політика білого шовінізму, яка визначила нашу первинну Конституцію, триває дотепер без змін, знов і знов породжуючи нові системи расового й суспільного контролю. Лише кілька десятиліть тому політики присягалися будувати більше в'язниць. Тепер вони обіцяють зводити стіни на кордоні. Політична стратегія розділяти, демонізувати й перемагати діяла у США століттями — із часів рабства, — щоб підтримувати в бідних і чорношкірих взаємну злостивість (і страх), не даючи їм об'єднатися проти несправедливої політико-економічної системи. Вряди-годи тактика білого шовінізму приводила до відкритих збройних зіткнень. В інші часи розділеність і конфлікти менш помітні й ховаються під поверхнею*[463].

«Розділяти, демонізувати й перемагати» можна скерувати й у зворотному напрямку. Стверджувати, що Конституція була створена *в інтересах білого шовінізму*, означає ігнорувати і контекст, і зміст цього документа. Це те саме, що стверджувати, ніби «Новий курс» проводився в інтересах сексизму: культурне тло країни, хай би яким потворним воно було, є лише тлом, а не мотиваційним ідеалом. Натомість закони Джима Кроу, що діяли ще ціле століття після Громадянської війни, були відкритим і нахабним порушенням Конституції білими шовіністами. Ці закони різко контрастували з нашими засадничими ідеалами, як вважали самі лідери чорношкірих від Букера Вашингтона до Мартіна Лютера Кінга.

Аргументація Александер явно применшує расовий прогрес. У цьому й полягає істинна мета дезінтеграціоністської історії: показати тяглість між народженням Америки в гріху та її нинішнім злом.

Прокляті навічно

На думку дезінтеграціоністів, усяке зло американського суспільства бере початок із монструозного народження Америки, всякий гріх американського суспільства росте з її потворного почину. Навіть велич Америки від самого початку отруйна: тому всі її здобутки обертаються проти неї. Упродовж довгої історії американського расизму найгострішими стрілами дезінтеграціоністів, якими ті цілять у благо Америки, були рабство і закони Джима Кроу. І витягають вони ці стріли з будь-якого можливого приводу.

Так, приміром, Метью Десмонд, прінстонський професор соціології, пишучи про «Проєкт-1619», стверджує, що американський капіталізм — найуспішніший в історії світу рушій збагачення — є жорстоким і сформованим культурою рабовласництва. У статті «Щоб зрозуміти брутальність американського капіталізму, треба почати з плантації» Десмонд демонструє, як нагляд за рабами в якийсь спосіб створив основу системи, яку певні компанії застосовували для контролю робочого часу на підприємствах[464]. Ця заява не тільки безглузда зовні, вона анітрохи не враховує економічної історії Америки, яка після Громадянської війни перейшла до промислового капіталізму — на противагу аграрному Півдню з його рабською працею.

Менш абсурдною версією цього аргументу можна вважати те, що багатство Америки накопичувалося завдяки рабовласництву, а не капіталізму. Деякі прибічники цього аргументу вимагають репарацій, мотивуючи тим, що всі нечорношкірі американці мали вигоду від рабства. Майже всі прибічники цього аргументу вважають, що системи індивідуальних прав, побудовані на неупередженості щодо кольору шкіри, мають бути скасовані й замінені юридично оформленою підтримкою чорношкірих, включно з позитивною дискримінацією і урядовими програмами допомоги.

Ці пропозиції ґрунтуються на двох заявах: по-перше, тій, що американські громадяни масово мали вигоду від рабовласництва і законів Джима Кроу, по-друге, тій, що нинішня нерівність — це прямий спадок колишнього рабства. Обидві ці заяви зовсім неправдиві.

Аргумент про те, що американські громадяни масово мали вигоду від рабовласництва, не тримається купи. Добробут Америки не був залежним від рабовласництва: рабство знищило мільйони життів і надало багатства нечисленним обраним аристократам, залишивши Південь надзвичайно економічно недорозвиненим. Репарації від рабовласників для рабів повністю виправдані: відсутність таких репарацій — великий жах і трагедія. Але стверджувати, що внук іммігранта з Литви повинен сьогодні заплатити прапрапрапраправнучці звільненого раба або що дитина Коліна Пауелла має одержати репарації від прапрапраправнука вбитого солдата армії Півночі, — необґрунтовано.

Рабство, певна річ, було важливою частиною американської економіки. І це була відстала частина американської економіки. Праця вільних робітників економічно ефективніша за працю рабів. Не дивно, що Алексіс де Токвілль у «Демократії в Америці» описав Південь як суспільство «сонне», в якому робота «занепадає», місцину, повну «нероб»[465]. Насправді економіка Півдня зростала повільно, поки були чинними закони Джима Кроу, позаяк чорношкірі робітники тікали на Північ. Лише зі згортанням законів Джима Кроу почалося економічне зростання в південних штатах — і тоді, що не дивно, населення повернулося в цей регіон[466]. Якби рабовласництво означало економічний виграш, Південь не був би переможений промисловою Північчю. Кінець рабства означав різке зменшення сільськогосподарського капіталу в США і водночас збільшення промислового, житлового й інших видів внутрішнього капіталу. Після Ґромадянської війни стрімко зросли обсяги трудових і фінансових ресурсів. Цей досвід справді вражає. Як писав у «Бібліотеці економіки та свободи» Скотт Самнер: «Бразилія не скасовувала рабства до 80-х років XIX століття й опинилася в гіршому становищі, ніж Америка. Гіршому навіть за країни, що лежать на південь від Бразилії». Вільне відчуження праці стимулює процвітання — ось чому країни з вільним ринком переважають у цьому всі інші»[467]. Стверджувати, що американці мали масову вигоду від рабовласництва, — те саме, що вважати, ніби європейці мали таку саму вигоду від феодалізму.

А що ж із законами Джима Кроу? Вони так само давали вигоду нечисленним обраним коштом ширшої американської економіки. Ці

закони зупиняли конкуренцію, вели до масової міграції з Півдня в толерантніші частини країни й загалом спричиняли занепад південної економіки. Якби економічну силу чорношкірого населення відпустили на волю, господарство країни пережило б злет.

Утім, цілковитою правдою є те, що закони Джима Кроу справили довготривалий вплив на расовий розрив у заможності. Економічна історія завжди має вплив на економічну сучасність. Певна річ, такі види політики, як расове зонування, хоча й були заборонені федеральним урядом у 1977 році за законом про соціальні інвестиції, чорношкірі американці все ж не одержали змоги інвестувати в житло на одному рівні з білими; сегрегація і дискримінація не дали «чорним» бізнесам доступу до капіталу на рівні з «білими» — і це призвело до недофінасування «чорних» освітніх установ. Не можна цього заперечувати.

Але до якої міри расовий розрив заможності в США пояснюється такою історичною дискримінацією? І наскільки гріхи Америки були очищені подальшими змінами законів та сердець? На думку дезінтеграціоністів, анітрохи. На реалістичну думку, великою мірою так.

Щоб порівняти вплив дискримінації в минулому на створення багатств у майбутньому, слід поглянути на контрольні групи, а саме, що відбувається в нечорношкірих меншостях, які в минулому піддавалися дискримінації за законом. Колмен Г'юз із онлайн-часопису Quillette розповідає, що американцям японського походження заборонялося володіти землею в 14 штатах із 1913 по 1952 рік, а під час Другої світової війни вони масово потрапляли в табори для інтернованих. Одне дослідження показало, що середній рівень заможності цієї етнічної групи невдовзі перевищить рівень білих американців. Це пояснюється високою здатністю японоамериканців до отримання доходів. Г'юз відзначає: «За даними перепису населення, їхні доходи перевищували доходи американців англійського, ірландського, німецького, італійського і польського походження». Аналогічно американці єврейського походження у 2003 році всемеро переважали за рівнем заможності консервативних протестантів[468].

Жодна інша група населення Америки не зазнавала такого жахливого ставлення, як чорношкірі. Це безсумнівно. Але для кожної групи справедливим є те, що розрив у заможності можна подолати шляхом збільшення доходів. Отже, щоб скоротити розрив у рівні заможності із часом, необхідно зосередитися на розриві доходів. І ось історичне пояснення того, чому цей розрив між білими й чорними такий глибокий.

Коли йдеться про дохід, нерівність у сучасній Америці пояснюється головно особистими, а не структурними проблемами. Саме тому вихідці з Азії значно перевищують у доходах білих американців; тому й латиноамериканці рухаються вгору за розподілом доходів між поколіннями, а чорношкірі — ні, як свідчать результати досліджень, проведених у Стенфорді, Гарварді та Бюро перепису населення США. Ці дослідження показали, що «виховання в сім'ї з високим рівнем доходу не убезпечує від нерівності… Чорношкірі діти, народжені від батьків із верхнього сегмента доходів, мають майже однакові шанси як опуститися в нижній сегмент, так і залишитись у верхньому». Крім цього, те саме дослідження показало, що розрив рівня заможності між чорними й білими пояснюється «виключно» різницею в доходах чоловіків, а не жінок. Інакше кажучи, чорношкірі жінки «заробляють трохи *більше*, ніж білі жінки, залежно від доходів їхніх батьків». Дослідження показало «мінімальний, майже відсутній розрив у рівнях платні та робочих годинах між чорними та білими жінками»[469].

Отже, практично неможливо прямо пояснити расизмом поточну різницю в доходах. Варто також відзначити, що чорношкірі іммігранти у США мають вищі економічні показники, ніж нащадки рабів. Сорок років тому Томас Совелл спостеріг: «Вихідці з Карибського басейну в Сполучених Штатах тримають значну перевагу над американськими неграми за доходами і зайнятістю»[470]. Цей факт правдивий і нині.

Які ж тоді легко помітні фактори призвели до низької мобільності доходів серед афроамериканців? По-перше, це поширена відсутність батька в сім'ї: самотнє материнство є однією з найпотужніших причин бідності, що охоплює численні покоління. Приблизно семеро з десятьох чорношкірих дітей в Америці ростуть без батька[471]. І як визнав 2008 року Барак Обама, дуже багато чорношкірих батьків «не беруть на себе відповідальності, поводячись наче хлопчики, а не

чоловіки. Ми знаємо статистику: діти, які виросли без батька, вп'ятеро частіше опиняються у злиднях і скоюють злочини, вдев'ятеро частіше не закінчують школи і вдвадцятеро частіше опиняються за ґратами. У них набагато частіше трапляються поведінкові негаразди, вони більше тікають із дому і самі стають батьками в підлітковому віці. І через усе це засади нашої спільноти є слабшими»[472]. Збільшення рівня самотнього материнства серед чорношкірих ніяк не пов'язане ані із законами Джима Кроу, ані з рабством: 1963 року лише 24,2 % дітей у чорношкірих народжувалися поза шлюбом[473].

Інші чинники — це високий рівень незавершеної вищої освіти (8 % чорношкірих студентів чоловічої статі кидають навчання проти 4,9 % — серед білих чоловіків)[474]; частота арештів (хоча кількість ув'язнених чорношкірих чоловіків за останні п'ятнадцять років різко зменшилася — 2613 чорношкірих в'язнів-чоловіків на 100 000 чорношкірих чоловіків станом на 2015 рік, — це все одно значно вище за 457 білих в'язнів-чоловіків на 100 000 білих чоловіків)[475], а також рівні витрат і заощаджень[476].

Дезінтеграціоністи у відповідь пояснюють кожен із цих чинників інституціональним расизмом. Так легше уникати виявлення істинних причин цих проблем. Самотніх матерів було набагато менше до ухвалення закону про громадянські права, ніж тепер; рівень злочинності злетів уже після скасування законів Джима Кроу; показники в галузі освіти перебувають у стагнації впродовж багатьох років. Коли лікарі не розуміють причин хвороби й не знають, як її лікувати, вони називають її синдромом. Коли соціологи не бачать причин проблеми та шляхів її розв'язання, вони називають її системною.

Різниця, звісно, в тому, що соціологи насправді зазвичай знають причини проблем. Але заохочення приймати кращі особисті рішення не вписується у світогляд дезінтеграціоністів. Дезінтеграціоністська історія готова пояснити все, але нічого не хоче виправляти.

У цьому її суть.

Висновок

Третім і останнім кроком зруйнування Америки є переконування громадян у тому, що Америка — це плід отруйного дерева, країна, заснована на злі, яка не виправилася за всю свою історію. Її біографія — це оповідь не про невпинне зростання свободи і процвітання, що проросли з насіння вічних цінностей добра, а про душогубні війни й жорстокість, жертви яких постійно змінювалися.

Під час передвиборчої кампанії 2020 року Бето О'Рурк, який нетривалий час був кандидатом у президенти від Демократичної партії, так підсумував погляд на американську історію: «Расизм в Америці є ендемічним. Це одна з її засад. Ми маємо відзначати народження країни не 4 липня 1776 року, а 20 серпня 1619-го, коли перший полонений африканець, привезений сюди проти його волі, опинився в рабстві, поклавши початок створенню величі, успіхів і багатств, якими ні він, ні його нащадки ніколи не зможуть повноцінно користуватися». Він далі цитує цю недоладну оповідку як обґрунтування для всього на світі: від розбіжностей у статистиці смертності породіль між чорними й білими до розривів у рівні заможності[477]. Попри очевидні спроби потурання політичній моді з боку «пробудженого» О'Рурка, різкий спад підтримки змусив його відмовитися від передвиборчих перегонів.

Але сам факт того, що О'Рурк вдався до такого підлещування через навмисне хибну інтерпретацію американської історії, мав би збентежити спостерігачів з усіх політичних груп. І не лише О'Рурк удався до цього серед демократів. Сенатор від Нью-Джерсі Корі Букер заявляв: «У нас є системний расизм, який роз'їдає нашу націю — від охорони здоров'я до кримінального права. І можна звернутися до нашого рабовласницького минулого, проте, Боже мій, наша система кримінального права така расово упереджена, що в ній нині під наглядом більше афроамериканців, ніж їх перебувало в рабстві у 1850 році». Мер міста Саут-Бент у штаті Індіана Піт Буттіджедж так само обвинувачує в усіх проявах нерівності історію Америки: «Ми знаємо, що грабунок багатьох поколінь нащадків рабів є складовою частиною нашого життя, від житлового забезпечення й охорони здоров'я до освіти й зайнятості, — і це фактично розселяє нас по двох різних країнах»[478]. Його необізнаність в історії почалася ще до президентської кампанії: 2014 року Буттіджедж казав: «Люди, які написали

Конституцію, не розуміли, що рабство — це погано»[479]. Колишній віцепрезидент [та президент США станом на 2021 рік] Джо Байден безтурботно повідомляв повній уваги аудиторії, що «англійська юридична культура, культура білих чоловіків» відповідає за несправедливе ставлення до жінок у США, і гаряче додавав: «Її слід міняти, міняти!»[480].

Якщо Америка бажає залишитися великою, то ця велич вимагатиме пильного вдивляння в її історію — як у темні, так і в славні її сторінки. Це означатиме каяття в наших гріхах, але також і прославлення наших чеснот і перемог. Це означатиме відкидання спрощеної антиамериканської версії історії дезінтеграціоністів і прийняття повноцінної уніоністської історії США. Якщо ми не об'єднаємося навколо спільного минулого, в нас не буде спільного майбутнього.

---

408 Сецесіонізм — рух, спрямований на припинення членства та вихід з певного об'єднання чи установи. У політичному сенсі передбачає вихід певної адміністративно-територіальної чи національної одиниці з більшого політичного утворення, членом якого вона є (наприклад, держави, міждержавного чи військового союзу). — *Прим. наук. ред.*

409 Джефферсон Дейвіс. Промова у бостонському Фанейл-голлі, 11 жовтня 1858 р., Архів Джефферсона Дейвіса, jeffersondavis.rice.edu/archives/documents/jefferson-davis-speech-boston [дата звернення: 20.03.2021].

410 Там само.

411 John C. Calhoun, "Speech on the Oregon Bill," 27 червня 1848 р., teachingamericanhistory.org/library/document/oregon-bill-speech/ [дата звернення: 20.03.2021].

412 William J. Cooper Jr., Jefferson Davis, American (New York: Vintage Books, 2001), 1–8.

413 Джефферсон Дейвіс. Перша інавгураційна промова, 18 лютого 1861 р., Архів Джефферсона Дейвіса, jeffersondavis.rice.edu/archives/documents/jefferson-davis-first-inaugural-address [дата звернення: 20.03.2021].

414 Theodore R. Johnson, "How Conservatives Turned the 'Color-Blind Constitution' Against Racial Progress," TheAtlantic.com, 19 листопада 2019 р., theatlantic.com/ideas/archive/2019/11/colorblind-constitution/602221/ [дата звернення: 20.03.2021].

415 Eve Fairbanks, "The 'Reasonable' Rebels," WashingtonPost.com, 29 серпня 2019 р., washingtonpost.com/outlook/2019/08/29/conservatives-say-weve-abandoned-reason-civility-old-south-said-that-too/?arc404=true [дата звернення: 20.03.2021].

416 David W. Blight, "'A Doubtful Freedom,'" NYBooks.com, 16 січня 2020 р., nybooks.com/articles/2020/01/16/fugitive-slaves-doubtful-freedom/ [дата звернення: 20.03.2021].

417 Woodrow Wilson, Constitutional Government in the United States (New York: Columbia University Press, 1908), 4–5.

418 Milan Griffes, "The Origin and Development of Carl Becker's Historiography," academia.edu/9101433/The_Origin_and_Development_of_Carl_Beckers_Historiography [дата звернення: 20.03.2021].

419 Carl Becker, "Everyman His Own Historian," American Historical Review 37, no 2 (1931): 221–36, historians.org/about-aha-and-membership/aha-history-and-archives/presidential-addresses/carl-l-becker [дата звернення: 20.03.2021].

420 James Harvey Robinson, The Human Comedy as Devised and Directed by Mankind Itself (New York: Harper & Brothers, 1937), 21.

421 Burton W. Folsom, "The Founders, the Constitution, and the Historians," FEE .org, 11 червня 2009 р., fee.org/articles/the-founders-the-constitution-and-the-historians/ дата звернення.

422 Peter Rutkoff and William B. Scott, New School: A History of the New School for Social Research (New York: Free Press, 1986), 6.

423 Folsom, "The Founders, the Constitution, and the Historians."

424 David Waldstreicher, "Foreword" to Staughton Lynd, Intellectual Origins of American Radicalism (New York: Cambridge University Press, 1968), 31.

425 Eric Foner, Who Owns History? Rethinking the Past in a Changing World (New York: Hill & Wang, 2002), 27–28.

426 George F. Will, "Candidate on a High Horse," Washington Post, 15 квітня 2008 р., washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/04/14/AR2008041402450.html?tid=lk_inline_manual_2 [дата звернення: 20.03.2021].

427 David Plotkinoff, "Zinn's Influential History Textbook Has Problems, Says Stanford Education Expert," Stanford.edu, грудень 2012 р., news.stanford.edu/news/2012/december/wineburg-historiography-zinn-122012.html [дата звернення: 20.03.2021].

428 Mary Grabar, Debunking Howard Zinn: Exposing the Fake History That Turned a Generation Against America (Washington, DC: Regnery History, 2019), 40.

429 Howard Zinn, A People's History of the United States (New York: HarperPerennial, 2015), 10–11.

430 Там само, 59.

431 Там само, 198.

432 Там само, 424.

433 Там само, 430.

434 Sam Wineburg, "Undue Certainty: Where Howard Zinn's A People's History Falls Short," American Educator, зима 2012-2013 р., aft.org/sites/default/files/periodicals/Wineburg.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

435 Син головного героя серіалу, підліток. — *Прим. пер.*

436 "Eric Foner: The Best Antidote to Bad History Is Good History," History News Network, 11 квітня 2017 р., historynewsnetwork.org/article/165667 [дата звернення: 20.03.2021].

437 Payne Hiraldo, "The Role of Critical Race Theory in Higher Education," Vermont Connection 31 (2010): 53-59, uvm.edu/~vtconn/v31/Hiraldo.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

438 Gloria Ladson-Billings and William F. Tate IV, "Toward a Critical Race Theory of Education," Teachers College Record 97, no. 1 (осінь 1995 р.), unco.edu/education-behavioral-sciences/pdf/TowardaCRTEduca.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

439 "Transcript: Barack Obama's Speech on Race," NPR.org, 18 березня 2008, npr.org/templates/story/story.php?storyId=88478467 [дата звернення: 20.03.2021].

440 Bill Chappell, "'We Are Not Cured': Obama Discusses Racism in America with Marc Maron," NPR.org, 22 червня 2015 р., npr.org/sections/thetwo-way/2015/06/22/416476377/we-are-not-cured-obama-discusses-racism-in-america-with-marc-maron [дата звернення: 20.03.2021].

441 Victor Davis Hanson, "Obama: Transforming America," RealClearPolitics.com, 1 жовтня 2013 р., realclearpolitics.com/articles/2013/10/01/obama_transforming_america_120170.html [дата звернення: 20.03.2021].

442 Jake Silverstein, “Why We Published the 1619 Project,” NYTimes.com, 20 грудня 2019 р., nytimes.com/interactive/2019/12/20/magazine/1619-intro.html [дата звернення: 20.03.2021].

443 Adam Serwer, “The Fight Over the 1619 Project Is Not About the Facts,” The Atlantic.com, 23 грудня 2019 р., theatlantic.com/ideas/archive/2019/12/historians-clash-1619-project/604093/ [дата звернення: 20.03.2021].

444 Elliot Kaufman, “The 1619 Project Gets Schooled,” WSJ.com, 16 грудня 2019 р., wsj.com/articles/the-1619-project-gets-schooled-11576540494 дата звернення.

445 Christina Joseph, “’1619 Project’ Poised to Reframe Teaching of Slavery. Here’s How Educators Are Using the Information, Curriculum,” SLJ.com, 24 жовтня 2019 р., slj.com/?detailStory=1619-project-poised-to-reframe-teaching-slavery-how-educators-using-information-curriculum [дата звернення: 20.03.2021].

446 Heather MacDonald, “Ethnic Studies 101: Playing the Victim,” City-Journal.org, 16 січня 2020 р., city-journal.org/lorgia-garcia-pena-harvard-diversity-debate [дата звернення: 20.03.2021].

447 Ashley Thorne, “The Drive to Put Western Civ Back in the College Curriculum,” New York Post, 29 березня 2016 р., nypost.com/2016/03/29/the-drive-to-put-western-civ-back-in-the-college-curriculum/ [дата звернення: 20.03.2021].

448 Трейвон Мартін (Trayvon Martin) — американський чорношкірий 17-річний підліток, вбитий громадським патрульним у 2012 році. Патрульний був звинувачений у вбивстві, але виправданий судом на підставі заяви про самооборону. Судовий процес набув широкого резонансу в США. — *Прим. наук. ред.*

449 Система оренди в’язнів (convict lease system) — система каторжних робіт, що практикувалася на Півдні США в період з 1865 по 1928 рік і передбачала надання в’язнів в оренду приватним особам (зокрема власникам плантацій) чи компаніям для виконання певних видів робіт. Як зазначає історик Леон Літвак, афроамериканці складали більшість таких в’язнів, що пов’язано з вибірковим застосуванням законодавства і винесенням дискримінаційних вироків судами південних штатів США. — *Прим. наук. ред.*

450 Emily Deruy, “The Complicated Process of Adding Diversity to the College Syllabus,” TheAtlantic.com, 29 липня 2016 р., theatlantic.com/education/archive/2016/07/the-complicated-process-of-adding-diversity-to-the-college-syllabus/493643/ [дата звернення: 20.03.2021].

451 Diane Ravitch, “Decline and Fall of Teaching History,” New York Times, 17 листопада 1985 р., nytimes.com/1985/11/17/magazine/decline-and-fall-of-teaching-history.html [дата звернення: 20.03.2021].

452 Твітер Ніколь Ханни-Джонс, 21 листопада 2019.

453 Michael Harriot, “Black History, According to White People,” TheRoot.com, 16 січня 2020 р., theroot.com/black-history-according-to-white-people-1841047480?utm_source=theroot_twitter&utm_medium=socialflow [дата звернення: 20.03.2021].

454 Ta-Nehisi Coates, “The Case for Reparations,” The Atlantic, червень 2014 р., theatlantic.com/magazine/archive/2014/06/the-case-for-reparations/361631/ [дата звернення: 20.03.2021].

455 Zinn, A People’s History of the United States, 1.

456 Там само, 21

457 Grabar, Debunking Howard Zinn.

458 Steven Pinker, “A History of Violence,” New Republic, 18 березня 2007 р., newrepublic.com/article/77728/history-violence [дата звернення: 20.03.2021].

459 Silverstein, “Why We Published the 1619 Project."

460 Folsom, “The Founders, the Constitution, and the Historians."

461 Токвілль Алексіс де. Про демократію в Америці.

462 Там само.

463 Michelle Alexander, “Injustice on Repeat,” NYTimes.com, 17 січня 2020 р., nytimes.com/2020/01/17/opinion/sunday/michelle-alexander-new-jim-crow.html?action=click&module=Opinion&pgtype=Homepage [дата звернення: 20.03.2021].

464 Matthew Desmond, “In Order to Understand the Brutality of American Capitalism, You Have to Start on the Plantation,” NYTimes.com, 14 серпня 2019 р., nytimes.com/interactive/2019/08/14/magazine/slavery-capitalism.html [дата звернення: 20.03.2021].

465 Токвілль Алексіс де. Про демократію в Америці.

466 Greg Toppo and Paul Overberg, “After Nearly 100 Years, Great Migration Begins Reversal,” USAToday.com, 2 лютого 2015 р., usatoday.com/story/news/nation/2015/02/02/census-great-migration-reversal/21818127/ [дата звернення: 20.03.2021].

467 Scott Sumner, “Ending Slavery Made America Richer,” EconLib.org, вересень 2014 р., econlib.org/archives/2014/09/ending_slavery.html [дата звернення: 20.03.2021].

468 Coleman Hughes, “Black American Culture and the Racial Wealth Gap,” Quillette.com, 19 липня 2018 р., quillette.com/2018/07/19/black-american-culture-and-the-racial-wealth-gap/ [дата звернення: 20.03.2021].

469 Raj Chetty, Nathaniel Hendren, Maggie Jones, and Sonya R. Porter, “Race and Economic Opportunity in the United States,” Equality of Opportunity Project, березень 2018 р., equality-of-opportunity.org/assets/documents/race_summary.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

470 Thomas Sowell, Ethnic America: A History (New York: Basic Books, 1981), 219.

471 “Children in Single-Parent Families by Race in the United States,” Annie E. Casey Foundation Kids Count Data Center, datacenter.kidscount.org/data/tables/107-children-in-single-parent-families-by#detailed/1/any/false/867,133,38,35,18/10,9,12,1,185,13/432,431 [дата звернення: 20.03.2021].

472 Barack Obama, “Obama’s Father’s Day Remarks,” NYTimes.com, 15 червня 2008 р., nytimes.com/2008/06/15/us/politics/15text-obama.html [дата звернення: 20.03.2021].

473 “Marriage and Poverty in the United States: By the Numbers,” Heritage Foundation, 2010, thf_media.s3.amazonaws.com/2010/pdf/wm2934_bythenumbers.pdf [дата звернення: 20.03.2021].

474 “Dropout Rates,” National Center for Education Statistics, nces.ed.gov/fastfacts/display.asp?id=16 [дата звернення: 20.03.2021].

475 Eli Hager, “A Mass Incarceration Mystery,” TheMarshallProject.org, 15 грудня 2017 р., themarshallproject.org/2017/12/15/a-mass-incarceration-mystery [дата звернення: 20.03.2021].

476 Hughes, “Black American Culture and the Racial Wealth Gap.”

477 Karma Allen, “Democrats Tackle Racism, Mass Incarceration on Debate Stage,” ABCNews.com, 12 вересня 2019 р., abcnews.go.com/Politics/democrats-tackle-racism-mass-incarceration-debate-stage/story?id=65583080 [дата звернення: 20.03.2021].

478 Там само.

479 Mary Margaret Ohlson, “FLASHBACK: Buttigieg Said the Founding Fathers ’Did Not Understand That Slavery Was a Bad Thing,’” DailyCaller.com, 31 грудня 2019 р., dailycaller.com/2019/12/31/pete-buttigieg-founding-fathers-slavery/ [дата звернення: 20.03.2021].

480 Ian Schwartz, “Biden: ’White Man’s Culture’ Has Got to Change,” RealClear Politics.com, 26 березня 2019 р., realclearpolitics.com/video/2019/03/26/biden_white_mans_culture_english_jurisprudential_culture_has_to_change.html [дата звернення: 20.03.2021].

Епілог

У 2016 році президентська кампанія Дональда Трампа проходила під простим гаслом «Зробімо Америку великою знову». Не зовсім ясно, що він мав на увазі під цими словами: прибічники Трампа кажуть, що він висловлюється влучними афоризмами, його противники — що він видає безглузді фрази, які годяться хіба для наліпок на бампери, — але менше з тим, гасло виявилося популярним. Це тому, що у своїх серцях американці справді вірять у минулу велич своєї країни. Ми не завжди дотягувалися до ідеалів величі, але завжди були великою нацією. Докази цієї величі можна знайти в Декларації незалежності, Конституції Сполучених Штатів, Північно-Західному ордонансі, працях Джефферсона, Медісона і Вашингтона, доктрині Монро, Громадянській війні, «Позолоченій добі», обох світових війнах, а також у холодній війні та війні з тероризмом. Від перемоги над нацизмом і комунізмом до польоту людини на Місяць, від аграрних початків США крізь промислову революцію й до інформаційної доби — Америка завжди була великою.

Що дає американцям підстави так вважати? Те, що для більшості американців біографія Америки є оповіддю про її надзвичайну і безприкладну засадничу філософію з унікальною барвистою і строкатою культурою, — і те, що їхні ідеї знаходять прояв у її історії дедалі частіше. Для більшості американців сутність Америки полягала і полягає у проголошеному Декларацією природному праві, яке має коріння в людській здатності до мислення, у рівності прав перед законом, у тому, що особисті права існували до встановлення влади, у владі, чия легітимність походить від угоди людей і чиїм обов'язком є захист прав людей, — а також у конституційних структурах, покликаних утілювати ці принципи. Для більшості американців сутність Америки є і завжди була в релігійній свободі, свободі слова, самозахисту, економічній свободі — їх упроваджують і захищають соціальні інститути, які прищеплюють людям чесноти. Для більшості

американців сутність Америки полягає і завжди полягала в поступовому виконанні цих грандіозних обіцянок, впровадженні прав і розбудові інститутів для всіх, хто населяє Америку.

Багато хто з нас, напевно, ніколи й не замислювався над цим. Можливо, ми просто дивилися на прапор, що майорить на вітрі, — і відчували це; споглядали парад на Четверте липня — і знали це. Можливо, ми ніколи не замислювалися глибоко над тим, що наш прапор означає або заради чого наші батьки-засновники ризикували життям, коли підписували Декларацію незалежності. Можливо, багато хто з нас не думав і про слабкі сторони Америки — про всі ті випадки, коли ми поводимося не гідно наших обіцянок, нашої Декларації, Конституції, наших церков, наших ближніх і нашого прапора. У цьому винні ми самі. Але не Америка. Америка завжди була великою — дарма що ніколи не була ідеальною. Америка два століття поспіль рухається вперед до більш досконалого союзу, проте цей союз був заснований на вічно істинних принципах добра, висаджених у ґрунт культури прав і обов'язків, де вони зрештою дали пагони найвеличнішої нації в історії людства.

З усім цим гасло «Зробімо Америку великою знову» стало дуже контроверсійним. Частково через те, що Трамп є таким собі царем Мідасом суперечності: усе, до чого він торкається, перетворюється на хаос. І, певна річ, Трампова неспроможність пояснити це гасло — поряд із його особистою вульгарністю, невіглаством у питаннях американської історії та філософії, аж ніяк не взірцевою відданістю культурним засадам американських прав — дала опонентам Трампа простір для хибних тлумачень.

Проте найпалкіші опоненти не вдовольнилися тим, щоб вказати на це або спитатися в Трампа пояснення того, що він мав на увазі. Вони навіть не вдовольнилися поспішним висновком про те, що Трампова «ностальгія в тонах сепії» є тугою за гіршими часами — часами сегрегації, сексизму й імперіалізму. Натомість вони висунули своє, протилежне, гасло з таким різким контрастом, який тільки може бути: «Америка ніколи не була великою».

Протестувальники скандували це гасло. Воно стало аксіомою для багатьох інтелектуалів лівого політичного крила. Губернатор штату Нью-Йорк Ендрю Куомо заявив: «Ми не збираємося "робити Америку

великою знову". Вона ніколи не була великою. Ми ніколи не могли досягнути величі. Досягнемо її ми тільки тоді, коли в цьому візьме участь кожен американець. Ми станемо великими, коли дискримінація і стереотипізація жінок — 51 % населення — припиняться і кожній жінці вдасться повністю звільнити й реалізувати свій потенціал»[481]. Генеральний прокурор в уряді Обами Ерік Голдер скаржився: «Коли я чую про "зробити Америку великою знову", я питаю себе: "А коли ж це Америка була великою?" ...Це повертає нас, як мені здається, в минуле Америки, яке насправді ніколи не відзначалося величчю»[482].

Ця точка зору не просто стверджує, що американська історія переповнена гріхами: в історії будь-якої нації чимало гріхів. Це переконання у тому, що Америці *ніколи* не досягти величі. Встановлюючи досконалість за мету, самій натурі Америки та американців приписується неспроможність досягти цієї мети. Це дезінтеграціонізм у його найвищому прояві. Він призначає стандарти, яких неможливо виконати, а потім обвинувачує в безсиллі найвеличнішу із країн в історії.

Ми живемо в реакційні часи: без сумнівів, увесь гармидер навколо «зробімо Америку великою знову» стався внаслідок суто реакційних почуттів. Утім, думка про те, що Америка ніколи не була великою, також має глибокі філософські корені. А саме у відкиданні американської філософії. У відкиданні американської культури. І у відкиданні американської історії. Дезінтеграціоністський погляд на Америку спирається на те, що в основі людської натури лежить не розум: насправді ніякої людської натури не існує, є лише гнучке й мінливе суспільство; рівності прав перед законом недостатньо, необхідно забезпечити рівність результатів; особисті права слід відкласти вбік задля блага громади, і «позитивні права», надані владою, мусять заступити собою «негативні права», покликані захистити від тиранії держави; інститути, створені для захисту особистих прав, слід замінити експертами, що керуватимуть згори, а конституційну угоду слід ґрунтовно переписати. Дезінтеграціоністський погляд на Америку передбачає відкидання нашої культури прав заради безпеки: релігійні інститути варто стримувати, релігійну свободу — обмежити, свободу слова —

згорнути, клімат вільного спілкування замінити масовим залякуванням; самозахист слід обміняти на повну залежність від захисту держави; економічну свободу треба знищити в ім'я більш однорідного суспільства. Дезінтеграціоністський погляд на Америку визначає американську історію як таку, що коріниться у злі й ніколи не виривалася з нього; усі сучасні біди є лише проявами темного серця, яке б'ється у товщі ґрунту Нового Світу, куди зарили його європейські колонізатори.

Коротко кажучи, із дезінтеграціоністського погляду, Америку слід викорінити: її прапор символізує гноблення, а не свободу; її борці та борчині є, навпаки, жертвами корумпованого військово-промислового комплексу і жорстоких чудовиськ, які прагнуть ссати кров і блага з інших націй; а американський гімн є гімном білого шовінізму, експлуататорства й імперіалізму.

Друга американська революція

Дезінтеграціоністи бачать себе новими засновниками країни. Правду кажучи, країна засновується наново з кожним твітом, кожним дописом у фейсбуку, кожним відео на ютубі, де викриваються гріхи Сполучених Штатів. І дезінтеграціоністам нема потреби вдаватися до насильства на вулицях (хоча окремі прояви насильства толеруються і виправдовуються). Натомість вони або можуть переконати американців, що усі мають згуртуватися навколо публічних проявів «прогресивної» доброчесності, або залякуванням змушуватимуть їх мовчати. Вони здатні переконати американців, що істинна свобода полягає у привілеях, які уряд має забрати в одних і віддати іншим; що істинні обов'язки є обов'язками перед державою; що з індивідуумами один лише клопіт, і допоки більшість людей вільно прагнутиме малих радостей, їхнє справжнє щастя в безпеці. Не буде нових битв при Лексингтоні й Конкорді, не буде пострілів і гільйотин на вулицях. Буде лише повільний рух до повного виснаження. Токвілль передбачив і це:

> *Я бачу незліченний натовп подібних і рівних людей, що безперервно дбають про отримання дрібних і жалюгідних задоволень, якими вони наповнюють своє життя. Кожен із них, взятий окремо, є чужинцем щодо долі всіх інших... Над усіма ними височіє*

велетенська влада — лише вона подає їм радощі й наглядає за їхніми долями. Вона є абсолютною, прискіпливою, впорядкованою, завбачливою та м'якою. Вона була би подібна до батьківської влади, якби в такий спосіб старалася виховати дорослу людину; та вона, навпаки, прагне залишити своїх дітей навічно в дитинстві... Так, по черзі беручи кожну особу у свої міцні руки й виліплюючи з неї те, що вона бажає, влада забирає у свої обійми все суспільство; вона вкриває його поверхню мережею складних, важких, одноманітних правил, крізь які найсамобутніші розуми та найсильніші душі не можуть прорватися вище за натовп; вона не ламає людську волю, але розм'якшує її, згинає, скеровує; вона рідко примушує до дії, але постійно утримує від дій; не руйнує, але не дає творити; не тиранізує, а стає на заваді, штовхає до компромісу, виснажує, гасить, пантеличить і зрештою перетворює будь-яку націю на череду боязких і працьовитих тварин, для яких вона є лише пастухом[483].

Але цього не відбудеться.

Не відбудеться тому, що в кожному американцеві глибоко вкорінений американізм. Для цього ми надто непокірний народ: у нас є хребти, з нас не зробити медуз. Ба більше, ми досі не перетворилися на «подібних і рівних» у тому сенсі, який передбачав Токвілль. Лише дезінтеграціоністи вважають нас такими — або ж вірять, що американців можна затуркати до такого стану. Багато американців відмовляються коритися спробам дезінтеграціоністів ослабити та зарегулювати їх, їхні сім'ї та інститути, які для них є цінними.

Ця відмова призводить до наших начебто «безглуздих» культурних воєн.

Два бачення Америки — уніоністське і дезінтеграціоністське — разюче відмінні між собою. Вони не презентують два шляхи до тієї самої мети. Їхні цілі нічим не схожі. Тож не дивно, що цей глибинний конфлікт регулярно проривається назовні. Тектонічні плити нашої самоідентифікації рухаються повільно і впевнено, чіпляють і відпускають, труться й ламаються одна об одну — і з кожним зіткненням ми переживаємо культурний землетрус. Коли маловідомий актор Джассі Смоллетт прикидається жертвою злочину ненависті, а ми, реагуючи на це негайно, шикуємося в політичні лави,

— це віддзеркалює проблеми історії та сучасності Америки; коли керівниця відділу маркетингу компанії втрачає роботу через те, що твітнула якусь дурницю, а ми реагуємо на це негайно й пристрасно, — це віддзеркалює проблеми нашої культури; коли актор заявляє про право на охорону здоров'я, а ми поширюємо його хештег, — це віддзеркалює проблеми нашої філософії.

Ці конфлікти загострюються, коли ті елементи американського життя, що раніше сприймались як аполітичні, політизуються. Це проста форма газлайтингу[484], мета якого захопити раніше аполітичні майданчики дискусій та інститути, відтак виставити американців-уніоністів як «тригернутих», коли ці аполітичні царини поляризуються. Раніше такі царини — наприклад, спорт, Голлівуд, музика — начебто мали імунітет до глибоких конфліктів, які розривали решту нації. Але й ці острови миру поволі тонуть у хвилях суперечностей, тож уніоністи мають усі підстави для занепокоєння і формування почуття загроженості. Зі злиттям політики з культурою американці-уніоністи відчувають, як тектонічні плити пробивають земну кору, показуючи розлами, значно ширші й небезпечніші, ніж ті помірні трясіння, які ми переживаємо день у день.

Реакція дезінтеграціоністів на це — вимагання більшої прихильності, більшого контролю. Там, де вони не можуть переконати й умовити, вони прагнуть домінувати. І так Америка опиниться перед вибором: покора або розпад.

Якщо тільки...

Якщо тільки ми не збережемо пам'ять...

Якщо не навчимося любити, не навчимося довіряти, не пам'ятатимемо про те, що нас єднає, забуваючи про те, що роз'єднує. А почати можна зі згадки про тих, хто збудував цю країну, — і чому вони її збудували.

Великий вибір

Виховувати дітей — непроста справа. Непроста тим, що характер її постійно змінюється, день у день, мить у мить. Це реагування на стимули, які постійно змінюються. Як ви зреагуєте, коли немовля виплюне молоко на новісінький килим? А коли дворічка відмовиться

сісти на горщик? Коли першокласник вимагатиме спершу подивитися телевізор, а потім робити домашні завдання? І з їх дорослішанням ці питання лише складнішають. Мене мало тішить перспектива вдаватися у проблеми, з якими мої діти стикатимуться в соціальних джунглях старшої школи, вдаватися в питання вибору коледжу, їхніх особистих стосунків, шлюбу, виховання їхніх власних дітей.

І позаяк батьківство є нескінченною низкою вимог і виборів, я тяжію — як і більшість батьків, як мені здається, — до того, щоб маніакально все контролювати. Уникнути цього важко. Зрештою, мої діти потребують уваги постійно (в мене їх троє — віком до семи років). Вбиральня перетворилася для мене на бомбосховище — єдине місце, де можна пересидіти п'ять хвилин без постійного потоку «Тату, а можна?..». Правила й норми необхідні для того, щоб усі могли займатися своїми справами, не зводячи інших з розуму.

Водночас було б нечесно не визнати, що бути батьком — найприємніша з робіт, які я можу уявити. Вона лестить мені тим, що дітям дуже важлива моя думка, вони чекають мого схвалення, потребують моєї поради.

Але час ітиме — і моя роль змінюватиметься. Діти ставатимуть старшими, їхній вибір ускладниться — і вони вже не так потребуватимуть моєї участі. Вони почнуть обирати самостійно. Тому насправді моя робота полягає в тому, щоб створити підґрунтя для вміння робити власний вибір: навчити їх розрізняти правильне й неправильне, знаходити рівновагу між справедливістю і співчуттям, вимагати від себе особистої відповідальності.

І настане час, коли вони робитимуть вибір самі. І тоді моєю справою буде дати їм свободу. Відпустити їх.

Ця справа — найтяжча у світі.

Але вона друга за важливістю. Перша — прищепити цінності, вже далі — дати дітям змогу застосувати їх у реальному світі. Найкоштовніший подарунок, який я одержав від батьків, — змога робити власний вибір. Вони навчили мене цього — і вони довіряли мені. Мій вибір не завжди був правильний — і не завжди таким буде. Але саме це й роблять хороші батьки: забезпечують дітей найкращими здібностями, роблять їх відповідальними за наслідки власних рішень,

відтак відпускають у власну пригоду. У наших дітей буде власна пригода лише тоді, як ми довірятимемо їм — і собі, щоб відпустити їх.

Мої діти одержали в дар американський дух пригодництва. Ми всі його маємо. Але вони не поринуть у цю пригоду, якщо їхній вибір визначатиме натовп, держава, ті, хто вважає пригоду справою давньою і заявляє про прагнення до перманентної колективної захищеності. Я хочу, щоб мої діти мали права перед іншими людьми, а не тільки надані іншими привілеї. Я хочу, щоб мої діти росли сильними, незалежними американцями.

Гадаю, більшість із нас хоче цього для своїх дітей.

Я хочу, щоб вони мали свою пригоду. У цьому є велика радість життя: пригода, правильний вибір перед лицем труднощів, подолання перешкод і процвітання. Вони зможуть пуститися в цю пригоду лише за тої умови, що я навчу їх захищати особисті права, які визнавали наші засновники: ті права, що існували до встановлення державної влади, що є частиною їх, бо кожна людина створена за образом Божим; за тої умови, що я навчу їх долучатися до культури сильних дебатів і діяти в ній із гідністю; і ще за тої умови, що вони успадкують величну і славну американську традицію та візьмуть на себе обов'язок передати цю традицію далі, долучаючи до її моральних цілей все більше і більше людських сердець.

Вони американці. І як американці вони мають обов'язок розуміти американську філософію, американську культуру й американську історію — і стати поборниками цього.

Ми всі маємо цей обов'язок.

І це повинно об'єднувати нас.

Висновок

Ласкаво просимо в пекло.

Надворі — середина Другої світової війни. Мільйони людей гинуть від жорстокості, геноциду й хвороб по всій планеті. Дата: 1 квітня 1945 року. Молодий чорношкірий пілот Гаррі Стюарт вирушає у політ. Стюарт — випускник військової авіаційної школи в Таскігі, член славетної групи винищувачів «Червоні хвости». Він пішов на службу у вісімнадцять років.

Тепер, серед розривів зенітних снарядів, Стюарт дивиться вниз і бачить охоплені полум'ям літаки трьох своїх товаришів. Один, випускаючи клуби диму, залишається з боку лінії союзників. Другий врізається в землю, перетворившись на вогняну кулю десь у полях. Третій теж розбивається, але пілот устиг катапультуватися.

Пізніше Стюарт дізнається, що сталося з тим пілотом — Волтером Меннінгом. Група австрійців, підбурюваних есесівцями, увірветься в камеру, де триматимуть Меннінга. Його поб'ють майже до смерті. А потім повісять на ліхтарному стовпі.

Нині, коли я пишу ці рядки, Стюарту дев'яносто дев'ять років — він останній живий із «Червоних хвостів». Він поїхав із країни, де панувала сегрегація. А потім повернувся в країну, де вона не припинилася. Проте він воював за цю країну — і не шкодує ні про що. «У країнах Осі — я маю на увазі Німеччину й Італію — все було таке саме. І кажучи "таке саме", я підкреслюю, що для них ідея расової рівності була не менш дикою, ніж для Сполучених Штатів, — каже Стюарт. — А моєю ідеєю було йти і битися за Сполучені Штати Америки. Я був відданим громадянином, на сто відсотків американцем, і відчував це як свій обов'язок». Але чим же Америка заслужила на те, щоб проливати за неї кров? Я так і запитав його. І Стюарт відповів: «Я думаю, своєю Конституцією. Ви її читали — це винятково прекрасний документ, хоч його й не дотримувалися повною мірою. Після Другої світової ми дещо наблизилися до ідеальних принципів цього документа».

Стюарт розповів, що, хоч його бойові товариші не вельми поважали чорношкірих американців, у небі всі уявлення про колір шкіри зникали. Коли «Червоні хвости» пристроювалися до бомбардувальників B-17 і B-24, розповідає Стюарт, білі пілоти звідти зітхали полегшено. «Ми були для них ангелами-охоронцями», — пояснює він.

Стюарт допоміг перетворити пекло на рай.

У цьому він стояв у одному ряду із Джорджем Вашингтоном, Фредеріком Дуґласом і Мартіном Лютером Кінгом, з Абрагамом Лінкольном і Рональдом Рейґаном, з усім американським народом.

У день підписання Декларації незалежності Джон Генкок, голова Конгресу, начебто сказав: «Нам не можна тягнути в різні боки, ми

мусимо всі бути разом». На що Бенджамін Франклін відповів: «Так, або ми будемо разом сьогодні, або нас усіх повісять нарізно завтра».

За 244 роки, що минули, нічого не змінилося.

Так, ми недосконалі.

Так, ми жорстокі й щедрі, брутальні й лагідні, цинічні й ідеалістичні.

Але насамперед нам не можна бути ворогами.

Ми мусимо бути американцями — американцями разом — і ми станемо такими, коли нас торкнуться добрі янголи нашої природи.

---

481 Adam Edelman, "Trump Blasts Cuomo for Saying 'America Was Never That Great,'" NBCNews.com, 15 серпня 2018 р., nbcnews.com/politics/politics-news/n-y-gov-andrew-cuomo-america-was-never-great-n901071 [дата звернення: 20.03.2021].

482 "Holder: America Was Never Great," FreeBeacon.com, 28 березня 2019 р., freebeacon.com/politics/holder-america-was-never-great/ [дата звернення: 20.03.2021].

483 Токвілль Алексіс де. Про демократію в Америці.

484 Газлайтинг (gaslighting) — форма психологічної маніпуляції, метою якої є непомітно посіяти зерна сумніву у свідомості жертви щодо адекватності її переконань, спогадів чи сприйняття реальності. — *Прим. наук. ред.*

Подяки

Кожна книжка є продуктом цілої системи підтримки: бізнес-мереж, друзів, рідних. І цій книжці такі системи допомогли народитися більше, ніж іншим.

Дякую моєму редакторові у видавництві HarperCollins Еріку Нельсону — людині, яка рішуче орудує скальпелем, проте досить добросердна, там, де інші хапають сокиру. Дякую моєму агентові Берду Лівеллу, який представляє цю працю — і всі мої праці — із чуйністю і заповзятливістю, притаманними не всім.

Дякую Джеремі Борінгу — це не лише людина, яка стоїть за лаштунками Daily Wire, але також мій найліпший друг і моральний та ідеологічний «спробний камінь», що не має собі рівних. Дякую також нашому спільному бізнес-партнеру Калебові Робінсону, людині сталевої самодисципліни й непересічної шляхетності.

Дякую всім нашим редакторам, авторам, продюсерам, маркетологам і всій команді Daily Wire, які полегшують мою роботу і роблять її значно цікавішою, ніж вона могла би бути.

Дякую нашим партнерам у сфері телемовлення, компанії Westwood One за її здатність нестандартно мислити. Нечасто можна зустріти поєднання креативності з готовністю до ризику — проте у Westwood One є обидві ці якості.

Дякую нашим партнерам у Фундації американської молоді, яка вважає за свій пріоритет доносити консервативну думку до сотень тисяч студентів рік у рік і яка щороку надає мені платформу для поширення візії щодо малого уряду і Богом даних прав у десятках навчальних закладів.

Дякую моїм давнім синдикаторам із компанії Creators Syndicate, що колись повірили в мене сімнадцятирічного! Минуло вже два десятки років, а я не перестаю чудуватися тому, що мені випала така честь.

Деякі книжки пишуться довго, день за днем, інші — у стрімкому запалі. Ця припадає на другу категорію. Проблема писання книги в

запалі у тому, що працювати виходить у дуже хаотичному режимі. У зв'язку із цим я вдячний своїй стражденній дружині, яка в усьому підміняє й підхоплює мене. Я одружений із диво-жінкою — вона лікарка, якщо ви не знали, — жінкою, яка щодня доводить свою дивовижність оптимізмом, відданістю і неймовірною спроможністю тримати баланс між доглядом за чоловіком, трьома дітьми й медичною практикою. Коли одружуєшся, то робиш стрибок у невідомість, вірячи, що там на тебе чекає щось прекрасне. Для мене це був найкращий з усіх стрибків мого життя.

Дякую батькам, які дали мені моральну й ідеологічну основу для розуміння того, що робить Америку направду великою, — а ще за те, що завжди готові приглянути за нашими дітьми, коли ми з дружиною буваємо геть знесилені. А це стається практично щодня.

І дякую моїм дітям — найкращим у світі: старшій доньці, яка зачаровує мене своїми здібностями й дарує радість своєю усмішкою; синові — бездонному барильцю веселощів і чуттєвій душі; моїй молодшій, яка тільки починає пізнавати насолоду від пригод зростання в цій шаленій сім'ї. Хай вам щастить, малята!

І наостанку, дякую тобі, Боже, який дав мені змогу жити в цій найвеличнішій із країн світу й захищати цінності, які зробили її такою.

Суспільно-політичне видання

Шапіро Бен

ЯК ЗРУЙНУВАТИ АМЕРИКУ ЗА ТРИ ПРОСТІ КРОКИ

Керівниця проєкту *Галина Харук-Бачуро*
Координаторка проєкту *Марина Кичак*
Літературна редакторка *Світлана Скляр*
Наукові редактори *Роман Скляров, Сергій Громенко*
Коректорка *Анастасія Ковалишин*
Технічний редактор *Володимир Шостак*
Верстальник *Назар Матлак*
Художній редактор *Тарас Іщик*
Обкладинку адаптував *Володимир Шостак*

Підписано до друку 28.07.2020
Формат 60 × 90/16
Ум. друк. арк. 15
Наклад 2000 прим.
Зам. № 464/07

Видавець: ТОВ «НФ»
Свідоцтво ДК № 4722 від 19.05.2014
Висновок Держ. сан.-епідем. експертизи № 12.2-18-1/24128 від 19.10.2020
Пров. Алли Горської, 5, м. Київ, Україна, 01032
(044) 222-53-49, pub@nashformat.ua

Надруковано в ПП «Юнісофт»
Свідоцтво ДК № 5747 від 06.11.2017
Вул. Морозова, 13б, м. Харків, Україна, 61036

Залишайте відгуки й отримуйте знижки на купівлю нових книжок

Помітили прикру помилку?

Напишіть нам про це. Ми хочемо ставати кращими!

Сподобалася книжка?

Поділіться враженнями з іншими читачами!